Kuzinen başkanlığında bilim emekçileri ve parti militanları tarafından kollektif bir şekilde hazırlanmıştır.

marksizm leninizmin ilkeleri I

el kitabı

diyalektik ve tarihi materyalizm

yar yayınları

marksizm - leninizmin ilkeleri - I

yar

Türkiye Yayını :
YAR YAYINLARı

Birinci Baskı :
Ocak 1975 - İstanbul

Kuzinen başkanlığında bilim Emekçileri ve Parti Militanları tarafından Kollektif bir şekilde hazırlanmıştır.

marksizm leninizmin ilkeleri I

EL KİTABI

Birinci Cilt :
Diyalektik ve Tarihi Materyalizm

Türkçesi

Nadiye R. Çobanoğlu

YAR YAYINLARI
P. K. 37 — İstanbul

ÖNSÖZ

Bu eserin amacı Marksizm - Leninizm'in temellerini basit ve sistematik bir şekilde sunmaktır. Yazarlar, Marx, Engels ve Lenin'in eserlerinden ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin zengin deneylerini özetleyen arşivlerinden ve kararlarından yararlanmışlardır. Pekçok sorun kardeş Komünist Partilerin ve kardeş işçilerin sayesinde aydınlanmıştır.

Akademik bir eser kaleme almak iddiasında olmayan yazarlar, herşeyden önce, bugün için önemli olan marksist - leninist tezlere bağlı kalmıştır. Bu el kitabının özelliği ve niteliği budur.

İlk iki bölümde marsist - leninist felsefenin temel, ilkeleri, diyalektik materyalizm ve tarihi materyalizm sunulmuştur. Üçüncü bölümde, yalnız kapitalist rejimin gelişme yasalarını değil, emekçilerin kurtuluş mücadeleleri ve sosyalist devrimin önüne geçilmezliği özelliğini de anlamak için vazgeçilmeyecek derecede önem taşıyan kapitalizmin marksist - leninist ekonomi politiğine toplu bir bakış verilmektedir. Dördüncü bölüm ise özellikle kapitalist ülkelerde, uluslararası komünist hareketinin teori ve taktiğine ayrılmıştır.

Beşinci bölüm, komünist ve sosyalist toplumun kuruluşunu incelemektedir. Marx ve Engels zamanının bilimsel bir ileri görüşü olan bu teori

bugün bütün sosyalist ülkeler halklarının eylemlerinin pratik temeli olmuştur. Aynı zamanda yeni toplumun kuruluşunun getireceği sorunlara ve herşeyden önce Lenin'in bu alandaki katkılarına ve Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerde birikmiş pratik deneylere geniş bir yer ayrılmıştır. Bu eser, Kuzinen başkanlığında bilim emekçileri ve Parti militanları tarafından kollektif bir şekilde kaleme alınmıştır. Başlıca yazarlar şunlardır: Arbatov, Beliyakov, Şeyidin, Makarovski, Mileykovski, Sitkovski, Vigodski.

Bazı bölümlerse aynı şekilde Burlatski, Brutentz, İvanov, Kone, Liebzon, Matkovski, Melnikov, Melville, Mendelson, Stepanian, Strumilin tarafından yazılmıştır. Bazı konularda Asmus, A. Kuznetsov, B. Kuznetsov, Seminov, Smirnov ve Çeremnik tarafından hazırlanmış kaynaklardan yararlanılmıştır.

Öneri ve gözlemleriyle çalışmalara katkıda bulunanlar: Aleksandrov, SSCB Bilimler Akademisi muhabir üyesi, Akademisyen Fedoseyev, Profesör Gak, Profesör Glezerman, Konstantinov, SSCB Bilimler Akademisi muhabir üyesi, Kohtoyantz, SSCB Bilimler Akademisi muhabir üyesi, Profesör Rozental, Vul, SSCB Bilimler Akademisi muhabir üyesi - Felsefi sorunlar için, - Akademisyen Nesmeyanov, - bilimlerin gelişmesi ile ilgili sorunlar için, - Arzumanian, SSCB Bilimler Akademisi muhabir üyesi, Profesör Gatovski, Leontiev, SSCB Bilimler Akademisi üyesi, Akademi üyesi Varga - ekonomi sorunları için -, Frantsev, SSCB Bilimler Akademisi üyesi, - 25 nci bölüm için - Sovyetlerin ve Partinin birçok yöneticileri de yine çok yararlı önerilerde bulunmuşlardır.

Yazarlar, tarihi gelişim süreci içinde ilerleyen ve zenginleşen marksist - leninist doktrini aynı zamanda bilimsel hemde kolay anlaşılacak bir biçimde sunan bir el kitabının hazırlanmasının ortaya çıkardığı güçlükleri bilmez değillerdir.

Gayet doğaldır ki, yıllardan beri ilk defa girişilen, marksizm - leninizmin temel sorunlarını topluca tek bir kitap olarak sunmak çabası eksiksiz ve kusursuz olamazdı. Bundan dolayı, okuyucuların eseri geliştirmek için ileri süreceği eleştiri ve öneriler memnunlukla kabul edilecek ve bu çalışmanın ikinci yayımında gözönüne alınacaktır

giriş

MARKSİST - LENİNİST DÜNYA GÖRÜŞÜ

«Marx'ın teorisi güçlüdür,
çünkü doğrudur.»
Lenin

Marksizm-leninizm'in temellerinin incelenmesi sabırlı bir çalışma gerektirir. Bu inceleme bize en ileri dünya görüşünü kazandırır. Bu görüş tek bir uyumlu sistem içerisinde Marx ve Lenin'in büyük doktrininin başlıca kısımlarını birleştirir. Bu eserde, bu doktrin şu sıraya göre sunulmuştur :

— Felsefe (materyalist tarih görüşünü de içermektedir).

— Ekonomik teori.

— Uluslararası komünist hareketin teori ve taktiği ve demokratik hareketin günümüzdeki en önemli akımlarının incelenmesi.

— Sosyalizmin ve komünizmin teorisi.

Şüphesiz, tek bir eserde marksist-leninist dünya görüşünü bütün genişliğiyle vermek çok güç

olacaktır. Bunun için, biz yalnız bu doktrinin temellerine ışık tutmakla yetineceğiz.

İlerici ve gerici olmak üzere iki türlü dünya görüşü vardır. Gerici görüşlerden bazıları çok eski inanışlara dayanır ve insana baştan aşağı hayal ürünü, doğaüstü bir varlığa körü körüne inanışı ve onun yeryüzündeki temsilcilerine başeğmeyi aşılar. Gerici düşünceler sahip olanlardan bazıları ise kesinlikle tanrıdan medet ummamakla, hatta bilime olan bağlılıklarından dolayı ona karşı gelmekle beraber, insanın maddi bir dünyanın varoluşuna ait inancını yoketmeye çalışmaktadır.

Zamanımızın en moda idealizm akımlarının temsilcilerinin durumu budur. İçlerinden çoğu doğaüstü güçlere inanmazlar, fakat burjuva toplumu bireyleri arasındaki geleneksel anlaşmaların ve önyargıların etkisiyle inancı tamamen kaldırıp atacak kadar kendi kendilerini inkâr ederler. Böylece, bilimin en yeni verilerinden yararlanarak doğanın maddi karakteri üzerine şüphe tohumları ekerler. Teologlar ve papazlar da onlara alkış tutarlar: eğer insan doğanın maddiliğine inanmıyorsa onu istenen her şeye inandırmak kolaydır.

Her parlayan şey altın olmadığı gibi, bilim diye ileri sürülen herşey de bilim değildir. Günümüzde, idealist felsefenin bazı çeşitleri doktrinlerinin bilime ters düşen karakterini gizlemek için pozitif bilimlerin kılığına bürünmektedirler. Gerçekte, bilimlerin ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan bile şüphe ederler, onları gizlerler veya sahte bir ışık altında gösterirler.

Marksizm-leninizm bütün diğer dünya görüşlerinden temelden ayrıdır.

Ne olursa olsunlar, doğaüstü güçlerin veya varlıkların varolduğuna inanmaz, kesin bir şekilde gerçeğin, maddi dünyanın katı zemini üzerine dayanır ve insanlığı önyargılardan ve eski düşünüşlerin köleliğinden kurtarır. İnsanı kendi başına, serbestçe ve mantıklı düşünmeye çağırır.

Marksizm-leninizm evreni olduğu gibi kavrar, ne cennet ne de cehennemi araya katmadan ele alır. Bütün doğanın ve bu arada insanın da, çeşitli özellikleriyle beraber, maddeden oluştuğunu kabul eder.

Doğa ve çeşitli doğa olayları sürekli bir gelişim içindedir. Bu gelişimin yasaları tanrı tarafından ortaya konmamıştır ve insanın iradesine bağlı değildir; doğanın kendisine özgüdür ve tümüyle bilinebilir. İlke olarak, bilinmez birşey yoktur; yalnızca henüz bilinmeyen fakat bilim ve pratik sayesinde ergeç bilinecek şeyler vardır.

Marksist-leninist dünya görüşü bilimin meyvasıdır ve gerçek dünyadan ve pratikten ayrılmadığı sürece bilime güvenir. Bilim ilerledikçe, bu doktrin de zenginleşir ve gelişir.

Marksizm-leninizm, doğa gibi, insan toplumunun da insan iradesinden bağımsız nesnel yasalara bağlı olarak geliştiğini öğretir.

Sosyal gelişmenin temel yasalarının bulunması, marksizmin, insanlık tarihinin incelenmesini gerçek bir bilim düzeyine yükseltmesini, herhangi bir sosyal rejimin karakterini olduğu gibi,

bir rejimden diğerine geçtikçe toplumun gelişimini de açıklayabilmesini sağlamıştır.

Bu bilimin büyük bir zaferidir.

Burjuva sınıfından, sosyal bilimler (sosyoloji, ekonomi politik, tarih) uzmanları ne materyalist tarih görüşünü çürütmeyi, ne de karşısına, burjuva bilginlerinin çoğunluğunu etrafına toplayabilecek bir başka teori çıkarmayı başarabilmişlerdir. Buna rağmen, içlerinden çoğu dikkafalılıkla ona sırt çevirmektedirler. Çünkü bu doktrin, kapitalizmin «ebediyet» inanışını hiçe indirmektedir.

Gerçekten, eğer bir sosyal rejimden diğerine geçişin yasalara göre olduğu kabul edilirse, kapitalizmin de yerini daha ileri bir başka sosyal rejime bırakması gerektiği inkâr edilemez. Bununla beraber, buna inanmak kapitalistler ve onlara maddi açıdan veya fikir yönüyle bağlı bilim adamları için çok zordur.

Zaten, toplum sınıfları tarihinde hiçbir zaman, bir egemen sınıf kendi rejiminin yok olmaya mahkûm olduğunu kabul etmemiştir. Köle sahiplerinin, kutsal bir varlık gibi gördükleri rejimlerinin ebedi olduğundan kuşkuları yoktu. Onlardan sonra gelen feodal derebeyleri de feodalitenin tanrı tarafından sonsuzluğa dek kalması için kurulduğuna inanıyorlardı. Bununla beraber yerlerini burjuvaziye bırakmak zorunda kaldılar. Günümüzde, kapitalist rejimin «ebediliği» üzerine hayaller besleme sırası burjuvaziye gelmiştir. Kapitalizmle olan bağlarını koparmayı reddeden derin bilgili birçok sosyolog ve tarihçi sosyal sistemlerin egemen sınıfların ve onların ideologlarının iradesine bağlı olmayan,

kendilerine özgü yasalar gereğince geliştiğini ve değiştiğini kanıtlayan olayları başka türlü göstermeye uğraşmaktadırlar.

O halde burjuvazinin teorisyenleri, materyalist tarih görüşü ile kesinlikle, yanlışlığı yüzünden değil, doğru olduğu için savaşmaktadırlar.

Gerçek bilimler doğa güçlerini veya sosyal güçleri harekete getiren yasaların bilinmesi sayesinde, daima ileriyi görebilirler. Marksist sosyal gelişme yasaları bilimi, yalnız sosyal çelişkilerin karmaşası içinde yönünü bulmayı değil, aynı zamanda olayların yürüyüşünü, tarihte ilerlemelerin izleyeceği yolu ve toplumun geleceğinin daha ilerdeki aşamalarını önceden sezmeyi de sağlar.

Yine, marksizm-leninizm öyle bir araçtır ki, onun yardımıyla geleceğin üzerindeki örtü kaldırılır ve tarihin gelecekteki dönemeçleri görülebilir. Bu bir «zaman teleskobu» gibidir. Bununla, kapitalizmin, insanın insanı kullanmasının bu son şeklinin boyunduruğundan kurtulacak olan yarınki insanlığın muazzam umutları keşfedilir. Fakat, öncü bilim, «hiçbir şeyin önceden bilinemeyeceğine» inanmış olan burjuva bilginlerini marksizmin «teleskop»uyla bakmaya çağırdığında bunlar gözlerini kaparlar; gelecek onları korkutur.

Marksistlerde bu korku yoktur. Geleceğe sahibolan bir sınıfın temsilcileri olduklarından olayların ve bilimin bir dokunuşuyla duman gibi dağılan hayal ürünü düşünceleri hor görürler.

Lenin'in önderliğinde, Rus marksistleri, Rusya'da sosyalist devrimin, tarihin ortaya koyduğu

bir görev olduğunu önceden görmüşlerdir. İşçi sınıfını son kesin mücadeleye çağırdılar, sömürü düzeninin kalelerinin navaya uçurulmasını düzenlediler ve tam bir zafere ulaştılar.

Sovyetler Birliği'nin ve diğer ülkelerin marksist-leninistleri faşist Almanya'nın büyük bir olasılıkla ikinci dünya savaşını başlatacağını önceden anlamış, tüm ülkeler halklarını uyarmış ve Alman bozgununu önceden haber vermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Alman saldırıcı kuvvetleri ve müttefikleri herşeyden önce sovyet halkının ve ordusunun çabasıyla ezilmiştir.

Halk demokrasilerinin marksist-leninistleri, ülkelerinde, sermaye egemenliğinin devrilmesinin, işçi sınıfının yönetimi altındaki halk iktidarını kurmanın ve gerekli toplumsal dönüşümlerin gerçekleşmesinin olasılığını ve tarihi zorunluluğunu önceden bilmişlerdir. Buna güvenmişler ve halklarına, büyük başarılar kazandıkları sosyalizmin kuruluşu yolunda rehberlik etmişlerdir.

Çinli marksist-leninistler, büyük Çin halkını, yabancı sömürgecilerin ve onların çinli işbirlikçilerinin boyunduruğundan kurtarmanın ve ülkede halkın gerçek iktidarını kurmanın olasılığını ve tarihsel zorunluluğunu önceden görmüşlerdir. İşçi sınıfının ve komünist Partinin yönetimi altında Halk Çin'i burjuva demokratik devriminin güç çabasını üstlenmek üzere boyluboyunca ayağa kalkmış, iç ve dış düşmanlarını ezmiştir. Daha sonra Halk Çin'i enerji ile ve yılmadan sosyalizmin kuruluşu çabasına atılmıştır. Eski Çin mucize sayılacak bir hızla değişmektedir.

Yine, yüzyılımızın ilk yarısının en belirgin olayları marksist teorinin ordusunu oluşturan

komünistlerin birleşerek aralarında kesin öngörüşlerde bulunduklarına tanıktır. Marksist-leninist görüş tarihçe çok defa doğrulanmıştır.

Marksist-leninist teori bir doğma değil, bir eylem kılavuzudur. Yalnız, gerektiği şekilde uygulamasını öğrenmek lazımdır.

Bu doktrin geleceğin yollarını aydınlatır. Onsuz, ilerleme için çalışan insanlar bile etraflarında olup bitenleri bütün genişliği ile anlıyamadan, yollarını elleriyle yoklaya yoklaya yürümek zorundadır.

Marksist-leninist teori devrimci politika için bilimsel bir temel sağlamaktadır. Yalnızca kendi arzularının olacağına güvenen kimseler saf birer hayalcidirler, veya tarih tarafından arka plana atılma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Çünkü tarih insanların tasarılarına ancak kendi yasalarına uygunsa itaat eder. Bunun içindir ki, Lenin, Partinin politik çizgisini saptamak ve sonra devrimci bir kesinlikle izlemek için olayların nesnel evrimini ve durumunu bilimsel olarak analizlemenin gerekliliği üzerinde ısrara duruyordu. Ve Marx şöyle diyordu :

«Şeyleri oldukları gibi ele almak, yani devrimci çıkarı yeni şartlara uygun bir şekilde değerlendirmek gerekir.» (*)

Deneyden ve bütün ülkelerin devrimci düşüncesinden doğan marksist teori, bütün ezilen ve bütün sömürülenlerin büyük kurtuluş hareketinde öncü ve yönetici rolü oynayacak olan işçi sınıfının tarihi görevinin ne olduğunun karşılığıdır.

(*) K. Marx, Kugelmann'a Mektuplar Editions Sociales Internationales, Paris, 1930, S. 55.

Marksist dünya görüşü proletaryada, maddi silahını, proletarya ise marksist dünya görüşünde manevi silahını bulmuştur.

Yine marksizm-leninizm bütün çalışanlar için, bizi çevreleyen dünyayı doğru bir şekilde anlamak; gününü gün etmek değil, zamanımızın büyük olaylarına bilinçli olarak katılmak isteyen ilericiler için değerli bir enerji kaynağıdır. Böyle insanlar milyonlarla sayılır, ve sayıları durmadan artar. Amaçsız yaşamak istemeyen ve tarihi gelişmede etkin ve bilinçli bir rol almak isteyen sade insanların gitgide daha geniş kitleler halinde devrimci harekete katıldıkları görülmektedir. Marksizm-leninizm onlar için değer biçilmez bir yol göstericidir. Bu daha çok gençlikle ilgilidir: marksist-leninist dünya görüşü onların politik olgunluğa daha çabuk ulaşmalarını ve güçlerini insanlığın yararına adamalarını sağlar.

Aynı şekilde, marksist-leninist dünya görüşü, sosyal bilimler için olsun, doğa bilimleri için olsun, bilimsel araştırmada güvenilir bir rehber olabilir. Doğru bir dünya görüşü, bilimlerin genel yasalarının, bağlantılarının ve gelişim sürecinin bilinmesi, bilim araştırıcısı için iyi bir yardımcı değil midir? Marksist-leninist teori araştırıcıya böyle bir dünya görüşü kazandırır.

Bugün, ileri gelen bilim adamları arasında, bilimsel deneyleri sonucunda kayıtsız şartsız marksizme bağlanmış yada evrenin bilinmeyen yönlerine daha derinlemesine girebilmek ve insanlığın yararına daha iyi hizmet etmek için marksizmin bazı prensiplerini, az veya çok bilinçli olarak benimsemiş olanlar çoktur. Bu bir rastlantı eseri değildir.

Fazladan, marksist-leninist dünya kavramının incelenmesi, **yazar** ve **sanatçılar** için geniş bir görüş açısı sağlar. Onları, eserlerinde gerçek yaşamı, yüzeysel olmadan, bağlılıkla yansıtmaya yöneltir. Açık ve ilerici bir doktrinin iyiye ve doğruya götüren eylemi olmadan, bir yazar veya sanatçının eseri, en iyisinden olsa bile zayıftır.

Günümüzde, marksizm-leninizm sanatçının önünde en aydınlık dünya görüşünü açar.

Kötümserlik, burjuva edebiyatında gitgide yaygınlaştığı halde, ilerici yazar ve sanatçıların eserleri canlı bir iyimserlikle yaratılmıştır. Bu çeşit eserler, geleceğe inancın anlatımıdır ve geleceğe seslenirler.

Batı burjuvazisi insanın inancını yitirmesinden ve uygarlığın geleceğinden umutsuzluğa düşmesinden doğan bir bunalımı saklayamazken, marksizm-leninizm büyük toplumsal düşünceler uğruna savaşma iradesini aşılar.

Bu doktrini benimseyen herkes, kim olursa olsun, yalnız işçi davasının doğruluğuna değil, aynı zamanda dünyada sosyalizmin yakın zaferinin tarihi zorunluluğuna da inanır. Bu dünya görüşü ile silahlanarak, insan moral bakımından kuvvetlenir, politik ilkeleri bakımından katı ve değişmez duruma gelir; bütün denemelere dayanacak sarsılmaz bir inanca sap olur.

Bütün dünyada, milyonlarca insan şimdiye kadar marksizm-leninizm'in bitmez tükenmez kaynaklarından büyük bir erek ve bunu gerçekleştirmek için gerekli enerjiyi çıkarmışlardır.

Bugünün insanı için ilerici bir dünya görüşüne sahip olmadan yaşamak yakışık almaz. Uyuşturucu ideolojilerle yetinmek ise daha da kötüdür.

Marksist-leninist doktrinin temellerini benimsemek, böylece bilgisini arttırmak ve insanlığın emperyalist düşmanlarının karanlık güçlerine karşı savaşı kazanmak ise güçlüklerini göze almaya değer bir çabadır.

BİRİNCİ KISIM

marksizm-leninizmin felsefi temelleri

birinci bölüm

FELSEFİ MATERYALİZM

Marksizm-leninizm yapıtının temeli, felsefe teorisini oluşturan diyalektik materyalizm ve tarihi materyalizm üzerine kurulmuştur. Bu doktrin dünyayı gerçekte var olduğu gibi, bilimsel verilere ve toplumsal pratiğe uygun olarak ele alır. Marksist felsefi materyalizm bilimlerin evriminin meyvasıdır.

1 MADDECİ BİLİMİN GERİCİLİĞE VE BİLGİSİZLİĞE KARŞI MÜCADELE İÇİNDE İLERLEMESİ

Bilimin tarihi, ilerici bilgin ve filozofların bilgisizlik ve boş inançlara, politik ve ideolojik gericiliğe karşı sürekli savaşlarının tarihidir. Hasım sınıflara bölünmüş bir toplum içinde her zaman, ileri düşüncelerin yayılmasından çıkarı olmayan güçler vardır: bunlar gerici sınıflardır. Gerici güçler bilime daima düşman oldular; yakılmak veya zindana atılmaktan yılmayan aydın ve bilginlere zulmettiler, yada bilimsel buluşları materyalist, ilerici görüşünü yok edecek kadar çarpıttılar.

Eski Yunanistan'da, soylular, tanrıların doğaya ve insanların işlerine karıştıklarını reddeden, maddenin atom teorisinin kurucusu, bilyük materyalist Demokrites'in eserlerini yok etmek üzere saldırıya geçtiler.

Yunanlı maddeci düşünür Anaksagores, inançsızlıkla suçlanarak Atina'dan kovuldu.

Diğer bir maddeci filozof, Demokrites'in, çömezi Epikür, insanı tanrıların korkusundan kurtarmak istediği ve bilimi övdüğü için, ikibin yıl-

lık bir süre ile, onu bir ahlak düşmanı ve baştan çıkarıcı olarak tanıtan kilise papazları'nın lanetleme konusu oldu.

391 yılında, hıristiyan keşişleri, içinde Eski Çağların yazar ve bilginlerinin 700.000 eseri bulunan İskenderiye Kütüphanesini yaktılar. Laik eğitimin ve bilimin azgın düşmanı Papa I. Greguar (590-604) eski yazarların ve özellikle materyalist düşünürlerin çok sayıda değerli eserini yok ettirdi. Papalık tarafından katolik kilisesinin düşmanlarıyla savaşmak için kurulmuş olan engizisyon, ilerici düşünürlere vahşice zulmediyordu. 1600'de, Kopernik teorisini savunan, filozof ve bilgin Giordano Bruno'yu yaktırdı. 1619'da, Toulouse'da engizisyonun emriyle, cellâtlar Lucilio Vanini'yi yakmadan önce dilini kopardılar. Kopernik sistemini destekleyen Galileo Galilei, engizisyon tarafından, işkence altında görüşlerini inkâr etmeye zorlandı. Voltaire, Bastille zindanına atıldı. Diderot materyalist düşünür olduğundan hapsedildi.

Bilime karşı gerici tepkinin yalnız ilk çağlarda ve orta çağda geldiğine inanmak yanlış olur. Kapitalist sınıf doğa bilimlerinin gelişmesinden çıkar sağlar. Çünkü teknik gelişme buna bağlıdır. Ama, insanların gerçeği anlamasını sağlayan, bu dünyada nasıl davranmak ve nasıl harekete geçmek gerektiğini öğreten evrenin bilimsel görüşünün, yani materyalist felsefenin yayılmasından hiçbir çıkarı yoktur. Burjuvazinin ideologları ise bilimsel buluşları, burjuva egemenliği için bir tehlike olarak gördükleri materyalist ve tanrı tanımaz sonuçlarından soyutlamaya çalışırlar.

Gerici burjuvazi, herşeyden önce marksizm - leninizme ve onun felsefesi, diyalektik ve tarihi

materyalizme düşmandır. Burjuva sınıfından sayısız profesör, özellikle, marksizmi «çürütme»yi iş güç edinmişlerdir.

Çağdaş gerici burjuvazi, ilerici bilgin ve düşünürleri yakılmaya göndermez, fakat onları üniversitelerden ve araştırma kurumlarından uzaklaştırır, eserlerini yayınlamalarını engeller, toplumsal ve politik hayatlarında onları gözden düşürür, v.s. «Tehlikeli düşünceler»e karşı bu çeşit savaş yöntemleri özellikle A.B.D. de ve diğer birçok ülkelerde geniş bir şekilde uygulanmaktadır. Bu yöntemlerle ve bu gerici ideoloji propagandası ile, egemen sınıf insanların bilinçlerini baskı altına almakta, onlara kendi çıkarlarına uygun düşünceleri zorla kabul ettirmekte, ileri materyalist düşüncelerin yayılmasını engellemektedir.

Yolunun üstü ne kadar dikenli dolu olursa olsun ve sömürücü toplumun yapmaya zorladığı fedakârlıklar ne olursa olsun, materyalist bilim ve felsefe, sonunda engellerin üstesinden gelmekte ve karşı durulmaz bir şekilde gelişmektedir.

Materyalist bilim ve felsefe insanlara, doğa ve toplum yasalarının gerçek bilgisini vermekte ve bundan insanlığın yararına faydalanmayı öğretmektedir. Materyalist bilim ve felsefenin gücü buradadır.

2 MATERYALİZM VE İDEALİZM

Felsefe, dünya görüşünün en genel sorunlarını inceler.

Materyalist felsefe doğanın var oluşu olgusundan hareket eder: yıldızlar, güneş, dağları ve ovaları, denizleri, ormanları ve hayvanları, bilinçleri ve düşünceleri olan insanları ile yeryüzü. Tabiatüstü olaylar ve güçler yoktur ve var olamaz. İnsan, sonsuz değişiklikler gösteren doğanın bir parçasıdır ve bilinç onun sahibolduğu özelliklerden biridir. Doğa, nesnel olarak, yani insan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olarak vardır.

Fakat, bazı filozoflar doğanın insan bilincinden bağımsız olarak var olduğunu inkâr ederler. Bunlar, yalnız bilinç, düşünme, ruh ve düşüncenin ilk veri olduğunu ve bütün fiziksel dünyanın ruhsal (spiritüel, tinsel) bir ilkeye bağlı olduğunu ve ondan türevlendiğini kabul ederler.

İnsan bilinci ve maddi varlık arasındaki ilişki sorunu, çağdaş felsefeyi de kapsamak üzere bütün

felsefenin temel sorunudur. Hangisi daha önce gelir, doğa mı, düşünce mi? Filozoflar, bu soruya verdikleri cevaba göre iki büyük kampa ayrılırlar.

Maddeyi ilkesini, doğayı ilk veri ve düşünmeyi, ruhu maddenin bir özelliği olarak görenler **materyalizm** kampındandırlar. Tersine, düşünmenin, ruhun, düşüncenin doğadan önce var olduğunu, doğanın ruhsal (spirituel, tinsel) bir ilke sonucu, şu veya bu şekilde yaratıldığını yada bu ilkeye bağlı olduğunu kabul edenler ise **idealizm** kampını oluştururlar. Felsefi anlamda, «idealizm» ve «materyalizm» deyimlerinin anlamı bundan başka birşey değildir.

Materyalizm ve idealizm taraftarları arasında yüzyıllardan beri, sert ve ardı arkası kesilmeyen bir mücadele süregelmektedir. Felsefe tarihi, bu iki kampın, bu iki felsefe partisinin: materyalizm ve idealizmin savaş sahnesidir.

■ Kendiliğinden (Spontane) Materyalizm

Pratik hayatta, insanların, kendilerini çevreleyen nesne ve doğa olaylarının kendilerinden ve bilinçlerinden bağımsız olarak var olduklarından kuşkuları yoktur. Yani, materyalizmin öğretisini kendiliğinden kabul ederler.

Lenin spontane materyalizm «kafaca sağlam olan, bir akıl hastahanesinden yada idealist filozoflar okulundan çıkmayan herkesin şeylerin, çevrenin, dünyanın bizim duyumlarımızdan, bilincimizden, benliğimizden ve genel olarak insandan ba-

ğımsız olarak varolduğunu kabul etmesidir.» ( ) diyordu.

Kendiliğinden, bilinçsiz materyalizmin görüş açısı, bilginlerin büyük bir çoğunluğunca kabul edilmiştir. Felsefe sorunlarının derinine inmeden uğraştıkları doğa olaylarını incelerken kendiliğinden ortaya çıkan akıl yürütme dizisini izlerler. Her adımda, inceledikleri doğa, olayların maddesel karakterini önlerine serer. İster gök cisimleri yada molekül ve atomlarla, ister elektrik yada mağnetizma ile, isterse de bitkiler yada hayvanlar dünyasıyla ilgili olsun, bilim adamı daima, nesnel süreçlerle, maddesel cisimler ve onların özellikleriyle, insan bilincinden bağımsız olarak var olan doğal yasalarla karşı karşıyadır.

Burjuva toplumunda bilim adamlarının çoğu, açıkça materyalist görüşe katılmadıkça, resmi burjuva ideolojisinin, kilise öğretisinin ve idealist felsefenin, bütün burjuva toplum çevresinin baskısına boyun eğer, duraksar, genellikle idealistlere özgü sakınma sebepleri ve açıklamalar ileri sürerler. Bununla beraber, araştırma konularının karakteri nedeniyle temelde materyalist görüşler üzerinde çalışırlar.

Aynı şekilde, XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış İngiliz bilgini Thomas Huxley de kendisinin materyalist olduğunu açığa vurmuyordu. Fakat, zooloji, karşılaştırmalı anatomi, antropoloji ve evrim teorisi üzerine araştırmalarında, materyalist savı destekliyor ve felsefi idealizmin karışıklık ve halk yığınlarının bilgisiz bırakılması (bilgisizcilik) ile son bulacağını açıklıyordu. Engels,

---

(*) V. Lenin. Bütün eserleri C. 14, S. 57 Rusça baskı.

bu çeşit bilim adamlarını «çekingen materyalistler» olarak nitelendiriyor ve Lenin, Huxley'in anti-materyalist üstü kapalılığının kendiliğinden materyalizmini gizlemek için bir örtüden başka birşey olmadığını söylüyordu.

Çağdaş araştırıcılar, buluşlarını felsefi olarak yorumlamaya çalıştıklarında, çok defa idealist sonuçlara varırlar. Bununla beraber, bilim zemininden ayrılmadıkları, laboratuarlarında, fabrikalarında, deneme alanlarında çalışmaya devam ettikleri, felsefi kurgulara bağlanmadıkları ve doğanın nesnelerinin incelenmesiyle uğraştıkları sürece kendiliğinden materyalist gibi davranırlar.

Zamanımızın en tanınmış fizikçilerinden biri, Albert Einstein, bir yandan özünde materyalist olan izafiyet teorisinin yaratıcısı olmakla beraber, diğer yandan bazı felsefi düşüncelerinde idealizmin etkisi altında kalıyordu.

Diğer bir fizikçi, kuanta fiziğinin kurucusu Max Planck da kendine materyalist adını yakıştırmazdı. Fakat fizikteki çalışmalarında ve felsefeye katkılarında, «sağlam bir dünya görüşü» düşüncesi öneriyor, doğanın insan bilincinden bağımsız olarak var olduğunu kabul ediyordu. Max Planck felsefi idealizme karşı savaşıyordu ve gerçekte materyalistti.

Bütün bunlara karşın, doğa olaylarının yorumunda idealizm etkisinin fena halde belirdiği oldukça sık görülür. Bu demektir ki, kendiliğinden materyalizm idealizme karşı yeterli bir savunma aracı değildir. Ancak diyalektik materyalizm felsefesinin benimsenmesi bilim adamlarını idealist yanılmalara karşı korur.

■ Materyalizm, İlerici Felsefe

Felsefi materyalizmi, kendiliğinden, saf materyalizmden ayıran, birincisinin, toplumsal pratik ve ileri bilimin verilerinden hareket ederek **bilimsel** olarak çalışması ve materyalist ilkeleri akıl yürütmeyle uygulamasıdır.

Materyalist felsefe insanı düşünce hayatında gericiliğin uğursuz etkisinden koruyan emin bir silahtır. İnsana hayatta rehberlik eder, kafasını kurcalayan felsefe sorunlarını çözebilmesi için gerekli yöntemi işaretler.

Yüzyıllardan beri, kilise insanlara dünyadaki yaşamı hor görmeyi ve tanrı korkusunu aşılamaktadır. İnsanlara ve herşeyden önce ezilen kitlelere kaderlerinin ızdırap çekmek ve dua etmek olduğunu, mutluluğun bu «gözyaşı vadisi»nde elde edilemeyeceğini ve ona ancak «ilerideki hayat»ta erişme olanağı bulabileceklerini kabul ettirmeye çalışır. Sömürücülerin egemenliğine karşı durmaya kalkışanları «kutsal intikam» ve cehennemdeki işkencelerle korkutur.

Materyalist felsefenin büyük değeri, insanın boş inançlardan kurtulmasına yardım etmesinden ileri gelmektedir. İlk çağdan beri, ölüm korkusuna, tanrılar ve diğer doğaüstü güçler karşısında duyulan korkuya karşı düşüncesini ileri sürmüştür.

Materyalist felsefe, insanlara yeryüzündeki yaşama değer vermeyi, ötesini düşünmeden onu daha iyiye götürmek için çaba göstermeyi öğretir. Tarihte ilk kez olarak, materyalizm insanın ve insan aklının değerini yüceltmiş, insanın bir toprak kurdu olmayıp, doğaya egemen olabilecek üstün bir varlık olduğunu belirtmiştir. Materyalizm bil-

ginin gücüne, bizi çevreleyen dünyanın bilinmeyen yönlerini çözümlemeye, akla uygun ve yerinde bir toplum düzeni kurmaya yeterli olan akla derin bir inançla bağlıdır.

İdealizmin savunucuları materyalizmi çoğunlukla «karanlık, ezici, kabus gibi bir doktrin» (William James) olarak tanıtır, kötülemeye çalışırlar.. Gerçekte, karanlığa itilen idealist felsefenin kendisi, özellikle günümüzdeki idealist felsefedir. Aklın düşünme özelliğini inkar eden ve bilime inançsızlığı öğütleyen materyalistler değil, sayısız idealizm temsilcisidir. En yıldırıcı, insanlık dışı ideolojilere (ırkçılık teorisi ve faşist bilgisizcilik) sık sık uygun ideolojik zemin hazırlayan materyalizm değil, idealizmdir.

Felsefi idealizm, bizi çevreleyen maddesel dünya gerçeğini tanımak istemez, ondan kaçar, onun hayal ürünü olduğunu ileri sürer ve onun yerine maddesel olmayan, sahte bir evrenin var olduğunu düşünür.

Materyalizm ise, tersine, dünyanın aslına uyan bir görünümünü verir ve ona tamamen yabancı şeyler: ruh, yaratıcı tanrı, vs. eklemez. Materyalistler doğaüstü güçlerden yardım beklemez, insana, insanın doğayı kendi eliyle değiştirme ve kendisine layık duruma getirme yeteneğine inanır.

Materyalizm özünde bile iyimser, hayat verici bir doktrindir; kötümserlik, «asrın hastalığı» ona yabancıdır. Bunun içindir ki, genel bir kural olarak materyalizm ilerici sınıflar ve sosyal grupların doktrinidir. Taraftarları geleceğe korkusuzca bakan, davalarının doğruluğundan kuşkusu olmayan insanlardır.

Yüzyıllardan beri, idealistler, güya manevi değerlerin ve soylu ereklerin (ideallerin) materyalistlere yabancı ve bunların yalnız felsefi idealizmi tutanların tekelinde olduğunu ileri sürerek materyalizmi yermektedirler. Gerçekte, Marx ve Engels'in tarihi ve diyalektik materyalizmi, ileri fikirleri, ahlak ilkelerini ve yüksek erekleri bir yana itmek şöyle dursun, bunlara yüce bir değer verir. İlermeler için, daha üstün bir sosyal rejim için mücadele, insanlara coşkunluk veren büyük fikirler olmadan başarıya ulaşamaz.

İşçi sınıfının, komünistlerin eylemi, materyalistlerin ereğe (ideale) karşı ilgisiz olduğu masalını yalanlar. Bu savaş, insanlığın tanıdığı en yüksek erek adına, sosyalizm adına yürütülmektedir. Bu sebeple, sosyalizm ereği uğruna kendini feda etmeye hazır, yılmayan militan saflarının gittikçe büyüdüğü görülür.

■ Tarihi ve Diyalektik Materyalizm Felsefenin Gelişmesinde Yüksek Aşama

Çağdaş materyalizm, Marx ve Engels'in kurduğu diyalektik ve tarihi materyalizmdir. Bu, yenilerinin kurulması için silinip süpürülen düşünce ve inanışların yerine ortaya çıkmış değildir, felsefi düşüncenin uzun evriminin bilançosudur

Materyalizm, bundan aşağı yukarı 2500 yıl önce Çin, Hindistan ve Yunanistan'da doğmuştur. Bu ülkelerde, materyalist felsefe, insanların günlük deneylerine, doğa üzerine ilk bilgilere sıkıca bağlıydı. Fakat bu çağda, ilim ancak yeni yeni doğmakta

olduğundan, dahice bir sezgiye sahip oldukları halde, materyalist filozofların dünya üzerine düşünceleri, safçaydı ve sağlam bilimsel temelden yoksundu.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda materyalizm çok daha evrimleşmişti. Bilim ve teknikteki başarılar felsefi düşüncenin ilerlemesini sağlıyordu. Materyalist felsefe de doğanın incelenmesine katkıda bulunuyordu. Böylece XVII. yüzyıl başlarında yaşamış İngiliz Materyalisti Francis Bacon'un bilginin deneysel (empirique) kökeni üzerine teorisi ve «bilmek kuvvettir» şeklindeki düşüncesi, doğa bilimlerinin ilerlemesi için güçlü bir uyarıcı olmuştur.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, matematik ve yer ve gök cisimlerinin mekaniği yüksek bir düzeye ulaştı. Bunun, madde ve hareket görüşünü de kapsamına alan o çağların materyalist felsefi sentezleri üzerinde etkisi oldu. Doğa teorisinde materyalist olan Descartes fiziği, materyalistlerden Hobbes'ın (XVII. yüzyıl) mekanikçi insan teorisi ve özellikle Newton'un mekaniği, materyalizmin yeni şeklinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Bu filizoflar, doğa olaylarını ve toplum yaşamını mekanik görüş açısından inceliyorlar ve bunları mekanik yasalarıyla açıklamayı umuyorlardı. Mekanikçi materyalizm adı buradan ileri gelir. Mekanikçi materyalizm XVIII. yüzyılda İngiltere'de Toland ve Priestley, Fransa'da La Mettrie, d'Holbach, Helvetius ve Diderot tarafından temsil edildi.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, materyalizmin doğa bilimlerine sıkıca bağlı olması, ona olgucu (pozitif) bir görüş kazandırıyordu. Fakat, bu onu bazı yanlışlardan kurtaramıyordu. Engels bunlardan

başlıca üçüne işaret eder: Birincisi **mekanikçilik** (mekanizm)dir. Bu çağın materyalist düşünürleri için ölçü (etalon) rolü oynayan mekanik, aynı zamanda onların düşünce ufuklarını sınırlıyordu. Bu filozoflar, bütün süreçleri ve bütün hareket çeşitlerini mekanik harekete indirgemeye çalışıyor, organik doğanın (canlı doğanın) özelliklerini ve toplumsal hayatın yasalarının kendine özgü çizgilerini anlıyamıyorlardı.

İkinci eksiklik, doğanın evriminin bunu kanıtlayan olgulara karşın, anlaşılmasında ve açıklanmasındaki yetersizliktir. XVII. ve XVIII. yüzyıl materyalistleri doğaya sonsuz dairesel bir hareket içinde bulunan değişmez bir bütün olarak bakıyorlardı. Bu dünya görüşüne **metafizik** görüş denir. Mekanikçi materyalizm, metafizik özellikteydi.

Nihayet, bu çağın materyalistleri, Marx'tan önceki bütün materyalistler gibi, doktrinlerini toplum yaşamına uygulamayı bilememişlerdir. Toplumsal yaşamın maddesel bir temele dayandığını farkedemiyorlar ve daha alt bir sosyal şekilden daha üstün bir şekile geçişin, yalmzca bilimin ilerlemesi, görüşlerin, ve toplum içinde egemen olan düşüncelerin değişmesiyle olduğu kabulünü destekliyorlardı. Bu idealist bir açıklama şekliydi.

Ayrıca, Marx'tan önceki materyalistler, sınıfların, dünyanın gerçek değişimi içinde kitlelerin, toplum yaşamının pratik, devrimci eyleminin önemini anlamıyorlardı. Onlar, feodal rejimin yerini burjuva rejimine bırakması gerektiğini, fakat aynı zamanda kitlelerin yeni bir düzen için savaştığını kabul etmiyor, bu mücadeleden kuşkuya düşüyor, böylece burjuvaziye özgü, dar bir davranış gösteriyorlardı.

XIX. yüzyılın ilk yarısında, Alman filozofu Feuerbach ve özellikle Rus Demokrat Devrimcilerinden Herzen, Çernişevski, Belinski ve Dobroliyubov materyalist felsefeyi geliştirdiler. Feuerbach, belirli ölçüler içerisinde, XVIII. yüzyıl materyalistlerinin mekanikçi sınırlarını aşmıştı, ama onların eksiklerini de paylaşıyordu. Ayrıca, felsefesi toplumsal ve politik pratikten kopuktu. Rus materyalistlerinin değeri, materyalist doğa görüşü ile diyalektiği birleştirme eğiliminde olmalarındadır.

Diğer taraftan, Rus devrimci köylülüğünün ideologları olduklarından felsefe onların gözünde yalnız var olanın teorisi değil, var olanın halkın yararına değişiminin de teorisiydi.

Çağdaş toplumun en ileri ve en devrimci sınıfı, proletaryanın büyük öğretici ve yol göstericileri Marx ve Engels tarafından kurulmuş **diyalektik ve tarihi materyalizm**, materyalizmin gelişiminde daha üstün yeni bir düzeyi, felsefede gerçek bir devrimci dönüm noktasını temsil eder.

Marx ve Engels, zamanlarındaki bilime dayanarak ve felsefi düşüncenin daha önceki evriminin kazandırdığı herşeyi de yeniden ele alarak materyalizm için, eski materyalist felsefenin yanlışlarından kurtarılmış, yeni bir şekil tasarladılar.

Marx'ın felsefi doktrininde, materyalizm, diyalektiğe organik olarak bağlıdır, en önemlileri enerjisinin korunumu ve dönüşümü yasası, hücrenin varlığı, Darwin'in türlerin kökeni teorisi olan bilimsel verilere dayanır. Doğa bilimlerinin başarısı, evrim düşünceleriyle doğa olaylarının evrensel birliği ve birbirine bağlılığı düşüncesine tamamen bilimsel bir temel hazırlıyordu.

Doğa ve insanın dar mekanikçi görüşüne karşın, Marx ve Engels gerçek dünyanın bütün alanlarına yayılan, her birinin bilimsel karakterini (cansız doğa, organik doğa, sosyal hayat ve insan bilinci) hesaba katan bir evrim teorisi kurdular.

Marx ve Engels, materyalizmi, maddesel itici güçlerini ve gelişim yasalarını buldukları sosyal hayata uygulayan ve böylece toplum tarihini bir bilime dönüştüren ilk bilginlerdir.

Nihayet, marksizmin kurucuları, o güne kadar kuramsal bir özellikte olan materyalist felsefeyi, toplumu yenileştirmek için etkili bir yol, sosyalizm ve komünizm savaşında işçi sınıfı için ideolojik bir silah haline getirmişlerdir.

Marx ve Engels tarafından yaratılan felsefi doktrin, bütün ülkelerin emekçileri tarafından bilinir. Kitlelerin gerçek felsefesi odur.

3 FELSEFİ ANLAMDA MADDE NEDİR?

Marx'ın felsefi materyalizminde, «madde» kavramı nesnel olarak varolan herşeyi, yani insan bilincinden bağımsız olarak, insanın duyumlarında yansıyan herşeyi belirtmek üzere, en geniş anlamda kullanılır. «Madde, bize duyumlarımızla iletilen nesnel gerçektir.» (Lenin)

Madde kavramının bu geniş anlamını kavramak çok önemlidir.

Marx'tan önceki eski materyalizm, madde denilince, genellikle, sonsuz küçük parçacıkları, cisimleri meydana getiren atom veya korpüsülleri anlardı. Eski Yunan materyalistleri, Demokrites ve Epikür'e göre, atomlardan ve onların içinde bulundukları boşluktan başka birşey yoktu. Bileşimleri çeşitli cisimleri oluştururdu. Daha sonraları, fizik bilimi, ilk çağ materyalistlerinin maddenin atom yapısı üzerine dahice sezgisini doğrulamıştır. Fakat, maddeyi yalnız atomlar şeklinde düşünmekle gerçeği fakirleştiriyorlardı. Bununla bera-

ber, bu basit kavram XIX. yüzyıl sonlarına kadar bilim içerisinde varlığını sürdürmüştür.

Marksist felsefi materyalizm, maddeden en çeşitli görünüşleri altında nesnel gerçeği anlar. Madde, yalnız cisimleri oluşturan sonsuz küçük parçacıklar değildir. Aynı zamanda, sonsuz evrenin sayısız dünyaları, kozmik uzayın saman yolları, gezegenleriyle beraber güneş sistemimiz, üzerinde bulunan herşeyle yeryüzü de maddedir. Bazı cisim ve parçacıklardaki hareketi diğer bazı cisim ve taneciklere ileten ve bunları birleştiren nükleer ve elektromagnetik alanlar, ışımalar da maddedir. Bilincin dışında ve ondan bağımsız olan herşey madde kavramı içine girer.

Nesnel gerçeği inceleyen bilimler, maddeyi, çeşitli durumlarını ve çeşitli özelliklerini inceler.

Bazı bilimler maddenin fiziksel durumuyla ilgilenir. Modern fizik, atomun hiç de eski atomcuların düşündüğü gibi basit, değişmez ve bölünmez bir parçacık olmadığını, karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ortaya çıkardı. Bilginler bazı elementlerin atomlarının birtakım çekirdek değişimleri sonucu başka elementlerin atomlarına dönüştüklerini gördüler. Örneğin, uranyum atomları, reaktörde plutonyum atomlarına dönüşür.

XX. yüzyılın başlarında, yeni fizik olayları keşfedildi (radyo aktivite, x ışınları, vs.) ve atomun bölünmez olmadığı kanıtlandı; maddenin yapısı üzerine bilgileri altüst eden yeni teoriler ileri sürüldü. İdealizm tarafından aldatılmış birçok idealist düşünür ve fizikçi, bilimin, doğanın materyalist görüşünün çürütüldüğü kanısına vardılar. «Madde yok oldu» denildi. Bu söz ciddi bir yanılmaydı. Marksist felsefi materyalizm maddenin şu veya

şekilde bir yapıya sahip olduğu görüşüne hiçbir zaman bağlanmamış, maddeyi şu veya bu değişmez element haline indirgememiştir. Felsefi materyalizm maddeden yalnız bu tek şeyi anlar: İnsan bilincinin dışında var olan ve onun tarafından yansıtılan nesnel gerçek. Materyalizm, bilginin **kökeni** sorununa ve bilinçle dış dünya arasındaki ilişki sorununa bulduğu çözüm bakımından idealizmin tersidir. Materyalizm, dünyanın nesnel olarak var olduğunu, bilincin onun yansıması olduğunu kabul eder. Madde, nesnel dünyayı belirten bir felsefe kavramıdır. Dünyanın fiziksel yapısı ve özelliklerine gelince bu sorunlar fiziksel bilimler tarafından incelenir. Bu bilimlerdeki ilerlemeler maddenin fiziksel yapısı ile ilgili görüşlerimizi değiştirebilir, fakat bu değişiklikler ne olursa olsun, dünyanın nesnel olarak var olduğunu ve diğer bilimler gibi fiziğin de nesnel ve maddesel dünyayı incelediğini söyleyen felsefi materyalizm tezini sarsamaz. «Çünkü, maddenin felsefi materyalizmi belirleyen **tek** «özelliği» **nesnel bir gerçek olmasıdır**, bizim bilincimizin dışında var olmasıdır.» (Lenin) (*)

Böyle bir, **madde görüşü** tek doğru olanıdır. Maddi dünyayı **tek bir şekle** indirgemeden onun bütün çeşitliliğini içine alır. Bu görüşle, fiziğin yeni buluşlarının **maddenin kayboluşunu** kanıtladığını ileriye süren idealist **filozoflarca** yanlışa düşürülmek tehlikesi ortadan **kalkar**.

Madde ne yaratılabilir, ne de yok edilebilir. Durmaksızın değişimlere uğrar, fakat hiçbir par-

---

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 247 Rusça baskı.

çacığı hiçbir fiziksel, kimyasal veya diğer çeşitten süreç sonucunda ortadan kaybolmaz.

Bilim, felsefi materyalizmin bu prensibini sayısız defalar doğrulamıştır. Bir örnek verelim: Çağdaş fizik, bazı koşullar altında, elektron ve pozitron gibi taneciklerin ışık kuantaları yani fotonlar meydana getirerek kaybolduklarını göstermiştir. Bazı fizikçiler bu olayları «maddenin yok olması» olarak nitelendirmişlerdir. İdealist filozoflar maddenin kaybolduğunu bir kez daha «kanıtlamak» için bu olaydan medet umarlar. Fakat iş hiç de böyle değildir. Pozitron yada elektronun fotonlara dönüşmesi maddenin bir halden başka bir hale geçmesinden başka bir şey değildir. Doğada bunun tersi olan olaya da rastlanır, fotonların pozitron ve elektronlara dönüştüğü, yani ışığın tanecikleri oluşturduğu görülür. Bütün bu dönüşümlerde, kütlenin ve enerjinin korunumu yasası geçerlidir.

Evren, önümüze sonsuz değişikliklerin görüntüsünü serer: canlı ve cansız doğa, fiziksel olaylar ve kimyasal süreçler, bitki ve hayvanlar dünyasındaki biyolojik olaylar. Bilim ve materyalist felsefe bu değişikliklerin içerisindeki birliği bulur. Bu birlik şudur: Evrende olup biten sonsuz değişik olay ve süreçler maddenin, onun özelliklerinin ve çeşitli görünüşlerinin değişik halleridir. Engels, «evrenin gerçek birliği, onun maddeselliğindedir...» (*) der. Özel bir hal olarak, bilinç bizi çevreleyen bu maddesel evrenin bir parçasıdır, ne olduğu bilinmeyen bir «öteki tarafa» ait değildir, bilinç maddenin kendine özgü bir özelliğidir.

(*) F. Engels, Anti-Dühring, Editions Sociales, Paris 1956, S. 75.

Evrenin maddesel birliği savı, ortaya çıktığından beri, yeryüzü dünyası ve göksel dünya, burası ve öte taraf diye ayırım yapan kilisenin doktrinine, ruh ile vücudu, bilinç ile maddeyi ayıran ikili görüşe (dualizm, ikicilik), evrenin birliğinin bilincin bir ürününden, ruhtan ileri geldiğini savunan felsefi idealizme karşı mücadeledeki yeri gitgide sağlamlaşmıştır.

4 MADDİ DÜNYANIN VAROLUŞUNUN GENEL ŞEKİLLERİ

■ Doğadaki Sonsuz Hareket

Doğa ve toplum hareketsizlik, durgunluk, mutlak değişmezlik nedir bilmez. Dünya bizim için sürekli bir hareketin, bir değişmenin tablosudur.

Hareket, değişim ve gelişme maddenin her zaman için varolan, ayrılmaz özellikleridir. **«Hareket maddenin varoluş şeklidir,»** der Engels, «Hiçbir zaman, hiçbir yerde ne hareketsiz bir madde olmuştur, ne de olabilir.» (*) Bütün maddi cisimler, maddenin bütün parçacıkları, molekül, atom yada kendisini oluşturan elementler, hareketli ve doğal olarak değişkendir.

Felsefedeki anlamında, hareket yalnız bir cismin uzay içinde yer değiştirmesi değildir. Hareket, maddenin varoluş şekilleri olarak evrende olup biten her çeşit süreç ve değişimi kapsamına alır. Değişimler arasında özellikle önemli bir rol oynayan-

(*) F. Engels, Anti Dühring. S. 92.

lar vardır: bunlar maddenin gelişiminin, bir halden yeni özellikler taşıyan diğer bir hale geçişinin süreçleridir.

Evrende donmuş, verildiği gibi kalmış şeyler yoktur, yalnız değişen nesneler ve süreçler vardır. Bu demektir ki, hiçbir yerde hareketin tamamen dışında, mutlak durgunluk yoktur. Ancak, göreli bir durgunluk vardır. Herhangi bir cisim, yer küresi üzerinde, ancak yeryüzünde belirtilmiş bir noktaya göre hareketsiz olabilir. Fakat, bu aynı cisim, yerin ve bütün güneş sisteminin hareketine katılır. Bundan başka, bu cismi oluşturan molekül ve atomlar da harekettedir: bu cismin içinde karmaşık süreçler olagelmektedir. Öyleyse her türlü durgunluk izafidir (relatif, göreli); yalnız, hareket, hiçbir çeşidi ayrı tutulmaksızın, mutlaktır.

■ Maddenin Hareket Şekilleri

Maddenin çeşitliliğine karşılık hareketinin şekilleri de çeşitlidir.

En basit şekil, bir cismin uzayda mekanik olarak yer değiştirmesidir. Fiziksel cisimleri oluşturan moleküllerin düzensiz hareketlerinden ileri gelen termik süreçler (ısı ile ilgili süreçler) hareketin daha karmaşık bir şeklini temsil ederler. Işığın, yani elektromagnetik ışımanın ve fiziksel alanların maddenin hareketinin özel halleri olduğu bilimsel olarak gösterilmiştir: Maddenin hareketi, cisimlerin, atom ve moleküllerinin bileşme veya ayrışmalarına bağlı kimyasal değişme süreçlerinde de kendini gösterir. Organik doğanın yaşamı, bitkisel ve hayvansal dünyada olup biten fizyolojik süreçler,

türlerin evrimi, maddenin genel özelliği hareketin kendilerine özgü şekillerini oluştururlar.

Sosyal hayatta, maddenin hareketinin özellikle karmaşık bir şekli gözlenir: Maddi üretimin gelişimi, ekonomik hayat vs.

XIX. yüzyılın sonlarından beri bilim maddenin o zamana kadar bilinmeyen bir seri hareket şekillerini buldu ve inceledi: atomun içinde, taneciklerin bir çekirdek etrafındaki hareketi, çekirdekler arası karmaşık değişim süreçleri, vs. Ve kuşkusuz, maddenin hareketinin daha başka şekilleri de bulunacaktır.

Maddenin hareketinin farklı şekilleri, ayrı ayrı olmak şöyle dursun, birbirlerine bağlıdır ve birbirlerine dönüşürler. Böylece, moleküllerin karmakarışık hareketleri termik süreçleri oluşturur. Bu süreçler, kimyasal değişimlere ve ışık olaylarına yolaçabilirler. Evrimin belirli bir noktasında, kimyasal süreçler albüminoidlerin ve onlara bağlı fermantasyon sistemlerinin oluşması ve oradan da hayatın ortaya çıkması ile yani maddenin hareketinin biyolojik şekliyle sonuçlanır.

Maddenin hareket şekillerinin birbirine dönüşmesi, özellikle doğa bilimlerinin temel bir yasasında kendini belli eder: bu, enerjinin dönüşmesi ve korunumu yasasıdır.

Maddenin karmaşıklığına ve gelişiminin değişik noktalarına bağlı olarak herbirine karşılık hareketin değişik şekilleri vardır. Daha basit alt şekiller, daha üst, daha karmaşık şekillerin içinde yardırlar ve onlara katılırlar. Bununla beraber, hareket şekilleri arasında bir nitelik farkı vardır. Üst şekiller, alt şekillere indirgenmezler. Böylece, fizyolojik süreç içinde mekanik bir hareket göz-

lenebilir, bu fizyolojik sürece katılan elemanların mekanda yer değiştirmesidir, fakat fizyolojik olaylar elemanlarının mekanik yer değiştirmesi haline indirgenmezler.

Eski materyalistler, mekanikçi materyalistler bütün doğa ve toplum yaşamının, madde parçacıkları ve cisimlerin mekan içinde mekanik yer değiştirmelerine indirgenebileceğini kabul ediyorlardı. Marksist felsefi materyalizm, değişmenin genel şekli olarak hareket üzerine ortaya koyduğu büyük teoriyle mekanikçi materyalizme özgü, dar, basit madde hareketi görüşünü aşar.

■ Zaman ve Mekan

Madde, ancak zaman ve mekan içinde hareket edebilir. Doğadaki bütün cisimler ve bunlar arasında insan, nesnel dünyada olup biten bütün maddi olaylar mekanda yer alır. Birbirlerine yakın ya da uzaktırlar; belirli bir uzaklıkla birbirlerinden ayrılırlar; hareketteki bir cisim belirli bir yol izler. Bütün bunlar nesnelerin ve maddi olayların bir özelliğini belirtir; uzayda yer kaplama (spatialite).

Mekan, maddenin varoluşunun genel bir şeklidir. Mekanın dışında madde yoktur ve olamaz. Ve tersine, maddesiz mekan da yoktur. Bir cismin ve maddi dünyanın mekanda yer kaplama özellikleri arasındaki fark birincisinin sınırlı, sonlu olmasına karşın, maddi dünyanınkinin sınırsız, sonsuz olmasıdır.

Evrendeki uzaklıklar muazzamdır ve bizim yeryüzünde bildiklerimizle ortak bir yanları yoktur. Günümüzde teleskoplar, ışığı dünyamıza ge-

lene kadar yüzlerce milyon yıl geçen yıldız sistemlerinin bulunmasını sağlamıştır. Oysa, ışık ışını, bir saniyede 300.000 kilometre yol alır. Fakat, bu büyüklükler bile kozmik uzay için bir fikir veremez. Uzayın sonsuzluğu bizim gözönüne getirebilme gücümüzü aşar, bunu ancak bilimsel bir kavram olarak ileri sürebiliriz.

Fiziksel cisimlerin ve insanın varoluşu dakikadan dakikaya, saatten saate, günden güne, akar gider. Dünyada herşey değişir. Her bir şeyin, her bir doğa olayının, geçmişi, bugünü ve geleceği vardır. Mekan gibi, zaman da maddenin varoluşunun genel bir şeklidir. Bütün şeyler, bütün olaylar, bütünüyle maddi dünya, zaman içerisinde vardırlar.

Fakat bir nesnenin varoluşu süresiyle, bütünüyle doğanınki arasında bir fark vardır. Bir nesnenin varoluşu zaman içerisinde sınırlanmıştır, oysaki bütünüyle doğa zaman bakımından sonsuz olarak varolmuştur ve varolacaktır. Her bir şey doğar, değişir, sonra varoluşu son bulur, yani başka bir şekle dönüşür. Tersine, doğanın hiçbir zaman bir başlangıcı olmamıştır ve asla sonu gelmeyecektir. Her bir şey geçicidir, fakat sonlu şeylerin bütünü nè başlamak ne de bitmek bilen sonsuz doğayı oluşturur.

Hayal gücümüz yeryüzünün yaşı yada hayatın evrimiyle ilgili sayılardan etkilenir. İnsan bugünkü haline gelinceye kadar 50.000 ile 70.000 yıl arası bir zaman geçmiştir. Maymundan insana geçiş şekilleri yaklaşık olarak bir milyon yıl önce görülmüştür. Bitki ve hayvan hayatının ilkel, başlangıç şekillerinin tarihi bir milyar yıl öncesidir. Yer küresi bugünkü halini alıncaya kadar ise birçok milyar yıl geçmiştir. İşte yer küremizin tarihçesiyle

ilgili dev zaman aralıkları böyledir! Bununla beraber ne bu zaman aralıkları, ne de çok daha büyük zaman devreleri doğanın sonsuzluğu için kesin bir fikir veremez, çünkü bu sonsuzluk zaman içinde sınırsızlık, doğanın her zaman varolduğu ve her zaman varolacağı demektir.

Nesnel dünyanın varoluş şekilleri olarak birbirlerine bağlı olan zaman ve mekan, hareketteki maddeden ayrılmazdırlar.

Bu çözülmez bağ, çağımızın en tanınmış, bilimsel teorilerinden biriyle, Einstein'in izafiyet (görelilik) teorisiyle kanıtlanmıştır. Bu teori, eskiden fizikte geçerli olan, mekânın boşluktan ibaret olduğu, değişmez ve maddeden bağımsız olduğu, içinde maddi cisimlerin yer aldığı, zamanın ise daima tekdüze (üniform) olarak aktığı ve maddenin hareketinden bağımsız olduğu teorisinin yanlış olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Maddenin varoluşunun genel şekilleri olarak zaman ve mekan mutlaktırlar, zaman ve mekanın dışında hiçbir şey var olamaz. Diğer yandan, zaman ve mekanın özellikleri değişkendir: maddeyle mekan ve zaman arasındaki ilişkiler, maddenin hareketinin hızına bağlıdır, zaman ve mekanın evrenin değişik yerlerindeki özellikleri, maddi kütlelerin dağılışına ve hareketine göre değişir. Bu anlamda, zaman ve mekan izafidir (göreli).

■ Zaman ve Mekanın Nesnel Varlığını İnkâr Edenler

Bilimsel veriler olduğu gibi insanın gündelik deneyleri de zaman ve mekanın nesnel gerçekler

olduğuna tanıklık eder. Fakat sayısız idealist düşünür, zaman ve mekanın nesnelliğini inkar ederler.

Kant, bilinçten bağımsız, nesnel mekan ve zamanın olmadığını, mekan ve zamanın insanın olayları seyretmesinden ortaya çıkan şekiller olduğunu söylüyordu. Kant'a göre mekanda yer alan ve zaman içinde peşpeşe gelen olayları algılamak insan bilincinin bir özelliğidir, insan bilinci olmasaydı, ne mekan, ne de zaman olacaktı.

Mekan ve zamanı, olayların ele alınışının öznel (sübjektif) şekilleri olarak kabul eden bu görüş çağdaş idealist felsefede de yaygındır. Bu görüş, kendisini hiçe indiren bilimle, deneyle ve pratikle apaçık çelişkidedir.

Örneğin, Paris'den Moskova'ya giden bir kimse hayal ürünü olmayan gerçek bir mekanın 2500 kilometresini aşmak zorunda olduğunu bilir. Bunun için, iki şehri ayıran nesnel uzaklığa ve yer değiştirmenin şekline bağlı olan belirli bir zaman gereklidir. Demiryolu ile yolculuk en az iki gün gerektirir. Tepkili uçakla, bu uzaklık üç yada dört saatte aşılabilir.

Bilim, dünyanın insanın ortaya çıkışından ve insan bilincinden önce varolduğunu göstermiştir. Öyleyse, maddi dünya ancak mekan ve zaman içerisinde varolabildiğinden, mekan ve zaman da insan bilincinden önce vardır.

Bugün yalnız bilim değil, insan tarafından yapılmış araçlar da kozmik uzayın derinliklerine girebilmekte, böylelikle zaman ve mekanın öznel olaylar olduğunu ileri süren idealistlerin görüşlerine yeni bir darbe indirilmektedir.

Materyalizmin, zaman ve mekan içerisinde varolan bir maddi dünya teorisi, zaman ve mekanın dışında olan tanrısal bir varlığın bulunduğunu ileri süren kilisenin yargılarını sıfıra indirmiştir. Teoloji, tanrının doğanın yaradılışından önce varolduğunu, doğayı yarattıktan sonrada kimbilir nasıl, her yerde varolduğunu öğretir. Doğanın mekan içinde olduğu gibi zaman içinde de bir başı ve bir sonu olduğu halde, yalnız tanrının sonsuzluğunu ve ebediliğini savunur.

Bilim, çürütülemez bir şekilde bu görüşlerin tutarsızlığını kanıtlar. Bilimin ortaya koyduğu dünya görüşünde tanrıya yer yoktur. Daha XVIII. yüzyılda, Astronom Lalande bütün göğü «incelediğini» fakat tanrıyı bulamadığını söylüyordu.

Doğa kendi kendinin nedenidir. Bu düşünce XVII. yüzyılda, materyalist filozof Spinoza tarafından ortaya atılmıştır. Doğanın hiçbir Demiurgos'a (*) gereksinmesi olmadığı ve kendiliğinden, teolojinin tanrıya yüklediği sonsuzluk ve ebedilik özelliklerine sahip olduğu anlamına gelir.

Marksist felsefe doğanın yaratılmadığını, sonsuz ve ebedi olduğunu kanıtlayarak, tanrı tanımazlığına sağlam bir temel hazırlamaktadır.

(*) **Demiurgos:** Platon felsefesinde evreni yaratanın adı (Çn.)

5 BİLİNÇ, ÖZEL BİR ŞEKİLDE OLUŞTURULMUŞ MADDENİN ÖZELLİĞİ

■ İnsan Düşüncesi, Canlı Maddenin Gelişiminin Sonucu

İnsan düşüncesi canlı (organik) dünyanın uzun bir evriminin sonucudur.

Hayatın maddi temelini, maddenin gelişiminde karmaşık bir ürün olan proteinler oluşturur. Bu cevherler (tözler) organizmanın bütün hayati etkinliğinin dayandığı metabolizmada kesin bir rol oynarlar. Hayatın diğer belirtileri metabolizmaya bağlıdır: üreme yeteneği, uyarılabilme, vs. Uyarılabilme, canlı varlıkların ortama uyma içgüdüsüyle dış ve iç çevreden gelen etkilere karşılık verme gücüdür. Organik dünyanın gelişimin üst düzeylerinde, yüksek sinir sistemlerinin etkinliği ve psişik etkinlik dediğimiz olay en basit canlılara özgü bu uyarılabilme özelliğine dayanır.

Tek hücreli canlılarda bile, dış uyarılara karşı daha duyarlı elemanların farklılaştığı görülür. Çok hücreli canlılar ortaya çıkınca, hücrelerin özel

bir şekli oluşur; bunlar, görevleri dıştan gelen dürtüleri uyarılara dönüştürmek olan hücre gruplarıdır. Hayvanların organizması daha karmaşık bir yapı haline geçtikçe bu hücreler, merkezi beyin olan bir sinir sistemi oluşturacak şekilde gelişir.

Hayvanların ve insanın sinir sistemi organizmayla dış ortam arasındaki bağlantıyı ve çeşitli organların birbirine bağlı olarak çalışmasını sağlar.

Omurgalılarda merkezi sinir sistemi omurilikten ve çeşitli kısımlarıyla kafa içi organlarından oluşur. Balıkların çoğunda kafa içi küçüktür ve beyin yarıküreleri az gelişmiştir. Hem karada hem suda yaşayan canlılarda (anfibiler) beyin boyutları daha büyüktür ve beyin yarıkürelerindeki gelişmenin temeli olan alt kısmın geliştiği görülür. Sürüngenlerin beyni anfibilerinkinden daha çok gelişmiştir; ilk olarak bunlarda sinirsel hücreler beyin yarıkürelerinin yüzeyinde ilkel bir beyin kabuğu oluşturur. Kuşlarda büyük yarıkürelerin hacmi daha artmıştır, fakat beyin kabuğundaki gelişme azdır. Memelilerde büyük yarıkürelerin çok evrimleşmiş aynı zamanda beyin kabuğu gelişmiş ve karmaşıklaşmıştır. Yüksek memelilerde gelişmiş beyin kabuğu pek çok sayıda çizgi ve kıvrımlar oluşturur ve yarıküreler beynin bütün diğer kısımlarını kaplar.

Beyin kabuğu en çok gelişmiş olan canlı, insandır. İnsan beyni, bütün sinir sistemiyle bağlantısı olan bir araçtır; yüksek sinirsel eylemi oluşturan organdır, dış çevreyle en karmaşık bağlılığı sağlar. Büyük Rus fizyoloji bilgini Pavlov beynin «bütün organizma etkinliğinin düzenleyicisi ve dağıtıcısı» olduğunu ve «organizmanın

bu yüksek kısmının vücutta meydana gelen bütün olaylara kumanda ettiğini» belirtmiştir (*). Beyin kabuğu, insan düşüncesini oluşturan bir organ bölümüdür. Dış ve iç çevre etkileri sinir uçlarını uyarır. Bu uyarı, toplayıcı sinirler tarafından beyin içinin ilgili kısmına iletilir, burada, dağıtıcı sinirler aldıkları uyarıları çeşitli organlara iletir ve bu organları harekete geçirirler. Dürtü karşısında organların ve bütün organizmanın refleksleri böyle meydana gelir.

Örneğin, kızgın bir nesneye dokunup elini şiddetle geri çeken insan fizyoloji uzmanlarının **şartsız refleks** dedikleri, insanda ve hayvanlarda doğuştan varolan refleksi meydana getirmiştir.

Bu şartsız reflekslerin (beslenme, korunma refleksleri ve diğerleri) temeli üzerinde hayvanların yada insanın bireysel deneyleri sonucunda oluşan **şartlı refleksler** meydana gelir. Bir köpek bir et parçasını ağzına aldığında salyası akıyorsa bu bir **şartsız refleks**dir. Fakat köpeğin salyası sadece eti görmekle yada kokusunu almakla yahut da eti getiren adamı görmekle de akabilir. Bunu ve buna benzer diğer bazı olayları inceleyen Pavlov, bir köpeğe yiyecek verilmesine bir lambanın ışığı yada bir çanın sesi eşlik ederse, yeni bir çeşit refleksin yaratılabildiğini, ışık yada çan sesinin salya akmasına yolaçtığını gösterdi. Pavlov bu olaylara **şartlı refleksler** adını vermiştir, çünkü bunlar şartlı bir uyarıcı (ışık, ses vs.) ile şartsız refleksi doğuran şartsız bir uyarıcının birlikte bulunması sonucunda olmuştur

---

(*) J. Pavlov, Bütün eserleri, C. III. 2. Kitap Moscou - Leningrad, 1951, S. 409 - 410 Rusça baskı.

Şartlı refleksler, geçici sinirsel bağlantılardır. Kesinlikle belli bazı koşullar altında oluşan bu refleksler, şartsız uyarıcı ortadan kalksa bile kısa yada uzun bir süre devam ederler. Önemleri, organizmaların içinde yaşadıkları çevreye kendilerini bu şartlı reflekslerle uydurmasından ileri gelir. Örneğin, çoğu vahşi hayvanların insanı ilk defa gördüklerinde korkmadıkları bilinir, fakat insanlar onları avlamaya başlayınca durum değişir. İnsanı görür görmez yada kokusunu alır almaz saklanmaya çalışırlar. Bu, hayvanlarda, kendilerine çok yararı dokunan yeni bir şartlı refleksin doğduğunu gösterir. İnsanın varlığı, şartsız bir korunma refleksini harekete geçirmekte ve hayvanın çevreye uyma çabası için bir yol gösterici rolü oynamaktadır.

Doğanın herhangi bir nesne yada olayının, şartsız reflekslere birlikte insan ve hayvanlarda şartlı refleks etkinliğine bir uyarıcı olabileceği gözlenmiştir. Pavlov hayvanlarda ve insanda ortak olan bu uyarıcı sistemine **birinci uyarıcı sistemi** adını verdi.

Diğer yandan, Pavlov, insanın yüksek sinirsel etkinliğinin, hayvanlardaki yüksek sinir etkinliğine göre gösterdiği özelliği de belirtti. İnsanda, konuşmanın yalnız insana özgü, yeni bir uyarıcı sistemi oluşturduğunu ve bunun, aynı şekilde, şartlı reflekslerin kaynağı olduğunu gösterdi ve yalnız insanda bulunan bu sistemi **ikinci uyarıcı sistemi** olarak adlandırdı.

Pavlov, hayvanlarda ve insandaki yüksek sinirsel etkinliğin fizyolojik yasalarını bulmuştur. İnsanın yüksek sinirsel etkinliğiyle hayvanınki arasında bulunan ortak yanlarla, bunları birbirinden

ayıran farkları keşfetti. Pavlov, insanın ruhsal hayatının incelenmesine yarayan bilimsel temelleri ortaya koydu.

■ İnsan Düşüncesinin Gelişmesinde Emeğin ve Dilin Rolü

İnsanın ruhsal yaşamının öncülleri, hayvanların basit ruhsal etkinlikleridir. Fakat bunlar arasındaki nitelik farkını da belirtmek gerekir. İnsan düşüncesi, ruhsal yaşamın gelişmesindeki en yüksek aşamadır. İnsanın ruhsal yaşamım ve düşüncesini bu çok yüksek gelişme düzeyine getiren, toplum insanının emeğidir.

Darwin insanın, hem kendisi hem de insansı maymun için ortak olan atadan indiğini kanıtladı. Çok eski zamanlarda, alt organlarının özel bir şekilde gelişmesiyle diğerlerinden ayrılan insanın ataları, dikey bir yürüyüş şeklini benimsediler ve kendilerine yiyecek sağlamak ve korunmak için doğadaki nesneleri araç olarak kullanmaya başladılar. Daha sonraları araçları kendileri yapmaya koyuldular ve bu, hayvandan insana geçişin işareti oldu. Çalışma araçlarının kullanılması, insanın ateş gibi bir doğa gücüne sahip olmasını, daha iyi ve daha çeşitli besin almasını sağladı ve bunun da beynin gelişmesinde katkısı oldu.

Araçların kullanılması sonucunda insan doğa karşısındaki davranışını değiştirdi. Hayvanlar doğaya pasif bir şekilde uyar ve doğanın kendiliğinden verdiklerinden yararlanırlar. İnsanlar ise tersine doğaya etkin bir şekilde uyar, onu akılcı bir tarzda değiştirir, kendiliğinden bulamadığı yaşa-

ma koşullarını yaratır. İnsanın emeğinin, beyninin gelişmesi ve yetkinleşmesinde rol oynadığı kesindir. Bu bakımdan, emek insanı ve insan beynini yaratmıştır.

İnsanla doğa arasındaki karşılıklı ilişkilerin karmaşıklaşması insanlar arası ilişkilerin de karmaşık hale gelmesine yol açtı. İnsanlar ortaklaşa çalışıyorlardı, haberleşmek zorunda idiler, bunun içinse, hayvanların çıkardığı sınırlı sayıdaki sesler yeterli değildi. Yavaş yavaş gırtlak gelişmeye ve değişmeye uğradı ve insan önce heceli sesler çıkarmayı, ve daha sonraları ortak çalışma için şart olan dili oluşturan kelimeleri söylemeyi öğrendi.

Kelimeler olmaksızın, nesnelerin kavramları ve aralarındaki ilişkiler oluşamaz, insan düşüncesi var olamaz. Dilin doğuşu ve evrimi sırayla beynin gelişimi üzerinde etkinliklerini göstermiştir.

Emek, insanın toplumsal yaşamı, dil, insan beyninin gelişmesini ve düşüncenin ilerlemesini sağlayan temel etkenlerdir.

■ Bilinç, Beynin Bir Özelliği

Bilinç, duyu organlarının karmaşık bütününe bağlı insan beyninin etkinliğinin bir ürünüdür. Bilinç, özünde maddi dünyanın bir yansımasıdır. Bu, insanın ruhsal etkinliğinin çeşitli şekillerini: duyumları, algıları, hayal gücünü, kavramları, duyguları ve iradeyi içeren bir süreçtir. Beynin normal çalışması olmadan, bilincin normal etkinlikte bulunması olanaksızdır. Beynin çalışmasında bir hastalık yada içki alışkanlığı sonucu bir bozukluk meydana gelmesi sağlıklı düşünmede yetersizliğe

sebebolur. Uyku beyin zarının bazı kısımlarının çalışmasında geçici bir yavaşlamaya yol açar: düşünme durur, bilinç karanlığa gömülür.

Bu materyalist tezler, her ne kadar doğru iseler de, bunlardan, düşüncenin beyin tarafından salgılanan bir madde olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olur. XIX. yüzyılda yaşamış bir Alman materyalisti olan Karl Vogt düşünceyi, tıpkı tükrük bezlerinin salgıladığı salya yada karaciğerin salgıladığı safra gibi, beyin tarafından salgılanan bir çeşit madde olarak tanımlıyordu. Bu düşüncenin yapısı üzerine kaba bir fikirdi. Ruhsal etkinlik, bilinç ve düşünce maddenin birer özelliğidir, fakat hiç de özel bir madde değillerdir.

Felsefenin temel sorununu çözerken bilinci, maddenin karşıtı ve ruhu doğanın karşıtı olarak ele alırız. Madde, bilince bağlı olmaksızın, bilincin dışında var olan herşeydir. O halde, bilinçle maddeyi özdeşleştirenler büyük bir yanlışlığa düşerler. Lenin şuna işaret ediyordu: «Düşüncenin maddi olduğunu söylemek, materyalizmle idealizmi birbirine karıştırmaya götürecek yanlış bir adım atmaktır.» (*) Gerçekten de, eğer düşünce maddeden başka birşey olmasaydı, bundan madde ile düşünce arasında hiçbir fark bulunmadığı sonucu çıkardı.

Bilincin maddi bir töz (cevher) olduğu görüşü, çok defa idealistler tarafından marksist materyalistlere maledilmiştir. Bu, marksist felsefi materyalizmi «çürütmek» için yapılmıştır. Eskiden beri hep aynı şey yapılır: bir saçma hasmın üzerine atılır, sonra da «övünerek» eleştirilir.

V. Lenin. Bütün eserleri, C. 14, S. 231 Rusça baskı.

Gerçekte, bilinçle maddenin özdeşleştirilmesi, kaba materyalistlere (vülger materyalistler) özgü birşeydir, diyalektik materyalizmde yeri yoktur. Marksist materyalist felsefe bu görüşe daima karşı çıkmıştır. Diyalektik materyalizm, maddi dünyayı yansıtan bilinçle, maddenin kendisi arasında bir sınır çizgisi çeker.

Bununla beraber, bilinçle madde arasındaki farkı kökünden bir kopmaya varacak kadar büyütmek de gereksizdir. Bu kopuş, psiko-fizik paralelliğin belirtici özelliğidir. Bu teorinin taraftarları, düşünce ve bilincin beynin maddi sürecine paralel olarak ve tamamen bağımsız bir şekilde oluştuğunu kabul ederler Bilim, bu görüş açısının karşısmdadır, insanın ruhsal yaşamının, organizmanın yaşamının özel bir görünümü, beynin özel bir çalışma şekli olduğunu kanıtlar.

Diyalektik materyalizm, bilincin maddeden kopuk olduğu görüşünü kabul etmez, çünkü bu kopma, yönetici bir rol oynamak üzere vücudun içinde yerleşmiş, ruh denilen özel bir varlığın bulunduğuna dair eski hayal ürünü görüşlerin tekrar canlanmasına yol açabilir.

Psiko-fizik sorununu çözmek, yani insanın ruhsal etkinliği ile bu etkinliğin fiziksel organı olan beyin arasındaki ilişkileri açıklığa kavuşturmak için, bu iki terim arasındaki bağı olduğu kadar farkı da anlamak gereklidir. Bilinçle maddenin özdeşleştirilmesi kaçınılmaz saçmalara götürdüğüne göre aradaki farkı unutmamalıdır. Fakat, bilinci de beyinden ayırmamak gerekir, çünkü, bilinç beynin yani özel bir şekil almış maddenin çalışma tarzıdır.

6 FELSEFİ MATERYALİZME KARŞI OLANLAR

Evrenin maddi birliğini kabul eden marksist materyalizm, felsefe açısından bir **monizmdir.** Bu, dünyadaki olayları tek bir ilkeden, maddeden hareket ederek açıklayan, sarsılmaz bir şekilde mantığa uygun bir doktrindir.

Fakat, ne maddeye ne de ruha öncelik tanıyan felsefe teorileri de vardır. Bu teoriler, felsefi **düalizm**'in öğretisini yaparlar. Düalizm'e göre, birbirinden tamamen bağımsız, özünde bile mutlak bir şekilde farklı olan iki ilke vardır: madde ve ruh, vücut ve bilinç, doğa ve düşünce. Descartes'in görüşü böyle idi.

Düalizm, herkesçe bilinen, insan vücudu üzerine yapılan bir etkinin bilincinde tepki yarattığı, ve tersine, düşüncenin bir bedensel harekete yol açabileceği olgusunu açıklayamamaktadır. Düalizm felsefesi tutarsızdır ve genellikle idealizme varır.

Dünyayı, tek bir ideal prensibiyle açıklamaya çalışan idealist felsefe temsilcileri de monisttir, fakat onlar bilimlerdeki bütün gelişmenin tersini

gösterdiği, fikir, düşünme ve bilincin ilk veriler olması ve doğanın, fiziksel nesnelerin, insan vücudunun, ruhsal bir ilkeden türevlenmiş ikinci veriler olması görüşünü destekler. Onlara göre, herşey bilinçtir, yada bilincin ürünüdür.

■ Objektif İdealizm

İdealist dünya görüşü, en ilkel fakat en yaygın şekliyle, maddi olmayan ruhu yada fiziksel evrenden önce varolan tanrıyı kabul eden dinsel doktrinle ifade edilir. Bu görüşler bütün bilim tarihince yalanlanmıştır. Bilim tarihi, ruhsal olayların, maddenin evrimindeki son derece yüksek bir aşamada meydana geldiğini, beyin kabuğu ve sinir sistemindeki belirli maddi süreçten ayrılmaz olduğunu çürütülemeyecek bir şekilde kanıtlamıştır. Bu maddi, fizyolojik olaylar olmaksızın, hiçbir ruhsal olay meydana gelemez. Ruhun, maddeden ve doğadan önce geldiğini kabul eden dinsel doktrinin, gerçekle hiçbir ilgisi yoktur.

Bu tezler, idealist felsefe sistemlerinde, daha incelmiş ve daha soyut bir görünüşe bürünür. Platon, Leibniz, Hegel, şeylerin temelinde, sebeplerin, maddi olmayan ruhsal bir özün bulunduğunu ve bunların şeylerden önce varolduğunu ileri sürerler. Platon, bu maddi olmayan sebeplere «düşünce» yada «şekil» adını verir. Leibniz, ruhsal «atom»ların, «monad» denilen etkin «cevher»lerin bütün şeylerin temelini oluşturduğunu kabul eder. Hegel bunlara, nesnel olarak var olan bir kavramı, «düşünce»yi ekler. «Kavram, ...ilk prensiptir ve şeyler ne iseler, kendilerine özgü olan, kendilerinde ortaya çıkan kavramın etkinliği sayesinde odur-

lar.» (*) Bütünüyle gözönüne alınan doğa yine, Hegel'e göre, insanın dışında varolan ve tanrıyla birleşen kavramın, mutlak düşüncenin ürünüdür.

Platon, Leibniz ve Hegel'in felsefesi objektif idealizm adıyla anılır çünkü insan bilincinden ayrı ve ondan bağımsız «objektif» bir ruhsal prensibi kabul eder.

Objektif idealistlerin akıl yürütmeleri eleştiriye karşı dayanıksızdır. İnsan düşüncesinin dışında fikirler, kavramlar yoktur. Kavramlar, gerçeğin ta kendisinin özelliklerini ve genel çizgilerini, maddi dünyanın genel çizgilerini yansıtır. Örneğin insan, toplum, sosyalizm, ulus vs. kavramları böyledir. Doğadan önce gelen ve onu yaratan bir kavram, bir düşünce görüşü idealistlerin bir kuruntusundan başka birşey değildir. Lenin şöyle diyordu: «...Herkes, örneğin insan düşüncesinin ne olduğunu bilir, fakat insan olmadan yada insandan önce gelen düşünce, soyut olarak düşünce, mutlak düşünce idealist Hegel'in teolojik bir uydurmasıdır.» (**)

Sübjektif İdealizm

Şeylerin duyumlarımızın ve düşüncelerimizin tümünden oluştuğunu kabul eden sübjektif idealizm, doğayı tanrısal düşünceden türeten objektif idealizmden farklıdır. Sübjektif idealizm, bu şekil-

(*) Hegel, Encyclopadie der Philosophischen Wissenschaften im Grundrisse, Werke. Sechsten Band, Berlin 1840, B. 33.

(**) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14 S. 214 Rusça baskı

de dünyayı öznenin, yani bilgilenmiş insanın bilincine aktarır.

Sübjektif idealist, kendisini çevreleyen şeyler üzerine ne bilebileceğini sorar ve bunu şöyle cevaplandırır: Ondan aldığım duyumlardan, yani renk, tad, koku, yoğunluk, şekil vs. duyularımın bana öğrettiklerinden başka birşey bilemem. Bu duyumların toplamından başka, herhangi bir nesneyle ilgili hiçbir şeyi algılayamıyorum ve algılayamam, nesnenin duyumlarımın tümünden başka birşey olmadığını, duyumlardan ayrı, duyumların dışında hiçbir nesnenin var olamayacağını düşünmek akla uygun değil midir?

Buradan, insanın şeylerle değil kendi duyumlarının karmaşasıyla çevrili olduğu, tüm doğanın duyumların bir toplamından başka birşey olmadığı sonucu çıkar.

Sübjektif idealizm XVIII. yüzyıl başlarında, İngiliz Piskoposu Berkeley tarafından geliştirildi. Berkeley, idealist felsefenin amacının materyalizm ve tanrıtanımazlığı çürütmek ve tanrının varlığını doğrulamak olduğunu açıkça ortaya koyuyordu.

Sübjektif idealizm duyumlarımızla şeyler arasındaki ilişkiyi kabaca çarpıtıyordu. İnsanın algılamasıyla, algılanmış nesneyi özdeşleştiriyordu.

Sübjektif idealizmin temel ilkesinden akıl yürütme için gerekli sonuçlar çıkarılıp, nesne ile nesnenin algılanmasının aynı şey olduğu anlaşılınca, şu sonuca varılır: Bütün dünyayı yaratan benim, benim bilincimdir; bütün diğer bireyler, hatta annem babam ancak benim algılamamla vardır, nesnel olarak var olamazlar. Öyleyse, sübjektif idealizm kaçınılmaz bir şekilde, solipsizme, yani yal-

nız benliğin var olduğuna ve diğer bireyler de içinde olmak üzere tüm evrenin ancak benim düşüncemde varolduğunu ileri süren saçma felsefeye götürür. Lenin bu felsefenin akıl hastalarına göre olduğunu söylüyordu.

Sübjektif idealizmin, şekli ne olursa olsun, önüne geçilmez bir şekilde solipsist sonuçlara varması bu felsefenin yanlışlığının kanıtıdır.

■ Felsefede «Üçüncü» Bir Yol İzleme Eğilimi

Bilincin dünyanın temeli olduğunu açıkça ileriye süren idealist teorilerin yanında, idealizmlerini gizlemeye, materyalizmin ve idealizmin üstünde olmaya ve felsefede «üçüncü» bir yol meydana getirmeye çalışan diğer bazı teoriler de vardır. Özellikle **pozitivizm** (olguculuk) için durum budur.

XIX. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan bu felsefe akımı bugün burjuva dünyasının en önemli felsefe sistemidir, bilginler arasında da yaygındır. Pozitivizme göre bütün eski felsefe metafiziktir. Metafizikten amacı, deneye girmeyen ve bilim için erişilmez olan sorunlar üzerinde kısır, skolastik akıl yürütmelerdir. Burada söz konusu olan herşeyden önce felsefenin temel sorunudur: İlk veri doğa mı, bilinç midir? Pozitivistler, ilimin yalnız gözlemle erişebileceği olgularla uğraşmasını ve bunun ötesinde ne maddi ne de ruhsal bir temel aramasını önerir. Bir felsefenin böyle bir temel bulacağını ileri sürmesi boş laftan başka birşey değildir. Bilim felsefeden pek güzel vazgeçebilir. Bilim kendiliğinden bir felsefedir.

Pozitivistler ne materyalist ne idealist olduklarını, deneysel olguları incelemekle yetindiklerini, bilim adamı olduklarını söylerler. Bununla beraber, bu durum onları idealizme götürür. Felsefenin temel sorununa çözüm aramaktan vazgeçmekle, bunun bilim yoluyla çözülemeyeceğini kabul etmekle, pozitivistler maddi dünyadan uzaklaşır, bilinçlerinin çerçevesi içine kapanır, yani sübjektif idealizme varırlar.

Bunu daha da çok kanıtlayan, o denli çok sözünü ettikleri «olgular» teriminden bizim algılarımızı anlamalarıdır. Pozitivistler ancak duyumlarımızın ve algılarımızın dolaysız veriler olduğunu, bunları incelemekle yetinmemiz gerektiğini ileri sürerler.

Bu filozoflar, tekrar tekrar materyalizmin de, idealizmin de «üstünde» olduklarını belirtmişlerdir. Gerçekte ise, idealist kamptandırlar ve materyalizmle savaşırlar. Materyalizmi metafizik bir felsefe sayar, materyalistlerin, dünyanın bilincimizin dışında var olduğunu kabul ederken, güya «deney sınırlarını» aştığını söylerler. Bu suçlamanın saçma birşey olduğunu kanıtlamaya gerek var mıdır? Materyalist nesnel dünya görüşü pratikten ve insanlığın evrensel deneyinden çıkmıştır.

Marksist felsefi materyalizm, hayal ürünü «özler» üzerine inceleme yapan türü de dahil, metafiziğin (*) her çeşidinin düşmanıdır. Ne dünyaya

(*) «Metafizik» terimi felsefede iki ayrı anlamda kullanılmıştır. Başlıca anlamı anti-diyalektik bir dünya görüşüdür. Metafizik kelimesinin ikinci derecedeki diğer bir anlamı ise, bilimsel temelden yoksun, gerçeğe uymayan görüşler, varlığın duyu ötesi «gerçek» özü üzerine skolastik, hayal ürünü düşüncelerdir. Bu sorun ikinci bölümde daha ayrıntılı olarak incelenmiştir.

«ideal» bir temel bulan idealizm metafiziğini, ne de tanrının ve ölümsüz ruhun varolduğunu öğreten kilise metafiziğini kabul eder. Fakat marksist materyalizm, pozitivizmin, metafiziği maddi dünyanın bilincimizin dışında var oluşunun tezi sayma eğilimine de karşı çıkar. Pozitivizm kendi kusurlarını başkasına yüklemektedir. Sözüm ona «materyalizmin metafiziğine» saldırırken, pozitivizm gizli kapaklı olarak sübjektif idealizmin metafiziğini kendine maleder.

Bütün felsefe tarihi, felsefede «üçüncü» bir yol olamayacağını göstermiştir. Pozitivizm taraftarı batılı bilginler bunu ne kadar çabuk anlarlarsa, pozitivist düşünce kargaşasından o kadar çabuk kurtulur ve bilimsel materyalist felsefenin sağlam zemini üzerinde yerlerini alırlar.

XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarında pozitivizm, adını Avusturyalı fizikçi ve filozof Ernst Mach'dan alan, mahizm şekline girdi. Bu felsefeye aynı zamanda ampiryokritisizm (deneyin eleştirisi) adı da verilir.

Mach ve taraftarları, özellikle Rus asıllı çömezi Bogdanov, materyalizm ve idealizmin «tek yanlı» karakterini aşacaklarını ileri sürüyorlardı. Gerçekte Mach'ın felsefesi temelde bir sübjektif idealizm sistemidir.

Mach'a göre duyumlar dünyanın ilk elementleridir. Bütün şeyler «elementlerin bileşikleri» (yada duyumların bileşikleri) ve doğanın bütünü düşünen insan tarafından «düzenlenmiş» «element serileri»nin tümüdür. İnsanı çevreleyen herşey duyumlara indirgenir. İşte mahist dünya görüşünün temeli budur.

Bununla beraber, Mach'ın taraftarları, sübjektif idealizmlerini gizlemek için elementlerin (yani duyumların) «hiç kimseye ait olmadığını», ne maddi ne de ruhsal olduklarını, ne fiziksel ne de ruhsal yapıda olduklarını, yani «nötr» olduklarını söylüyorlardı.

Yine idealizmlerini örtmek için mahistler, ayrıca, felsefenin «ampirik (deneysel)» bir felsefe olduğunu, deneyin bütün bilgilerin kaynağı olduğunu da belirtiyorlardı.

Lenin'in **materyalizm** ve **ampiryokritisizm** adlı eseri gerici mahist felsefenin eleştirisidir. Lenin, mahistlerin «deney»e başvurmalarının doktrinlerini hiçbir şekilde bilimsel bir felsefe haline getirmeyeceğini açıklamıştır. Gerçekte, bu terim, materyalist bir anlamda da, idealist bir anlamda da ele alınabilir. Materyalizm bilgimizin kökeninin deney olduğunu kabul eder ve aynı zamanda deneyin insanda nesnel dünya görüşü yarattığını belirtir, başka bir şekilde söylenirse, deneyimizin nesnel bir içeriği vardır. Mahist, bir yandan bilgimizin kökeninin deneysel olduğunu kabul ederken, diğer taraftan da deneyin içinde verilmiş olan nesnel gerçeğin varlığını inkâr eder. Konumuzun nesnel dünya olmayıp, sadece duyumlar, algılar, hayal gücü olduğunu ve bunları incelemekle yetinmemiz gerektiğini öne sürer. Diğer kelimelerle, mahist gerçekte, sübjektif idealizmin görüş açısını savunur. Lenin, mahistlerin «nötr element» deyimi yardımıyla materyalist ve idealistlerin üstünde bir düzeye yükselme eğilimini «felsefe şarlatanlığı» diye nitelendirmiştir. Lenin şöyle diyordu: «Herkes, insandaki duyumun ne olduğunu bilir, fakat insan olmaksızın duyum yada insandan önce

var olan duyum saçmadan, ölü bir soyutlamadan, bir idealist kurnazlığından başka birşey değildir.» (*) Lenin «nötr element»lerin gerçekte insanın duyumları olduğunu ve bunu dünyanın temeli olarak kabul eden teorinin sübjektif idealizm olduğunu göstermiştir.

Lenin, mahistlere, «İnsandan önce doğa var mıydı?» diye soruyordu. Eğer doğa insan bilincinin eseri ise, eğer duyumlara indirgeniyorsa, bu doğanın insanı değil, insanın doğaya yarattığı anlamına gelir. Oysaki, bilim bize doğanın insanın ortaya çıkışından çok önce de var olduğunu öğretmektedir.

Lenin, mahistlere şu soruyu da soruyordu: «İnsan beyniyle mi düşünür?» Mahistlere göre, insan beyni «elementlerin bir bileşimi», duyumların bileşimi, yani insanın ruhsal etkinliğinin ürünüdür. Bundan su sonuç çıkar: İnsan beyniyle düşünmez, tersine beyin düşüncenin oluşturduğu bir «yapı»dır, ruhsal yaşamı daha iyi ifade edebilmek için yaratılmıştır.

Lenin'in, mahistlere sorduğu bir soru da şuydu: «Başka insanlar var mıdır?» Mach'ın felsefesinin görüş açısından, zorunlu olarak, insanı çevreleyen bütün bireylerin duyumların bir bileşimi olduğu, yani bireysel bilincin ürünü olduğu sonucu çıkar.

Mach'ın felsefesi solipsizme varıyordu, yanlış olduğunun en iyi kanıtı budur.

XX. yüzyıl başlarında Mahist felsefenin etkisi büyüktü. 1920 - 1930 yılları arasında yerini pozitivizmin yeni şekillerine bıraktı.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 214 Rusça baskı.

İdealist felsefe, düşünce ile onun maddi temeli arasındaki gerçek ilişkiyi saptırır. Bazen bu, bazı idealist filozofların gerçeği çarpıtmak ve gizlemek istemeleri yüzünden olmuştur. Böyle kasıtlı saptırmalara, günümüzde, idealizm propagandası yaparak yönetici sınıflara yaranmak isteyen burjuva filozoflarında sık sık rastlanır. Bununla beraber, felsefe tarihinde, idealist teoriler filozofların gerçeği ararken «iyi niyetli oldukları halde gerçekten uzaklaşmış »olmalarıyla açıklanır.

Üçüncü bölümde görüleceği gibi, bilgi karmaşık bir süreçtir, birçok görünüşü vardır. Bu karmaşıklık sebebiyle, her zaman için, bu görünüşlerden birinin abartılarak mutlaklaştırılması, bağımsız, otonom birşey haline getirilmesi olanağı vardır. Örneğin, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Mach'ın taraftarları ve diğer sübjektif idealistler bizi çevreleyen dünya üzerine bütün bilgimizin, maddi nesnelerden ayırdıkları duyumlardan geldiği olgusunu mutlaklaştırırlar; ve bundan da duyumların dışında, dünyada hiçbirşey bulunmadığı şeklindeki idealist sonuca varırlar.

Lenin, bilginin, daima hayal gücümüze gerçekten ayrılma, gerçek bağlılıklar yerine hayal ürünü bağlılıklar koyma olanağını sağladığını söylemiştir. Şeylerin yalnızca bir yanını görmek sübjektivizmdir, idealizmin gnozeolojik (*) kökleri işte böyledir.

(*) Gnozeoloji (yunancadaki «gnosis» ve «logos» kelimelerinden gelir) bilgilerin bilim yada teorisi.

Fakat köklerin «bitkiyi» beslemesi için, bilgideki yanlışların materyalizmin ve materyalist bilimin karşısına dikilen idealist bir felsefe sistemi halini alması için, bazı toplumsal koşullar gereklidir. Bu yanlışların bunları destekleyen bazı belirli toplumsal güçler için elverişli olması gerekir. Lenin, «dünyanın bilinmesi üzerine dar ve sübjektif görüş, bu görüşün egemen sınıfların: köle sahiplerinin, feodalizmin yada burjuvazinin çıkarları sayesinde güçlendiği idealizm batağına varır,» diyordu. İdealizmin **sınıfsal** kökleri ise bunlardır.

İdealizm felsefesinin gerici karakteri, tanrı bilimle ve dinle olan ilişkilerinde açıkça görülür. Lenin, bütün idealizm felsefesi, en son analizinde, tanrı bilimin ve klerikalizmin (*) ustaca bir savunmasıdır, diyordu. İdealizm açıkça dinden söz etmediği zamanlarda bile, onunla aynı zemin üzerinde yer alır. Bu yüzden, kilise daima materyalizme düşman olmuş ve fırsat buldukça onun temsilcilerine zulmetmiştir.

(*) **Klerikalizm, Devletin din adamları tarafından yönetimi, kilisenin devlet işlerine karışması ve bu siyasetin yandaşlığı.** (Çn.)

7 ÇAĞDAŞ BURJUVA FELSEFESİ

Lenin, bundan ikibin yıl önceki felsefe gibi, modern felsefenin de taraf tutma felsefesi olduğunu belirtir. Başka şekilde söylemek gerekirse, eskiden olduğu gibi bugün de filozoflar materyalistler ve idealistler olmak üzere iki karşıt kampa ayrılırlar. Savaşları, son analizde, birbirine düşman toplumsal sınıf ve tabakaların eğilimlerini ve ideolojilerini açığa vurur. Diyalektik materyalizm, işçi sınıfının, çığımızın ilerici toplumsal güçlerinin felsefesidir. Tersine, çeşitli idealist felsefe akımları ise gerici güçlerin, emperyalist burjuvazinin dünya görüşünü dile getirir. Çağdaş burjuva felsefesinin özelliği, Marks-Engels-Lenin'in doktrinini çürütmeye, bu mücadele içerisinde burjuva ideolojisini, kapitalist düzeni savunmaya çalışmasıdır.

Çağdaş burjuva felsefesinde eğilimlerin ve okulların çeşitliliği göze çarpar. Fakat sonuçta bu okullar ancak, açık yada kapalı bir biçimde idealizm felsefesinin çeşitlerinden, yani yanlış, hayal ürünü dünya görüşlerinden başka birşey değillerdir.

Zamanımızdaki idealizm felsefesi XIX. yüzyıl sonlarında olduğundan çok daha gerici, çok daha dekadandır. Bugün moda olan, dünyanın ve hayatın anlamsız olduğunu, insan aklının bizi çevreleyen gerçeği bilmeye yeteneği olmadığını ileri süren usaykırılıktır, bilimi yalanlamak için buluşları kötüye kullanan teorilerin başarısı büyüktür; açıktan açığa tanrı bilimci sistemlerin etkisi giderek artmaktadır. Kapitalist ülkelerdeki düşünce hayatında bir gerçeğe aykırılık vardır: Bir yandan, bilim karşı durulmaz bir şekilde ilerliyor ve maddi dünya hakkındaki bilgimiz derinleşiyor, bilimin teknikle işbirliği sonucunda, insanın doğa üzerindeki egemenliği sonsuz derecede artıyor; bir yüzyıllık zamandır materyalist felsefede büyük ilerlemeler oluyor, diyalektik ve tarihi materyalizm var olup, gelişiyor, doğa ve toplum olayları için bilme uygun açıklamalar getiriyor. Diğer taraftan, birçok filozof ve hatta bilim adamı dünyanın nesnelliğini doğru bir temele oturtamıyor, bilimin nesnel gerçeği bulmaya yeterli olmadığını, insanın şeylerin özünü bilmeye gücü yetmediğini kabul ediyor, en iyisinin doğaüstüne inanıp kilisenin bağrına çekilmek olduğunu söylüyorlar.

Bu durumun sebepleri nelerdir? Düşünen insanlar, dürüst bilginler nasıl olur da bilime ve toplumsal deneye ters düşen idealist görüşlere katılabilirler?

Burjuvazinin sınıf çıkarları ve burjuva aydınlarının anti-komünist önyargıları, materyalizmin benimsenmesinde en büyük engeli yaratıyor. Bugünkü bilimsel materyalizm, yani diyalektik ve tarihi materyalizm, bütün felsefi sonuçları çıkarılınca, insanı işçi sınıfına bağlanmaya ve bilimsel sos-

yalizm teorisine katılmaya götürür. İşte, burjuvazi ile bağlarını koparmak istemeyen kimselerin ve bunlar arasında bilginlerin materyalizmi kabul etmekten korkmalarının bir sebebi de budur. Kapitalizmin resmi ve etkin savunucuları ve ideologlarına gelince, bunlar diyalektik materyalizmi uzlaşmaz düşmanları olarak görür ve ne pahasına olursa olsun çürütmeye çalışırlar. Bu sonuca varmak için her türlü ideolojik ve moral baskı aracından yararlanırlar: basın, radyo, televizyon, üniversite, dinsel öğütler, bilimsel kitaplar. Bu sürekli propaganda elbette zihinleri etki altına alır.

İdealizmin varlığını devam ettirmesinin diğer sebepleri, çağdaş burjuva felsefe akımları üzerine bilgi edinildiğinde daha da açıklığa kavuşur.

■ Akla Karşı Felsefe

Çağdaş burjuva ideolojisine damgasını vuran kötümserlik, akla aykırılık, bilimsel dünya görüşüne karşı düşmanlık, kapitalist ülkelerde en çok moda olan felsefe teorilerinden birinde, **egzistansializm**'de iyice kendini gösterir.

Egzistansializm (varoluşçuluk), Danimarkalı tasavvufçu (mistik) Kierkegaard'ın (XIX. yüzyılın ilk yarısı) doktrininden yararlanan Alman idealist filozofu Heidegger tarafından kurulmuştur. Günümüzde en tanınmış varoluşçular Karl Jaspers, Jean-Paul Sartre, Gabriel Marcel ve Albert Camus' dür.

Varoluşçularca ortaya atılan en genel sorun hayatın anlamı, dünyada insanın yeri ve hayatta yolunu seçmesidir. Bu eski bir sorundur, fakat bugün burjuva toplumundaki karmaşık ve çelişkili

koşullar içinde yerini almak, ilerici ve gerici güçler arasındaki her yerde görülen mücadele karşısında tavrını ortaya koymak zorunda olan pekçok kimse için özel bir önem kazanmıştır.

O halde, varoluşcular, zamanımızın en güncel sorunlarından birine yaklaşmışlardır. Fakat onu, idealist bir görüşten, dekadan bir doktrinden, toplumun dışında, tekliği içinde hapsolmuş, yalnız başına olarak düşünülen bireyin bilincinden hareket ederek analizlemektedirler. Bu yanlış hareket noktası, varoluşcu teorinin hatalarını belirler. Taraftarları, bu felsefenin genel olarak varoluşun bir teorisi olduğunu kabul ederler, fakat gerçekte onu, bireyin «varoluş»unun analizine indirgerler. Bazı varoluşcuların «öteki dünya» üzerine düşünceleri bir yana bırakılacak olursa, onlar için tek gerçek bireysel varoluştur, «varım» duygusudur. Bizi çevreleyen dünya esrarengiz, akıl ve mantıklı düşünceyle erişilemez bir âlem olarak gösterilir. Sartre, «varlık, akıldan, sebeplilikten, gereklilikten yoksundur» diye yazıyordu. Bütün sübjektif idealistler gibi, varoluşcular da doğanın, mekanın, zamanın nesnel gerçeğini inkar ediyorlardı. Heidegger, dünya varoluş olduğu sürece vardır, der. Varoluş olmazsa, dünya da yoktur.

İnsan için esaş, varoluş olduğuna ve bunun da bir sonu bulunduğuna göre, varoluşcular için hayat ölüm düşüncesi yüzünden bunalımla geçer. Felsefenin konusu, insanda bu bunalımı uyandırmak ve sürdürmektir. Jaspers, felsefe yapmak, ölmeyi öğrenmektir, der.

Varoluşcular, tek başına, toplumdan kapmuş bir insanın daha kolay yıldırılacağını anlamışlardır. Varoluşculara göre insan yabancı ve düşman

bir dünyaya «fırlatılıp atılmış»tır, diğer insanlar arasında «yalancı» bir varoluş sürdürür ve toplum onu bireyselliğinden yoksun eder.

Varoluşcu filozoflar, pekçok insanın ıstıraplarının kaynağı olan bir gerçekten, kapitalist toplumun insanı ezdiği, kişiliğini öldürdüğü olgusundan hareket ederler. Kapitalist sistemin boyunduruğuna karşı ayaklanma duygusunu kötüye kullanır, bazı aydınlarda rastlanan bu duyguyu genellikle tüm topluma yönelik yalancı bir karşı çıkışa dönüştürürler. İnsanın, insan toplumunun dışında yaşayamamasına rağmen toplum içerisinde tamamiyle yalnız olduğunu, ancak içine kapanmakla özgürlüğe kavuşabileceğini kabul ederler. Varoluşculara göre ne insana toplum tarafından yüklenmiş görevler ne de herkes için geçerli ahlak kuralları vardır. Varoluşcu roman ve tiyatro eserlerindeki kahramanların genellikle herhangi bir inancı olmayan kimseler ve çok kez de doğrudan doğruya ahlak dışı insanlar olması rastlantı eseri değildir. Bu felsefe insanın bütün etkinliklerinin ve bütün mücadelelerin kısır olduğunu, dünyada saçmanın hüküm sürdüğünü, tarihin hiçbir anlamı olmadığını kabul eder.

Varoluşçuluğun sübjektif idealist felsefesi herşeyden önce bütün gerçeği, insanın varoluşuna, kişisel sorunlarına indirgediği için yanlıştır. Ayrıca bu felsefe hatta insanın niteliğini bile bütünüyle başka gösterir.

İnsan herşeyi toplumdan elde eder. İnsanı hayvanlar dünyasının sonsuz derece üstüne yücelten nedir? Bu onun toplumsal emeğidir. Toplum içinde, insan duygularını ve aklını, iradesini ve bilincini geliştirir, yaşamının amacını ve anlamını bu-

lur. Toplumsal hayata etkinlikle katılan, ileri düşüncelerden esinlenen bir kimse için esas olan günün birinde öleceği değildir, toplum içinde nasıl yaşamış olduğu ve ardında ne bırakacağıdır. Fakat bireyin toplumla olan bağı yapay bir şekilde kesilince ölüm düşüncesi karşısında titreyen, bunalım geçiren, hayatta ne yapacağını bilemeyen bir varlıkla karşı karşıya gelinir.

Varoluşculuk, istemeyerek, burjuva bireyciliğinin vardığı manevi hiçliği göstermiştir.

«Varoluş felsefesi» dekadan ve gerici bir felsefedir. Son analizde, kapitalist sistemin kaçınılmaz çöküşünün sömürücü sınıfta uyandırdığı korkuyu dile getiren bu felsefe, etkisinde kalanlarda, özellikle gençlik üzerinde ahlak bozucu etkide bulunmaktadır. Korku, ümitsizlik, varoluşun saçmalığı propagandaları toplum dışı eğilimleri körüklemekte, ahlak dışı olmayı ve ilkesizliği haklı çıkarmaktadır. Varoluşcu düşüncelerin etkisinde kalan bir kimse, bazı koşullarda, en gerici güçlerin oyuncağı olabilir. Almanya'da diğer gerici teorilerle birlikte varoluşculuk faşizmin ideolojik zeminini hazırlamıştır. Fransa'da, savaştan sonra, varoluşcular kahraman Parti'ye saldırdılar, parti disiplinine, **proletarya** sınıfının dayanışmasına karşı çıktılar. Fransız marksistleri varoluşculuğu en başta gelen ideolojik düşmanlarından biri sayarlar, bu gerici felsefeye karşı yürüttükleri mücadele sonunda, bugün Fransız aydınları arasında varoluşculuğun etkisi hissedilir derecede azalmıştır.

■ Sözde «Bilim Felsefesi»

Burjuva dünyasında çok yaygın bir diğer felsefe akımı da neo-pozitivizm (yeni olguculuk) yada «mantıkçı pozitivizm»dir. Son zamanlarda «Bilimin felsefesi» diye reklam edilmektedir. İlk yaklaşımla, bu akım usaaykırı «varoluş» felsefesinin tersi gibi düşünülebilir. Gerçekte, yeni pozitivizm idealist bir teoridir, varoluşçulukla hısımlığı vardır. Kötümserdir, insan aklının gücüne inanmaz.

Bu doktrinin temelleri İngiliz Bertrand Russel ve Avusturyalı L. Wittgenstein ve M. Schlick tarafından kuruldu. Günümüzde en tanınmış temsilcileri ABD'de R. Carnap ve İngiltere'de A. Ayer' dir. Yeni potizivizm mahizmin sübjektif idealist felsefesini, fiziğin, matematiğin ve mantığın bugünkü gelişimine uydurarak yenilemek eğilimindedir.

Bu akımın ana fikri felsefeden temel sorunları çıkarmak ve onu bir «dilbilgisi analizine» dönüştürmektir. Yeni pozitivistler bilim için felsefe sorunları ve herşeyden önce felsefenin temel sorunu diye birşey olmadığını, bunların «yalancı sorunlar» olduğunu ortaya atar. Onlara göre, felsefe dış dünya ile ilgili olarak hiçbir bilgi sağlayamaz; bilim dilinin analizini yapmakla yetinmelidir; yani bilimsel kavram ve işaretlerin kullanılma kurallarını, hükümlerde kelimelerin birleşmesini, savların birinden diğerinin tümevarımla çıkarılmasını vs. incelemelidir; felsefe bilimsel terim ve kavramların «semantik (*) analizinden» başka bir-

(*) **Semantik:** Anlambilim, nesnel sorunların dilin yanlış kullanılmasından ortaya çıktığını ileri süren felsefe akımı (Çn.)

şeyle uğraşmamalıdır. Bilim dilinin çözümlenmesi ne kadar önemli olursa olsun, felsefeyi bir dil bilgisi analizine indirgemek onu ortadan kaldırmak demektir.

Yeni pozitivistler, bilimden söz ederken, haklı olarak deney verilerinden, yani olgulardan hareket edilmesi gerektiğini belirtirler. Fakat Mach'ın taraftarları gibi onlar da deneysel olguların nesnel gerçeğini kabul etmek istemezler. Bu filozofların gözünde, örneğin bir gülün nesnel olarak varolup olmadığını sormak anlamsızdır; sadece renginin görüldüğünü ve kokusunun duyulduğunu söylemek yeter. Ancak bu olgu, bilimsel bir hükmün konusu olabilir. Böylece, yeni pozitivistler olgulardan, nesnel şeyleri, nesnel dünyanın olaylarını değil, duyumları, izlenimleri, algıları ve diğer ruhsal olayları anlarlar. Gerçeğin özü üzerine soru sormanın saçmalığını kabul etmelerine karşın, **evrenin maddi** yapısını inkar etmekten başka birşey yapamazlar.

Öyleyse, bilim neyle uğraşır? Onlara göre, bilim «olgu»lar, yani insanın duyumlarını tanıtıcı anlatımlarla yetinir, fakat nesnel dünyayı bilmeye yeterli değildir; deneysel bilginin nesnel bir anlamı yoktur.

Yeni pozitivistlere göre, keyfi olarak seçilmiş olgular üzerine hükümler, mantığın ve matematiğin yardımıyla kurulmuş, bilimsel bir teoriye malzeme sağlar. Deney verilerine dayanan ampirik bilimlerden farklı olarak, mantık ve matematik tamamen keyfi satranç yada iskambil oyunundaki kurallar gibi bir «anlaşma» ürünü olan itibari kural ve aksiyonlar üzerine kuruludur.

Bu görüş açısına göre, belli bir teoriye giren

bir hükmün doğru sayılabilmesi için, kabul edilen kurallara ters düşmemesi yeter. Bu ilke somut sorunlara uygulanınca, örneğin yeryüzünün değil de güneşin güneş sisteminin merkezi olmasının sadece bir **anlaşma** sonucu olduğu gibi bilime aykırı sonuçlara varılır.

Bilim teorisinin böyle bir yorumunun, bilimi bütün nesnel değerinden yoksun edeceği ve bilimsel bilgiyi bir çeşit oyun şekline sokacağı kolayca anlaşılır.

Modern bilime büyük katkıda bulunmuş ileri gelen bilginlerin temelde bilimleri ortadan kaldırma eğiliminde olan böyle saçma görüşlere katıldığına inanmak zordur. Ancak, çağdaş bilimin incelediği olayların ve kullandığı yöntemlerin karmaşıklığı olduğu gibi, bu olaylardan bazılarını açıklamakta karşılaşılan güçlükler bilim adamları arasında bazı idealist bocalamaları olanaklı kılar. Diğer taraftan, burjuva toplumu içindeki koşullar da bu inanışları körükler

Yine, alıştıklarımızın dışında koşullar altında mekanın nesnel yasalarını yansıtan öklitçi olmayan geometrilerin (Lobaçevski, Rieman vs. geometrileri) bulunuşundan beri, yanlış olarak hiçbir geometrinin doğru olamayacağı ve geometrinin temel prensiplerinin itibari olarak kabul edilmiş olduğu sonucuna varıldı.

Fiziğin idealist yorumuna zemin hazırlayan, daha çok fizik teorisinin soyut ve matematiksel karakteri, mikro cisimlerin somut bir modelinin yapılamaması ve doğrudan doğruya gözlenememeleridir.

Fizikçiler, inceledikleri mikroskopik nesneleri (elektron, proton, mezon, vs.) ne en güçlü op

tik araçların yardımıyla bile olsa görebilir ne de bunlar için bir model yaratabilirler. Deney yapan fizikçinin bütün gözleyebildiği, ölçü aletlerinin verileri, bir ekran üzerindeki titreşimler vs. dir. Bunlardan tümevarım yöntemiyle, teorik akıl yürütmeler ve karışık matematik hesaplar sonucunda, mikroskopik olayların varlığı ve özellikleri ortaya çıkarılır. Fizikçi deneyi üzerinde çalışırken, bir kendiliğinden materyalist gibi davranır. Fakat felsefede sağlam bir görüşü olmadan genel sorunlar üzerinde düşünmeye başlarsa, bütün özellikleriyle mikroskopik olayın gerçekte var olmayıp yalnızca teoride kaldığı, ölçü aletlerinin verilerini birbirine bağlamak ve onları önceden sezmek için yaratılmış bir yapı, yada «bir mantık» yada «semantik» sembolü olduğu şeklinde yanlış bir düşünceye kapılabilir.

En ileri gelen çağdaş fizikçilerden biri olan Heisenberg, modern fiziğin elemanter taneciğinin «zaman ve mekan içinde varolan maddi bir oluşum değil, sadece, doğa yasalarını özellikle basit bir şekle sokmaya yarayan bir sembol» olduğunu söylemiştir (*).

Başlıca uğraşısı gözlemlerle elde edilen sonuçların matematiksel incelemesini yapmak olan teorisyen fizikçiye gelince, çalışmasının niteliği ve bilimsel teorilerin sürekli evrimi, diyalektiği bilmemesi halinde, onu yanlış olarak hipotez ve teorilerinin keyfi olduğunu, prensiplerinin sübjektif olduğunu düşünmeye götürür. Örneğin tanınmış

(*) **Heisenberg.** Wandlungen in den Grundlagen der Naturwissenschaft, Zürich 1949, S. 49

idealist astronom Jeans «nesnel ve maddi evrenin ancak zihnimizde var olduğunu» ileri sürmüştür.(*)

Gerçekte mikro-cisimlerin somut bir modelinin yapılamaması ve doğrudan doğruya gözlenememeleri maddiliklerini hiç de çürütmez. Bu maddilik şuna dayanır: mikro-cisimler, bilimdeki bütün gelişmelerin ve bilimsel verilerin teknik uygulamasını kanıtladığı gibi insan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olarak vardırlar.

Günümüzden 50 yıl önce, Lenin'in **Materyalizm ve Ampiryokritisizm** adlı eserini yazdığı sıralarda olduğu gibi, şimdi de idealist filozoflar bilimde karşılaşılan güçlükleri, bilginlerin bocalamalarını materyalist görüş açısını savunmakta ve uygulamakta gösterdikleri duraksamaları, idealizm felsefesini desteklemek için bir sebep olarak kabul etmektedirler. Bu yüzden, idealizme karşı mücadele etmek için çağdaş bilimi tanımak ve ortaya koyduğu sorunlara diyalektik materyalizmin görüş açısına uygun çözüm bulmak gereklidir.

Bugünkü pozitivizm, yalnız doğa bilimlerine girmekle kalmayıp, toplumsal hayatın anlaşılmasında da işin içine karışıyor. Taraftarları, toplum hayatının insanların söylediği sözlere bağlı olduğunu, sosyal felaketlerin kelimelerin yanlış anlaşılmasından ve yanlış kullanılmasından ileri geldiğini kabul ederler; böylelikle, onlarca, toplum hayatı değiştirilmek isteniyorsa, dilin ve kelimelerin anlamlarının değiştirilmesi yeter. Amerikan pozitivist filozofu S. Chase «sermaye», «işsizlik» gibi kelimelerin anlamsız olduğunu söyleyecek ka-

---

(*) **James Jeans, Physics and Philosophy, Cambirdge 1948, S. 216**

dar ileri gitmiştir. Ona kalırsa, örneğin «sömürü» gibi «zararlı» bir kelime dilden kalkarsa, gerçek sömürü, hayatta da ortadan kalkar.

Yeni pozitivistler yalnız «metafizik» hükümleri değil, ahlak hükümlerini de bilim alanından kaldırdılar. Bunlar her çeşit etik hükmün (iyiyle kötüyü birbirinden ayıran hükümlerin) öznel (sübjektif) olduğunu, yani bunlardan söz eden kim ise onun kişisel görüşlerini yansıttığını kabul ederler. Örneğin, saldırgan bir savaşın, yağmacı bir savaşın haksız olduğu ileri sürülürse öznel (sübjektif) bir kam dile getirilmiş olur; bunun tersi olan kanıyı ileri sürmek ne kadar haklı ise, bu da ancak o kadar haklıdır. Bu böyle olduktan sonra, ne kadar politikadan uzakmış gibi görünse de, yeni pozitivizm felsefesi, gerici bir siyaseti haklı çıkarmaya pekala elverişlidir. Ayrıca, nesnel ve değişmez ahlak kurallarından vazgeçmek istemeyenleri gerçekte bunları bilimin ötesinde ve özellikle dinde aramaya sürükler.

Bilimin dünya üzerine nesnel ve doğru bilgiler sağlayacağını kabul etmeyen yeni pozitivistler, tanrı bilim ve fideizm (*) yolunu açarlar. Yeni pozitivizmin taraftarları kendileri de bunu inkar etmezler. Tanınmış idealist fizikçi P. Jordan, örneğin «Pozitivist görüşün, dine, bilimsel düşünceyle çelişkili olmayan yeni görüş açıları kazandırdığını» söylemişti (**). Bu sözler, çağdaş yeni pozitivistlere mükemmel bir şekilde uyar.

(*) **Fideizm**: İnancılık, bilginin yerine inançları koyan öğretilerin genel adı. (Çn.)

(**) Pascal Jordan, Physics of the 20 the Century, New York 1944, S. 160

■ Ortaçağ Skolastiğinin Yeniden Doğuşu

Fideizm, çağdaş burjuva toplumunda, özellikle kilise tarafından etkin bir şekilde yayılmıştır. Egemen sınıfların ideologları, «ancak dinin selamet getireceğini» (*), toplum hayatının hararetli sorunlarına tek cevabın, «hayata hıristiyanlık ruhunu daha etkili bir şekilde sokmak» olduğunu söyleyip duruyorlar (**).

Burjuva çevrelerinde, özellikle aydınlar, arasında tasavvufun, ruh çağırmaların, yıldız falının, el falından geleceğin okunacağı vs. inançlarının yayıldığı görülüyor.

Bu olayın sınıfsal anlamı Lenin tarafından gün ışığına çıkarıldı: Burjuvazi diyordu, «büyüyen ve güçlenen proletarya karşısında kapıldığı korku yüzünden, köhneleşmiş, göçmeye yüz tutmuş, ortaçağ eseri ne varsa hepsine dört elle sarılıyor (***).

Ortaçağ skolastiği, çağdaş burjuva felsefesinde yeniden doğuyor. Bu kelimenin tam anlamıyla bir hortlamadır: Yeni Thomas'cılık (neotomizm) adı altında Thomas d'Aquin'in felsefesini dirilten Vatikan, bunu katolik kilisesinin resmi felsefesi olarak ilan etmiştir.

Ortaçağ skolastiğini «ebedi bir felsefe» olarak sunan açıkça dinsel bir felsefenin bilimsel çevrelerden fazla bir etki yapmayacağı sanılabilir. Hiç

(*) A. Toynbee, Civilisation on Trial, New-York.

(**) John E. Russel, Science and Modern Life, London 1955 S. 101.

(***) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 19, S. 77 Rusça baskı. 1948, S. 94.

de değil. Yeni Thomas'cılı., kapital ülkelerde yalnız sıradan insanları değil, bil[illegible]ri bile yanıltan kurnaz ve becerikli bir doktrindir.

Yeni tomacılık, muhakkak ki, tanrının, evrenin güçlü yaratıcısı olduğunu savunur. Doğa «tanrısal düşüncenin gerçekleşmesi» ve tarih ise «tanrısal amacın gerçekleşmesi» olarak düşünülmüştür. Fakat yeni olgucular dan, varoluşçulardan ve diğer sübjektif idealistlerden farklı olarak yeni tomacılar bizi çevreleyen evrenin, tanrı tarafından yaratılmış olmakla beraber, gerçekte insanın ve insan bilincinin dışında var olduğunu, duyumlar ve akıl yardımıyla bilinebileceğini söylerler. Bu nedenle, varoluşçuların akıl dışı fikirlerini eleştirmeye ve tanrı tarafından gerçek bilinsin diye yaratılan aklı savunmaya kadar varırlar.

İleri sürülen bu düşünceler, olgucu (pozitivist) ve irrasyonalistlerin (usaaykırılık taraftarları) safsatalarıyla yetinmeyen, fakat, felsefi materyalizme de katılmayan yada katılmak istemeyen ve sonuçta yeni tomacılığın doğru, sağlıklı bir bilim anlayışı ile insanın din ihtiyacını karşılayan tanrı inancını başarılı bir şekilde birleştirdiği kanısına varan kimselerce benimsenmektedir.

Oysaki, bu tez baştan aşağı yanlıştır. Gerçekte, yeni tomacılık akıl ve bilimle bağdaşamaz. Bu doktrinin ana düşüncesi bilimin dine, bilginin inanca bağlı olduğudur. Yeni tomacılar ancak kilise çerçevesini aşmayan bir «aklı» kabul eder ve tersine, kilise doğmalarına karşı bilimsel ilkeleri savunmanın akla uygun olmadığını, «akla karşı bir başkaldırma» olduğunu söylerler.

Yeni tomacılar gerçeğe varmak için üç yol bulunduğunu ileri sürerler: bilim, felsefe ve din.

En alt derecedeki bilimdir. Onlara kalırsa, bilimin sağladığı bilgi insana uygun değildir; bu bilgi, bilim için erişilmez olan, evrenin ruhsal özünü saklayan cisimleşmiş kılıfla uğraşmaktan öteye gidemez. Felsefe yada «metafizik» ise, bu özü kısım kısım açıklığa kavuşturur. Bilimden farklı olarak, felsefe evrenin varoluşunun ilk nedeni sorununu ortaya koyar ve bu nedenin yüksek ruhsal bir ilke, tanrısal bir yaratıcı olduğu sonucuna varır. Yeni tomacıların öğrettiğine göre, yüce gerçeğe ancak vahiy yoluyla, dinsel inançla erişilir. Bilimin ve felsefenin vardığı bütün genel sonuçların vahiy ve inançla erişilenlere uyması gerekir.

Yeni tomacılar için bilimin teorik amacı, tanrı inancını doğrulayan «katoliklik ve bilimin birbiri için yaratılmış olduğunu» ispatlayan kanıtlar aramaktır. Bilimin karşılaştığı henüz çözümlenmemiş sorunlar ve güçlükler onlarca kilise doğmalarını lehine kanıtlardır.

Evrenin yaratılışını göstermek için katolik felsefenin en çok kullandığı kanıtlardan biri de «evrenin genişlemesi» teorisidir. 1919'da samanyollarının yaydığı ışığın tayf çizgilerinde «kırmızıya doğru bir kayma» keşfedildi. Bilim henüz bu olayı yeterli bir şekilde açıklamamıştır. Kırmızıya doğru kaymanın en olasılı nedeninin samanyollarının birbirinden hızla uzaklaşması olmasından hareket eden idealist filozoflar, evren varedildiği sıralarda belirli bir anda, bütün madde ve bütün enerjinin tanrı tarafından yaratılmış bir tek «başlangıç atomu» halinde yoğunlaşmış olduğu sonucunu çıkardılar.

Bu sonuç bilimsel temelden yoksundur. Çünkü, sınırlı bir bölgede ve belli bir anda gözlenen

olaylardan çıkarılan sonuçların, sonsuz evren ve bizden milyarlarca yıl uzaktaki zamanlar için de geçerli olduğunu kabul etmeye hakkımız yoktur.

Bununla beraber, Papa XII. Pi, bu ve buna benzer teoriler için 22 Kasım 1951 tarihli nutkunda şunları söylüyordu: «O halde, zaman içinde bir yaratılış vardır; bunun içinse bir yaratıcı gerekir, bu da tanrıdır! İşte -körükörüne ve kusurlu olsada- bilimden istediğimiz ve bugünkü kuşağın beklediği kelime (*).» (Modern bilimin verilerinin ışığında tanrının varolduğunun ispatı.)

Bu örnek, idealist filozofların ve kilise adamlarının yeterince açıklanmamış bilimsel verilerden nasıl idealistçe ve fideistçe sonuçlar çıkardığını kanıtlıyor. Ancak felsefi materyalizmin sağlam düşüncesi ve diyalektik mantık, bilginleri bu çeşit bocalamalardan kurtarır ve bilimin güçlüklerle dolu yollarında onları idealistlerin tuzaklarından korur.

Sübjektif idealizmin tersine, yani tomacılığın ahlak sorunlarına büyük önem vermesi birçok kimsenin bu doktrine kapılmasına sebep olmuştur. Fakat, yeni tomacıların ahlak diye öğütlediği, insanın yeryüzündeki hayatı ve ölümlü vücudunu değil, «ölümsüz ruh», «ebedi hayat» ve tanrıyı düşünmesi, «tevekkül göstermesi»dir. Toplumsal adaletsizliğe karşı başkaldırma ve savaş yerine dua etmeyi öneren, insanlara kanaatkar olmayı öğütleyen bu ahlak öğretisi toplumdaki bozukluğu, sömürüyü ve eşitsizliği haklı çıkarmakta kullanılabilir ve bu nedenle ancak sömürücü sınıfın işine yarar.

(*) La pensée, No: 14, 1952, S. 107, P. Laberenne imzalı «Papa XII. Pi ve Bilim» adlı makaleden.

Yeni tomacıların toplumsal ve politik teorisi, kapitalizmin bazı yönlerini eleştirmekle birlikte, sosyalizme karşı şiddetli bir mücadeleyle karakterize edilir. Katolik filozoflara göre, bugünün toplumundaki kötülüklerin sebebi, birçok kimsenin ve bu arada kapitalistlerin de inancı bir yana bırakması, gerçek hıristiyanlar olmaktan vazgeçmeleridir. Bu eleştiri, yeni tomacıların kapitalizmle mücadeleyi akıllarının köşesinden bile geçirmediklerini, sonuçta kapitalizmin savunucuları olduklarını ispatlamaktadır.

Diğer birçok akım ve okullar, örneğin enstrümantalizm (aletçilik) (1), yeni gerçekçilik(2), fenomenoloji (3), personalizm (kişicilik) (4), vs. kapitalist dünyada geçerlidir. Fakat, bugün bu teoriler idealist bir temele dayanır, bunlarda incelemiş olduğumuz teorilerin çizgilerinin ve gerici eğilimlerinin çoğunu bulabiliriz.

İdealist felsefe zamanımızın bilimsel ve toplumsal sorunlarını çözmeye yeterli değildir. Bilimsel dünya görüşüne ve toplumsal ilerlemeye karşı düşmanca bir tutum içeren idealizm, kapitalizmin derin dekadansını ve kültür bunalımını yansıtır.

---

(1) **Enstrümantalizm** (aletçilik) pragmatizm, bütün bilimsel yasa, kuram ve kavramların birer alet olduğunu, faydalı oldukları oranda gerçek olduğunu öğreten felsefe. (Çn.)

(2) **Neo realizm** (yeni gerçekçilik) kavramların ideal varlıklar olduğunu ve bilinenin bigiden bağımsız olduğunu ileri süren idealist felsefe akımı. (Çn.)

(3) **Fenomenoloji** (olaybilim), nesnenin, ancak özne aracılığıyla bilinebileceğini varsayan felsefe sistemi (Çn.)

(4) **Personalizm** (kişicilik), insan kişiliğini, evrende en üstün değer olarak gören idealist felsefe sistemi. (Çn.)

8 BİLİMSEL DÜNYA GÖRÜŞÜ İÇİN MÜCADELE

İdealist felsefenin zayıflığı ve tutarsızlığı ilerici toplumsal hareketlerle olduğu kadar bilimsel gelişmelerle de çelişkili olmasıyla iyice kendisini belli eder. Dürüst bilim adamları ve kendileri için halkın ve insanlığın ışıklı geleceğinin çıkarları, kapitalist çıkarlardan önce gelen herkes idealist felsefeye karşıdır.

Emperyalizmin şakşakçılarının ikiyüzlüce «özgür dünya» dedikleri ülkelerde, ilerici ve gerici doktrinler arasında, materyalizm ve idealizmin taraftarları arasındaki savaş günden güne şiddetleniyor. Bu savaş sosyalist örgütlerde gruplaşmış marksistlerce yönetiliyor. Fakat, burjuva sınıfından aydınların da idealizmin gerici rolünü anladıkları, ona karşı ayaklandıkları seyrek değildir.

Örneğin, A.B.D.'deki politik ve düşünsel gericiliğe karşı cesaretle savaşan, gerici teorileri ve toplumsal efsaneleri alay ederek eleştiren ilerici düşünür, Barrows Dunham'ı gösterebiliriz. Dunham, pragmastist ve olguculann yazılarında fel-

sefenin düştüğü aşağılık durumu ortaya koyarak kendi gözünde halkın çıkar ve özlemlerini dile getiren felsefenin bayrağını çok yükseklere çıkarmıştır. **Zincire vurulmuş dev** adlı kitabında: «... Benim için, felsefenin en güzel yönü halkın içine kök salmasıdır» diye yazıyordu. «Felsefe bir skolastik dil analizi değildir», «felsefe hayatta bir yol göstericidir», «insanlığın kurtuluş teorisidir.» (*)

Japon filozofu Yanagida Kendzuro, barış, Japon halkının demokratik hakları, yabancı boyunduruğundan kurtuluş mücadelesi yolunda, idealizmin insanı zayıflattığı, aldatıcı gözboyamalarıyla zihnini körelttiği kanısına vardı. Bu yalancı felsefeyi reddetme, eleştirme ve bilimsel, materyalist dünya görüşünü benimseme cesaretini buldu. **Gerçeğin ülkesine yolculuğum** adlı kitabında şunları yazıyordu

«Çürütülen idealist felsefe yerini yeni, materyalist, marksist, gençliğin gönlünü kazanan bir felsefeye bıraktı. Bu kendiliğinden de anlaşılır, çünkü yabancı askeri kuvvetlerin işgali altındaki bir ülkede toplumsal çelişkiler ne kadar keskinlik kazanırsa, geniş kitleler için diyalektik materyalizmin gerçekliği de o kadar açıkça ortaya çıkar.» (**)

Barrows Dunham ve Yanagida Kendzuro tek örnek değillerdir. Felsefi idealizme karşı mücadele eden, diyalektik materyalizmi savunan ve yayan

---

(*) B. Durham, Giant in Chains, 1953, S. X-XI, 10

(**) Yanagida Kendzuro, Dünya Görüşümün gelişmesi, Editions Politiques d'Etat, Moscou 1957, S. 161 Rusça bası

daha çok sayıda filozof ve ilerici bilim adamı vardır.

A.B.D.'de Howard Selsam, Harry Wells ve diğer marksistler, materyalizm uğruna savaşanların ilk saflarındadır. Tanınmış ilerici düşünür John Sommerville, marksist-leninist dünya görüşünü Amerikan halkına tanıtmak için büyük güç harcamaktadır. Wood Sellars, Corliss Lamont ve Paul Crosser materyalizme yaklaşmışlardır, bunlar idealizmin ne olduğunu iyice ortaya çıkarmak için çok çalıştılar. İngiltere'de, Maurice Cornforth, John Lewis, Arthur Robertson, bilim adamlarından John Bernal ve Haldane ilerici dünya görüşü mücadelesine büyük katkıda bulunarak haklı bir ün kazandılar. Fransız ve İtalyan marksistlerinden Roger Graudy, Mario Spinella, Cesare Luporini ve daha bir çoğu ilerici felsefi düşünceleri yaymak şerefini taşıyorlar. Eli ve Gortari'nin (Meksika), K. Feodoridis'in (Yunanistan) çalışmaları diğer ülkelerde de materyalist felsefenin aynı şekilde düşünce alanında yayıldığını gösteriyor.

Materyalizm, yalnız filozoflar ve eylem adamlarınca değil, gün geçtikçe sayıları artan bilim araştırmacıları tarafından da destekleniyor. Modern bilimin birçok buluşu marksist felsefi materyalizmin gerçekliğini parlak bir şekilde kanıtladı.

Einstein'in rölativite (izafiyet) teorisi, mekan ve zamanın, madde ve maddenin hareketiyle ayrılmaz bağlılığını ispatladı. Bu teori, böylece, mekan ve zamanı maddenin varoluş şekilleri olarak kabul eden diyalektik materyalizmin teorisini doğruladı. Çekirdek fiziği, atom çekirdeğinin karmaşık yapıda olduğunu açıkladı ve maddenin elemanter parçacıklarından çoğunu keşfederek, mark-

sist felsefi materyalizmin madde şekillerinin sonsuz çeşitliliği üzerine tezinin doğruluğunu kanıtladı. Fizikte, yavaş yavaş, mikroskopik olayların cevher ve alanın, yani tanecik özelliğiyle dalga özelliğinin birliği olduğu şeklindeki diyalektik görüş yerleşti.

Fizik bilimlerindeki başarılar, kimya, biyoloji, fizyolojî alanlarındaki büyük başarılarla atbaşı beraber yürüdü. Bilimsel buluşlar, teknikteki dev ilerlemeye katıldı. Çağımızın üç büyük bilimsel ve teknik keşfi, atom enerjisinden yararlanmanın öğrenilmesi, elektronik ve füze tekniği, insanlığın doğa üzerindeki egemenliğini büyük ölçüde artırarak üretim güçleri tarihinde yeni bir çığır açtı. Yeryüzünün etrafında dönen yapay uydular ve uzaya fırlatılan füzeler, insan için, yerküresi atmosferi sınırlarını aşma ve kozmik uzaklıklara egemen olma olanağı sağladı.

Bütün bu buluşlar ve uygulamalar, diyalektik materyalizmin gerçekliğini kanıtlıyor ve olgucu eğilimli bilim adamlarını, görüşlerini bir daha gözden geçirmeye zorluyor. Örneğin, Albert Einstein'in hayatının son devresinde sık sık materyalizm yanlısı olarak konuşması, ve Leopold İnfels ve Louis de Broglie gibi büyük bilim adamlarının, daha önceleri olguculuğa inanırken sonradan materyalizme bağlanmaları ibret vericidir.

Pekçok tanınmış bilgin (Niels Bohr, V. Heisenberg), yıllar yılı fizikte olgucu akımın başında bulunduktan sonra, bir süredir bu felsefenin bazı ilkelerini reddediyor ve eleştiriyorlar. Olgucu filozof ve bilim adamları arasında, doktrinlerinden kuşkuya düşenler ve materyalizme ilgi duymaya başlayanlar vardır.

Doğa bilimleri alanındaki son buluşların önemi, özellikle eski dünya görüşünü, metafizik görüşü baltalamaları, diyalektik evren görüşünü ön plana almalarındadır. **Materyalizm ve Ampiryokritisizm**'de, XX. yüzyıl başlarındaki buluşların bilançosunu yapan Lenin, haklı olarak şu gözlemde bulunuyordu: «Çağdaş fizik doğum yapıyor diyalektik materyalizmi doğuruyor.» (*) Bu sözler bugünkü fizik bilimi için bütün değerini koruyor.

Çağdaş bilimdeki evrim diyalektik materyalist metodun kabul edilmesine götürür. Paul Langevin, Frederic Joliot-Curie gibi fizikçiler ve birçok diğer bilim adamı, diyalektik materyalizmin bilinçli taraftarı oldular.

Günümüzde, gerici felsefeye karşı başarılı bir mücadele vermek ve materyalist dünya görüşüne sıkı bir şekilde bağlı kalıp onu savunmak için yalnız materyalist olmak yetmez; diyalektik materyalizmin bilinçli taraftarı olmak gereklidir.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14. S. 299 Rusça baskı.

ikinci bölüm

MATERYALİST DİYALEKTİK

Marksist materyalist diyalektik, en derin ve en zengin evrim ve hareket teorisidir. Evren üzerine bilgilenmenin bütün tarihinin bilançosu ve geniş bir toplumsal deneyin sentezidir.

Materyalist diyalektik ve felsefi materyalizm, tek bir felsefenin, marksist felsefenin birbirinden ayrılmaz iki yönüdür.

Bunların ayırdedilmesini sağlayan şudur: Felsefi materyalizm madde ile bilinç arasındaki ilişkiye ve evrenin maddi birliği teorisine kesinlik kazandırır, maddenin varoluş şekillerini analizler vs. oysaki materyalist diyalektik nesnel evrenin evrimindeki genel bağlılıkları ve yasaları, bunların insan bilincine yansımasını inceler.

Eski Yunan filozofları tartışmacıların görüşlerindeki çelişkileri ortaya çıkararak, tartışma yardımıyla gerçeği bulma yeteneğine «diyalektik sanatı» derlerdi (Yunancadaki dialegesthai, karşılık-

lı konuşma anlamına gelen kelimeden). XVIII. yüzyıl sonuyla XIX. yüzyıl başlangıcında, Alman idealist filozofları, özellikle Hegel, diyalektikten, düşünce süreci içinde kendiliğinden çözülen çelişkiler yardımıyla düşüncenin geliştirilmesini anlardı. Hegel, diyalektik düşüncenin başlıca şekillerini metodlu bir biçimde tanımlamıştır. Bunu yaparken, idealist, yanlış bir görüş noktasına dayanıyordu, bu görüşe bakılırsa, diyalektik oluş doğaya değil ancak düşünmeye, ruha, düşünceye özgü bir şeydi. Marx'ın dediği gibi Hegel'in diyalektiği «başaşağı duruyordu». Diyalektiği uygun bir biçimde yorumlamak için, onu ayakları üzerine yerleştirmek gerekliydi. İşte Marx ve Engels, materyalist diyalektiği yaratarak ve «diyalektik» terimine yeni bir anlam kazandırarak bunu başardılar.

Marksizmin kurucuları, evrenin maddi birliği ilkesinden hareket ediyor, diyalektik sözcüğünden olayların evrensel bağlılığını, bütünüyle gerçeğin gelişiminin genel yasalarının incelenmesini anlıyorlardı. Böylece Hegel'in idealist felsefesinde düşüncenin hareketini gösteren «diyalektik», «varlığın» gelişmesinin genel yasalarının materyalist teorisi halini aldı. Kavramlarımızın evriminin diyalektiği (öznel diyalektik), varlığın kendi gelişiminin (nesnel diyalektik) diyalektiğinin bilimsel düşüncedeki yansıması şekline girdi.

Bütün özel bilimler hareket şekillerini ve gerçeğin çeşitli olanaklarının yasalarını inceler. Diyalektikse, her türlü hareket, değişme ve gelişmenin en genel yasalarıyla uğraşan ayrı bir bilimdir. Diyalektik yasalarını evrensel yapan, onların doğada ve toplum içerisinde geçerli olması ve düşüncenin bile bunlara bağlı olmasıdır.

Marx ve Engels, diyalektiği yalnız bilimsel bir teori olarak değil, aynı zamanda bir bilgi teorisi ve eylem kılavuzu olarak kabul ederler. Oluşun genel yasalarının bilinmesi geçmişin aydınlanmasını, bugünün anlaşılmasını ve geleceğin önceden bilinmesini sağlar. Bu nedenle, bu bir teorik analiz ve pratik eylem metodudur, teorik analizin sonuçlarına dayanır.

Tarih boyunca, diyalektik kendi karşıtı olan düşünce şekli ve dünya görüşüne, kısacası metafiziğe karşı savaşmıştır ve bu savaş bugün de devam etmektedir. Marksist felsefede «metafizik» terimi, Marx'tan önceki felsefede ve çağdaş burjuva felsefesinde taşıdığı anlamda değildir. Marx'tan önce bu terim (Yunanca'da, meta ta phusika, fizikten sonra gelen anlamında), şeylerdeki ebedi ve değişmez özü, tamamen kurgu yoluyla bulmaya çalışmış olan ve hâlâ da çalışan bir felsefe bölümünü gösterirdi.

Marx ve Engels, bilim dışı, yapay, metafizik sistemleri eleştirirken, bu adı felsefenin bir bölümüne değil, kurgu yoluyla elde edilmiş bilgiye de değil, bu sistemlerin kurucuları tarafından uygulanan ve diyalektik metodun karşıtı olan düşünme ve araştırma metoduna verdiler. Bugün için marksist felsefede «metafizik» terimi yalnızca bu anlama gelir.

Metafiziğin başlıca yanlışı, dar, sınırlı, katı bir dünya görüşüdür; olayların bazı yönlerini abartmak ve mutlakmış gibi görmek, diğer yönleri ise gözden kaçırmak eğilimidir. Örneğin, bir metafizikçi bir nesnenin göreli durgunluğunu, sabitliğini farkeder, fakat ondaki değişme ve gelişme gözüne çarpmaz. Bütün dikkatini belli bir nes-

neyi diğer olayların bütününden ayıran etkenler üzerinde toplar, fakat bu nesnenin çok sayıdaki ilişkilerini ve diğer olaylarla derin bağlarını farkedemez. Gerçeğin de değişken olduğunu, bütün bilimsel görüşlerin ancak belirli sınırlar içerisinde değer taşıdığını anlamaz, bilimin karşılaştığı sorunlara kesin cevaplar ister.

Metafizik metod, günlük hayatta ve bilimin alt düzeyinde az çok işe yarasa da, evrimin karmaşık süreçlerini açıklamakta kullanılmak istendiğinde başarısızlığa uğraması kaçınılmazdır. Doğa bilimleri, sosyal ve politik hayat her adımda metafiziğin yetersizliğini ve diyalektiğin onun yerine konmasının gerekliliğini ortaya çıkarır.

Bununla beraber, bugün bile metafizik ne felsefede ne de çeşitli bilimlerde ortadan kalkmış değildir.

Metafiziğin böyle varlığını sürdürmesini nasıl açıklamalı? Bir zamanlar bilimsel düşünce özünde metafizikti, diyalektik değildi. Bilimsel metod olarak, metafizik düşünme metodu, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kesinlikle şekillendi ve yayıldı, bu olay modern bilimin doğuşuyla bir arada oldu. O çağlarda, doğa bilimlerinin uğraştığı başlıca konu, olguları toplamak, çeşitli nesne ve olayları anlatmak ve sınıflandırmasını yapmaktı. Fakat bir nesneyi tanıtmak için, onu diğer nesnelerin bütününden koparmak, ayrı imiş gibi düşünmek gerekiyordu. Olayları ayrı ayrı, evrensel bağlarının dışında ele alma alışkanlığı buradan çıkmıştır. Halbuki, bu şeylerin evriminin, kökeninin görülmesini, bazı nesnelerin nasıl kendilerinden farklı başka nesnelerden çıktığının anlaşılmasını engelliyordu. İşte, şeyleri ayrı ayrı ve evrimleri-

nin dışında ele alan metafizik metod böyle doğdu. Metafizik, uzun süre insan bilincine egemen oldu, bilimsel düşüncede gelenek halini aldı.

Günümüzde, metafiziğin uygulanmasının doğru olduğu hiçbir şekilde gösterilemez. Bu, eskimiş bir metod ve dünya görüşüdür. Toplumsal ve politik hayatta olduğu gibi bilimsel bilgilenmede de kesinlikle olumsuz bir rol oynar, çünkü kolaylıkla büyük yanlışlara yol açar.

Metafiziğin varlığını sürdürüp gitmesinin ikinci sebebi materyalist diyalektiğe karşı düşmanca tutumudur. Bu düşmanlık uzun zamandan beri burjuva ideologları arasında yaygındır.

Marx, «Akılcı görünüşü altında, diyalektik yönetici sınıflar ve onların doktrinci ideologları için bir yüzkarası ve küfürdür, çünkü varolan şeylerin olumlu görüşü içinde, aynı zamanda onların kaçınılmaz olumsuzlanmasını, zorunlu yokoluşunu içerir; çünkü oluşan bütün şekilleri geçici birer dış görünüşten başka bir şey olmayan hareket düşüncesinde bile ona hiçbir şey zorla kabul ettirilemez, çünkü özünde eleştirici ve devrimcidir.» (*)

Gerici güçlerin politik ve ideolojik baskısı altında, kapitalist ülkelerin birçok bilim adamları ve filozoflarının hâlâ diyalektiği kuşkuyla karşılamasında, onu bilmemeleri ve incelememelerinde, ona karşı çıkmalarında ve metafiziğin peşinden sürüklenmelerinde şaşılacak bir yön yoktur.

Marksist materyalist diyalektik, gelişen gerçeğin bütün olaylarını bilimsel olarak ele almak için, metafiziğe karşı savaşta güvenilir bir silahtır.

(*) K. Marx, Le Capital, Edition Sociales, Paris 1950, Livre premier, C. 1 S. 29.

1 OLAYLARIN EVRENSEL BAĞLILIĞI

İnsanı çevreleyen evren, sonsuz çeşitli olayların bir bütünüdür. En basit gözlemlerin gösterdiği gibi, bu olaylar birbirlerine belirli bir biçimde, az yada çok kararlı olarak bağlıdır. Evren belirli bir devamlılık, belirli bir düzenlilik gösterir. Örneğin, gündüz geceyi, ilkbahar kışı izler; toprağa bir meşe palamudu ekildiğinde, bir kayın yada çam ağacı değil, zorunlu olarak meşe yetiştiği görülür; koza kelebek halini alır, fakat hiçbir zaman yeniden tırtıla dönüşmez.

Çok, çok eski zamanlardan beri, insanlar bizi çevreleyen evren içindeki olayların birbirini karşılıklı olarak şartlandırdığını, aralarında doğal ve zorunlu bir bağın varolduğunu, bu bağın insan bilincinden ve iradesinden bağımsız olduğunu farkettiler.

Güya olayların doğaüstü güçler tarafından yaratılabileceğini ileri süren dinsel batıl inançlar ve hurafelerin bu bağlılığın anlaşılmasını uzun süre engellediği doğrudur. Fakat, bilim ve materyalist

felsefe mucize, doğaüstü olay diye birşeyin olamayacağını, evrende şeyler ve olaylar arasındaki doğal bağlardan başka birşeyin varolmadığını kanıtladı. Yavaş yavaş, bu gerçek insanların bilincine derin bir şekilde işledi.

Bilimsel ve felsefi bilgideki ilerleme, olayların evrensel bağının çeşitli görünüş şekillerinin keşfedilmesini ve onları açıklayan kavramların, kategorilerin yaratılmasını sağladı: sebeplilik, karşılıklı etkileşim, zorunluluk, yasa, olağanlık, öz ve olay, olasılık ve gerçek, şekil ve içerik vs. Bu paragrafta özellikle, olayların genel bağlılığı ve şartlandırılmasının **zorunluluk** özelliğine doğrudan doğruya bağlı kategorileri, yani evrenin bütün bilimsel açıklamalarının temel taşı olan determinizm ilkesini inceleyeceğiz.

■ Sebeplilik Bağı

Sebeplilik bağı, en yaygın ve insanın en iyi tanıdığı bir bağ şeklidir

Genellikle, bir olayı doğuran etkene sebep denir. Meydana gelen olaysa sonuçtur. Örneğin, rüzgar, bir yelkenlinin hareketinin sebebidir.

Sebeple sonuç arasında, zaman içinde ardarda gelme ilişkisi vardır: sebebin ardından sonuç gelir. Bununla beraber her «ardarda» gelen şey birbiriyle «sebep-sonuç» ilişkisi içinde olmayabilir. Örneğin, gündüz, geceden, gece gündüzden sonra gelir, fakat ne gündüz, gecenin ne de gece, gündüzün sebebidir. Gece ile gündüzün birbirlerini izlemesinin sebebi, herkesin bildiği gibi yeryüzünün ekseni etrafında dönmesi ve bu nedenle yerküre-

sinin sıra ile bazen bir yarısının bazen diğerinin aydınlanmasıdır.

Sonuç zorunlu olarak sebebe bağlıdır. Her sebep, elbette ki bir engelin ortaya çıkmaması koşuluyla zorunlu olarak sonucu getirir. Dolu bir tüfeğin tetiği çekilirse ateş alması gerekir. Fakat bunun her zaman böyle olmadığını herkes bilir. Bu, sebeplilik bağının bu durumda zorunluluk özelliğini kaybettiği anlamına mı gelir? Hayır, bu sadece, tüfeğin ateş almasını başka bir sebebin engellediğini gösterir: ya yay gevşemiş, ya barut nemlenmiş, yada tetik bozulmuştur, vs. Araştırdıktan sonra, meydana gelmesi beklenen olayı engelleyen sebep bulunabilir. O halde, sebeplilik ilişkisinin bozulması, bu durumda yalnız görünüştedir.

Bir sebebin sonuç doğurabilmesi için, daima bazı koşullar gereklidir. Koşullar, belli bir olayın meydana gelmesi için zorunludur, fakat onun sebebi değillerdir. Örneğin, bir uçağın havalanabilmesi için bazı koşullar gerekir: bir uçuş pisti, yeter derecede açık bir hava, vs. Fakat, bu koşullar, elbette ki, yalnız başlarına bir uçağın uçuşa geçmesi için yetmez. Bu sonuç için, doğrudan doğruya sebep olarak motorlar gereklidir.

Çok defa, özellikle karmaşık durumlarda, sebeple vesile kolayca, birbirine karıştırılır. Bu karıştırma, şeyler üzerine yüzeysel bir görüşten, derin sebepleri bulma yetersizliğinden ileri gelir. Vesile tek başına belirli bir olayı meydana getiremez, fakat, gerçek sebepleri harekete getirebilir. Örneğin, Avusturya arşidükü François-Ferdinand'ın, Saraybosna'da öldürülmesi birinci dünya savaşına vesile olmuştur. Fakat, savaşın sebebinin bu cina-

yet değil, emperyalist güçler arasındaki rekabetin kızışması olduğu biliniyor.

Pratik hayatta, politikada, olayları açıklıkla görebilmek, esas olanla olmayanı ayırabilmek için gerçek sebepleri koşullardan ve vesilelerden ayırdetmeyi bilmek özellikle önemlidir.

■ İdealist Sebeplilik Anlayışına Karşı

Sebeplilik bağı genel özelliktedir, basit olsun karmaşık olsun, bilim tarafından incelenmiş olsun olmasın bütün doğa ve toplum olaylarına uygulanabilir. Sebepsiz olay yoktur ve olamaz. Her olayın zorunlu olarak bir sebebi vardır.

Sebeplilik ilişkilerini gün ışığına çıkarmak bilimin birinci görevidir. Evrenin incelenmesi ve bilinmesi, bilime olayların içine girebilme olanağı sağlar; bilim önce en yakın, dolaysız sebepleri yakalamak için olayların yüzeyinden hareket eder, sonra daha uzak, daha genel, fakat aynı zamanda daha esaslı sebepleri bulup ortaya çıkarır. Bir olayın gerçek sebebinin bilinmemesi yalnız insanın o olayı meydana getirme yada ona bilerek engel olma olanağını ortadan kaldırmakla kalmaz, aynı zamanda birtakım bilim dışı, hayal ürünü düşünceleri, boş inanışları, doğayla ilgili mistik, dinsel yorumları da körükler.

İşte bu yüzden, uzun zamandan beri, sebeplilik sorunu materyalizmle idealizm arasında şiddetli bir mücadelenin konusu olmuştur. Çok defa, idealist filozoflar ya sebeplilik bağının nesnel özel-

liğini inkar eder, yada kökeninin doğada değil, ruhsal bir ilkede olduğunu ileri sürerler.

XVIII. yüzyılda yaşamış bir İngiliz filozofu olan Hume, deneyin bize olaylar arasındaki zorunlu bağı göstermediğini söyler. Biz, bir olay diğer bir olaydan sonra oldu, diyebiliriz, fakat bir olayın diğerini meydana getirdiğini öne sürmeye hakkımız yoktur.

Kant, sebeplilik ilişkisinin zorunlu özelliği bilinmeden, bilimin olamayacağını anlamıştı. Fakat Hume gibi o da, bu bağın gözlenen olaylarda varolmadığını düşünüyordu. Sebeplilik ve zorunluluğun kökeni, özel yapısı sayesinde, algıladığımız olaylara sebeplilik ilişkisini katmamızı sağlayan bilinçimizde olmalıydı.

Çağdaş birçok idealist, L. Wittgenstein'in «sebeplilik bağına inanmak bir önyargıdır» (*) diye yazdığı gibi, doğada ne sebep ne de sonuç olduğunu kabul ediyor.

İdealistlerin bu saçma görüşleri, bütün bilim tarihince kategorik bir şekilde yalanlandı. Evrende olup biten olayların sebepleri incelenip bulunmadan doğa ve toplum bilimlerinin var olabileceği düşünülemez. Sebeplilik bağının nesnelliğine gelince, bunun en iyi ispatı insanın pratik, üretici etkinliğidir. İnsanlar doğadaki sebeplilik bağlılığını ortaya çıkarıp bunu pratikte kullanarak, ihtiyaç duydukları sonuçları yaratır, istedikleri ürünü elde ederler. Engels, «sebeplilik düşüncesi, bir hareketin diğerinin sebebi olduğu düşüncesi işte bu sa-

(*) L. Wittgenstein, Tractatus Logico-Philosophicus, London, 1955, S. 108

yede, **insanların etkinliği sayesinde** kuruldu» diye yazıyordu (*).

İdealizm ve din, materyalist sebeplilik teorisinin karşısına ereklilik teorisi yada teleojiyi (**) (Yunanca'daki telos, gaye, amaç kelimesinden) çıkartırlar. Şu yada bu doğa olayının **nasıl** oluştuğu sorusuna cevap veren sebepliliğin açıklamalarına karşıt olarak, teleoloji bir olayın **niçin, hangi amaçla** ortaya çıktığı sorusuna hayal ürünü bir cevap arar. Bu görüşe bakılırsa, bir şeyin varolması, yapısı ve gelişimi bir amaçla, yada bir «son gaye» ile belirlidir, bu şeyin kaderi budur. Teleoloji din ve idealist felsefe için çok yararlı bir teoridir, çünkü kaçınılmaz bir şekilde doğadaki amaçları gerçekleştiren üstün bir aklın (tanrı) varolduğunun kabulüne (postüla) varacaktır.

Teleoloji taraftarları, genellikle, görüşlerini doğrulamak için doğadaki organizmaların amaçlılığını gösteren olguları sıralarlar. (Örneğin, mimetizm (***)). Marksist diyalektik anatomik yapıda ve canlıların davranışındaki amaçlılığı inkar etmez. Fakat bu amaçlılığın temelinde nesnel sebeplerin yeraldığı düşüncesini destekler. Bunların işleyiş mekanizması Darwin teorisiyle açıklandı. Hayvanlar ve bitkiler dünyasındaki değişmeler, onların hayatın değişen koşullarıyla karşılıklı etki-

---

(*) F. Engels, La Dialectique de la nature, Editions Sociales, Paris, 1955, S. 232

(**) Teleoloji, Erekbilim: şeylerin ne amaçla yaratıldığını inceleyen, evrende böyle büyük bir ereğe sahip doğaüstü bir gücün varlığını savunan felsefe sistemi- (Çn.)

(***) Mimetizm, canlıların çevrelerine benzer hale gelmemesi (Çn.)

leşimi sayesinde oluşur. Eğer bu değişmeler organizma için yararlıysa, yani, onun çevreye uymasına ve yaşamını sürdürmesine yardımcı oluyorsa, bunlar doğal ayıklamayla ayrılıp korunur, katılımla yerleşir, kuşaktan kuşağa geçer, organizmaların amaçlılığını, yani, çok kez insanı şaşırtan çevreye uyma olayını meydana getirir.

■ Karşılıklı Etkileşim

Olayların sebeplilik bağının azımsanmayacak teorik ve pratik önemine karşın, nesnel evrendeki çeşitli ilişkileri yalnız bunlarla açıklayamayız. Lenin, «sebeplilik evrensel bağların ancak küçük bir parçasıdır» (*), «sebep ve sonucun insan tarafından kavranması, doğa olaylarının nesnel bağlarını biraz basitleştirir, tek bir evrensel olayın şu yada bu yönünü yapay olarak ayırarak olayı ancak bir yaklaşıklıkla yansıtır,» demiştir (**).

Doğa ve toplum olaylarının bağlılıkları, sebep - sonuç ilişkisinin gösterdiğinden çok daha zengin ve karmaşıktır. Özel olarak, sebep ve sonuç bağı daha geniş bir ilişki olan karşılıklı etkileşimin bir parçasıdırlar.

Doğa, kısımları şu yada bu şekilde birbirine bağlı olan bir bütündür. Bu evrensel bağ içerisinde, belirli bir sebebin sonucu olan her olay, başka bir ilişki içerisinde, yeni sonuçlar yaratan bir sebep rolü oynar. Örneğin, deniz ve nehir sularının buharlaşması güneş ışınlarının ısıtması sebebiyle

---

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C 38. S, 150 Rusça baskı.
(**) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 143, Rusça baskı.

olur, bu buhar bulutları oluşturur, bulutlarsa toprağı sulayan ve nehirleri besleyen yağmurların sebebidir.

Yine, karşılıklı etkileşim, tek ve aynı bir sürecin çerçevesi içinde sebep ve sonucun birbirini etkilemesi ve bu anlamda birbirlerinin yerini almasında da kendini gösterir: sebep sonuç olur, yada tersine. İşte bu cinsten bir etkileşim örneği: güneşte sürekli bir termonükleer olay meydana gelir. Hidrojen atomlarının helyum atomlarına dönüşmesi yüksek bir ısı açığa çıkarır, (sıcaklık milyon derece mertebesindedir), bu ısı da, yine zorunlu olarak hidrojen atomlarından tekrar helyum atomlarının sentezine yor açar.

Aynı şekilde, toplumsal hayat incelenirken, karşılıklı etkileşimlere sık sık rastlanır. Örneğin, bazı metalara karşı talebin artması bu metaların çok miktarda üretilmesine sebep olur. Üretimin artışı ise talebin artmasını doğurur. Böylece talep, üretimi etkilemiş, üretiminse yine talep üzerinde bir etkisi olmuştur.

Öyleyse, sebep ve sonucu metafizik bir şekilde, sanki bunlar donmuş, birbirinden kopuk, mutlak karşıtlarmış gibi değil; diyalektik görüş açısından, ayrılmaz, karşılıklı birbirine dönüşen kavramlar, «akışkan» kavramlar olarak anlamak gereklidir.

Bununla beraber, çeşitli etken ve olayların karşılıklı etkileşimini ortaya koymak yetmez. Bu karşılıklı etkileşimde tayin edici (determinant) etkenin ne olduğunu görmek de gereklidir. Ancak o zaman bir olayın nedenlerini doğru bir şekilde anlayabiliriz, bu olayda katkısı olan güçlere ger-

çek değerini verebilir, gelişmenin yönünü, temel çizgisini tasarlayabiliriz.

Yukarda verilen örnekteki gibi, talebin artışıyla meta üretimi arasındaki etkileşimin aslında tam uygun bir tablosunu çizmek istiyorsak, bu etkileşimde tayin edici (determinant) etkenin üretimin artışı olduğunu belirtmemiz gerekir.

■ Zorunluluk ve Yasa

Her olayın kaçınılmaz bir şekilde bir sebebe dayandığını kabul etmek, evrende zorunluluğun egemen olduğunu kabul etmektir. Olayların kökeni ve gelişimi belli bir sürecin temelindeki en esaslı ilişkilerden çıkıyorsa, bu köken ve gelişim zorunludur, denir. Zorunlu bir gelişim, belirli koşullarda meydana gelmemezlik edemeyen gelişimdir. Örneğin, organik dünya tarihinde, ortama iyi uyamayan organizmalar zorunlu olarak yerlerini çevreye daha iyi uyanlara bırakmışlardır.

Doğa ve toplumda zorunluluk, daha karmaşık bir biçimde, yasa şeklinde ortaya çıkar. Olayların doğuşunun ve gelişiminin zorunlu olduğunu kabul etmek, onların insan iradesinden bağımsız ve yasalara bağlı olduğunu kabul etmek demektir.

Bütün yasalar, olayların buyruğu altında bulunduğu zorunluluğun görünüşleridir. Örneğin, yerden belirli bir yüksekliğe çıkarılmış bir cisim onu tutacak hiçbir kuvvet yoksa kaçınılmaz bir şekilde düşecektir. Bu olgu, evrensel çekim yasasının bir görünüşüdür.

Yasa nedir? Olayların, yada aynı olayın çeşitli görünüşlerinin arasındaki, derin, temel, tutarlı,

düzenli bağ yada bağımlılıktır. Örneğin, Arşimet, içine bir cisim batırıldığında yer değiştiren sıvı yada gazın ağırlığı ile, sıvı tarafından bir cisme etki ettirilen düşey itme kuvveti arasında tutarlı bir bağıntı kurar. Yasalar daha az genel, sınırlı bir alanda geçerli (örneğin, Ohm yasası), yada daha genel, daha geniş bir alana yayılmış (örneğin, enerjinin korunumu yasası) olabilir. Bazı yasalar olaylar arasında kesin, niceliksel, matematik formülleriyle açıklanabilir (örneğin, mekanik yasaları) bağıntılar koyar. Diğer bazı yasalarsa kesin bir matematik formülüyle gösterilemez (örneğin doğal ayıklanma yasası). Fakat her iki cinsten yasalar olayların zorunlu nesnel ilişkilerini belirtir.

Nesnel gerçeğin yasalarının bilinmesi olayların sebeplerinin daha iyi anlaşılmasında yardımcı olur ve bunun sonucunda insan aklının etkinliği için daha sağlam bir zemin kurulmuş olur.

Bununla beraber, hiçbir yasa bir olayı bütün genişliğiyle içeremez. Yasa, ancak olayın özünü açıklayabilir.

Şu yada bu olayların bağlı olduğu yasayı bulmak için, onları kendilerine eşlik eden yardımcı koşullardan soyutlamak, aralarındaki asıl kesin bağı en saf şekliyle ayırmak gereklidir. Bilim buna, özel deneylerle, yada tümdengelim metoduna göre akıl yürütmeyle, olayların asıl görünüşlerini soyutlamayla erişir. Örneğin, Galile'nin «cisimlerin serbest düşme yasası» hava direncini gözönüne almaz ve bütün cisimlerin aynı hızla düştüklerini ortaya koyar. Fakat dünya atmosferi içerisinde, bir cisim bir taş parçası gibi hızla yada bir kuru yaprak gibi yavaşça düşebilir, hatta yabani hin-

diba yada başka çiçek tohumları gibi zaman zaman yükselebilir.

Bütün bu hallerde de, Galile yasası geçerlidir. Fakat, belirli bir cismin somut koşullar içerisinde düşüşünü, tam olarak açıklamakta yetersizdir.

Bunun için, yalnız yasayı değil, yasanın uygulandığı olayın hangi koşullar altında meydana geldiğini de bilmek gerekir.

■ Zorunluluk ve Olağanlık

Sayısız doğa ve toplum olayları arasında, zorunlu olarak bir olayın yada bir seri olayın normal gelişmesinden çıkmış olmayanlar, oluşmaları kadar oluşmamaları da mümkün olanlar, belirli bir şekilde oluşabilmekle beraber, başka bir şekilde de oluşabilenler vardır. Bunlar rastlantı eseri olaylardır.

Tarım uzmanlarının çalışmaları ve bitkilerin büyüme yasası yanında, örneğin tarlalara zarar veren dolu rastlantı eseri bir olaydır.

Olağanlık sorunu üzerine pekçok tartışılmıştır. Doğru olarak doğa ve toplum içerisinde her olayın bir sebebi olması ilkesinden hareket eden birçok bilim adamı, yanlış olarak evrende yalnız zorunluluğun varolduğu, olağan olaylara yer olmadığı sonucuna vardılar. Onların görüş açısına göre, rastlantı sebepleri bizce bilinmeyen olayları aldandırmak için kullandığımız öznel bir kavramdır.

Bu görüş baştanbaşa yanlıştır; çünkü burada farklı iki kavram, zorunluluk ve sebeplilik kavramları özdeşleştirilmektedir. Evrende sebepsiz

olay olmadığı doğrudur; rastlantısal olayların da sebepleri olduğu doğrudur, fakat bu yüzden bu olaylar zorunlu sayılamaz. Bir örnek verelim. Bir tren raydan çıkmıştır. Raydan çıkmanın sebebini bilebiliriz: örneğin, rayları traverslere bağlayan vidalar gevşemiş ve bunu hat bekçisi görememiş olabilir; bununla beraber raydan çıkma olayı bir rastlantıdır, zorunluluk değildir. Neden? Çünkü trenlerin gidiş gelişlerini düzenleyen yasalardan doğmayan bazı nedenlerle meydana gelmiştir. Gerçekten de, teknik bakımdan, raydan çıkmaları önlemeye yetecek koşulları biraraya getirme olanağı pekala vardır.

Nesnel rastlantının inkarı bilim için olduğu kadar, pratik içinde zararlı sonuçlara götürür.

Herşeyin aynı şekilde zorunlu olduğu düşünüldüğünde esas olanla olmayanı, zorunlu olanla rastlantı eseri olanı ayırmak olanağı ortadan kalkar. Engels'in dediği gibi, bu durumda zorunluluğun ta kendisi, rastlantı düzeyine indirilmiş olur.

Zorunluluk ve olasılığı iyi anlamak için, yalnız onları birbirinden ayıranın ne olduğunu bilmek yetmez, onları neyin birleştirdiğini de bilmek gereklidir. Bu bağın ne olduğunu açıklamaya metafizik yeterli değildir, çünkü metafizik için bu iki kavram birbirinin karşıtıdır ve ortak hiçbir yönleri yoktur. Metafiziğin tersine olarak, materyalist diyalektik, zorunlulukla olağanlığı mutlak bir şekilde birbirinin karşıtı olarak kabul etmenin, metafizikçilerin yaptığı gibi onları birbirinden ayırmanın yanlış olduğunu ispatlar. Hiçbir mutlak rastlantı yoktur. Rastlantı **ancak birşeye göre** vardır.

Bütün olayların, ya zorunlu yada olağan olduğunu düşünmek yanlıştır. Bütün rastlantılar zo-

runluluğu içerir, aynı şekilde bütün zorunluluklar da birçok olağanlıklar arasından yollarını açarlar. Zorunluluk ve rastlantının diyalektiği şuna dayanır: rastlantı, zorunluluğu tamamlarken onun bir beliriş şekli olarak görünür. Sonuç olarak, olağanlıklar da aynı şekilde zorunlu bir sürecin içinde yer alırlar.

Bir örnek gösterelim: Yetmiş derecelik enlemin kuzeyindeki ve güneyindeki bölgelerde kışlar çok soğuk geçer ve kar yağışı çok olur. Bu bir zorunluluktur. Fakat hangi gün sıcaklık derecesinin sıfırın altına düşeceği, karın ne zaman yağacağı, ne kadar soğuk olacağı ve ne kadar kar yağacağı vs. sorunlarına gelince, bütün bunlar birtakım olağan olgulardır. Ayrıca, bu olağanlıklarda zorunluluk da kendini gösterir, çünkü soğuk ve kar kutuplara yakın bölgelerdeki kışların zorunlu elemanlarıdır.

Trenin raydan çıkması örneğinde, olay kaza eseriydi. Bununla beraber, düzen bozuk, disiplin zayıf, işçilerin becerisi yetersizse kazalar ender değildir ve demiryolu yönetiminin kötü işleyişinin zorunlu sonucu halini alırlar. Elbette ki, bu durumda da, kazanın somut koşulları, örneğin olayın olduğu yer ve zaman az çok rastlantı eseri olmaya devam eder.

Üstelik, olağanlıklar, zorunlu bir süreç üzerinde etki yapabilirler: onu hızlandırabilir ve yavaşlatabilirler. Çok kez, zorunlu sürece o kadar yakından bağlıdırlar ki, kendileri de birer zorunluluk halini alırlar. Örneğin, Darwin teorisine göre, organizmalardaki rastlantısal ve belli belirsiz bazı değişimler, organizmaya yararlıysalar kalıtımla yerleşir, evrimle daha da belirginleşir ve sonunda

türlerin değişimine yol açar. Öyleyse burada olağan değişiklikler, yeni bir türün zorunlu özelliklerine dönüşmüştür.

O halde, zorunluluk ve olağanlığın aşılmaz bir uçurumla birbirinden ayrılmış olmadığını fakat birbirini etkilediğini, olayların gelişimi sırasında birbirine dönüştüğünü gördük.

Zorunluluk ve rastlantı arasındaki bağdan, olağan olayların da incelenebilecek birtakım yasalara bağlı olduğu sonucu çıkar.

Örneğin, istatistikler A.B.D.'de beyazların ömrünün siyahlarınkinden daha uzun olduğunu göstermiştir. Bu yasa bütün beyazların bütün zencilerden daha uzun ömürlü olduğu anlamına gelmez. Bazı beyazlar genç yaşta ölür ve bazı zenciler çok daha uzun zaman yaşar, fakat ortalama olarak, kitle içinde işaret ettiğimiz yasa geçerlidir ve ABD'deki zencilerin feci durumunu, ırk ayırımını, siyahların beyazlardan daha kötü koşullar içinde yaşadığını, daha düşük ücret aldığını, vs. ortaya koyar.

Olağan olayları yönlendiren yasalar çeşitli bilimsel teoriler ve özellikle matematikteki olasılık teorisi tarafından incelenir.

■ Determinizm ve Çağdaş Bilim

Materyalistlerin daima öğrettikleri **determinizm** ilkesi, evrensel bağlılığın nesnel özelliğini, olaylar arasındaki sebeplilik ilkesini, zorunluluğun egemenliğini, doğa ve toplum yasalarını kabul etmeye dayanır.

Determinizm, bütün gerçek bilimlerin temel ilkesidir, çünkü ancak olayların sebepleri biliniyorsa onların kökeni bilimsel olarak açıklanabilir, bir

olayı yöneten yasa biliniyorsa, bu olayın evrimi hakkında önceden bilgi edinilebilir. Bununla beraber, bu ilke bilimlerin tarihi boyunca hep aynı şekilde anlaşılmamıştır. Yalnız makroskopik evreni, yani göreli olarak hacimli cisimleri ve bunların parçalarını incelemekle yetinen **mekanik determinizm** XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bilimde egemenliğini sürdürdü. Mekanikçi determinizm temelde Newton'un mekaniğine dayanıyordu. Mekanikçi determinizmin, onu diğer bilimsel ilkelerden ayıran başlıca yanlışı, bütün sebepleri mekanik sebeplere indirgemesiydi. Mekanik sebep ilişkisine örnek olarak, bir bilardo topunun hareketini gösterebiliriz. Topun aldığı hareket miktarı, bilardo çubuğunun ona ilettiği hareket miktarına eşittir. Mekanikçi determinizmin belirleyici özelliği sebep neyi içeriyorsa sonuçta da ancak onun bulunabileceği düşüncesidir. Bundan şu sonuç çıkar: eğer bir cismin veya birçok cisimden meydana gelmiş bir bütünün bir andaki durumu biliniyorsa, klasik mekanik yasaları (yani Newton mekaniğinin yasaları) uygulanarak, bu sistemin başka bir andaki durumu önceden ortaya konabilir.

Bu görüş, makroskopik evrendeki gök cisimlerinin olduğu gibi, yer cisimlerinin ve onların parçalarının da incelenmesi sonucu pratikte doğrulanmış ve uygun bulunmuştur. Mekanikçi determinizm metodu güneşin ve gezegenlerin görünür konumlarının önceden hesaplanmasını, yeni makineler ve büyük yapıların kurulmasını sağlar.

Fakat mekanikçi materyalizmi daha karmaşık olaylara uygulanma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Biyolojik olgular, fizyolojik ve ruhsal süreçler, insanların toplumsal etkinliği yalnız-

ca mekanikçi determinizmle açıklanamaz. Basit bir mekanik hareket yerine, burada bilim karmaşık bir gelişimle karşı karşıyadır. Bu durumda, sebeple sonuç eşitliği yerine, sonuçta, sebepte bulunmayan yeni bazı şeylerin bulunduğu saptanır.

O halde, mekanik sebepliliğin dışında, yeni sebeplilik ilişkilerinin var olduğunu kabul etmek gerekir.

Mekanikçi determinizmin diğer büyük bir kusuru, olağan olayların nesnelliğini görememesi, sebebin olmaması düşüncesiyle özdeşleştirdiği rastlantıyı inkar etmesidir.

Bilim ve teknik mikroskopik evreni ve elemanter parçacıklar denilen cisimleri (elektron, pozitron, mezon, vs.) bulunca mekanikçi determinizmin yetersizliği iyice ortaya çıktı.

Makroskopik evrende, hareketteki bir cismin durumu, uzaydaki konumu (koordinatları) ve belli bir andaki hızıyla belirlidir. Bu büyüklükler büyük bir kesinlikle saptanabilir, bunlar bilinince, klasik mekanik yasalarına dayanarak, gelecekteki herhangi bir anda bu büyüklüklerin alacağı değer doğru bir şekilde hesaplanabilir.

Mikrofizikte, olayların özel mahiyeti sebebiyle, parçacığın hareketi çok daha karmaşık bir yoldan belirlenir. Bu özellikle şurda kendini gösterir: belirli bir anda mikroskopik parçacığın, isteğe bağlı olarak, ya konumu yada hızı kesinlikle saptanabilir. Mikrofizikte, klasik mekanik yasaları yetersizdir. Partikülün koordinatlarının ve hızının alacağı kesin değeri önceden hesaplayamayız, fakat kuanta mekaniğini (yani mikro cisimlerin hareketini inceleyen mekaniği) biliyorsak, gelecekte-

ki her an için büyüklüklerin şu yada bu değeri alma olasılığını hesaplayabiliriz.

Mikrofizikte, rastlantı son derece büyük bir rol oynar ve kuanta mekaniği bu olaylar için zorunluluk kadar olağanlığı da hesaba katar.

Bu alanda yapılan buluşlar, kuanta teorisinin ve dalga mekaniğinin yaratılması, bilimin ve diyalektik evren görüşünün büyük başarılarıdır. Maddi cisimlerin ve onların parçalarının özellikleri ve ilişkilerinin eskiden sanıldığı kadar homojen ve üniform (tekdüze) olmadığı ve maddenin sonsuz bir çeşitlilik gösterdiği kanıtlanmıştır.

Fakat fizikteki buluşlar daha başka sonuçlara, idealist sonuçlara varılmasına da yolaçtı. Bu sonuçlar yalnız bazı düşünürler tarafından değil, bazı kapitalist ülkelerde kilisenin ve idealizmin etkisi altındaki bilim adamları tarafından da savunuldu.

Taraftarlarının zorunlu nesnel bağlılık ilkesine bile karşı çıktığı «endeterminizm», modern fizik ve bilim felsefesinde yeniden ortaya çıktı. Yanlış olarak determinizmin ancak eski, mekanikçi şekliyle varolabileceğini kabul eden, rastlantıyı hiç gözönüne almayan ve bu determinizmin bilimce kanıtlanan yetersizliğini durmadan öne süren bu endeterministler, her türlü determinizmi reddetmeye karar verdiler. Bunu yaparken de, ister istemez boş inançlara, mucizelere inanmaya kapı açmış oldular. Kapitalist ülkelerdeki bazı bilgin ve düşünürler elektronların «kişisel iradesi» olduğunu ileri sürdüler. Onlara kalırsa, bilimdeki ilerlemeler bile bilimi, idealizm ve dine bağlamayı sağlamıştır.

Gerçekte, çağdaş fizik determinizmi yalanlamamış, ancak mikrofizikte özel bir hal gösterdiğini ortaya koymuştur. Mikroskopik cisimlerin aynı anda hem koordinatlarının hem de hızlarının kesin değerinin belirlenmesi olanağının bulunmaması, elektronların «kişisel iradesini» göstermez, sadece bu olayların kendilerine özgü son derece karmaşık niteliğini meydana çıkarır. Bunları yöneten yasalar, dalga mekaniğinin başlıca konusudur. Bu bilim dalı, bilginlerce ve mühendislerce yapılan hesaplarda başarı ile uygulanmıştır. Bu da, bizim bu alanda da, gerçeğin bütün olaylarının şartlanmasıyla, zorunlu ve nesnel bağlılığıyle karşı karşıya olduğumuz anlamına gelir.

2 DOĞA VE TOPLUMDA NİCELİKSEL VE NİTELİKSEL DEĞİŞİMLER

Gerçek evrenin herhangi bir olayı incelendiğinde, onu önce diğerlerinden ayırdetmek gerekir.

■ Nesnelerin Niteliksel ve Niceliksel Belirlenişi

Bir şeyin yada bir olayın niteliği diye, onu ne ise o yapan, diğer olaylardan ayırdedilmesini sağlayan temel özellik ve işaretlerin tümüne denir. Felsefi nitelik kavramı, genellikle bir değer yargısını içeren halk arasındaki nitelik fikrinden ayrıdır. Halk arasında, bu anlamda, bir yiyecek maddesinin, imal edilmiş bir malın, bir sanat eserinin iyi yada kötü nitelikte olduğu söylenir. Felsefi nitelik kavramıysa hiçbir değer yargısı içermez. Yalnızca, bir olayı belirleyen ayırıcı özellikleri, kendine özgü yapıyı gösterir. Bu özellikler ortadan kalkarsa o olay yada nesne de ne ise o olmaktan çıkacaktır.

Örneğin, orman terimi sık yetişmiş büyük bir ağaçlık anlamındadır. Eğer bu ağaçlar kesilirse bir açıklık meydana gelir ki, bu artık orman değildir. Niteliklerini yitirirse, şeyler değişir, yeni bir şeye dönüşür, yeni nitelikler kazanırlar.

Pratik hayatta, nesneler arasındaki niteliksel ayrılıkları ortaya koymak çok önemlidir, çünkü bu sayede onlardan uygun bir şekilde yararlanabiliriz. Örneğin, alüminyum, bakır ve uranyum niteliksel bakımdan farklı metallerdir ve bu sebeple teknikte birbirinden farklı şekillerde kullanılırlar: alüminyum uçak yapımında, bakır elektrik telleri yapmakta, uranyum ise bir atom enerjisi kaynağı olarak kullanılabilir.

Toplumsal olayları anlatmakta nitelik kavramı büyük önem taşır. Örneğin, sosyalist toplumda, köleci, feodal ve kapitalist toplumlar arasında niteliksel bir fark vardır. Bu farkı ortaya çıkarmak için, sosyalizmin kendisini diğer sosyal sistemlerden ayıran karakteristik, temel toplumsal ilişkilerini ve ekonomik yapısını keşfetmek lazımdır.

Tabii, kendi başına varolan bir takım niteliklerin bulunmadığına işaret etmemiz yerinde olur. Yalnız, şu yada bu nitelikleri taşıyan nesneler yada olaylar vardır.

Fakat niteliksel olarak belirlenmiş bir nesnede yada nesneler topluluğunda, az yada çok göze çarpan nitelik farkları bulunabilir. Örneğin, hayvanlar dünyasında omurgalılar, mafsalbacaklılardan nitelik bakımından farklıdır. Memeliler, kuşlar, balıklar, sürüngenler ve amfibiler arasında da nitelik ayrılıkları bulunur. Memeliler arasında da aynı şekilde niteliksel farklar vardır.

Olayların niteliğini oluşturan çizgilerin ve özelliklerinin ortaya çıkarılması ve açıklanması, bilgilenmenin başlangıcından başka birşey değildir. Varolan her nesne, niteliğinin dışında bir de niceliksel görünüşe sahiptir: niteliğine bağlı **nicelik özellikleri gösterir.**

Bir nesnenin niceliksel bakımdan belirlenişi, onun dış özellikleriyle ilgili olabilir: örneğin, bu nesne büyük yada küçük olabilir. Fakat niceliksel belirlenme, nesnenin iç yapısını da karakterize edebilir. Buna örnek olarak, her metalin ısı iletkenliği ve genleşme katsayısı ile, her sıvının özgül ısısı, kaynama ve donma noktası ile, her gazın sıvılaşma sıcaklığıyla vs. diğerlerinden ayrıldığını gösterebiliriz.

Teknikte, değişik nitelikte malzeme ve süreçlerin niceliksel özellikleri büyük önem taşır. Bunlar olmaksızın modern üretimde, ne olursa olsun, hiçbirşey yapılamaz.

Bilim ancak, niceliksel özellikler, niteliksel özelliklere katıldıktan sonra hızla ilerlemeye başladı. Yıldızlarla dolu gökyüzü ve yıldızların görünür hareketleri çok eskiden beri gözlenmekte idi. Fakat astronomi ancak yıldızların birbirine göre konumları, karşılıklı açısal uzaklıkları vs. ölçülebildikten sonra bir bilim sayılmaya başlandı. Bilimin diğer alanlarında olduğu gibi, bilgi, ölçü aletlerinin yapımı, hesaplar ve ölçme yöntemleri vs. geliştikçe arttı.

Öyleyse, örneğin Galile gibi, modern bilimin kurucularının, bilimin konusunun olayların niceliksel ilişki ve özelliklerini saptamak olduğunu düşünmeleri şaşırtıcı değildir.

Fakat o çağın bilim adamları aşırıya vardılar: bütün «nitelikleri», «niceliklere» indirgemek istiyor ve olayların niceliksel farklılıkları yanında, niteliksel ayrılıkları göremiyorlardı.

Doğa olaylarının tamamen niceliksel bir incelemesi, XVII. ve XVIII. yüzyılların mekaniğine, yani matematik ve mekaniğin, evrenin bilinmesi için yeterli ilkeleri sağladığı, mekanik yasalarıyla açıklanan her olayın anlaşılabileceği sonucuna götürür. Örneğin Descartes'a göre, hayvanlar bütün ilişkileri mekanik sebeplere bağlanabilecek karmaşık makinalardır. XVIII. yüzyılda, Fransız materyalisti La Mettrie, **Makina - insan** adlı eserinde, yalnız hayvanların değil, insanın da makina olduğunu yazıyordu.

Mekanikçi doğa görüşü, zamanı için ilericiydi, çünkü doğa olaylarına yaklaşmak için kesin bir şekilde bilimsel bir metod öneriyor, idealist ve dinsel «açıklamalara» karşı çıkıyordu. Fakat çok geçmeden, başlıbaşına niceliksel metodun yeterli olmadığı, nesne ve olayları anlamak için onların kendilerine özgü özelliklerinin, ayırıcı işaretlerinin bulunmasının zorunlu olduğu anlaşıldı. Bizi çevreleyen evren sonsuz nitelik değişiklikleri gösterir ve bir olayı anlamak için onu hem niteliksel hem de niceliksel yönüyle ele almak gereklidir. O halde, niteliği niceliğe indirgemek değil, niteliksel belirtici özellikleriyle niceliksel belirtici özellikleri arasındaki bağımlılık ilişkisini anlamak söz konusudur.

Bilim, nitelik bakımından farklı bir çok nesne ve olay arasında ortak nicelik ilişkileri bulunduğunu kanıtlamıştır. Örneğin, titreşim hareketleri teorisinin matematik formülleri, çeşitli fizik-

sel doğa olaylarına uygulanabilir. Bu olaylar arasında mekanik, elektromagnetik, termik titreşimleri, vs. sayabiliriz. Bunun nedeni, bütün bu olayların nesnel olarak ortak özellikler taşıması, niceliksel bir formülle gösterilebilen ortak yasalarca yönetilmesidir.

Bilimdeki gelişmenin günümüzdeki aşamasında, niceliksel bağıntılarla uğraşan matematik bilimi, gerçeğin nitelik bakımından farklı alanlarında ve teknikte gitgide daha geniş bir şekilde uygulanmaktadır. Bu, kuşkusuz, ilerici bir olgudur.

Fakat, nitelik açısından farklı süreçlere bazı nicelik bağıntıları uygulama olanağı, bu olayların her birinin bütün niteliksel orijinalliği içinde somut olarak incelenmesini gerekli kılar.

■ Niceliksel Değişimlerden Niteliksel Değişimlere Geçiş

Bazen yalnız niteliksel, bazen yalnız niceliksel görünüş üzerine eğilmek metafiziğe özgü bir davranıştır. Metafizik nitelikle nicelik arasındaki zorunlu iç bağlılığı görmez. Diyalektik düşüncenin en büyük başarılarından biri, nesnelerin niteliksel ve niceliksel belirleyici özelliklerinin mutlak bir şekilde birbirinin dışında ve birbiriyle ilgisiz karşıtlar olmayıp, derin diyalektik bir bağla bağlı oldukları düşüncesini ortaya koymasıdır. En geniş şekliyle, bu bağ şudur: şeylerdeki niceliksel değişimler zorunlu olarak niteliksel değişimleri oluştururlar.

Böyle geçişlerin örneklerine her yerde rastlayabiliriz.

Ses veren bir telin uzunluğu değiştirilirse tınıda niteliksel bir değişme meydana gelir.

Elektromagnetik dalgaların dalga boyunun değişmesi, dalgaların niteliğinde apaçık değişmelere yolaçar: Hertz dalgaları, kızılötesi ışımalar, görünür tayf, morötesi ışınlar, x ışınları ve son olarak gamma ışınları oluşabilir.

Kimyada niceliksel değişmelere bağlı sayısız nitelik değişikliği gözlenebilir. Şu örnekleri verebiliriz: Sanayide ve günlük hayatımızda o denli büyük rol oynayan sentetik (yapay) maddeler, kauçuk, plastik, maddeler, sentetik iplikler, aynı nitelikteki çok sayıda küçük molekülün bileşmesinden oluşan çok büyük moleküller tarafından meydana getirilir. Küçük moleküllerin (monomer maddeler) büyük moleküllere (polimer maddeler) dönüşmesi nitelik değişikliklerine yolaçar: Polimer maddeler, monomer maddelerde görülmeyen birçok özelliklere sahiptir.

Nicelik değişmeleri az çok dereceli bir geçişle olur ve çok defa pek belli olmaz. Önceleri, bir nesnenin niteliksel belirtici özelliğini pratik olarak değiştirmez, fakat birikim sonucunda, nesneyi nitelik bakımından değişmeye uğratırlar. Söylenildiği gibi, nicelik niteliğe dönüşür.

Örneğin, ısıtılan çelik erime noktasına varıncaya kadar katı haldedir.

Nicelikten niteliğe diyaektik geçiş, evrim süreçlerinin anlaşılması bakımından çok önemlidir, çünkü öyle yeni niteliklerin ortaya çıkışını açıklar ki, onlarsız gelişme olamaz.

Örneğin, toplumsal evrimin ilk aşamalarında, doğal bir ekonomi sistemi egemendi. Her komün kendi varlığını devam ettirmek için gerekli olanı

üretirdi. Daha sonraları, üretimin artmasıyla birlikte, emtia değiş tokuşunun ortaya çıktığı görüldü. Değiştokuş çoğaldı, nicelik bakımından arttı ve sonunda toplumun ekonomik hayatında çok önemli değişmeler ortaya çıktı. Doğal ekonomi, yerini ticaret ekonomisine bıraktı. Bu ekonomi tarzında, insanlar kişisel tüketimleri için değil, değiştirme için üretimde bulunur ve ihtiyaç duydukları şeyleri bu sayede elde ederler.

Niceliksel değişimler sonucu yeni bir nitelik ortaya çıktığında, bu nitelik, yeni bir niceliksel belirleyici özellik kazanır. Bu ise, «nitelikten niceliğe geçiş»tir. Örneğin, nitelik açısından yeni yapıda bir makina kullanılması verimin çok artmasını sağlar. Kapitalist ekonomiden, nitelik bakımından farklı olan sosyalist ekonomi daha hızlı bir tempo ile ilerler.

Niceliksel değişimlerden niteliksel değişimlere geçiş ve bunun tersi olan olay, **gelişmenin genel diyalektik** yasasıdır. Bütün doğa, toplum ve düşünce süreçlerinde, eskisinin yerine yeninin geçtiği her yerde kendini gösterir.

■ Sıçrama Nedir?

Bir nesne, niceliksel değişimlerin birikimi sonucunda, eski bir niteliksel halden yeni bir hale dönüşürse, gelişiminde bir **sıçrama** oldu denir. Bu, bir nesnenin niceliksel değişiminin devamlılığında bir kesinti, yeni bir niteliğe geçiş, birden karşılaşılan bir dönemeç, evriminde köklü bir dönüşmedir.

Örneğin, organik dünyanın evriminde, insanın ortaya çıkışı bellibaşlı dönüm noktalarından biridir.

Bir nitelikten diğerine geçiş göreli olarak hızlıdır. Fakat nicelik değişimlerinin yavaşlığı ve dönüşlerin hızlılığı görelidir: sıçramalar, daha önceki niceliksel değişimlerin dereceli birikimini gösteren zaman aralıklarına göre hızlıdır. Bu hız, nesnenin yapısına ve sıçramanın içinde meydana geldiği koşullara göre değişir.

Bazı cisimler, sıcaklık belirli noktaya erişince katı halden sıvı haline geçerler: Demir 1539° lik sıcaklıkta, bakır 1083° de, kurşun 327,4° de erir. Diğer cisimler için (plastik maddeler, katran, cam) kesin bir erime noktası belirtmek olanaksızdır. Isıtıldıklarında, bu cisimler önce yumuşamaya başlar sonra yavaş yavaş sıvılaşırlar. Bu durumda, niteliksel dönüşün, yani sıçramanın dereceli olarak meydana geldiği söylenebilir. Fakat burada da, katı halden sıvı hale geçiş hızlıdır. Bir yandan bir nitelik değişmesini hazırlayan yavaş, dereceli niceliksel değişmeleri ayırdetmeli; diğer yandan da **dereceli niteliksel değişmeleri** bunlardan ayırabilmelidir. Dereceli niteliksel değişmeler sırasında cismin yapısı bile kökten değişir. Bu değişmeler yine de birer sıçramadır.

Toplumsal evrimde, aynı şekilde, sıçramalar halinde niteliksel ve niceliksel değişmelere rastlanır. Doğa ve toplumdaki niceliksel değişimleri anlatmak için **evrim** terimi kullanılır. Bu terim, yalnız dereceli niceliksel değişmeleri belirtmekte değil, daha geniş bir gelişmeye işaret etmek üzere, hem niteliksel hem de niceliksel değişimleri içerecek şekilde kullanılır. Sık sık çağdaş darvincili-

ğin organik dünyadaki evrimin teorisi olduğundan söz eder ve burada evrimi geniş anlamıyla alırız. Toplum hayatında sıçramalar şeklinde olan niteliksel değişmeleri **devrim** terimiyle belirtilir. Toplum hayatında, devrim denilince herşeyden önce toplum yapısındaki niteliksel değişmeler anlaşılır. Fakat devrimler toplum hayatının başka alanlarında da meydana gelebilir: teknikte, üretimde, bilimde, kültürde devrimden sözedebiliriz.

Evrim ve devrim kendine özgü, zorunlu bir bağla birbirine bağlıdır. Toplumsal evrim, zorunlu olarak sıçramalar, devrimlerle oluşturulan niteliksel değişmelerin sonucudur. Devrimci niteliksel değişmeler, yeni bir evrimsel dönüşmeler devresinin başlangıcının işaretidir.

Nicelik değişimlerinden nitelik değişimlerine geçiş üzerine diyalektik materyalist teori, marksizmin hasımlarına, sol oportünistlere karşı olduğu gibi «sağ» oportünistlere karşı da mücadelede bir silahtır. Sosyalist devrimin zorunluluğunu inkar eden ve sosyalizme geçişin reformlarla (inkilaplarla), sosyalizmin dereceli olarak kapitalizme katılmasıyla sağlanabileceğini ileri süren reformizm'e karşıdır. Diğer taraftan, diyalektik, olayların doğal gidişini beğenmeyen, kitlelerin içindeki gündelik etkinlikleri, devrime hazırlanışlarını, devrimci güçlerin birikimini küçümseyen sol sapmalı akımların teorik tutarsızlığını da ortaya koyar.

■ Metafizik Gelişme Anlayışına Karşı

Marx ve Engels, gelişmeyi inkar eden metafizik doğa görüşüne karşı verdikleri mücadele içe-

risinde, materyalist diyalektiği kurdular. O zamandan beri, durum değişmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, evrim düşüncesi (özellikle Darwin teorisi sayesinde) geniş bir şekilde yayıldı. Fakat metafizik görüş açısı değişmedi, dar ve aldatıcı bir gelişme görüşünde dile geldi. Diyalektikle metafizik arasındaki mücadele temelde, evrimin olup olmadığı sorunu üzerine değil, nasıl anlaşılması gerektiğinin bilinmesi üzerine sürüp gitti.

Metafizik görüş çeşitlerinden biri doğanın yalnız dereceli yada sürekli niceliksel değişmelerle, evrim yoluyla geliştiğinin ileri sürülmesi ve sıçramaların, birden meydana gelen niteliksel değişmelerin inkar edilmesidir. Bu teorinin taraftarları «doğada sıçrama diye birşey yoktur» derler, bu sebepten onlara «vülger evrimciler» (kaba evrimciler) adı verilir. Bu doktrin XIX. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz sosyolog ve düşünürü Spencer tarafından kurulmuştur.

Spencer'e göre, evrim uyumlu bir biçimde, sürekliliğinde kesinti olmaksızın, yalnızca elemanların nicelik bakımından artmasıyla olur. Evrim sürecinin ulaştığı dereceler, birbirlerinden niteliksel olarak değil niceliksel olarak ayrılır.

Spencer'in teorisi, felsefede ve doğa bilimlerindeki çeşitli olgucu (pozitivist) eğilimler üzerinde büyük bir etki yaptı; pekçok burjuva ideologu ve revizyonist tarafından benimsendi ve marksist materyalist diyalektiğe karşı, Marx ve Engels'in proletarya devrimi üzerine teorilerine karşı kullanıldı.

Vülger evrimciliğin tutarsızlığı ve olgularla uyuşmazlığı, karşıt görünüşte, fakat en az onun kadar dar görüşlü ve metafizik bir gelişme anlayı-

şının ortaya çıkmasına yolaçtı. Burada sözünü ettiğimiz gelişme anlayışı, XX. yüzyılda çok yaygın olan «yaratıcı evrim» teorisidir.

Vülger evrimciler, evrimin ancak niceliksel değişmede olduğunu sanırken, «yaratıcı evrim» taraftarları, yalnız niteliksel değişmeleri gözönüne alırlar. Gelişmenin «yaratıcı» özellikte olduğunu, yeni şekilleri doğurduğunu ileri sürerler. Fakat bu nitelik değişimleri, onlara göre, daha önceki nicelik değişimlerine zorunlu olarak bağlı değildir. Bu düşünürler evrimle yeninin ortaya çıkışının doğal sebeplerle açıklanamayacağını, mümkün olan tek açıklama şeklinin esrarlı evrimi yöneten ve yeni şekilleri doğuran, ruhsal cinsten bir «yaratıcı gücün» varlığı olduğunu ileri sürerler. Böylece «yaratıcı evrim» teorisi tanrı düşüncesine varır, bu ise onun bilim dışı olduğunun ispatıdır.

Metafizik gelişme anlayışının karşıtı, dereceli niceliksel değişmelerin olduğu kadar, sıçramalar şeklinde niteliksel değişmelerin de olduğunu kabul eden bilimsel diyalektik görüştür.

3 KARŞITLARA BÖLÜNÜŞ, EVRİMİN TEMEL KAYNAĞI

Niceliksel değişmeler belirli bir aşamaya erişince gelişmenin eski bir nitelikten, yeni bir niteliğe geçişi gerektirdiğini gördük.

Bütün evrimlerin itici gücü, kaynağı nedir? Materyalist diyalektiğin başlıca görevi bu soruyu cevaplandırmaktır. Materyalist diyalektik buna gerçeğin tümünün çelişkili özellikte olmasından hareket ederek cevap verir.

■ Diyalektiğin Tarihi

İlk çağdan beri, insanlar birbirine karşıt özellikleri, güçleri, eğilimleri apaçık görünen ve önemli bir rol oynayan dış dünyanın sonsuz çeşitliliği üzerine kendi kendilerine sorular sormuşlardır. Karşıt ilkeler yanyana bulunmakla kalmayıp, ancak biri varolunca diğeri de varolabilmekte, aynı nesne yada olayda ortaya çıkmakta, aynı şeyin yada aynı sürecin farklı yönlerini oluşturmaktadır.

İlkçağda birçok Çin, Hint ve Yunan düşünürü, şeylerin kökeninin ve varoluşunun ancak onu

oluşturan karşıtların bilinmesi koşuluyla açıklanabileceğini kabul ediyordu. O çağda, sıcak ve soğuk, kuruluk ve yaşlık, boşluk ve doluluk, varlık ve yokluk, vs. bu cinsten karşıtlar sayılıyordu.

Daha o zamanlarda, karşıt güçlerin çatışmasının şeylerin dönüşümünün itici gücü olduğu düşüncesi öne sürülüyordu. Örneğin Heraklit «herşeyin bir mücadeleyle oluştuğunu», mücadelenin herşeyin «baba»sı olduğunu öğretiyordu. İlkçağ diyalektikçileri karşıtların kalıplaşmış ve değişmez şeyler olmadığını görüyorlardı: karşıtlar görelidir, ancak belirli bir anlamda birbirlerinden ayırdedilebilirler, belirli koşullarda birbirlerine dönüşebilirler. Bu düşüncelerde, bazen safça bir anlatımla dile getirildikleri halde, dahice sezişler vardı.

Kilisenin her türlü doğayı bağımsızca inceleme eğilimini şiddetle cezalandırdığı feodal toplumda, karşıtlığın birliği ve savaşı düşüncesi uyutuldu. Kapitalist toplumun oluşumu sırasında, karşıtlar sorunu yeniden dikkatleri üzerinde topladı. Nicolas de Cusa (XV. yüzyıl) ve Giordano Bruno (XVI. yüzyıl) gibi tanınmış filozoflar, orta zekanın ancak uzlaşmaz karşıtları (örneğin sonsuz ve sonlu, eğri ve doğru vs.) farkedebildiği yerde, daha keskin bir zekanın zıtların birliğini yada birarada bulunduğunu görebileceğini öğretiyordu.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda egemen olan mekanikçi bilimin, diyalektiğin gelişmesine ve özellikle karşıtlar teorisine bir yardımı olamıyordu. Bununla beraber, uyanık düşünceli filozoflar, bu devrim öncesi, keskin çatışmalarla dolu çağdaki olay ve ilişkileri inceleyerek, toplum hayatında ve tarihte karşıtların önemi üzerine derin fikirler ortaya attılar. (Örneğin, Diderot'un **Rameau'nun**

Yeğeni, yada Rousseau'nun **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni** adlı eserlerine bakınız.)

XVIII. yüzyıl sonlarında ve XIX. yüzyıl başlangıcındaki Alman felsefesinde, karşıtların önemi birçok filozofun dikkatini çekti ve Hegel'in felsefesinin temel ilkelerinden biri oldü. Hegel, evrimi çeşitli karşıtlardan geçerek bir birlikten başka bir birliğe giden bir hareket olarak tanımlamak ve bunu bir nesne yada olayın karşıtına dönüşmesine benzetmek eğilimi gösterdi. Bir olaydaki karşıt yönlerin bütününe «çelişki» adını verdi. Fakat bir idealist olarak gerçeğin çelişkilerini, «mutlak düşünce»nin gelişmesindeki çelişkiler olarak kabul ediyordu. Marksizmin kurucuları Hegel'in diyalektiğini materyalist görüşle yeniden ele aldılar «çelişki» terimini devam ettirdiler, fakat ona değişik, materyalist bir anlam kazandırdılar.

■ Diyalektik Çelişki ve Genel Karekteri

Marksizmde, diyalektik çelişki bir olay yada bir süreç içerisinde karşılıklı olarak birbirini reddeden, fakat yine aynı olayda birbirinden ayrılmaz olan karşıt yönlerin varolduğu anlamına gelir.

İlkçağ diyalektikçileri için karşıtlar ve karşıtların birarada bulunması teorisi gerçeğin dolaysız gözlenmesiyle ve düşünme yoluyla varılmış bir sezişten başka birşey değildi. Marksist diyalektik içinse, bu teori, gerçeğin çeşitli alanlarında bilimle birikimi sağlanmış verilerden ortaya çıkar.

Gerçekten de, herhangi bir doğa, toplum yada düşünme olayını incelerken daima çelişkilerle, karşıt yönlerin yada eğilimlerin çatışmasıyla karşılaşırız.

Muhakkak ki, bir nesneyi durgun halde, statik halde incelerken, ancak onun ayırıcı özelliklerini görebilir ve burada hiçbir şekilde karşıtların «savaşıyla» yani hiçbir çelişkiyle karşılaşmayız Fakat, hareketi, değişmeyi, nesnedeki gelişmeyi izlemeyi denediğimiz anda, derhal ondaki karşıt yönleri ve süreçleri farkederiz.

Örneğin, bitkisel yada hayvansal bir doku kesitini mikroskopta incelediğimizde ancak hücrelerin yapısını, yani hücre zarını, çekirdeği ve protoplazmayı vs. görürüz. Fakat **canlı** hücre incelendiğinde, bu hücre içinde sürüp giden karşıt süreçleri, özümlemeyi ve artık maddelerin dışarı atılmasını, hücreyi oluşturan elemanların büyümesini yada ölmesini farkedebiliriz.

Bütün bilim dallarında, karşıtlarla ve çelişkilerle karşılaşılır: matematikte toplama ve çıkarma, diferansiyel ve enregral hesaplar; mekanikte etki ve tepki, çekme ve itme kuvvetleri; fizikte pozitif ve negatif elektrik yükleri; kimyada atomların bileşmesi ve ayrışması; fizyolojide beyin kabuğundaki uyarma ve ket vurma (sinirsel tutukluk) olayları: toplumbilimde sınıf savaşları vè daha başka karşıtlar ve çelişkiler.

Aynı şekilde, insanın düşüncesi ve bilgisi de diyalektiğin karşıtlık ilkesine bağlıdır. Örneğin, karşıt görüşler arasında çatışmalar, eski teorilerle yeni olgular arasında çelişkiler, vs. görülür.

■ Karşıtların Savaşı Olarak Gelişme

Çelişki kavramı, gelişmenin karakterize edilmesinde tayin edici bir rol oynar. Doğada, toplum

hayatında ve insan düşüncesinde evrim, karşılıklı olarak birbirini reddeden karşıt yönler ve eğilimler ortaya çıkarır; karşıt eğilimlerin «savaşı» eski şekillerin yıkılması, yeni şekillerin meydana gelişiyle sonuçlanır. Gelişme yasası budur. Lenin «Gelişme, karşıtların «savaşıdır»», diye yazıyordu. (*)

Elbette ki, bu savı basit bir tarzda anlamamak gerekir. Eğer «savaş» kelimesi asıl anlamında alınacak olursa, temelde karşıtların savaşı toplum içinde sürüp gitmektedir. Organik dünyaya gelince, burada her zaman sözlükteki anlamıyla savaştan söz etmek doğru olmaz, hele cansız doğa için daha da az söz konusudur. Bu nedenle, Lenin gelişmeyi karşıtların «savaşı» olarak tanımlarken bu kelimeyi tırnak içine alır. Bunun kesinlikle belirtilmesi, bu kavramın iyice anlaşılması bakımından faydalıdır.

Bir'in karşıtlara bölünmesi ve bu karşıtların çelişmesi yada «savaşı», en genel yasa, diyalektiğin temel yasasıdır. Lenin'in kesinlikle belirttiği gibi bir'in bölünmesi ve onun karşıt parçalarının bilinmesi, diyalektiğin temel özelliklerinden biri hatta «diyalektiğin esasıdır.» (**)

Yıldızlarda olsun, bitkilerde, insan hayatında olsun bütün gelişmeler, gelişmelerin niteliği yüzünden çelişkilidir. Gerçekte, en geniş şekliyle gelişme şöyledir: belirli her an için, nesne hem kendisiyle özdeş kalır, hem de aynı zamanda artık kendisiyle özdeş olmaktan çıkar. Belirli ve sürekli

---

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 38, S. 358 Rusça baskı.
(**) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 38, S. 357 Rusça baskı.

kalmakla beraber, aynı zamanda değişime uğrar, bir başka nesne olur.

Engels, «... Çelişki, bir şeyin sürekli olarak değiştiği halde yine kendisi olarak kalmasında, «tutarlılık»la «değişme» arasındaki karşıtlığı içermesindedir,» diye yazmıştır (*). Gelişen nesne, başka bazı şeylerin tohumunu taşır, kendi karşıtını, hareketsiz ve değişmez kalmasını engelleyen bir «olumsuzlayıcı» ilkeyi içerir. Nesne, nesnel bir çelişkiyi içerir, onda karşıt eğilimler kendini gösterir; karşıt yönlerin ve güçlerin «savaşı», karşılıklı zıtlaşması giderek bu çelişkinin bir çözümüyle, nesnenin köklü, niteliksel bir dönüşümüyle son bulur.

Binlerce yıl boyunca, canlı türler, örneğin jeolojik zamanların üçüncü devresinde yaşamış olanlar, değişmeden kaldılar, belli bir şekli devam ettirdiler. Değişen ortamla karşılıklı etkileşim sırasında, organizmalarda kalıtımla yerleşen ve giderek büsbütün yeni bitki ve hayvan türlerinin ortaya çıkmasına yol açan bir takım değişmeler birikti. Her türün içinde, karşıt kalıtım ve değişkenlik eğilimleri arasında meydana gelen sürekli etkileşim yada «savaş», canlılar dünyasındaki gelişmenin kendine özgü temel'dir.

Bundan, bir nesnenin belirli bir dengeyi, karşıtların eyleminde belirli bir eşitliği içeren değişmezlik özelliğinin, göreli ve geçici olacağı sonucuna varılır. Yalnız, eski şekilleri durmaksızın bir kenara atıp yeni şekiller ortaya çıkaran, maddenin hareketi mutlaktır, bir başlangıcı ve sonu yok-

---

(*) F. Engels, Herrn Eugen Dühring's Umwarlzung der Wissenschaft, Moscou, 1946, S. 431.

tur. Lenin, diyalektiğin bu baş savını anlatırken şöyle yazıyordu: «... Karşıtların birliği şartlanmıştır, geçicidir, görelidir. Birbirlerini karşılıklı olarak reddeden karşıtların savaşı ise gelişmenin, hareketin mutlak olduğu gibi mutlaktır.» (*)

Gelişmenin karşıtların birliği ve savaşıyla olduğu şekildeki diyalektik görüş, metafizik görüşe ters düşer. Lenin'in belirttiği gibi, bu görüşün başlıca kusurlarından biri, onun maddenin evrimindeki itici iç gücü görememesi, **kendiliğinden hareketini** bilmemesi, gelişmenin kaynağının maddenin dışında olduğunu kabul etmesidir. Son analizde, maddeyi hareket geçiren dış etken tanrıdır. O halde, metafizik görüş yalnız gelişme üzerine dar görüşlü, yanlış bir teori ileri sürmekle kalmıyor, aynı zamanda fideist sonuçlara ve dolayısıyla bilimin ortadan kaldırılmasına varıyordu.

Gelişmenin diyalektik teorisi çok daha derin ve daha zengindir. Lenin, «... yalnız diyalektik teori, sıçramaların, süreklilikteki kesintilerin, karşıtların birbirine dönüşmesinin, eskinin yıkılışı ve yeninin ortaya çıkışının anahtarını verir.» «Başlıca dikkat edilecek şey, **kendiliğinden hareketin** kaynağıdır,» diye yazmıştır (**).

Bütün nesnelerde ve bütün olaylarda kendiliğinden hareketin ve gelişmenin anahtarının iç çelişkiler olduğunu bulan diyalektik gelişme teorisi hiçbir doğaüstü kaynağı kapsamına almaz, doğaya bir de «öbür dünya» katılmasını reddeder ve böylelikle bilime bağlı kalır.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri C. 38, S. 358 Rusça baskı.
(**) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 38, S. 358 Rusça baskı.

■ Çelişki Herzaman Somuttur

Gelişmenin karşıtların savaşı olarak tanımlanması elbette ki çok geniş bir tanıtmadır: Ne olursa olsun, herhangibir olguya uygulanabilir, fakat yine de belirli bir süreci açıklamaya yetersizdir. Çünkü, «genel olarak» karşıtlar yoktur, somut, belirli karşıtlar vardır.

Her olayın birbirini etkileyen birçok yönleri vardır, üstelik kendisini çevreleyen nesne ve süreçlere de bağlıdır. Bu nedenle, her nesnede, özden ve dıştan gelen değişik çelişkilere rastlanabilir. Bir olayın gelişmesini anlamak için, bunda başlıca, tayin edici çelişkinin ne olduğunu, burda birbirini etkileyen somut karşıtların neler olduğunu, «savaşlarının» ne şekilde sürüp gittiğini ve çelişkinin şu yada bu yönünün bunda hangi rolü oynadığını bilmek gereklidir.

Belirli bir olayın özünde varolan çelişkiler, değişmez, olduğu gibi kalan şeyler değildir. Evrendeki herşey gibi, ortaya çıkar, gelişir ve sonunda eski bir niteliksel şekilden yeni bir şekle geçişi sağlayacak şekilde çözülürler.

Bir gelişme süreci incelenirken, bütün haller için savaşan karşıtların büründüğü şekilleri somut olarak çözümlemek zorunludur.

Madde evrimle daha yüksek aşamalara eriştikçe (cansız doğadan başlayıp organik dünya aşamasından geçerek insan toplumuna varana kadar) gelişme süreci daha da karmaşıklık ve değişiklik kazanır. Ayrıca, eski ile yeninin savaşı gibi karşıt mücadelelerinin önemi giderek artar; gelişen olayın «devrimci» ve «tutucu» yönlerinin karşıtlığı, birbirinden farklılığı daha açıkça ortaya çıkar. Bu

alanda da, çelişkiler elbette yalnız eski ile yeninin mücadelesinden ibaret kalmaz, fakat son çözümlemede, evrimin özelliğini, yeninin eskinin direncini kırdığını ve eski yok olurken yeninin kendini kabul ettirdiğini bu savaş belirler.

Gelişmenin diyalektik teorisi, araştırıcının dikkatini her olayda karşılaşılan karşıt eğilimlerin somut analizi üzerine çeker ve insanı yeni olanı, bilyüyeni, ilerici olanı desteklemeye zorlar.

■ Uzlaşabilir ve Uzlaşmaz Çelişkiler

Toplumsal hayatta, uzlaşabilir çelişkilerle, uzlaşmaz çelişkileri ayırdetmek çok önemlidir.

Uyuşmaz çıkarları olan toplumsal sınıfları ve grupları kavgaya düşüren çelişkiler uzlaşmaz çelişkilerdir. Örneğin, ezenlerle, ezilenlerin, sömürenlerle sömürülenlerin çelişkileri bu türdendir. Çağımızda bu çelişkiler herşeyden önce işçi sınıfıyla kapitalistler arasında görülür. Bu çelişkiler, ancak, bir gün kapitalist sınıf ortadan kaldırılınca, yani siyasi iktidarı ve üretim araçları ve dolayısıyla emekçileri sömürme olanağı elinden alınınca yok olacaktır. Bu ise ancak bir sosyalist devrimle gerçekleşebilir.

Pratik politik etkinlik içerisinde, sömürü üzerine kurulmuş bir toplumda uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin daima gözönüne alınması çok önemlidir. Bu olgunun inkarı kaçınılmaz bir şekilde reformist hatalara yolaçar. Örneğin, opportünist ve revizyonistler burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki çelişkilerin uzlaşmaz özelliğini kabul etmez, bu yüzden sınıfların uyuşmasını öneririler. Fakat bu po-

litika tamamen yanlış ve zararlıdır. İşçi sınıf ın durumunu, emekçilerin kurtuluş savaşını zayıflatmakla sonuçlanır.

Uzlaşmaz çelişkiler tarihsel bir olaydır; sömürü üzerine kurulmuş bir toplum tarafından yaratılmıştır ve bu sınıf varlığını sürdürdükçe bunlar da devam edecektir.

İnsanın insanı sömürmesi son bulduğu zaman bu çelişkiler de ortadan kalkacaktır. Fakat bu, sosyalist düzende hiçbir çelişki olmayacak demek değildir. Lenin, «Uzlaşmazlık ve çelişki hiçbir zaman aynı şey değildir. Sosyalist toplumda uzlaşmazlık kaybolacak, fakat çelişkiler kalacaktır» demiştir (*).

Sosyalist düzene özgü uzlaşabilir çelişkiler, toplumsal sınıf ve grupların çıkarlarının uyuştuğu bir toplumun çelişkileridir. Bu nedenle bunlar sınıf savaşlarıyla değil, bütün toplumsal tabakaların müttefik sınıfların birleşik güçleriyle, marksist-leninist Parti'nin yönetimi altında çözülecektir.

Uzlaşabilir çelişkiler sınıf ayırımının büsbütün ortadan kalkmasından sonra da devam edecektir. Ayrıca, toplumda çelişkiler yalnız sınıflar arasında ortaya çıkmaz. Toplumsal hayatın çeşitli yönleri arasında, örneğin, üretimle tüketimde, ekonominin çeşitli dallarında, üretim güçlerini geliştirme ihtiyacı ile ekonomik yönetim şekilleri arasında, vs. çelişkiler vardır. Bu nedenle, hayatın yarattığı diyalektik çelişkilerde anormal bir yön yoktur.

(*) Lenin'den derlemeler, XI, M-L, 1931, S. 357 Rusça baskı.

Çelişkilerin, hayatta, işte ve mücadelede birçok güçlükler doğurduğu gerçektir. Bunları ortadan kaldırmak için büyük bir güç harcamak gerekir. Fakat çelişkiler olmazsa, bunları çözmek için savaşılmazsa ilerleme de olmaz.

Toplumsal çelişkiler arasında, en başta, yeni için savaşan güçlerle, eskiyi savunanları kavgaya sokanlar gelir. Yeninin doğuşu ve zaferi olmadan, bu zafer için savaşılmadan gelişme olmayacağı anlaşılmıştır. Bazı olayların ortaya çıkışı, bazılarının yok oluşu, bunların arasındaki çelişki ve çatışmalar, yeninin eskiyi yenmesi; bütün bunlar toplumsal evrimin zorunlu, nesnel özellikleridir.

Çelişkileri altetmek için uğraşırken, insanlar şeylerin eski düzenini ve eski ilişkilerini yıkar; tekdüzelik ve eylemsizliği yener, daha yeni ve daha karmaşık görevleri üstlenir ve toplumsal hayatta daha mükemmel şekillere erişirler.

Sosyalist düzende karşılaşılan somut çelişkiler nelerdir? Bunlar, temelde, sosyalist ekonominin atılımlar halinde ilerlemesine, halkın maddi ve kültürel ihtiyaçlarının artışına, eski ve yeni arasındaki, ileri ve geri arasındaki çelişkilere bağlı güçlüklerden doğar. Bunlar bir yandan sosyalist toplumun üyelerinin artan ihtiyaçları, diğer yandansa bunları sağlamaya henüz yetersiz olan maddi ve teknik altyapı arasındaki çelişkilerdir.

Sosyalist toplumda, marksist-leninist Parti'nin yönetimi altında, maddi ve teknik altyapı içeriği ve hızlı gelişimiyle, ekonomik ilerlemeyle, yönetim sisteminin mükemmelleşmesiyle, emekçilerin bilinç düzeyinin yükselmesiyle, çalışanlar çelişkileri altederler. Çelişkilerin çözümlenmesi sos-

yalizmi güçlendirir ve onu daha ileri bir aşamaya götürür.

■ Diyalektiğin Burjuva İdeologları Tarafından Çarpıtılması

Materyalist diyalektiği çürütmek isteyen birçok marksizm aleyhtarı, herşeyden önce, diyalektiğin çekirdeği olan çelişkiler teorisine karşı çıkarlar. Bunlar, daha çok, bunların gerçek evrende varolmayıp, ancak insan düşüncesinde olduğunu ileri sürerler. Düşüncedeki çelişkilerinse, «çelişkilerin mantıki yasası»nca yasaklandığını; bunlar yine de görülüyorsa, bunun düşünme işleminin iyi yürümemesi sebebiyle olduğunu kabul eder ve buradan çelişkilerin genellikle kabul edilemeyeceği, hiçbir yerde bulunmamaları gerektiği sonucuna varırlar.

Fakat, karşıtların birliği ve savaşı diyalektik yasasının bu eleştirisi tutarsızdır. Materyalist diyalektik nesnel evrenin kendisinde bulunan gerçek çelişkileri ele alır. Elbette ki, onları kararsız bir düşünceden, kavram karışıklığından doğan çelişkilerden ayırdetmek gerekir. Bir kimse, akıl yürütürken, birşeyi kabul ediyor, fakat hemen arkasından onu inkar ediyorsa, haklı olarak ona kendi kendisiyle çeliştiği, formel mantığın yasalarınca yasaklanmış bir çelişkiye düştüğü söylenebilir.

Bozuk bir düşüncenin ürünü olan çelişkilerle, şeylerin içinde varolan nesnel çelişkileri ayırdetmelidir... Her iki halde de kullanılan terim aynı olmakla beraber, anlamları başka başkadır.

Marksizmin düşmanları, diyalektik materya-

lizme karşı savaşırken başka bir yola daha başvururlar.

Birinci Dünya Savaşından sonra, idealist felsefenin en gerici akımlarından biri olan yeni Hegelcilik birçok kapitalist ülkede yaygındı; etkisini hâlâ da sürdürmektedir. Taraftarları, Hegel'in idealist felsefesini alçalttılar, onda değerli olan ne varsa bir yana attılar ve bunu bilimsel ve politik alandaki bazı gerici düşünceleri, safsata yoluyla zorla kabul ettirmek için, marksist felsefeye karşı kullandılar.

Bazı yeni-Hegelciler, özellikle, hayatın doğal olarak, üstesinden gelinmez uzlaşmazlıklar, şiddetli çatışmalar, feci çarpışmalar olmaksızın düşünülemeyeceğini ve insan hayatının bu «facia diyalektiği» yüzünden, insanların hiçbir zaman toplumu parçalayan ezeli ve ebedi çelişkilerle başedemeyeceğini, hayatlarını akla uygun ve doğru ilkeler üzerine kuramayacaklarını öne sürerler.

Bu filozoflar, emekçilerin kapitalist düzeni çelişkileriyle birlikte ortadan kaldırıp yerine sosyalist bir düzen kurma özlemlerinin, ütopik bir «erekçilik»den, toplumun diyalektik evrimine son verme eğiliminden başka birşey olmadığını söylerler.

Bu burjuva felsefesi, kapitalizmi sonsuza kadar sürdürmek ve işçi sınıfının sosyalizmi için mücadelesinin değerini düşürmek çabasındadır.

Gerçekte, çelişkilerin bütün somut şekilleri -bunlar arasında toplum içindeki çelişkileri de sayabiliriz- sonunda bir çözüme ulaşır. SSCB'de, Çin Halk Cumhuriyeti'nde ve diğer sosyalist ülkelerde sosyalizmin zaferi, kapitalizme özgü çelişkilerin, kapitalizmin kendisinden daha uzun ömürlü olmadığını, altedilebileceklerini göstermiştir.

4 AŞAĞIDAN YUKARIYA DOĞRU DİYALEKTİK HAREKET

Maddi evrenin başlangıcı yoktur ve sonu da olmayacaktır. Fakat maddenin bu sonsuzluğa dek varoluşu, şekillerinin durmadan değişmesiyle, sürekli olarak ortaya çıkıp, varolup diğer şekillere yerini bırakarak kaybolmasıyla olur.

Evrenin sonsuz genişliği içinde yıldızlar doğar ve ölür, yeryüzünün tarihinde jeolojik zamanlar birbirini izler, hayvan ve bitki türleri arka arkaya gelen sayısız kuşaklar halinde meydana çıkar ve kaybolurlar. Toplumsal hayatın şekilleri de, sonsuza kadar aynı kalmaz. Doğar, evrimleşir, sağlamlaşır, sonra eskir, başka şekillere yerlerini bırakırlar. Örneğin, yaşadığımız zamanda kapitalizmin yerini sosyalizme bırakmasına tanık oluyoruz.

Yeni şekillerin sürekli olarak ortaya çıkışı, eskimiş şekillerin yerini alması, maddenin sonsuza dek sürecek evriminin ve hareketinin kendini açığa vurmasıdır.

■ Diyalektik Olumsuzlama

Hegel idealist diyalektiğinde, bir şeklin yerine başka bir şeklin geçmesini «olumsuzlama» diye adlandırmıştır. Bu terim, oluşunda her kategorinin karşıt düşüncesinin ortaya çıktığı, bir başka kategori, karşıt kategori tarafından «inkar edildiği», Hegelci, idealist bir varlık, «düşünce» görüşüne bağlı olarak kullanılıyordu.

Hegelci «evrimin mantıki niteliği» teorisini bir yana bırakan Marx ve Engels, «olumsuzlama» terimini materyalist anlamda yorumlayarak devam ettirdiler. Marksist diyalektikte, olumsuzlama, evrim süreci sırasında, eski bir niteliğin, eskisi tarafından yaratılmış yeni bir nitelikle zorunlu yer değiştirmesi anlamına gelir. Daha çok, bu yer değiştirme bir şeyin karşıtına dönüşmesi şeklinde olur.

Marx, «Eski varoluş şekilleri olumsuzlanmadıkça, hiçbir alanda gelişme olamaz,» diye yazıyordu (*). Evrim içinde eski bir niteliğin yeni bir nitelik tarafından olumsuzlanması, karşıtların birliği ve savaşı yasasının doğal sonucudur. Her nesne, olay, yada süreç birbirini karşılıklı olarak reddeden karşıt yönlerin ve eğilimlerin savaş sahnesidir ve bu savaş eskinin «olumsuzlanması» ve yeninin ortaya çıkışıyla sonuçlanır. Fakat gelişme bir olayın yerine kendisini «inkar eden» başka bir olayın geçmesiyle durmaz. Ortaya çıkan yeni olay da yeni çelişkiler içermektedir. Başlangıçta, bun-

(*) K. Marx, Die Moralisierende Kritik und die Kritisierende Moral, Marx Engels Gesamtausgabe, 1. Abt Bd. 6. S. 303 - 304.

lar sezilmeyebilir, fakat zamanla zorunlu olarak kendilerini belli edeceklerdir. «Karşıtların savaşı» yeni bir zemin üzerinde devam etmektedir ve sonunda yeni bir «olumsuzlamaya» varacaktır. Nesnel evren bütünüyle sonsuzdur, fakat onu oluşturan nesneler mekan ve zaman içinde sonludur, geçicidir, «olumsuzlama» konusudur. Hiçbir olumsuzlama kesin değildir. Evrim sürüp gider ve her yeni «olumsuzlama» da sırası gelince inkar edilir.

Materyalist diyalektikte rastgele bir «olumsuzlama» değil, nesnenin, şeyin yada olayın **daha sonraki gelişimini** içeren diyalektik olumsuzlama söz konusudur.

Bu olumsuzlama mekanik «olumsuzlama»dan ayırdedilmelidir. Mekanik olumsuzlamada «inkar edilen» nesne bir dış etkenle yokedilir, örneğin, bir böceğin ezilmesi yada bir buğday tanesinin öğütülmesi böyledir. Bu çeşit olumsuzlama da yararlı olabilir (örneğimizde: zararlı böceklerin öldürülmesi, buğdaydan un elde edilmesi), fakat, nesnenin gelişmesine son verir.

Engels, «Diyalektikte inkar etmek, sadece «hayır» demek, yada bir şeyin var olmadığını açıklamak, veyahut da onu herhangibir şekilde yoketmek anlamına gelmez» demiştir (*).

■ Gelişmede Süreklilik

Diyalektik «olumsuzlama» yalnız eskinin yok edilmesini değil, aynı zamanda evrimin daha önce-

(*) F. Engels, Anti-Dühring, S: 172.

ki aşamalarına ait yaşayabilir elemanların korunmasını, kaybolan eski ile onun yerini alan yeni arasındaki belirli bir bağlılığı da içerir.

Kapitalist toplumun yıkıntıları üzerinde sosyalist düzen kurulurken, kapitalizmin «olumsuzlanması» insanlığın o zamana kadar yarattığı herşeyin tamamen yokedilmesi anlamına gelmez. Üretim güçleri, bilimin ve kültürün gerçekleştirdikleri alıkonulur ve zenginleştirilir. Kapitalizmin olumlu yönde ürettiği herşey, proletarya devrimiyle yokedilmek şöyle dursun, yeni bir ilerlemenin, sosyalizmin kuruluşunun temelini oluşturur.

Sosyalizm için burjuva rejimi sırasmda yaratılan eski kültürün önemini inkar edenlere karşı, Lenin şunları söylüyordu: «Yeni kültür, sosyalist kültür, rastgele bir yerden ortaya çıkmaz. Sosyalist kültür, insanlığın kapitalist toplumun boyunduruğu altında kazandığı bilgilerin toplamının mantıki gelişmesiyle oluşur». (*)

Nihilizm, yani basit bir salt olumsuzlama, eski ile yeni arasındaki bağı, daha önceki aşamaların olumlu birikimlerinin korunması zorunluluğunu anlamamak, pratik etkinlikte büyük yanlışlara yol açabilecek teorik yanılmalardır.

Lenin'e göre, «Ne çıplak olumsuzlama, ne boşu boşuna olumsuzlama, ne de şüpheci olumsuzlama... Bunlar olumsuzlama elemanını içeren, hem de en önemli eleman olarak içeren diyalektik için belirtici ve esaslı özellikler değillerdir: belirtici ve esaslı olan, olumluyu devam ettiren, gelişme ve bağlanma momenti olarak olumsuzlamadır.» (**)

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 31, S. 262, Rusça baskı.

(**) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 38, S. 218-219, Rusça baskı.

Eski niteliğin yeni bir nitelik tarafından olumsuzlanması gerçeğin genel bir yasasıdır. «Olumsuzlama»nın somut olarak nasıl oluştuğuna, şeklinin ve niteliğinin ne olduğuna gelince, bu son derece çeşitlidir, olumsuzlanan nesnenin özelliğine, çelişkilerinin özelliğine ve bu nesnenin gelişme koşullarına bağlıdır. Örneğin, bölünmeyle çoğalan tek hücreli organizmaların gelişmesindeki «olumsuzlama», yeni organizmaları doğurarak ölen çok hücreli organizmaların gelişmesindekinden farklıdır. İnorganik dünya ve gelişmesinin başka başka aşamalarında toplum tarihi de özel «olumsuzlama» şekilleri gösterirler.

■ Evrimin Yükselme Özelliği

Gelişme sırasında yalnız eskimiş olan inkar edildiğine, yaşayabilen ve sağlam olan devam ettiğine göre, evrim, alt şekillerden üst şekillere, basitten karmaşığa doğru yükselen bir hareket, diğer bir terimle bir ilerlemedir.

Bu gelişme süresinde, sık sık evvelce geçilmiş aşamalara görünüşte geri dönüldüğüne, yeni şeklin aşılmış ve yeri alınmış şekillerin bazı özelliklerini gösterdiğine rastlanır. Engels bu düşünceyi çok ünlü bir örnekle gözler önüne serer. Anti-Dühring adlı kitabında şunlar yazılıdır: «Arpa tanesini ele alalım. Böyle milyonlarca arpa tanesi öğütülmüş, pişirilmiş, bira haline getirilmiş ve tüketilmiştir. Fakat, eğer bu türlü bir arpa tanesi kendisi için normal olan koşulları bulursa, uygun bir toprağa düşerse, ısı ve nem etkisiyle kendine özgü bir dönüşüme uğrar, filiz verir; arpa tanesi, tane

olarak yokolur, inkar edilir, yerini kendisinden doğan bitki, yani arpa tanesinin olumsuzlaması alır. Şimdi, bu bitkinin normal geleceği nedir? Büyür, başak halini alır, döllenir ve sonunda yeni arpa taneleri üretir, bunlar olgunlaştığı anda bitki ölür, o da sırası gelince inkar edilmiştir. Bu olumsuzlamanın olumsuzlamasının sonucu olarak, yeniden baştaki arpa tanesini elde ederiz, fakat bu defa tek değildir, sayısı on, yirmi, otuz kat artmıştır.» (*)

Tahıl türlerinin yavaş değiştiği ve yeni toplanan ürünün tohumundan pek az farklı olduğu gerçektir. Bununla beraber, değişmeyi hızlandıracak koşulları biraraya getirmek olanağı vardır; bu durumda, «olumsuzlamanın olumsuzlamasının» sonucu, başlangıç noktasından nitelik bakımından farklı olacak ve örneğin yeni bir bitki türü ortaya çıkacaktır.

Bilgi edinmede olsun, toplum tarihinde olsun görünürde eskiye dönüşe benzeyen hareketlere rastlanabilir.

Örneğin, ilkel komünde sömürü yoktu. İlkel komün yerini sömürü üzerine kurulmuş topluma bıraktı (köleci, feodal, kapitalist toplumlar). Sosyalizmle insanın insanı sömürmesi ortadan kalkmakta ve bu anlamda sosyalist toplum ilkel topluma benzemektedir. Fakat bu benzerliğin altında önemli bir fark, ilke farkı, toplumun bütün ilerici evriminin tarihi vardır. İlkel komünde insanların eşitliğinin temeli yaşama koşullarının güçlüğüne ve tekniğin çok geri olmasına dayanıyordu. Sosyalist düzende ise insanların eşitliği üretimin

(*) F. Engels, Anti-Dühring, S. 166-167.

atılımlar şeklinde ilerlemesiyle, maddi ve kültürel değerlerin bolluğuyla şartlanır.

O halde, toplumsal evrim ne bir doğru üzerinde, ne de daire şeklinde ilerler, izlediği yol helezon biçimindedir: geçmişteki bazı özellikleri yeniler, fakat bunu sonsuz derecede daha yüksek bir düzeyde yapar. Lenin'in dediği gibi, «Daha önceden bilinen aşamaları tekrar ediyor gibi görünen bir evrim, bunu başka bir şekil altında, daha yüksek bir düzeyde yapar (**olumsuzlamanın olumsuzlaması**); öyleyse evrim bir doğru değil, helezon şeklindedir.» (*) Diyalektik oluş anlayışının temel özelliği budur.

Evrim yükselen çizgisinden ayrılabilir, zigzaglar çizebilir, geriye doğru hareketler yapabilir, geçici durgunluk devreleri olabilir. Bununla beraber, tarihin gösterdiği gibi yükselen hareket bütün bu sapmaları, geçici engelleri alteder ve yolunu açar. Doğada olsun, toplumda olsun, bugün varolan her şekil, uzun bir gelişme sürecinin, basitten karmaşığa, bir alt şekilden bir üst şekle doğru yükselen hareketin sonucudur.

Güneş sistemi kozmik bir toz bulutundan hareket ederek oluştu. Bugün varolan bitkisel ve hayvansal organizmalar son derece basit organizmalardan başlayarak gelişti. Toplum, ilkel komünden bugünkü toplumsal hayat şekillerine ulaşıncaya kadar uzun bir evrim geçirdi. Teknik, ilkel aletlerden başlayarak günümüzdeki karmaşık mekanizmalara varana dek durmaksızın gelişti. İlkçağ düşünürlerinin sezgi ve hayal gücünden hareket

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 21, S. 49.

eden bilgi, gerçeğin bütün alanlarını kapsayan çok sayıda dallarıyla modern bilime vardı.

Doğanın, toplumun ve insan düşüncesinin yükselen evrimini izleyen materyalist diyalektik, insana tarih ve bilim temeline dayanan bir iyimserlik aşılar, toplum hayatı ve örgütlemesinde daha mükemmel, yeni tarzlar için mücadelesinde yardımcı olur.

5 DİYALEKTİK, BİLGİLENME VE EVRENİ DEĞİRTİRME METODU

Doğa, toplum ve insan düşüncesindeki evrimin en geniş yasalarını koyan materyalist diyalektik insanlara bilimsel bir bilgi metodu ve dolayısıyla gerçek evreni pratikte değiştirmenin metodunu sunar.

■ Bilim ve Pratik İçin Diyalektiğin Önemi

Evrensel özellikleri sebebiyle, diyalektik yasaları metod olarak da önem taşır ve araştırma için yol gösterici görevi yaparlar.

Gerçekten de, evrende herşey diyalektik yasalarına göre olup bittiğine göre, herhangibir olayı anlamak için ona bu açıdan yaklaşmak gerekir. Gelişmenin nasıl meydana geldiği bilinince, evrimleşen gerçeği nasıl incelemek gerektiği, onu değiştirmek için nasıl davranılacağı da bilinir. İşte diyalektiğin bilimlere ve evrenin pratikte değiştirilmesine böyle büyük bir katkısı vardır

Elbette ki materyalist diyalektik çeşitli bilimlerin yerini tutamaz ve onların özel sorunlarını çözemez. Fakat, bütün bilimsel teoriler, nesnel evrenin bir yansımasıdır, deneysel verilerin bir sentezi ve bunların bilincine varıştır. Bilimsel teoriler genel kavramların kullanılışını içerir, oysaki bunlardan yararlanma sanatını bize öğreten diyalektiktir. Kuşkusuz, diyalektiği bilmeyen bir bilim adamı da, incelediği olgular üzerinde akıl yürüterek doğru sonuçlara varabilir. Fakat, diyalektik metodun bilinçli uygulanışı araştırıcı için değer biçilmez bir yardımcıdır ve onun işinde kolaylık sağlar.

Materyalist diyalektiğin yasa ve ilkeleri herhangi bir bilimin verilerinden çıkarılmış değildir, bilginin bütün tarihinin sentezinden oluşurlar. Diyalektik, bilim adamının metod biliminin ve bilimsel dünya görüşünün ışığı altında özel sorunlarına çözüm bulmasını sağlar ve somut bir araştırıya bilimlerin ve toplumun pratiğinin genelleşmiş deneyinin uygulanmasında yardımcı olur.

Diyalektik sayesinde, olguların ve gerçeğin yasalarının incelenmesi daha da girginlik kazanır. Araştırıcının, politika adamının, teknisyenin, öğretmenin zekası daha kıvraklaşır, keskinlik kazanır, yeni olayları seçebilir duruma gelir. Diyalektik insan zihnini, düşünceyi zincire vuran ve bilimsel ilerlemeyi yavaşlatan dogmalardan, önyargılardan, basmakalıp görüşlerden, sözümona «ebedi gerçekler»den kurtarır. İnsana, hayata dikkatli bir gözle bakmayı, geçmişle vakit kaybetmemeyi, yeniyi farketmeyi ve daima ilerlemeyi öğretir.

Bu doktrin, gerçek bilimsel araştırıcı ruhunu, erişilen düzeyle hiçbir zaman yetinmemeyi, daima

merak içinde ve gerçeğe, gerçek dünyanın daima daha derinden bilinmesine duyulan özlemle dolu olmayı dile getirir.

Diyalektik her türlü sübjektifliği (öznelliği), her türlü dar görüşlülüğü reddeder, bilginin ufkunu genişletir, olayı bütün yönleriyle ele almayı öğretir. Olaylara nesnel açıdan bakmamızı, çeşitli yüzlerini, hareketlerini ve gelişmelerini, bağlılıklarını ve karşılıklı birbirlerine dönüşmelerini görmemizi zorunlu kılar. Özden olanla, dıştan gelen etkenleri ayırdetmeyi, olayın yalnız içeriğini değil, şeklini de gözönüne almayı, yüzeyde olanı tanıtmakla yetinmeyip özün içine derinden nüfuz etmeyi, buna karşılık dış görünüşün de önemli olduğunu, bir yana bırakılmaması gerektiğini öğretir. Diyalektik, gelişmekte olan her olayın kapsamına giren karşıt eğilimler üzerine dikkati çeker; değişende kararlı olanı farkeder, değişmez görünende ise gelecekteki değişikliklerin tohumunu görür.

Lenin, diyalektiğin, «gerçeğe yaklaşmak, gerçeği kapsamına almak çabası içinde canlı, çeşitli yönleri olan (sonsuza dek çoğalan yönler), sayısız küçük değişiklikler gösteren bilgi» olduğunu söylemiştir. (*).

Diyalektiğin incelenmesi ve pratiğe uygulanması güçlü bir eğitim aracıdır. İnsan böylece sübjektivizmi, basmakalıp bilgileri, dogmacılığı kafasından silip atar, yeniye, büyüyene, ilerici olana yönelmeyi öğrenir.

Diyalektik marksizmin ruhudur. Bilgine ve siyaset adamına değerli bir yardımcıdır. Fakat olay-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 21, S. 49.

ları temelden anlamak ve toplumsal hayata bilinçli olarak katılmak isteyen herkes ondan yararlanabilir.

Günümüzde, ileri gelen araştırıcılar, bilimde ve toplum hayatındaki ilerlemeler karşısında uyanıp diyalektik dışındaki önyargılardan sıyrılarak, diyalektiğin bilim ve hayat için taşıdığı azımsanmayacak önemi anlamaya başlıyorlar.

■ Diyalektiğin Yaratıcı Uygulaması

Diyalektiğin bilim ve pratik etkinlik alanlarına uygulanması hiç de kolay bir iş değildir. Diyalektik hazır bir reçete değil, esnek ve canlı bir yol göstericidir.

Diyalektiğin yasa ve ilkeleri her olguya uyan birtakım şemalar değillerdir. Böyle düşünmek, skolastik ve dogmatik bir diyalektik görüşüdür.

Diyalektik yasaları evrenseldir ve bütün nesnelerin, bütün olayların gelişmesini yönetirler. Fakat onların, maddi evrenin çeşitli alanlarında ve niteliksel bakımdan birbirinden farklı süreçlerde başka başka şekillerde işlediklerini unutmamalıdır. Organik dünyada, canlısız doğadakinden farklı şekillere bürünürler; toplumsal evrimde, türlerin evrimindekinden ayrı özellikler gösterirler; sosyalist toplumda diyalektik yasaları kapitalist toplumdakinden daha başka bir şekilde ortaya çıkar.

Diyalektiği bilmek ve pratiğe uygulamak için, genel ilkelerini bilmek yetmez: olguları, somut koşulları temelinden bilmek zorunludur. Ancak her somut durumun dikkatle ve titizlikle incelenmesiyle diyalektik yasalarının bu belirli alanda, be-

lirli bir hal için nasıl uygulandığı bilinebilir, durum değerlendirilebilir ve hareket çizgisi saptanabilir. Bu nedenle diyalektiğin uygulanması sorunu bir yaratıcılık sorunudur.

Diyalektik sadece bir gerçeği araştırma metodu değil, aynı zamanda onu devrim yoluyla değiştirme metodudur. Çevreye karşı etkin bir tavrın önemini belirtir. Materyalist diyalektiğin ilke ve yasaları pratikte, işte, sınıf mücadelesinde ve sosyalizmin kurulmasında doğrulanmıştır.

Deney, diyalektiği geliştirmek, ilkelerini kesinleştirmek, yasalarını derinleştirmek için bol malzeme sağlar. Bu nedenle marksist diyalektiğin geniş uygulaması, herşeyden önce, onun dünyayı değiştirmekte pratik eylem aracı olarak kullanılmasıyla olur.

üçüncü bölüm

BİLGİ TEORİSİ

İnsanın evren üzerine bilgilenmesinin tarihçesi çok eskilere dayanır. Bilgilenme bilgisizlikten başlayarak bilgiye doğru, eksik ve kusurlu bir bilimden giderek mükemmelleşen ve derinleşen bir bilime doğru dereceli olarak yol alan bir harekettir. Bu sürecin yasa ve özellikleri marksist gnozeoloji (bilgi bilimi) tarafından ortaya konmuştur.

Bu yasalar, ancak oluşları içerisinde, karşıt iç eğilimlerin savaşı içerisinde inceledikleri zaman anlaşılırlar. Bütün gelişme süreçleri gibi, bilgilenme de materyalist diyalektiğin bulduğu genel yasalarla yönetilir. Lenin, diyalektiğin, marksizmin bilgi teorisi olduğunu söylüyordu. Diyalektiğin bilgi sorunlarına yaklaşma tarzı, marksist gnozeolojiyi, Marx'tan önceki bütün materyalist teorilerden ayırır.

1 PRATİK, BİLGİNİN TEMELİ VE AMACI

İster samanyolları yada maddenin sonsuz küçük parçacıkları olsun, ister dünya üzerindeki hayatın kökeni yada ilkçağ uygarlıklarının tarihi olsun, isterse matematik problemleri yada kozmik ışınların analizi şeklinde olsun, çevremizdeki evreni tanımak araştırıcı için hayatının amacı, en heyecan verici bir görevdir. Fakat insanlar, yalnız bundan zevk aldıkları için kendilerini bilime adamazlar. Bilgi, insana günlük işinde, doğaya karşı savaşında ve toplumsal etkinliğinde yani her birşeyin ve tüm toplumun varoluşunun bağlı olduğu bütün eylemlerinde büyük bir güç verir.

İdealist filozoflar, çok kez, bilmeyi pratik eylemin karşıtı olarak tanımaya, ondan ayırmaya çalıştılar. Ya bilginin insan zekasının gerçeğe karşı duyduğu sonsuz özlemin ürünü olduğunu ve pratiğe bağlı olmadığını söylüyorlar, yada, pratiğin hiçbir şekilde bilime bağlı olmadığını, insan zekasının sadece herşeye egemen olmak ve başarılı hareket etmek için yaratıldığını, evrenin gerçekten bilinmesinin mümkün olmadığını (Nietzche), ve-

yahut da ancak bir mistik sezgi ile bilinebileceğini (Bergson) ileri sürüyorlardı.

Bu görüş bilme ile eylem ve teori ile pratik arasındaki gerçek ilişkiyi çarpıtıyordu.

Bilim tarihi bütün bunların ve genellikle bilginin zorunlu olarak pratikteki ihtiyaçlardan doğduğunu kesinlikle göstermiştir.

İnsan pratikteki etkinliği içinde çevresindeki evrenle doğrudan doğruya ilişkidedir; insan tarafından değiştirilen nesneler, o zamana kadar bilinmeyen bir takım özelliklerini ortaya çıkarırlar. Şeyleri kullanırken onları tanımayı öğreniriz. Pratik etkinlik zenginlik ve çeşitlilik kazandıkça bilgi edinme olasılığı da o oranda artar.

Başlangıçta, bütün bilimler, en soyut olanları bile pratik ihtiyaçlara cevap veriyordu. Geometri, isminden de anlaşılacağı gibi (Yunancadaki ge:yer ve metron:ölçme kelimelerinden gelir) önceleri tarlaların ölçülmesine; astronomi denizciliğe, tarım için gerekli zaman hesabına, takvimin düzenlenmesine; mekanik, yapı ve surların inşasına, vs. bağlıydı.

Bu bağlılık yalnız ilkçağın en eski zamanlarına özgü değildir. Doğa bilimi kapitalizm ortaya çıktığından beri dev adımlarıyla ilerlemektedir; çünkü kapitalist düzen sanayinin muazzam bir hızla gelişmesini sağlamıştır. Bugün de, pratik hayatla bilim ayrılmazdır. Soyut teknik dallarda bu bağ daha karmaşık ve daha dolaylı bir şekle girmiştir. Fakat pratik her zaman olduğu gibi bugün de bilginin temeli, başlıca canlandırıcı, itici gücüdür.

Bu karşılıklı bağlılığı anlamakta gösterdiği yetersizlik, Marx'tan önceki materyalizmin en büyük yanlışlardan biriydi. O çağın, materyalist filozof-

larının, bilimsel bilginin hayattaki öneminden sık sık söz ettikleri gerçektir. XVII. yüzyılda, modern felsefenin kurucularından biri olan Francis Bacon, bilimin temel amacının insan hayatını iyiye götürmek için doğa üzerinde egemenlik sağlamak olduğunu belirtiyordu. Fakat, bilmenin pratiğe neler kazandırabileceğini anlayan eski materyalistler pratiğin bilime neler getirebileceğini göremiyorlardı. Eski materyalizm olayları seyretmekle yetiniyordu. Ona göre, bilgilenme doğayı gözleyen ve bunun üzerine derin düşüncelere dalan bilim adamının salt teorik bir etkinliğiydi.

Bilimin ne kitlelerin toplumsal ve politik etkinliğiyle, ne de ekonomik etkinliğiyle olan bağını farkedemeyen eski materyalizm, bilginin seçkin bir tabakaya özgü bir ayrıcalık olmasını, «alçaltıcı» bedensel çalışmanın ve pratik eyleminse bilgisizler yığınının «kaderi» olmasını doğal ve kaçınılmaz birşey olarak kabul ediyordu.

İlk kez, sömürücü sınıfların teorisyenlerine özgü önyargılardan sıyrılmış olan Marx ve Engels, bilgilenme sürecinde pratik eylemin kesin rolünü anladılar. Marksizmin kurucuları, toplumsal varoluşun maddi temelini oluşturan günlük etkinliğin ve işin büyük teorik bir önem taşıdığını farkettiler. Onlar, Lenin'in işaret ettiği gibi «hayatın ve pratiğin görüş noktasının bilgi teorisinin ilk ve temel görüş açısı olması geerktiğini» (*) saptadılar.

Eski materyalizmden farklı olarak, marksizm **bilgi bilmine pratiği katar,** onu bilgilenme süre-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 130, Rusça baskı.

cinin **temeli ve konusu, bilmenin ölçüsü** olarak görür.

Bilgi bilmine hayatın, partiğin görüş noktasını katan marksizm, bilmi doğrudan doğruya sanayi ve tarıma, laboratuarlara ve kitlelerin toplumsal etkinliğine bağlar. Pratikten mutlak şekilde uzak birşey olmak şöyle dursun, teori insanların deneyinin bilincine varılışı ve sentezidir.

Pratik ve teori de, insanın maddi etkinliğiyle zihinsel etkinliği gibi birbirinin karşıtıdır. Fakat, aynı zamanda, karşıtlar içiçe girer ve toplumsal hayatın birbirini etkileyen ayrılmaz iki yönü gibi bir birlik oluştururlar.

■ Teori ve Pratiğin Birliği

Pratik, yalnız teorinin önüne sorunlar çıkarmakla, bilginin dikkatini toplum için önemli olan nesnel olaylar ve süreçler üzerine çekmekle kalmaz, bunların bilinmesi için maddi araçları da yaratır. Pratik ve en başta endüstri, bilginlere çok karmaşık kuruluşları gerektiren deneyleri yapabilmeleri için ihtiyaç duyulan araç ve gereçleri sağlar.

Maddi üretim, insanın duyu organlarını önemli ölçüde güçlendirmesinde, öğrenme olanaklarını çoğaltmasında yardımcı olur. Mikroskop gözlenen nesnenin görüntüsünü yüzlerce, binlerce defa büyültür, elektron mikroskobu ise görüntünün büyüklüğünü 100.000 kat artırır ve bununla artık, gözle görülemeyen, maddenin sonsuz küçük parçacıklarının da resmini almak olanağı vardır. Teleskop yardımıyla, insan yeryüzünden yüz milyon-

larca ışık yılı uzaklıktaki yıldızların parlaklığını görebilir. Modern radyo tekniği yeryüzünden binlerce kilometre uzaklıkta yerleşmiş yapay uyduların ve kozmik füzelerin sinyallerini ve gönderdiği haberleri almayı sağlar.

Çağdaş bilim mikroskopik taneciklere milyonlarca elektron volt değerinde enerji veren senkrofazotronlar olmaksızın, atom reaktörleri, güçlü teleskoplar, saniyede onbinlerce hesap yapmaya yetenekli elektronik hesap. makineleri, vs. olmaksızın düşünülebilir mi?

Fakat pratikten doğan bilmin de, yine pratik üzerinde durmadan artan, büyük bir etkisi vardır. XX. yüzyılda gerçekleşen harika teknik başarılar, üretim güçlerinde muazzam gelişme, ancak, bilimsel buluşların geniş ölçüde endüstriye, tarıma, ulaşım ve haberleşmeye uygulanması, bilimsel yasa ve formüllerin mekanizma ve araçlar, teknik süreçler içinde maddeleşmesiyle olmuştur.

Doğa yasalarının bilgisiyle silahlanan insan aklı, insanların maddi, ekonomik etkinliğini yönetir, dünyayı değiştirmeye yeterli bir güç halini alır. Lenin, bu anlama gelmek üzere, «insan bilinci nesnel dünyayı yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda onu yaratır,» (*) diyordu.

Öyleyse, teori ile pratik ve bilimle üretim arasındaki bağlılık, pratik ön planda gelmek üzere, toplumun maddi ve teknik ilerlemesinin vazgeçilmez koşuludur.

Toplumsal ve politik hayat da, teori ve pratiğin sürekli karşılıklı etkileşiminin bir tablosudur. Yine bu alanda da, teori toplumsal hayatın sınıf

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 38, S. 204, Rusça baskı.

savaşının ihtiyaçlarına cevap verir ve karşılıklı olarak onun da toplumsal evrim üzerinde etkisi vardır. Gerçek toplum biliminin Marx tarafından kurulduğu kuşkusuzdur. Fakat, Marx'tan önce bile, az da olsa bazı bilimsel elemanlar taşıyan ileri ci toplumsal teoriler, öncü toplum güçlerine, hedeflerinin ve acele çözüm bekleyen görevlerinin bilincine varmakta yardımcı oldular, bu güçleri gericiliğe ve eskimiş kurumlara karşı savaşlarında desteklediler ve gayrete getirdiler.

Marx ve Engels'e borçlu olduğumuz bilimsel materyalist toplum görüşünün yaratılmasıyla teorinin, toplumsal hayat ve insanlar arası ilişiklerdeki önemi sonsuz arttı

Teori, işçi sınıfının pratik savaşına hizmet eder, pratiği aydınlatır. Pratikten kopuk olan teori kısırdır, teori tarafından aydınlatılmamış pratikse karanlıklar içinde el yordamıyla yolunu bulmaya mahkumdur.

Sosyalist düzende, teorinin gelişmesi ve pratikteki gerçekleştirmeler birlikte yürür. Sosyalist ülkelerde sosyalizm kurulurken marksist-leninist teoriden esinlenilir ve teori, yeni toplumu kuran kitlelerin deneyiyle zenginleşir. Sosyalizmin kuruluşunun bütün pratik sorunları aynı zamanda marksizm-leninizmin gelişmesine doğrudan doğruya bağlı teorik sorunlardır. Birini diğerinden ayırmak olanaksızdır.

Marksizm, pratiğin bilimsel bilginin son amacı olduğunu belirtirken, hiçbir zaman teoriyi küçümsemeye, dar bir faydacılığa sapmaz. Bilmin hayata bağlı olmasını istemek, bilmenin pratik ça-

lışmalardan ayrı tutulmasına, teorinin boş yere derin düşüncelere dalma sayılmasına karşı çıkmaktır, fakat bu hiçbir zaman, varılacak hedeflerin akıldan çıkarılması ve teorik araştırmanın yalnız en acele ihtiyaçlara cevap vermesi gerektiği anlamına gelmez. Bilim ve tekniğin sürekli ilerlemesi gerçeğin yeni bağlarını ve yeni yasalarını ortaya çıkaran, gelecekteki bilimsel ve teknik gelişmeleri teşvik eden derin teorik araştırmalarla olur. Marksizmin, şu andaki ihtiyaçları karşılamak için bilimsel gerçeklerin saptırılmasına karşı hoşgörüsü yoktur.

Marksizmin gerektirdiği taraf tutma anlayışı, araştırmanın kesin bir şekilde nesnel olması, olguların, ne olurlarsa olsunlar hiçbir şekilde saptırılmaması demektir. Kapitalist sömürünün boyunduruğundan kurtulma savaşı olsun, sosyalizmi kurma çabası olsun, işçi sınıfının hayati çıkarı gerçek bir bilgiyi, özellikle toplumsal evrim yasalarının bilinmesini gerektirir, çünkü bunlar işçi sınıfının son zaferinin yasalarıdır.

Burjuvazi uzun zamandır, kendisine bir çıkar sağlamayan bilimsel araştırmalarla, özellikle toplum bilimleriyle uğraşmamaktadır. Bu konuda başlıca kaygusu marksizmi çürütmek ve kapitalist sistem lehine kanıtlar ortaya atmaktır.

Doğa bilimlerinde bile burjuvaziyi gerçeğin bilinmesinden çok, şimdi için sağlayacağı çıkarlar ilgilendirir. Bilime salt çıkarcı bir anlayışla yaklaşır. Elbette burada söz konusu olan **sınıf olarak burjuvazidir,** yoksa kapitalist ülkelerde yaşayan çok sayıdaki dürüst, namuslu bilim adamları değildir.

Sosyalist toplumda, bilimsel araştırma engel tanımaz. Evrenin bilinmesinin tek bir bilim adamının işi olmayıp, topluma büyük katkıda bulunduğu gerçeği, bütün dürüst araştırıcıları esinlendirir.

2 BİLGİ, NESNEL EVRENİN YANSIMASI

Marksist bilgi teorisi, **yansıma teorisidir**. Bu, onun bilmeyi gerçeğin insan beyninde yansıması olarak kabul ettiği anlamına gelir. Diyalektik materyalizmin hasımları genellikle bu görüşe karşı çıkarlar. Bunlar, örneğin gözle görülmeyen, elle tutulmayan doğa yasalarının yansımasından sözetmenin bir anlamı olmadığını, matematik bağıntıların ve mantık kategorilerinin (öz gibi) ve ahlak kavramlarının (adalet, soyluluk gibi), bunları yansıtabilecek hiçbir gerçeğin karşılığı olmadığını ileri sürerler. Fakat bu karşı gelmeler ve bunların benzerleri kaba bir yansıma anlayışından ileri gelir.

Diyalektik materyalizm, gerçeğin insan bilincindeki kopyası olan bilginin, nesnel evrenin yansımasından başka birşey olmadığını öğretir. Bilinç şeylerin kendilerini, özelliklerini ve ilişkilerini içine alamaz, fakat bilinen nesnelerin özelliklerini az yada çok kesinlikle kopya eden ve bu anlamda bu nesnelerin benzeri olan, ideal, zihni **görüntülerini** yansıtır.

Materyalist yansıma anlayışı bilinçle maddeyi, bilgi ile bilinen nesneyi birbirinden ayırdeder, fakat aynı zamanda bilinçle maddenin birbirinin karşıtı olduğu görüşünü reddeder, çünkü insan bilinci nesnel gerçeği yansıtmaktadır ve kendisi de maddenin bir özelliğidir.

Ruhsal etkinliğin, yüksek bir düzen içindeki maddenin yani beynin bir özelliği olduğu fikrini destekliyorsak, bundan düşünce ile maddi evren arasında hiçbir mutlak, aşılmaz sınırın bulunmadığı sonucunu çıkarabiliriz.

Kuşkusuz, bilginin konusu yalnız maddi şeyler değil, ruhsal olaylar da olabilir. Bununla beraber, bu olaylar da bilincin dışındaki nesnel gerçeğin yansıması olduğuna göre, bu durum onun niteliğini değiştirmez.

Ayrıca, bilgi, gökten düşme esrarlı bir tanrı vergisi değil, bilginin yani maddi evrenin yansımasının, pratik etkinlik temeli üzerinde uzun bir evrim sürecinin sonucudur. Bu süreç sırasmda, duyu organları gelişmiş ve düşünce mükemmelliğe ermiştir.

İşte, marksist felsefenin bilgi teorisinin ilkeleri bunlardır. Bu felsefe, kendisinin bilmeye, bizi çevreleyen evreni yansıtmaya yeteneği olduğunu kabul eder; bilginin önünde sınırsız ilerleme olanakları açar.

■ Bilinemezciliğe Karşı

Birçok idealist düşünür ve hatta onların etkisinde kalan bazı bilginler evrenin bilinebileceğini öne süren materyalist teoriye karşı çıkarlar.

Bu filozoflar **agnostisizm**'i (Yunancadaki agnostos: bilinemez kelimesinden) yani bilinemezciliği savunurlar. Bilinemezcilik mutlaka hiçbirşey bilemeyiz anlamına gelmez. Daha çok, «sadece», bilim yada teknikteki gelişme, insan akl mu kemmelliği ne derece ileri olursa olsun, **ilke olarak** çözülemeyecek sorunların varolduğunu, bazı alanların **ilke olarak** bilinç için erişilmez olarak kalacağını kabul eder.

XVIII. yüzyılda yaşamış İngiliz agnostiği (bilinemezcisi) Hume, bizim için bilinebilir olanın yalnız duyumlarımız olduğunu, biliminse bunları düzenlemek ve şematize etmekten başka hiçbirşey yapamayacağı düşüncesini destekliyordu. Onların gerisinde olan, onları yaratan şeylerin bilinmesine gelince, buna kimsenin gücü yetmez. Bu yüzden Hume, felsefenin temel sorununu çözülmez kabul eder. Şöyle açıklamada bulunur: Evrenin temelini oluşturan madde mi, ruh mu yani bilinç mi olduğunu söyleyemeyiz. Bunu bilemeyiz ve hiçbir zaman bilemeyeceğiz, çünkü duyumlarımızın çemberinin dışına çıkamayız.

Aynı devirde, Kant duyumlarımızın insandan ve insanın bilgisinden bağımsız olarak varolan nesneler tarafından oluşturulduğunu öne sürüyordu. Fakat, bu nesnelerin (bunlara kendiliğinden şeyler, adını veriyordu) ilke olarak bilinemez olduğunu kabul ediyordu.

«Tanrının işine akıl erdirilemeyeceğini», insan aklının güçsüz olduğunu ve bilmin gerçeğe erişemeyeceğini vaazeden kilise doktrini ile bilinemezcilik birbiriyle yakın akrabadır. Kant'ın «inanç yolunu açmak için bilgiyi sınırlandırmak» istediğini itiraf etmesi boşuna değildir. Bilinemezci düşü-

nürler, kendileri tanrıya inanmasalar bile daima kilise ile işbirliği halindedirler. Bilinemezcilik, evrenin bilinemeyeceğini öğretirken bilimi zayıflatır, tanrıbilimi güçlendirir, insanı dinsel doktrine körükörüne inanmaya iter.

Hayat, ne şekilde olursa olsun, her türlü bilinemezciliği yalanlar. Bilim tarihi insanın nasıl tam bir bilgisizlikten başlayarak, önce yavaş yavaş, sonra hızla bilgiye ulaştığını ve doğanın erişilmez sanılan sırlarını nasıl birer birer açıkladığını gösterir.

Daha beşyüz yıl önce, insanlar yeryüzünün sonlu bir evrenin merkezi olduğunu ve yıldızların gök kubbesinde asılı olduğunu sanıyorlardı. Rönesans devrinin büyük bilginleri, Kopernik, Giordano Bruno, Galile bu yanlış tasarlamaları hiçe indirdiler, evrenin billur duvarlarını yıkıp onu sonsuz genişlettiler.

Bundan 100 yıl önce, bazıları gök cisimlerinin bileşimi ve yapısının çözülmez bir sır olarak kalacağını düşünüyorlardı. Pozitivist (olgucu) bilim adamlarından Auguste Comte kategorik olarak, insanların hiçbir zaman yıldızların yapısını bilemeyeceğini söylüyordu. Oysaki, Comte'un ölümünden iki yıl sonra, 1859'da yıldızların kimyasal bileşiminin incelenmesinin ilk basamağı demek olan tayf analizi metodu bulundu. XX. yüzyıl başlarında, astronomi henüz bizim galaksimizin, samanyolumuzun sınırlarını aşamıyordu. Bugünse, yeni araçlar milyonlarca başka sistemin bulunmasını sağladı; insan evrenin yapısı üzerine haval gücünü aşacak kadar geniş ölçüde bilgi edinebildi.

İnsan yalnız uzayın sonsuz derinliklerine dalmakla kalmaz, mikro cisimler evrenine de nüfuz

eder, giderek artan bir cesaretle hayatın kökeni sırrının çözülmesi sorununa el atar. Her yerde, her alanda, bilimin sınırsız gücüne tanık oluyoruz.

Fakat bilinemezciliğin en parlak bir şekilde çürütülmesi, pratik sayesinde, insanın etkinliği ve üretim sayesinde olur. Engels, «Herhangi bir olay üzerindeki bilgimize dayanarak onu kendi kendimize meydana getirebildiğimiz ve onu kendi amaçlarımız için kullandığımız anda, artık belirli sınırlar içinde, bu olay üzerindeki bilgimizin doğru, güvenilir olduğu kanısına varabiliriz,» der (*).

Laboratuar deneylerinden ve teorik hesaplardan hareket eden fizikçiler uranyum atomunun zincirleme reaksiyonla bozunmasını sağladıkları gibi bu reaksiyonu atom pillerinde kontrol altına almayı da başardılar. Sanayide kullanılan atom reaktörlerinde atom enerjisi üretimi, bilginlerin üzerine eğildikleri teorik fizik ilkelerinin doğruluğunu gösterdi; atom çekirdeğinde oluşan süreçler üzerine gerçeğe uygun bazı bilgilere sahip olduğumuzu kanıtladı.

Tsiolkovski'nin tepkili motor ve füzelerin uzayda yolculuk etmekte kullanılabileceği şeklindeki teorik hipotezi, bugün tanık olduğumuz gezegenler arası gidiş gelişlerin başlangıcını işaret eder. Tepkili uçak tekniğindeki ilerlemeler, yer'in yapay uydularının ve uzay füzelerinin yapımı, Tsiolkovski'nin ve öğrencilerinin görüşlerindeki doğru-

---

(*) Bakınız: F. Engels, Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm, Edition Sociales, Paris 1953, S. 12. ve F. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin sonu, Edition Sociales, Paris, 1946, S. 16.

luğu, hesaplarının sağlam temele dayandığını ispatlamıştır.

Çağdaş teknik ve endüstri insan bilgisinin gücünü kanıtlayan sayısız örnekleri önümüze serer.

3 GERÇEK TEORİSİ

Gerçek sorunu, bilgi biliminin (gnozeoloji) ana problemi ve bütün bilimin başlıca sorunudur. Eğer bir bilimsel teori, gerçeğe uygun bir bilgi sağlamıyorsa, onun hiçbir değeri yoktur.

Bilgimizle nesnel gerçek arasındaki ilişkinin söz konusu olduğu her defasında, bu problem ortaya çıkar. Nesnel evren bilincimizden bağımsız olarak varolduğuna göre, tasarlamalarımızın, düşüncelerimizin ve teorilerimizin gerçeğin karşılığı olması zorunludur. Olguları, onlar hakkındaki tasarlamalarımıza uydurmaya çalışmamalı, tersine, tasarlamalarımızın nesnel olgulara uymasını sağlamalıyız. Bunun tersine davranan herkes, boş bir sübjektivizmin oyuncağı olur; gerçekçilik duygusunu yitirir, istemeyle gerçeği birbirine karıştırır, ve sonunda, kaçınılmaz bir şekilde pratik eyleminde başarısız olur.

Duyumlarımız, algılarımız, tasarlamalarımız, kavramlarımız, teorilerimiz nesnel gerçeğin karşılığı iseler, onu doğru bir şekilde yansıtırlar. Bu

durumda, onların **doğru** olduğunu, **doğruyu** oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Çok kez, bilginin amacının gerçeği bulmak, ortaya çıkarmak olduğu söylenir. Bu gibi anlatımları, sanki gerçek kendi başına varmış da, insan onunla karşılaşıveriyormuş yada onu buluyormuş gibi bir anlamda anlamamak gerekir. Bu sözler, sadece, bilginin amacının gerçeğin bilinmesine erişmek olduğunu anlamındadır. Bunu unutmamalıdır, çünkü bazı idealist düşünürler gerçeklerin oldukları gibi, bağımsız olarak varolduklarını, insanın ise, belirli koşullar içerisinde, onları ancak seyredebileceğini ve tanımlayabileceğini söylerler. Oysaki «gerçek» kavramı yalnız insanın bilgisine, düşüncelerine, teorilerine vs. bağlıdır. Nesnel evrende, gerçekler değil, nesneler, olaylar, ilişkiler, süreçler vs. vardır. Bunlar, insanın doğru tasarlama ve düşüncelerinde yansırlar.

■ Nesnel Gerçek

Gerçek, insanın bilgilenme süreci içinde ortaya çıktığı halde, yansıttığı şeylerle ilgili özellik ve ilişkiler insandan bağımsızdır. Bu nedenle, gerçek nesneldir diyebiliriz.

O halde, nesnel gerçeğin anlamı, insanın bilgisinde nesnel evreni, yasalarını ve özelliklerini aslına uygun bir şekilde yansıtan ve «nesneden, insandan ve insanlıktan bağımsız olan» (*) şeydir. İnsan gerçeğin sahibi, efendisi değildir. Çev-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 110, Rusça baskı.

resindeki evreni, hayat şartlarını değiştirebilir, fakat gerçeği keyfine göre değiştiremez, çünkü gerçek nesnel olarak varolan şeyi yansıtır.

Gerçek olan herşey nesneldir. Yalnız bunu, gerçeğin karşılığı olmayan bir hayal ürünü, göz boyama olan sübjektif görüşlerden ayırdetmelidir. İnsanların eskiden beri doğru olarak kabul ettiği ve halen kabul etmekte olduğu herşey gerçekte doğru olmayabilir. Örneğin, uzun bir süre güneşin dünya etrafında döndüğüne inanılmıştır. Fakat bu görüş yanlıştır. Modern astronomi güneşin, bizim gezegen sistemimizin merkezi olduğunu, onun etrafında bütün gezegenlerin ve bunlar arasında yer'in, belirli yörüngeler üzerinde döndüğünü ispatlamıştır; bu ise nesnel olarak doğru bir teoridir, çünkü gerçeği yani güneş sisteminin insana bağlı olmayan durumunu aslına uygun bir şekilde yansıtır.

■ Bilginin Yolu

Nesnel evrenin insan bilgisinde yansıması, metafizik anlamda, tek başına bir eylemmiş gibi anlaşılmamalıdır. Bilme, çeşitli yüzleri olan, birbirine bağlı çeşitli aşamalardan geçen bir süreçtir. Lenin bu konuda şunları yazmıştır: «Gözlemden, soyut düşünceye ve oradan da pratiğe, işte **doğrunun** nesnel gerçeğin bilinmesinin diyalektik yolu budur.» (*)

Daha önce söylediğimiz gibi, bilgi, çevremizdeki gerçeğin, pasifçe algılanmasından çok, insa-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 38. S. 161, Rusça baskı.

nın şeylere karşı etkin, pratik tavrıyla kazanılır. İnsanla dış evren arasındaki doğrudan bağı oluşturan pratik etkinlik içinde, bireyin entellektüel etkinliğinin ve genellikle insanın bilgilenme tarihinin hareket noktası olan çeşitli duyumlar ortaya çıkar. O halde, duyumlar bilgilenmenin ilk aşamasıdır.

■ Duyumlar, Nesnelerin ve Özelliklerinin Görüntüleri

Madem ki her türlü bilginin kökeni duyumlardır, öyleyse herşeyden önce onların doğru olup olmadığının, maddi şeyleri ve onların özelliklerini gerçeğe uygun bir şekilde yansıtıp yansıtmadığının bilinmesi söz konusudur. Diyalektik materyalizmin temel ilkelerine dayanan marksist gnozeoloji (bilgi bilimi) bu soruya olumlu cevap verir: insanın bütün bilgilenme eylemi, duyumlardan başlayarak, nesnel olarak doğru bir içeriğe sahiptir. İnsanın algıları, tasarlamaları gibi, duyumları da, şeylerin ve onların özelliklerinin yansımaları, görüntüleridir.

Oysaki, bazı bilim adamları ve düşünürler bunu inkar ederler.

XIX. yüzyılın ortalarına doğru, duyu organlarımızın işleyişini inceleyen Alman fizyoloji bilgini Müller, örneğin görme duyumunun yalnız ışık ışınları etkisiyle değil, görme sinirlerinin bir elektrik akımı yada mekanik bir etkiyle uyartılması ile de oluşturulabileceğini gösterdi. Müller bundan, yanlış bir sonuç çıkardı: Duyumlarımızın sadece ilgili duyu organının durumunu ilettiğini, bi-

zim dışımızdaki şeyler ve onların özellikleri üzerine hiçbirşey ortaya koyamayacaklarını kabul ediyordu. Bu teori «fizyolojik idealizm» adı altında yayıldı.

XIX. yüzyılda yaşamış başka bir Alman bilgini olan Helmholtz'da duyu organlarının verileri üzerine şüpheleri olduğunu öne sürüyordu.

Müller ve Helmholtz'un görüz açısını paylaşanlar, duyumların görüntüler olmayıp, olayları belirten sübjektif işaretler, semboller, hiyeroglifler olduğunu, fakat hiçbir zaman olayların nesnel niteliğini yansıtmadığını düşünürler. Bu görüş, aslında insanı dış evrene bağlayan birer köprü olan duyumları, evrene doğru açılan yolu tıkayan aşılmaz engeller olarak kabul eder; bu görüş açısına göre şeylerin bilinmesi olanaksızdır. Daha fazlası, bu bilinemezci tez hatta şeylerin nesnel olarak varolduğunun inkarına kadar varabilir, çünkü her sübjektif işaret, her sembol daima bir nesnel gerçeğin zorunlu karşılığı değildir. Felsefe tarihinde sübjektif idealizmin yolunu açan, duyumların şeylerin nesnel özelliklerini yansıttığı gerçeğinin olumsuzlamasıdır. Fakat bu olumsuzlama insanlığın deneyi ve bilmin verileriyle açıkça çelişki halindedir.

Hayvanlar dünyasındaki evrimin incelenmesi hayvanların ve insanların duyu organlarının, organizma ile çevre arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda mükemmelleştiğini göstermiştir. Uzun bir evrim süreci sırasında, duyu organları çevre koşulları içerisinde daha iyi bir yöneliş sağlamak için dış evrenle uyum haline gelmişlerdir. Lenin, «eğer duyumları çevrenin nesnel olarak tam doğ-

ru bir yansımasını vermeseydi, insan çevresine biyolojik bakımdan uyamazdı,» demiştir (*).

Duyumlar bize şeyler ve onların özellikleri üzerine az çok doğru bir bilgi sağlamasaydı, duyumlardan hareket eden ve duyumlar üzerinde temellenen insan düşüncesi de gerçeğe uygun olamazdı. Bu durumda da hiçbir gerçek bilgi olamaz, insan bir takım kuruntuların ve hayallerin oyuncağı olur, hayatını yaşamasına olanak kalmazdı.

Kuşkusuz, duyumlar, duyu organlarının ve sinir sisteminin etkinliğine, zihnin çalışmasına bağlı olduklarından sübjektif bir yönleri vardır. Hiçbir görüntü bu görüntüyü oluşturan nesneyle özdeşleştirilemez; çünkü görüntü daima bir şeyi az ya da çok yaklaşıklıkla, eksik olarak iletir. Fakat duyumlar sadece öznel durumlar değildir. Lenin, «Duyum, nesnel evrenin öznel görüntüsüdür,» demiştir (**).

Sonuç olarak, duyumların nesnel gerçeği içerdiğini söyleyebiliriz. Tek bilimsel görüş olan materyalist görüş böyledir, Lenin'in belirttiği gibi, «Materyalist olmak için, bize duyu organlarımızca sağlanan nesnel gerçeği kabul etmek gereklidir.» (***)

Duyularla kazanılan deneyin sonucu olan duyumlar, algılar ve tasarlamalar bilginin başlangıcını, hareket noktasını oluşturur. Fakat bilgi daha ötelere gider, **soyut düşünce** düzeyine kadar yükselir.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 166, Rusça baskı.
(**) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 106, Rusça baskı.
(***) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 120, Rusça baskı.

■ Düşünce, Olayların Özünün Bilgisi

Marksist bilgi teorisi duyumlarla, soyut düşünceyi nitelik bakımından ayrı iki aşama olarak görür, fakat onları birbirinden ayırmak yerine diyalektik bir bağlılık içinde olduklarını kabul eder.

Bilme etkinliğinin yüksek bir şekli olmakla beraber, düşünce bilmenin duyumlar aşamasında da vardır; insan, algılarken düşünür, algılarının sonucunun bilincindedir, algıladığı şeyi anlar. Ayrıca, ancak duyumlar ve algılar, düşünceye bilgimizin temelini oluşturan malzemeyi sağlarlar.

Duyumlarla elde edilen bilgi sınırlıdır. Duyular için erişilmesi olanağı bulunmayan olaylar soyut düşünceyle bilinir. Örneğin, saniyede 300.000 km. yol alan ışığın hızını ne doğrudan doğruya duyularımızla algılayabilir, ne de zihnimizde tasarlıyabiliriz.

Fakat bu hız vardır ve biz bunu kolayca düşünebiliriz. Fazladan, teorik hesaplara dayanarak, aletler yardımıyla bu hızı ölçebilecek durumdayız. Elemanter partiküllerden bir kısmının, örneğin bazı mezonların saniyenin yüz milyonda biri olarak sanılan varoluş süresini yakalayamayız, fakat bunu düşünebiliriz. Matematik hesapları, sürekli olarak, doğru bir şekilde tasarlanmalarına olanak bulunmayan sonsuz büyükler ve sonsuz küçüklerle yapılır.

Bilmenin duyumlar aşamasından başlayarak ilk genellemeler yapılır. Değişik nesnelerde genel bir belirtiyi algılarız: örneğin, beyazlık, kar, tuz, şeker, sabun köpüğü, kâğıt gibi farklı nesnelerin ortak belirtisidir. Fakat, duyumlarla kazanılan bilgi olayların özünü, ilişkilerini ve zorunlu bağlılık-

larını ortaya çıkaramaz. Olayları yöneten yasaları bulmak, özlerini kavramak, yani çevremizdeki evren üzerine bilimsel bilgi kazanmak için değişik nitelikte bir entellektüel etkinlik zorunludur. Bu etkinlik, kavramlar, yargılar, akıl yürütmeler, hipotezler, teoriler yardımıyla işleyen düşüncedir.

Hiçbir yasa olduğu gibi duyularla algılanmış değildir. İnsanlar binlerce defa cisimlerin yere düştüğünü gördüler, fakat sayısız olguyu kapsamına alan ve bunların temelini oluşturan evrensel çekim yasasının bulunması için bilimde büyük bir gelişme ve Newton gibi bir bilim adamının dehası gerekti.

Duyu organları üzerine şeylerin doğrudan doğruya etki etmesine bağlı duyumların nesnel evrenin öznel görüntüleri olduğunu ve sonuç olarak nesnel bir gerçeği içerdiğini biliyoruz. Düşüncenin ürünü olan ve maddi nesnelere doğrudan doğruya bağlı olmayan soyut kavramlar için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Duyumlar ve algılar daima somut, birbirinden ayrı şeylerle, olayların dış görünüşleriyle ilgilidir; bütün bunları az yada çok kesinlikle yansıtırlar. Soyut kavramlar da aynı şekilde gerçeğin nesnel bir doğruyu içeren yansımalarıdır. Fakat bunlar gerçeğin daha derin bir «tabakasını» yansıtırlar, olayların duyularla algılanabilir dış görünüşleriyle yetinmeyip, şeylerin içindeki öze ait bağları ve ilişkileri ortaya çıkarırlar. Örneğin, duyularımız bize şimşek ve gök gürültüsünden sonra sağnak geldiğini gösterir. Bu bilgi bazı pratik eylemler için, örneğin fırtına başlayınca bir barınağa sığınmak için yeterli olabilir. Fakat fırtınayı açıklamak için tamamen yetersizdir. Bunu sağlamak için, so-

yut kavramlarıyla beraber düşüncenin işin içerisine karışması gerekir.

Bir kapitalistle bir işçi arasındaki ilişkiler bazı somut durumlarda doğru, görünüşte demokratik, hatta dostça bir tutuma kadar değişen şekillere bürünebilir. Fakat bu ilişkilerin niteliği bu yüzden değişmez: bu, sömürüdür. Sınıf ilişkilerinin gerçek özelliğini gün ışığına çıkarmak için somut olgu ve durumları tanıtmak yetmez; kapitalizmin niteliğini ortaya çıkaran sıkı bir analiz gereklidir, kapitalist düzenin yasalarını dile getirmeye yeterli soyut kavramlar gereklidir. Bu konuda, Lenin şunları yazmıştır: «Somuttan soyuta giden düşünce gerçekten... uzaklaşmaz, tersine ona yaklaşır. **Madde, doğa yasası, değer** vs. gibi soyutlamalar, kısacası bütün soyutlamalar (doğru, ciddi olmaları ve saçma olmamaları koşuluyla) doğayı daha derin, daha aslına uygun, daha tam bir şekilde yansıtırlar.» (*)

Düşüncenin gücü, soyutlama yeteneğinden, özellikleri soyutlayabilmesinden, olayların, özünü, temelini açıklayan genellemeler yapabilmesinden ileri gelir.

Düşüncenin gücü, şimdiki anın sınırlarını aşmak, keşfettiği nesnel yasalara dayanarak geçmişi anlamak ve geleceği önceden bilmek yeteneğinden ileri gelir. Düşünce, kavramları yaratmaya ve bunlarla işlem yapmaya dayanan etkin bir süreçtir. Fakat düşünce ve ürünleri, örneğin kavramlar, nesnel dünyaya dolaylı yoldan, pratik eylem ve duyumlar aracılığıyla bağlıdır. Kavramların elverişli tarafı, bunların duyumlarla algılanmış belirli bir

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 38, S. 161, Rusça baskı.

olaya bağlı olmamalarından, göreli bir bağımsızlıkları olmasından ileri gelir. Yine, düşünce, olayları bütün yönleriyle inceleme ve analizleme, somut gerçeğe sonsuz yakınlaşma, evreni daima daha büyük bir kesinlikle yansıtma olanağını sağlar.

Bunun yaparken, düşünce daima gerçekten kopmak, bazı hayallere kapılmak, kendi kendine yeter bir hale gelmek, kendi kendinin amacı olmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu ise, idealizme giden yoldur.

Bunun tek çaresi pratikle, hayatla, üretimle, deneyle bağ kurmaktır. Gerçek bilim, teorik düşünce ne kadar yüksek bir düzeye çıkarsa çıksın duyularla elde edilen deneyle, pratikle sürekli temas sonucu ilerler. Pratikle, deneyle, teorik düşünceyle karşılıklı etkileşim bilimdeki ilerlemenin garantisidir.

Ellerinin ve beyninin birlikte çalışmasıyla, insan birçok doğa yasasını bulmayı, bunları kullanmayı, doğaya ve onun dev güçlerine egemen olmayı başarmıştır.

■ Sonsuz Evrenin, Sonsuz Bilgisi

İnsanın bilgisi bütünüyle bitmeksizin sürüp giden bir süreçtir.

İnsanı çevreleyen nesnel evren sonsuzdur. Durmadan değişir ve gelişir, sürekli olarak sonsuz sayıda yeni şekiller oluşturur. Bilimin uzay araştırmasındaki ilerlemesi ne olursa olsun, önünde her zaman için sınırsız bir araştırma alanı, bulu-

nacak yeni yasalar, daha temel daha derin ve daha genel bağlılıklar olacaktır.

Henüz hiçbir bilim, uğraşı konusu olan alanda, bütün olayları, bütün yasaları ortaya koymuş değildir, buna hiçbir zaman ulaşamayacaktır, çünkü evren sonsuzdur. Engels'in dediği gibi, evrenin baştan sona kadar bilinmesi, sonsuzun sona ermesi gibi bir mucize olurdu. Sayılar nasıl sonsuza kadar sayılamazsa, doğanın bilgisi de bitmez, tükenmezdir.

Bilmenin sonsuz olmasının sebebi yalnız konusunun, yani doğa ve toplumun sonsuz çeşitlilik göstermesi değildir, aynı zamanda bilmenin kendisi de bir sınıra varamaz. Üretimdeki gelişmeler ve toplumsal ilişkiler, bilimin önüne daima yeni teknik ve teorik çalışmalar çıkarır, yeni ihtiyaçlar yaratır. İnsanlığın bilgi özlemi sınırsızdır. Her yeni gerçek insanlara yeni ufuklar açar, yeni sorunlar doğurur, onları bilgi konusunu derinleştirmeye, kazanılmış olan bilgiyi mükemmelleştirmeye davet eder.

Evrenin tükenmez ve bilginin sınırsız olduğunu kabul eden diyalektik materyalizm teorisi, her türlü bilinemezciliğin düşmanıdır. Diyalektik materyalizm, her devirde bilme'nin tarihsel olarak sınırlı kalmış olduğunu inkar etmemekle beraber, bilmin önünde aşılmaz ve mutlak bir engel bulunduğu şeklinde yanlış düşünceyi kesinlikle reddeder.

İnsanın bilgisinin gücü herşeye yeter, ne sonu, ne de sınırı vardır. Fakat bu bilgi, olanakları, yetenekleriyle, daha önce erişilmiş bilme düzeyiyle, teknik araçlarla, vs. sınırlandırılmış bireyler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Birèyin sınırlı bilme olanakları ve bilginin sonsuzluğu ilkesi arasındaki bu çelişki ardarda gelen kuşaklarca ve bütün insanlığın, varoluşunun her anında harcadığı ortak emekle altedilir. Engels, «İnsan düşüncesi, ancak geçmişte, şimdiki zamanda ve gelecekteki milyarlarca, milyarlarca insanın bireysel düşüncesi olarak varolabilir,» demiştir (*)

Bilimin gerçekleri hazır kalıplar değillerdir, bunlar uzun bir evrim sonucunda ve sayısız kuşağın bilgisinin birikimiyle elde edilmiştir. Lenin, «Bilgi, düşüncenin nesneye sonsuz ve ebedi bir şekilde yaklaşma sürecidir. Doğanın insan düşüncesinde yansıması «cansız», «soyut», **hareketsiz**, ÇELİŞKİSİZ birşey olarak değil, hareketin, çelişkinin doğmasından çözülmesine kadar varan ebedi bir SÜRECİ olarak anlaşılmalıdır,» der (**).

■ Mutlak Gerçek, Göreli Gerçek

Tarihin her anında, bilimsel bilgi az yada çok eksiktir, tamamlanmamıştır. Gerçeğin bilinmesindeki ilerleme ve eksikliklerin yavaş yavaş düzeltilmesiyle, azaltılmasıyla, doğa olayları ve yasalarının yansımasının tamlık ve kesinlik kazanmasıyla olur.

Bilimsel ilerleme düşmanlarının sık sık kasıtlı olarak başvurdukları yaıanla, bilginin ilerlemesi sırasında karşılaşılan, belli bir alanda bilme'nin genel düzeyinin yetersizliği, araştırmada kullanılan teknik araçların kusurları gibi nesnel koşullara bağlı yanlışları ayırdetmelidir. Bilgilenmenin diyalektik

---

(*) F. Engels, Anti-Dühring, S. 119.

(**) V. Lenin, Bütün eserleri, Ç. 38, S. 186, Rusça baskı.

çelişkisi, aynı şekilde şurada da ortaya çıkabilir: gerçek, yanlışlarla bir arada yürür, bazen dar görüşlü hatta yanlış teorilerin bile gerçeğin ilerlemesinde rol oynadığı görülür.

XIX. yüzyılda, ışığın dalga teorisi fizikte egemendi. XX. yüzyıl başlarında, bu teorinin yetersiz ve sınırlı olduğu bulundu, çünkü ışık hem dalga hem de tanecik yapısındadır. Bununla beraber ışığın dalga teorisi optikte birçok önemli buluşlara yolaçtı ve birçok olayın açıklanmasını sağladı.

Hegel tarafından geliştirilen diyalektik metod, idealist, yanlış temeller üzerinde kurulmuştu. Fakat bu diyalektik metod da, gerçeğin yanlış bir teori çerçevesi içinde gelişmesinin diğer bir örneğidir.

Bilginin, bulunan gerçeklerin eksiklik, tamamlanmamışlık özelliğine bilginin **göreliliği** adı verilir. Göreli **gerçek**, eksik, tamamlanmamış gerçektir.

Fakat, bu görelilik özelliğini belirtmekle yetinirsek, mutlak gerçek sorununa yaklaşmak üzere daha öteye geçmezsek, birçok çağdaş fizikçinin düştüğü ve idealist filozofların çok işine gelen yanlışı tekrarlamış oluruz. Bunlar insanın bilgisinin yalnız göreliliğini, zayıflığını ve kusurlarını görür ve bu yüzden, nesnel gerçeği inkar eder, göreliliğe ve bilinemezciliğe varırlar. Bu tek yönlü görelilik açısından, her türlü safsata, her türlü hayal ürünü düşünce haklı çıkarılabilir, çünkü herşeyin göreli olduğu, mutlak diye birşeyin olmadığı kabul edilmektedir.

Lenin, diyalektik materyalizmin bütün bilgilerimizin göreli olduğunu kabul etmesi «hiç de nesnel gerçeğin olumsuzlaması anlamında olmayıp, ger-

çeğe göre bilgilerimizin yaklaşıklık sınırının tarihi göreliliği anlamındadır,» diyordu (*).

Daima göreli olan bilme'miz bilgilenme sürecinde korunup yeni gelişmelerin dayanağı olan nesnel ve doğru bir içerik taşır. Göreli gerçeklerin sürekli içeriğine, mutlak doğru içerik yada sadece **mutlak gerçek** denir.

Nesnel gerçeğin varolduğunu kabul etmek, mutlak gerçeğin varolduğunu kabul etmektir. Gerçekten, eğer bilme'miz nesnel bir gerçeği yansıtıyorsa kaçınılmaz boşluklara ve belirsizliklere rağmen, mutlak anlama gelen şeyleri içermesi gereklidir. Lenin, «nesnel gerçeği, yani insandan ve insanlıktan bağımsız olduğunu kabul etmek, şu yada bu şekilde mutlak gerçeği kabul etmektir,» diyordu (**).

İlkçağda Yunan materyalist düşünürleri hayatın cansız maddeden çıktığını, insanın atasının hayvan olduğunu öğretiyorlardı. Anaksimandros'a göre (M.Ö. VI. yüzyıl) ilk canlılar çamurdan çıkmıştır ve insan balıktan türemiştir. Bilimdeki ilerleme, hayatın ve insanın kökeni üzerine bu görüşlerin yanlış ve çok safça olduğunu gösterdi. Bununla beraber, burada mutlak bir gerçek vardı: bilimin doğruladığı, hayatın ve insanın doğal kökeni düşüncesi.

Mutlak gerçeğin kabul edilmesi, diyalektik materyalizmin insanın bilgisinin gücünü inkar eden bilinemezcilikten ve görelilikten ayırdedilmesini sağlar.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri C. 14, S. 124, Rusça baskı.
(**) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 120, Rusça baskı.

Çok defa, mutlak gerçeklerin hiç de çok sayıda olmadığı ve herkesçe bilinen, basmakalıp yargılara dönüştüğü söylenir. Örneğin «2 kere 2, 4 eder» yada «Volga, Hazer Denizine dökülür» denildiğinde mutlak, kesin gerçeklerden sözedilmiş olur, fakat bunlar büyük bir değer taşımazlar.

Gerçekte, insanın bilgisi bilimin daha sonraki gelişmeleriyle değişmeyecek, çok sayıda, son derece önemli mutlak gerçekler içerir. Örneğin, felsefi materyalizmin maddenin bilinçten önce geldiği şeklindeki tezi böyledir. Maddi değerler üretmeksizin toplumun varolamayacağı ve gelişemeyeceği gerçeği gibi, Darwin tarafından ortaya atılan canlı türlerin evrimi ve insanın hayvandan türediği düşüncesi de mutlak gerçektir.

Bu çeşitten mutlak gerçekler bilimsel teori ve yasalarda belirtilmiştir. Bunlar, insana pratik ve teorik etkinliğinde rehberlik ederler.

Bilgiyi bir süreç olarak kabul eden diyalektik materyalizm mutlak gerçek sorununa da aynı açıdan yaklaşır. Burada söz konusu olan, yalnız ,«Napoleon 5 Mayıs 1821'de öldü» türünden bazı kesin gerçekler değil, çok daha geniş bir mutlak gerçek görüşüdür. Mutlak gerçek, göreli olarak gerçek olanın içinde dereceli olarak biriken mutlak gerçek içeriği, nesnel evrenin daima daha derin, daha tam ve daha aslına uygun bir yansımasıdır.

■ Mutlak Gerçek ve Göreli Gerçeğin Diyalektik Birliği

Bilim tarihinde, göreli gerçeklerin daha başlangıçtan beri bir mutlak gerçek içeriğine sahip ol-

duğu, fakat sonradan elenen yanlışlar da taşıdığı her zaman görülen bir şeydir. Mutlak gerçeğin zemini genişleyip büyürken, yanlışlarsa gitgide azalır; göreli gerçek giderek mutlak gerçeğe yaklaşır ve göreli gerçeklerin toplamı mutlak bilgiyi oluşturur.

Lenin der ki, «Böylece, insan düşüncesi, niteliği gereği, göreli gerçeklerin bir toplamından başka birşey olmayan mutlak gerçeği bize vermeye yeteneklidir ve bunu bize verir. Bilimlerin gelişmesindeki her aşama, mutlak gerçeğin toplamına yeni katkılarda bulunur, fakat bütün bilimsel konuların gerçeklilik sınırları görelidir, bilim geliştikçe bazen genişler, bazen daralır.» (*)

Bilimde metafizik ve dogmacılığı yenmede bu diyalektik mutlak gerçek görüşünün büyük önemi vardır. Pekçok düşünür ve bilim adamı, kazandıkları bilgilerin hiçbir kesinleştirmeye ihtiyaç göstermeyen ebedi, tam, mutlak gerçekler olduğunu düşünmek eğilimindeydiler. Örneğin, Hegel kendi diyalektik metoduyla çelişkiye düşerek, kurduğu felsefe sistemini ebedi ve mutlak bir gerçekmiş gibi kabul ediyordu. Bilgide metafizik, mutlak gerçeğin de geliştiği ve bir süreç oluşturduğunu anlamamaktır.

Marx ve Engels, metafizik olan eski materyalizmin yanlışlarından arınmış yeni bir materyalizm şekli yarattılar. Fakat bu, onların felsefedeki gelişmeyi sona erdirdikleri, bütün felsefi gerçekleri tamamladıkları anlamına gelmez. Lenin şöyle diyordu: «Hiçbir zaman Marx'ın doktrinini tamamlanmış, dokunulmaz birşey olarak görmüyoruz;

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14, S. 122, Rusça baskı.

tersine, bunun sadece hayatta geri kalmak istemeyen bütün sosyalistlerin her yönde geliştirmek **zorunda** oldukları bilimin temel taşını koymuş ilduğu kanısındayız.» (*)

Marksist diyalektiğin yasa ve ilkeleri için de aynı şey mi söz konusudur? Kuşkusuz evet. Diyalektik de bir bilimdir ve gelişmemezlik edemez. Pratikteki değişmeler ve bilginin gelişmesiyle, diyalektiğin genel yasalarının anlaşılması da derinlik kazanmaktan geri kalmaz; yeni deneyle, yeni buluşlarla zenginleşmemezlik etmez. Diyalektiğin genel yasaları, çeşitli tarihsel koşullarda başka başka şekillerde ortaya çıkar ve bu nedenle bilinmeleri bu yeni koşulların incelenmesiyle kesinlik kazanır.

Fakat bir bilim olarak diyalektiğin gelişmesi insan düşüncesi tarihi boyunca, uzun bir süreç içerisinde kurulmuş temel ilkelerin bir yana bırakılması demek değildir; sadece bu ilkelerin bütün derinliği ve bütün genişliğiyle, daha iyi anlaşılması anlamına gelir.

■ Gerçeğin Somut Karakteri

İnsanın bilgisi sayesinde bulunan gerçekler, hayattan koparılmamalı, somut koşullara bağlanmalıdır. Materyalist diyalektiğin başlıca tezlerinden biri budur: soyut gerçek yoktur, gerçek somuttur.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 4, S. 217-218.

Okulda okuduğumuz öklid geometrisi doğru mudur? Kuşkusuz evet, fakat insanlığın ortalama ölçüleri içinde kalmak şartıyle. Mikrofizik ve galaksiler (samanyolları), arası uzaklıklar için yetersizdir. Bu alanlara öklidçi olmayan Lobaçevski, Rieman vs. geometrileri uygulanır.

Burjuva demokrasisi konusunda, Lenin bunun feodal düzene göre muazzam bir ilerleme olduğunu söylüyordu. Kapitalist toplumda, demokratik cumhuriyet ve genel oylama, proletaryanın sermayeye karşı savaşında kullandığı ekonomik ve politik örgütlerin kurulmasını sağladı. «Böyle birşey, hatta buna yakın birşey, köleler şöyle dursun, serf durumundaki köylüde bile yoktu.» (*)

Diğer taraftan Lenin, burjuva demokrasisinin halkın muazzam çoğunluğu için halk kitlelerinin devrimci eylemiyle kurulan demokrasiye göre dar ve sınırlı olduğunu da kesinlikle belirtir.

Diyalektik materyalizmin öğrettiği gibi, gerçek somut olduğundan olaylara genel formüller, katı şemalar aracılığıyla yaklaşmamalıdır. Diyalektik bize olguları, olayların somut zincirlenişini gözönüne almayı, değişen koşulları analizlemeyi, yeni koşullara uygun bir şekilde hareket etmeyi öğretir. Diyalektik, yasalarının ve genel ilkesinin somut durumu gözönüne alınarak uygulanmasını zorunlu kılar. Ancak böyle bir tutum pratik ihtiyaçlara cevap verir.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 29, S. 449, Rusça baskı.

■ Marksist Gerçek Teorisinin Bilim ve Pratik İçin Önemi

Mutlak ve göreli gerçek ve gerçeğin somut özelliği üzerine diyalektik materyalist teorinin bilim ve pratik için önemi büyüktür.

XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarında fizikteki evrimi inceleyen Lenin, bu devirde pekçok bilginin düştüğü idealistçe yanılgılara işaret ederek bunların bilgilenme sürecinin diyalektiğinin anlaşılmaması yüzünden olduğunu söylüyordu. Metafizik olarak düşünen herkes, ya düşüncenin mutlak olduğunu, yada hiç olmadığını kabul eder. Bilim adamları uzun süre klasik fizik teorilerini mutlak gerçekler saydılar. Yeni buluşlar eski bilimsel bilgileri yıkıp, eskimiş teorilerin yetersizliğini göstererek büyük bir şaşkınlık yarattı. Bazı bilginler artık, ne nesnel gerçeğin ne de mutlak gerçeğin varolmadığı, bütün bilgimizin baştanaşağı göreli, itibari, öznel olduğu izlenimini edindiler. Bu rölativist tutum onları felsefi idealizme sürükledi.

Diyalektiğin bilinmesi, bilginlerin hem idealist yanılmalardan sakınmalarını hem de bilmin karşısına çıkan güçlüklerin üstesinden gelmelerini sağlar.

Mutlak ve göreli gerçek diyalektik görüşü bilgilenme süreci içinde ortaya çıkan yanılgılar karşısında doğru bir tutum almanın yollarını gösterir. Gerçek basmakalıp birşey değildir. Bilgi edinme, içinde yanılmalar, sapmalar, dar görüş ve teoriler bulunması mümkün olan karmaşık bir süreçtir. Fakat, bilimin ileri sürdüğü düşünceler eleştirinin süzgecinden geçer, pratiğin potasında tavlanır,

yanlış olan herşey bir yana atılıp yok olurken, nesnel içerik ve mutlak gerçek kalır ve bilimin hazinesini oluşturur.

Hiç kimse mutlak şekilde yanılmaz olduğunu ileri süremez. Fakat eğer yanlışlar kaçınılmazsa, bu her somut bilgilenme eyleminin, bütün bilginler için kaba yanılmalar getireceği anlamına gelmez. Araştırıcı bu yanlışları önlemek için yeterli tedbirleri alabilir ve almalıdır. Bunun yolları, diyalektik metodu uygulamak, pratikle sıkı temas halinde kalmak, soruna bütün yönlerinden yaklaşmak, problemleri ve önerilen çözümleri ortaklaşa incelemek vs. dir.

Herkes yanılabilir. Fakat herşeyden önce büyük hatalar işlememek ve ikinci olarak ise yanılma ortaya çıkınca inada kapılmamak gelir.

Eleştiri ve özeleştirinin gelişmesi, bilgilenmede olduğu gibi pratik etkinlikte de yanlışa düşme riskini azaltır, bir defa yanlışa düşülünce de bunun ortaya çıkmasını sağlar. Bilimde çeşitli görüşler arasındaki mücadele, araştırıcının kendi çalışmasına karşı eleştirici bir tavır takınması, başkalarının eleştirici gözlemlerini dikkatle inceleme, bunlar bütün bilim adamlarının normal etkinlik koşullarıdır. Eleştirinin susturulması, ne şekilde olursa olsun, araştırıcılara ve bilime büyük zarar verir.

Diyalektik gerçek görüşü bizim dogmatizm ve revizyonizme karşı mücadelemizi kolaylaştırır. Dogmatizm ve revizyonizm marksizmin düşmanıdır bunlar gerçeğin göreli ve somut özelliği hakkındaki diyalektik materyalist teoriye bağlılıklarını ileri sürseler de gerçekte bu teoriyi inkâr ederler. Dogmatizm teorik ilkeleri her türlü koşulda aynı

şekilde uygulanabilecek mutlak ve evrensel gerçekler olarak ele alır, fakat somut durumu, yeni olayların ortaya çıkışını bir yana bırakır. Revizyonizm ise, kullandığı yöntem bakımından, rölativizmi (görelilik) son haddine vardırır, ne olursa olsun bütün gerçeklere salt görelilik özelliği yükler, marksizmin devrimci özünü oluşturan temel ilkeleri reddeder.

Marksist diyalektik, hem dogmatizmin hem de revizyonizmin metafizik kusurlarını ortaya çıkarır. Bilgilerimizin göreli özelliğini kabul eden diyalektik, teorik formülleri kalıplaşmaktan, dogmalar halini almaktan kurtarır; bütün genel gerçeklerin somut şekilde uygulanmasını gerektirir. Ayrıca, diyalektik bilgilenme süreci sırasında mutlak gerçeklerin billurlaşıp birikmesine taraftardır, bu özellikle marksist-leninist teorinin temel ilkeleri için önemlidir. Bunlar geliştirilebilir, zenginleştirilebilir, toplumsal pratiğin ve bilmin verilerine uygun olarak somutlaştırılabilir ve bu yapılmalıdır, fakat bu ilkeleri reddetmek gerçeğe ihanet etmek demektir.

4 PRATİK, GERÇEĞİN ÖLÇÜSÜ

Bir fikrin yada bilimsel bir teorinin topluma hizmet edebilmesi için doğru olması, doğru olup olmadığını saptamak içinse gerçekle karşılaştırılması ve gerçeğe uygunluğunun araştırılması gerekir.

Fakat, bu nasıl yapılmalıdır? Bu sorun haklı olarak en güç problemlerden biri sayılmış ve filozoflar uzun zaman bunu çözememişlerdir. İlk defa olarak Marx, gerçeğin ölçüsünü insan bilincinde arama eğiliminin boşluğunu kavramış, insanın, düşüncesinin gerçekliği ve gücünü ancak pratik etkinlik içinde ispatlayabileceğini ortaya koymuştur.

Gerçekten, pratik olmaksızın, insan, bilgilerinin doğruluğunu araştıramaz. Bilme'nin temeli ve amacı olan pratik kazanılan bilgilerde doğru olanı olmayanı ayıran yüce yargıdır. **Pratik gerçeğin** ölçüsüdür.

Diyalektik materyalizm pratiği, bir süreç olarak düşünür ve bu süreç içinde maddi bir varlık olan insanın kendisini çevreleyen maddi gerçeği etkilediğini kabul eder. Evreni değiştiren insan etkinliği ve herşeyden önce de devrimci ekonomik ve toplumsal etkinliktir.

Üretimde, makina, araç, fabrikasyon usulleri kullanılmasının denenmesi bilimsel ve teknik düşüncelerin gerçekleştirilmesinin en yaygın şeklidir.

Araştırmada, pratik daha çok bir deney, yani insanın doğal olaylara etkin katkısı görünüşüne bürünür. Burada, teorik hipotezlerden hareket ederek incelenen olayı meydana getirmek yada durdurmak için gerekli koşullar yapay olarak yaratılır.

İncelenen nesne, örneğin bir yıldız ise ve üzerinde doğrudan doğruya etkide bulunma olanağı yoksa, düşüncelerimizin doğruluğunun sınanması, astronomi gözlemlerinin sonuçları ve astronomi ile ilgili bilim dallarının (örneğin fizik) verileriyle karşılaştırma yoluyla yapılır.

Bazen, yeni düşünceler dolaylı yoldan, yani artık nesnel gerçek olma değeri kazanmış teori ve bilimsel yasalar yardımıyla kontrol edilir. İnsanlığın sahib olduğu bilgilerin bütünü, yeni deneylere başvurmadan bazı düşünceler üzerinde yargıya varmayı sağlar. Örneğin, bir araştırmacı herhangibir araştırma kurumuna yeni bir «devridaim makinası» taslağı sunarsa, hiçbir zaman bu taslağın bir modeli yapılmayacak ve pratikte doğruluğu araştırılmayacaktır ve genellikle bu tasarının incelenmesi önerisi reddedilecektir.

«Devridaim makinası»nın olabileceği düşüncesi doğanın temel yasaları ile çelişkilidir, yanlışlığı yeni araştırmalara gerek bırakmayacak kadar açıktır. Bununla, bu durumda pratiğin kıstasının bulunmadığını söylemek istemiyoruz. Fakat bu kıstas, dolaylı yoldan, daha önceden kontrol edilmiş ve uygun bulunmuş doğruların aracılığı ile, yani geçmişin deneyi sayesinde uygulanmıştır.

Pratik, sosyal bilimlerde de gerçeğin ölçüsüdür. Bu alanda, pratik denilince bazı bireylerin etkinliğini değil, önemli toplumsal grupların, sınıfların, partilerin eylemini anlarız. Zorunlu bir şekilde sınırlı ve dar olan bireysel deneyin. sınıf ve parti ortak deneyinin karşısına çıkarılması asla doğru değildir. Ancak kitlelerin ekonomik ve devrimci etkinliği toplumsal teorilerde doğruluğun ölçüsü olabilir.

Büyük Sosyalist Ekim Devrimi, kapitalist üretim tarzı üzerine marksist analizin, kapitalizmin kaçınılmaz düşüşünün ve yerine sosyalizmin geçişinin parlak bir doğrulamasıdır.

Diyalektik materyalizm, pratik etkinliği gerçeğin ölçüsü haline getirirken düşüncenin önemini de hiç azımsamaz. Marx, teorinin bütün sırlarının «insanın pratiği ve bu pratiğin kavranmasıyla köklü bir şekilde çözüldüğünü» söylemiştir (*). Düşünce, teori ve fikirlerin doğrulamasında en başta gelen bir rol oynar. Gerçeğin ölçüsü olan pratik, göstergesi otomatik olarak «doğru»yu ve «yanlış»ı gösteren bir alet değildir. Pratik eylem içeri-

(*) K. Marx, Thesen über Feuerbach, Marx-Engels, Ausg. Schriften, Bd. II S. 378

sinde, insanlar belirli bir sonuca varırlar. Bu sonucun anlamı ise ancak düşünce ile kavranabilir.

Örneğin yeni bir modelin yada yeni bir buluşun ilk denemesinin başarısızlığa uğraması her zaman bu tasarının bir değeri olmadığı sonucuna varmayı gerektirmez. Ancak temel düşüncenin ve gerçekleşmesindeki koşulların dikkatli bir analizi sonuç üzerine doğru bir değerlendirme yapılmasını sağlar.

Pratik yerinde saymaz, durmadan değişir; gelişir, ilerler. İnsanın etki alanı ve çevredeki evrenin derinliklerine girme olanağı sürekli olarak genişler. Bazen, pratiğin bir düşünceyi doğrulaması için çok uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Fakat er geç gerçek fikir önüne geçilmez bir şekilde doğrulanır. Örneğin, yer'in küre şeklinde olduğu fikri Macellan'ın 1519-1522 yıllarında dünyanın çevresini dolaşmasına kadar kuşkuyla karşılanmış ve sapık bir düşünce sayılarak reddedilmiştir.

Pratik de geliştiğine ve ilerlediğine göre, burada da eski ve yeninin varolabileceği sonucuna varabiliriz. Bu yüzden, her türlü pratik gerçeğin güvenilir bir ölçüsü değildir. Yeni düşüncelerle mücadele ederken, tutucular da pratiğe başvurur, fakat bu eskimiş bir pratiktir. Öncü teori, öncü pratiğe dayanır. Bu pratik, teorinin gerçekliğini değerlendirmeyi sağlar, bilime yeni malzeme kazandırır, fikri uyandırır ve ilerletir.

Göreli gerçek bir mutlak gerçek payı içerdiği gibi, pratik de, tarih bakımından sınırlandırılmış olduğu halde, her belirli anda sürüp giden bir değer taşır; çünkü pratik insanla nesnel evren arasındaki bağlılığın zorunlu ve değişmez bir şeklidir.

Pragmatizm, İş Dünyasının Felsefesi

«Pragmatizm» (Yunancadaki pragma, atos: eylem, iş kelimelerinden) kapitalist ülkelerde, özellikle A.B.D.'de yaygın bir felsefedir. Bazı burjuva filozofları pragmatizmin durmaksızın eylemden sözetmesini, düşünce ve teorilerin ölçüsünün pratik olduğunu ileri sürmesini bahane ederek bu felsefeyi marksizme yaklaştırmanın yollarını ararlar. Revizyonistlerse marksistleri pragmatizmle suçlarlar.

Gerçekte, marksizm emperyalist burjuvazinin ideolojisini dile getiren bu idealist doktrinin düşmanıdır. Pragmatizm pratikten sözeder, kendisini «eylem felsefesi» diye öne sürerken burjuva «pratik» anlayışını destekler. Bu anlayış sübjektif (öznel), bireyci, usaaykırı ve bilinemezci, bilim dışı bir evren varsayımı üzerine merkezlenir.

Pragmatizmin ana fikri, insanın, hakkında kesin hiçbirşey bilemediği bir evren içerisinde davranışlarını saptamak zorunda olduğu düşüncesidir. Bizim için bilinebilir olan tek şey, bir duyumlar ve heyecanlar karmaşası, iç birlikten yoksun ve hçr türlü akılcı bilgiden gizlenen bir evrendir. Pragmatizmin kurucularından olan William James, şunları öne sürüyordu: «Belki de biz evrende kitaplığa kapatılmış kediler, köpekler gibiyiz: onlar kitapları görür ve konuşmaları dinler, fakat hiçbir şey anlamazlar.» (*)

İnsan hiçbirşey bilmediğine göre nasıl davranmalıdır? James bilginin yerini inanca, özellik-

(*) W. James, A Pluralistic univers, London 1909, S. 309.

le dinsel inanca bırakmasını, her türlü mantıkî düşüncenin bir yana bırakılmasını öneriyordu.

Önderleri Dewey olan diğer bazı pragmatistlerse, bir «deneysel», «enstrümantal mantığı» salık verirler. Bu mantık, sonuç olarak, sınama yanılma metoduyla, belli durumlar için en elverişli davranış şekillerini araştırmaya varır. Bu görüş açısından, düşünce insana bilgiyi değil, zor bir durumda bir kurtuluş yolu bulma ve bunu başarma yeteneğini kazandırır.

Pragmatistler, kavramlar, yasalar ve bilimsel teorilerin nesnel gerçeğin yansımaları yada kopyaları olmayıp, sadece belirli bir amaca erişmek için «eylem planları», «araçlar» olduklarını kabul eder. Eğer bir düşünce yada teori «kazanç sağlar» ve başarıya götürürse o iyidir, doğrudur, tersi olursa kötüdür, yani yanlıştır. Bu filozoflar doğru ve yanlış kavramlarına bundan başka anlam vermezler.

Pragmatizm, inanç konularının çok faydalı, ve öyleyse doğru olduğunu kabul eder. Faydalılık ilkesi yalnız bilgiye değil, her türlü pratik ve entellektüel etkinliğe de yayılmıştır, o şekilde ki bu doktrine cizvitlerin «sonuca götüren her yol doğrudur» sloganı yakıştırılabilir.

Bizi çevreleyen evrenin nesnel gerçeğini inkar eden pragmatistler, evreni «deney»in emrine verilmiş bir ilk, ham ve şekilsiz madde olarak düşünürler Bu madde insanların güttüğü amaçlara göre şu yada bu şekle girebilir. Evren «plastik»tir, daima bizim yaptığımız gibidir, «insanın kullandığı zorlamaya seve seve boyun eğer»; nesnel olgular, «dikbaşlı» olgular yoktur; ancak bizim onlar hakkındaki yorumumuz vardır. Böylece gerçek tamamıyla özneye ve onun iradesine bağlı olur.

Bu düşünürler yanlış bir pratik anlayışından hareket eder, insan etkinliğinin iradeye bağlılığını ölçüsüz bir şekilde abartır, bu iradeyi gerçeğin temeli yaparlar. Fakat bu filozofların iddialarının tersine olarak insan etkinliği dış evreni yaratmaz, ancak insandan bağımsız olarak varolan gerçeği değiştirebilir. Başarı kazanmak için, bilinçli etkinlik, şeylerin nesnel özelliklerinin ve onları yöneten yasaların bilinmesine dayanmalıdır. Pragmatistlerin öne sürdükleri gibi bilgiyi bir yana bırakmak şöyle dursun, eylem onu içerir. Kuşkusuz, bazı hallerde, yanlış bir düşünce bir kısım geçici başarıya ulaşmayı önlemeyebilir. Fakat bu «başarı», faşist mitoslar üzerine kurulmuş hitlercilikteki gibi gelip geçicidir.

Bütün evreni bir «plastik», kolayca şekil verilebilen gerçek gibi tanıtan bu ideoloji, koşullar ve nesnel yasalar ne olursa olsun irade, katılık ve enerjiyle ulaşılamayacak amaç olmadığı gibi sapık bir düşünceyi aşılar.

Pragmatizm, temelde, kendilerini kapitalist dünyanın mutlak sahipleri sayan finans ağaları, parababaları ve tekellerin ideolojisini dile getirir. Nesnel olguları hiçe sayan bu idealist felsefe politikada saldırgan ve maceracı eğilimleri körükler, «kuvvet durumları» politikasına teorik zemin hazırlar. Doğru ile yanlış arasında nesnel bir ayırımı kabul etmeyen, doğru ile faydalıyı özdeşleştiren pragmatizm, pervasız bir gidişi körükler, egemen sınıfın kendisine yararı olan her yalanı, her suçu haklı çıkarmasını sağlar. Bu doktrinin özü gereği, yalanın, şiddetin ve saldırganlığın haklı çıkarılması en gerici emperyalist çevrelerin çıkarlarına uygundur. Mussolini'nin James'ten çok şey öğrendi-

ğini açıklaması ve pragmatizme «faşizmin temel taşı» gözüyle bakması sebepsiz değildir.

Ayrıca, her türlü pratik ve teorik etkinliği acele ihtiyaçlara bağlı kılmakla pragmatizm, sübjektif, dar anlamıyla pratik, oportünist bir tutumu haklı gösterir. İşçi hareketine uygulanınca, bu felsefe, proletarya sınıfının bütün hedef ve çıkarlarının unutulması, bir kısım sıradan amaçların izlenmesi anlamına gelir.

Pragmatizm, bilimsel, ilerici dünya görüşünün düşmanıdır.

5 ZORUNLULUK VE İNSANLIĞIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Marksist felsefe emekçileri evrim yasalarının ve nesnel dünyanın değiştirilmesinin bilgisiyle silahlandırır. Emekçilerin her çeşit baskıdan kurtulması, yeni bir hayat, özgür bir hayat yaratması için mücadelelerinde güçlü bir araçtır.

Fakat insanlığın özgür olması olanağı var mı? İnsan kendi kaderinin hakimi olabilir mi? Bu sorular her zaman insanın zihnini kurcalamış, fakat bunlara inandırıcı bir cevap bulunamamıştır. Düşünceler, çeşitli, fakat hepsi de yanlış sonuçlara varıyorlardı.

Bazıları fatalizmi (kadercilik) özgürlüğün inkarını, yani insanın bütün eylemlerinin sonsuza kadar önceden belirlenmiş olduğu doktrinini öğretiyordu. Dinsel kadercilik (islâm dininde ve kalvinizmde) insanın iradesinin tanrı tarafından önceden belirlenmiş olduğunu öne sürer. D'Holbach gibi metafizikçi materyalistler doğal zorunlulu-

ğun insanı zincire vurduğu ve özgürlüğüne yer bırakmadığı düşüncesini destekliyorlardı.

Birçok idealist akımsa, tersine doğal zorunluluğu inkar eder, bütün evreni bilinç ve insan iradesine indirger. İnsanın tam özgür olduğunu, mutlak kişi iradesine sahibolduğunu öne sürer. Bunlar, bir örneği de varoluşçuluk olan endeterminist teorilerdir.

Marx'tan önceki düşünürler arasında, zorunluluk ve özgürlük sorununa en derin çözüm şeklini öneren Hegel'dir. Fakat bu çözüm, onun bütün doktrini gibi idealist temellere dayanır. Hegel, özgürlüğü bilinçli zorunluluk gibi tanımlayarak bu iki kavramı birbirine bağlamaya çalışmıştır. Fakat zorunluluktan «mutlak düşünce»nin zorunlu gelişmesini anlıyordu. Özgürlük ise ancak ruhsal alanda gerçekleşebilecekti.

Hegel'in ve diğer idealistlerin teorilerindeki başlıca yanlış, özgürlüğün sadece ruhsal alanda, bilinçte düşünülmesi ve insan hayatının gerçek koşullarının tamamen biryana bırakılmasıdır. İnsanın gerçek özgürlüğü doğa ve toplum yasaları karşısında hayal ürünü bir bağımsızlığa değil (böyle bir bağımsızlık olanaksızdır), bu yasaların bilinmesine ve bu bilgi üzerinde temellenmiş eyleme dayanır.

İnsanlar doğa üstü varlıklar değillerdir; nefes almamazlık edemedikleri gibi, doğa yasalarının da dışında olamazlar. İnsanlar toplum içinde yaşarlar, o halde, toplumun gelişme yasalarından kaçamaz, onları ortadan kaldıramaz ve isteklerine göre yenilerini koyamazlar.

Fakat biz doğa ve toplum yasalarını keşfedebilir, özelliklerini ve işleyiş yönlerini bilebilir ve

bunlardan çıkarlarımıza uygun bir şekilde yararlanabiliriz.

Bunun doğa alanındaki en iyi kanıtı, doğa yasalarının akılcı uygulanmasıyla kurulmuş modern tekniktir.

İnsanın toplum yasalarına egemen olmayı başarması çok daha zordur. Bu yasalar, yüzyıllar boyunca insanı boyunduruğu altında tutmuştur. Emekçi ekonomik hayatın kendiliğinden yasaları ve sömürücü sınıfların egemenliği yüzünden köleleştirilmişti.

İnsanın kurtuluşu, toplumsal köleliğin, sınıf baskısının ortadan kaldırılması, özgürlüğün doğuşu uzun ve zor bir tarihi süreçtir. Ancak yüzyılımıza gelince hızlanmış, marksizm-leninizmden esinlenip sosyalizm için savaşın sayısız kitleleri içine almıştır. Sosyalist toplumun kuruluşu insanlığın zorunluluğun egemen olduğu dünyadan özgürlüğün egemen olduğu dünyaya sıçramasını gösterecektir.

Toplumun yüzyıllarca süren gelişmesi boyunca, insanlar iradelerine bağlı olmayan nesnel zorunluluğa boyun eğmekle beraber giderek doğaya egemen olmakta ve toplumsal kurtuluşlarının koşullarını yaratmaktadırlar. Bu tarihi süreç doğa yasalarından farklı özel toplumsal yasalar tarafından yönetilir. İnsan toplumunun gelişmesine yön veren bu yasaların incelenmesi marksist-leninist felsefenin özel bir bölümünün konusudur, bu, bundan sonraki bölümde inceleyeceğimiz **tarihi materyalizmdir.**

İKİNCİ KISIM

materyalist tarih görüşü

dördüncü bölüm

Tarihi Materyalizmin Temeli

I SOSYAL TEORİLERDE DEVRİMCİ BİR DÖNÜM NOKTASI

İnsanlar çok eski zamanlardan beri toplumsal düzeni neyin belirlediği, insan toplumunun nasıl geliştiği sorularına cevap aramışlardır: İnsanlar içinde yaşadıkları toplumu öğrenmek, kendileri için tayin edici olan, en başta gelen çıkarlarını ilgilendiren sorunları bilmek istiyorlardı.

Toplumsal düzen rastlantı eseri olarak mı kurulmuştur, yoksa gözle görülmez fakat zorlayıcı bazı nedenlerin mi sonucudur? Bu düzen değiştirilebilir mi, yoksa insanlar sonsuza kadar ona baş-

eğmeğe mahkum mudurlar? Binlerce yıldan beri bir avuç azınlık tarafından ezilmiş, köleleştirilmiş, horlanmış olan milyonlarca insanın geleceğini iyiye götürecek güçler nelerdir? İyi yaşama ve özgürlük herkes için sağlanabilir mi, yoksa bir azınlık için midir bütün bunlar? Eğer buna olanak varsa, yolları nelerdir? İnsanlığı bu kadar özlenen bu amaçlara kim ulaştıracaktır? Ve nihayet, insanlık hangi doğrultuda gelişmektedir: gelişme ve ilerleme yönünde mi, yoksa durgunluk ve çöküş yönünde mi?

Tarihin her çağında, bütün halkların düşünürleri bu sorulara cevap bulmaya çalıştılar. Fakat yüzyıllar boyunca teorileri, diğer bilim adamlarının eleştirileri ve tarihi evrim tarafından çürütüldü. Toplumun bilinmesi zor bir çaba gerektiriyordu.

Toplumun evriminin, doğadaki evrimden çok daha karmaşık olduğu gerçektir. Doğal olaylar doğrudan doğruya gözlenebilecek bir düzen gösterirler, bu da onların daha kolay anlaşılmasını sağlar. Toplumsal hayatta aynı düzenliliği ortaya çıkarmak çok daha güçtür, bu ise toplumun bilimini daha karmaşık bir hale getirir, yasalarının farkedilmesini engeller.

Diğer bir fark: doğada, kendiliğinden, kişiliksiz güçlerle karşı karşıyayız. Oysaki, toplum tarihinde, bilinçli ve iradeli, birtakım hedefleri olan insanların etkinliği söz konusudur. İlk yaklaşımla, yapılacak başlıca işin bu insanları harekete getiren etkenleri gün ışığına çıkarmak olduğu sanılabilir. Çünkü, eğer bir eylem adamının güttüğü amaçlar biliniyorsa, onun niçin şu yada bu şekilde hareket ettiği anlaşılır. Fakat Marx'tan önceki

sosyolojide en başta gelen ve bugün bile toplum üzerine burjuva teorilerinde egemen olan bu psikolojik açıklama yetersiz ve yüzeyseldir.

Elbette ki, bütün bireyler belirli etkenler tarafından harekete geçirilir ve bazı amaçlar güderler. Fakat önce, herhangi bir bireyin neden şu yada bu etkenler yada hedefler tarafından harekete geçirildiği, neden diğerleri tarafından harekete geçirilmediği sorulabilir. Sonra, yüzeysel de olsa tarih bilgisi gösterir ki, insanların özlem ve çıkarları ve dolayısıyla eylemleri daima birbirlerine karşıttır ve bu çatışmanın sonunda ortaya çıkan tarihi olay, buna katılanların istedikleri gibi olmaktan çok uzaktır.

Örneğin, 1789-1794 Fransız devriminin önderleri aklın ve adaletin sonsuza dek sürecek egemenliğini kurduklarını, doğal eşitlik ve ortadan kaldırılamıyacak insan hakları temeline dayanan toplumu oluşturduklarını düşünüyorlardı. Fakat gerçekte, onların burjuva sınıfının egemenliğine yol açmaktan başka birşey yapmadıkları anlaşıldı. Feodal derebeyleri ve serfler arasındaki eski eşitsizliğin yerini burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki yeni eşitsizlik aldı.

Dolaysız çıkarlarına tatmin ararken insanlar genel bir kural olarak, kendi eylemlerinin toplumsal sonuçlarını göremezler; işte bu sebeple toplum tarihi, en az doğa kadar kendiliğinden bir süreç halini alır. Her bireyin bilinçli eylemiyle toplumun bütünüyle kendiliğinden evrimi arasındaki bu çelişki Marx'tan çok önce farkedilmişti. Fakat bilginler bunu doğru bir şekilde açıklayamıyorlardı. Bazı tarihi kişilikleri etkileyen amaç ve etkenler üzerine göreli tahminlerde bulunuyor ve böy-

lece tarihi bir olağanlıklar yığını haline getiriyorlardı. Tarihi zorunluk bir süreç olarak görenlerse çok keçmeden kaderciliğin içinde boğuluyor, tarihe insanın eylemlerini yöneten ne olduğu belirsiz (tanrı, «mutlak düşünce», «evrensel akıl» v.s.) bir gücün eyleminin sonucu gözüyle bakıyorlardı.

Toplumsal evrimin karmaşasına bağlı olan idealist tarih görüşü, bazılarının yoksulluğu ve köleliği ile diğerlerinin zenginliği ve gücünün, ekonomik ve toplumsal eşitsizliğin gerçek sebeplerinin örtülü kalmasından çıkarı olan sömürücü sınıfların desteğinden yararlanır. Böylelikle, idealist toplum görüşleri bugün bile kapitalist ülkelerde yaygındır ve etkileri büyüktür.

İnsanların düşüncelerini, görüşlerini, bilinçli eylemlerini belirleyen etkeni açıklamak için toplumsal olayları inceleme metodunda devrimci bir dönüşüm yapmak gerekiyordu. Bu dönüşüm ancak, sınıf savaşımn maddi, ekonomik köklerini gün ışığına çıkaran kapitalizmin kuruluşundan ve işçi sınıfının tarih sahnesine çıkmasından sonra mümkün oldu. Daha ileride göreceğimiz gibi, işçi sınıfı toplumun sıkı sıkıya bilme bağlı bir açıklamasını yapmaktan korkmayan, hatta bundan hayati çıkarı olan ilk toplumsal sınıftır.

Ancak bu tarihi koşullar, diyalektik materyalizmi toplumun ve toplum tarihinin incelenmesi şeklinde genişleten, toplumsal evrimin genel yasalarının bilmini kuran Marx ve Engels'in bilimsel eserlerini yaratmalarını olanaklı kıldı. Bu eser, **tarihi materyalizm, yada materyalist tarih görüşüdür.**

Toplum biliminde Marx ve Engels tarafından gerçekleştirilen dönüşüm, herşeyden önce, onların

hiçbir doğaüstü gücün varolmadığını, insanların kendi tarihlerinin yapıcıları olduklarını kanıtlamalarında dile gelir. Böylece, her türlü mistik toplum görüşüne öldürücü bir darbe indirilmiş, tarihi dıştan hiçbir kuvvetin işe karışmasını gerektirmeyen doğal bir süreç olarak kabul eden görüşün yolu açılmıştır.

Diğer yandan, marksizm insanların kendi tarihlerini canlarının istediği bir şekilde değil, maddi, nesnel, daha önceki kuşaklardan miras edinilmiş koşullar içinde yaptıklarını ortaya koyar. Böylece, iradecilik ve sübjektivizm yıkılmış ve tarihi doğal bir süreç olarak gören anlayış şeklinin yolu açılmıştır.

Tarihi materyalizmin temel ilkesi Marx tarafından şu sözlerle açıklandı: «İnsanların varlığını belirleyen onların bilinci değildir; tersine onların toplumsal varlığı bilinçlerini belirler.» Başka bir söyleyişle, doğada olduğu gibi toplumda da ilk veri varlıktır, maddi hayattır, bilince, ruhsal hayata göre belirleyici odur.

Elbette, burada söz konusu olan ayrı ayrı bireylerin varlığı ve bilinci değil, önemli toplumsal gruplar, sınıflar toplum tabakaları ve sonunda toplum, yani bireysel değil, toplumsal varlık ve bilinçtir.

Marksizm, toplum bilincinin belli bir toplumdaki bütün politik ve hukuki teorilerin, din, felsefe ve ahlak görüşlerinin toplamından oluştuğunu, ve fazladan, toplum bilimini, sanatı ve toplumsal psikolojiyi (ortak duygular, ruh halleri, gelenekler, v.s.) de içerdiğini öğretir. Toplumsal varlığa gelince, bu bütün karmaşıklığıyla ve bütün çelişkileriyle toplumun maddi hayatıdır.

Tarihi materyalizmin ortaya koyduğu gibi toplumun tüm dış görünüşünü, yapısını, düşüncelerini ve kuruluşlarını belirleyen maddi hayattan somut olarak neyi anlamalıdır?

2 ÜRETİM TARZI TOPLUMSAL HAYATIN MADDİ TEMELİDİR

Toplumun maddi hayatı, herşeyden önce insan emeğidir. Emeğin amacı hayat için vazgeçilmez önemi olan nesne ve değerlerin üretilmesidir: bunlar, besinler, giysiler, barınaklar vs. dir. Bu etkinlik doğal, ezeli ve ebedi bir zorunluluk, toplumun varoluşunun mutlak koşuludur. Engels'in dediği gibi, politika, bilim, sanat, din v.s. ile uğraşmadan önce insanın yemesi, içmesi, barınması ve giyinmesi gereklidir (*).

Üretimin doğal temelleri coğrafik ortam ve nüfus yoğunluğudur. Bunlar, toplumsal evrimde büyük bir rol oynamalarına, onu yavaşlatıp hızlandırmalarına karşın, tarihi sürecin temelini oluşturmazlar. Tek ve aynı bir doğal ortam içinde, değişik toplumsal rejimler yer alabilir ve nüfus yoğunluğu, değişik tarihi koşullarda aynı rolü oynayamayabilir. Dış ortama pasifçe uyan hayvanların

(*) Bakınız: F. Engels, Rede am Grabe von Karl Marx Augs. Schriften, Bd. II, S. 156.

tersine olarak, insan çevre üzerinde etki yapar, araç yapmaya ve kullanmaya yeterli olan emeği sayesinde kendisine gerekli olan maddi değerleri elde eder.

Toplum, araçlarını keyfine bağlı olarak seçmez. Her yeni kuşak, daha önceki kuşakların yarattığı üretim araçlarını alır ve bu araçlar yardımıyla dereceli olarak değişir ve gelişir. Bu araçlardan vazgeçmek, geriye dönmek, traktörden kara sabana, makinalı endüstriden ortaçağ zanaatkârının ilkel imalathanesine geçmek toplum için olanaksızdır, çünkü bu, toplumun bütünü için olmasa bile, büyük bir çoğunluğu için, çoğalan nüfusa gerekli maddi değerlerden yoksun kalma sebebiyle yokolmak demektir.

Ayrıca, bu araçların mükemmelleşmesi belirli bir düzene uyar. İnsanlık, örneğin, bir sıçrayışta baltadan atom santraline geçemezdi. Her yeni ilerleme ve buluş ancak geçmişin kazançlarından hareket edilerek gerçekleştirilebilir, belli bir ülkede yada daha ileri bir başka ülkede üretimde yavaş yavaş biriktirilen deneyi, adetleri ve bilgiyi göz önüne almak zorundadır.

Fakat iş araçları kendiliklerinden işlemezler. Üretimde başlıca rol, bazı çalışma alışkanlıkları ve kazanılmış deneyler sayesinde araçlara şekil veren ve bunları kullanan insanlarındır.

Üretim güçleri, üretim araçlarını, sayelerinde maddi değerler yaratılan iş aletlerini ve belli bir deneye dayanarak üretimde bulunan insanları kapsamına alır.

Bununla beraber, toplumun maddi hayatı üretim güçleriyle sınırlandırılmış değildir.

Üretim, ıssız adadaki Robinson gibi tek ba-

şına bireylerin işi değildir. Daima **toplumsal** özelliktedir. Maddi değerlerin üretiminde, insanlar, istesinler, istemesinler, birbirlerine bağlıdırlar; herbir üreticinin emeği, toplumsal emeğin bir parçasıdır.

Tarihin ilk aşamalarında bile insanlar yaşamaya devam edebilmek ve en ilkel araçlar yardımıyla varoluşları için gerekli çareleri bulmak ve vahşi hayvanlara, doğa güçlerine karşı savaşmak için birleşmek zorunda kaldılar. Toplumsal emeğin bölünmesi geliştikçe, insanların birbirine bağımlılığı da arttı. Böylelikle, iş kollarının ortaya çıkmasıyla, köylüler zanaatkarlara, zanaatkarlar ise birbirlerine ve köylülere bağımlı duruma geldiler. O halde, üreticilerin birçok bağlarla birbirlerine bağlı olduklarını görüyoruz.

Burada söz konusu olan yalnızca çeşitli üretim kollarında çalışan insanlar arasındaki ilişkiler değildir: üretim güçlerinin gelişmesindeki belirli bir aşamada, daha ileride göreceğimiz gibi bütün üretim araçlarının yada bunların en önemlilerinin mülkiyeti doğrudan doğruya üreticilerin elinden alınır ve az sayıdaki toplum üyesinin elinde toplanır. Bundan sonra, artık üreticilerle iş aletleri bir daha biraraya gelemezler; üretim araçlarının sahipleriyle üreticiler arasında belirli ilişkiler ortaya konmadıkça üretim başlayamaz. Bu ilişkiler **sınıf** ilişkilerine dönüşür. Sınıflar, bazıları üretim araçlarına sahip olan ve kısmen yada tamamen bu araçlardan yoksun edilmiş, birinciler için çalışmaya zorlanmış diğer toplum üyelerinin emeğinin ürünlerine de sahip çıkan büyük insan

gruplarıdır. Örneğin, kapitalist toplumda burjuva sınıfı çalışmaz, fakat fabrikalara, demiryollarına sahip olduklarından işçilerin emeğinin meyvasına da sahip çıkarlar. İşçilere gelince, üretim araçlarından yoksun olduklarından ister istemez, hayatlarını ancak iş güçlerini kapitalistlere satarak kazanırlar.

Marx ve Engels, insanların maddi değerlerin üretimi sırasında kurdukları bu ilişkilere **üretim ilişkileri** adını verdiler. Bunlara, ekonomik ilişkiler, yada mülkiyet ilişkileri de denir, çünkü bunların niteliği üretim araçlarına sahip olan sınıfa bağlıdır.

Üretim ilişkileri bilincin dışında olarak vardır ve bu anlamda maddi özelliktedir. Niteliği, üretim güçlerinin gelişme düzeyine ve özelliğine bağlıdır. Örneğin, köleliğe özgü ekonomik ilişkiler, ilkel komünde olamazdı. Bir defa, bu toplumda iş aletleri (sopa, taş, balta) öylesine basitti ki, kim olursa olsun bunları yapabilirdi. Bu yüzden bu araçların özel mülkiyeti olanak dışıydı. İkincisi, düşük verim sebebiyle, ancak gerekli miktarda üretimi zorlukla gerçekleştirebilen toplum üyelerini kimse sömüremezdi ve asalak sınıfların beslenmesi maddi bakımdan olanaksızdı.

Bu örnek bize, bir yandan insanların üretim sırasında kurdukları ilişkilerle diğer yandan üretim güçlerinin birbirinden ayrı tutulamayacağını, belirli bir birlik içerisinde olduklarını gösteriyor. Üretim güçleriyle, üretim ilişkileri arasındaki bu birlik **üretim tarzı** terimiyle belirtilir.

■ Üretim Nasıl Gelişir

Üretim tarzının, toplum hayatının maddi temelini oluşturduğu andan beri, toplum tarihi herşeyden önce üretimdeki gelişmenin ve üretim güçlerinin atılımlar halinde ilerlemesine bağlı olarak peşpeşe gelen üretim tarzlarının tarihidir.

O halde, bu evrim nasıl olur? İtici gücü nedir? Olgular, üretimdeki gelişmenin kaynaklarının, onun kendi içinde olduğunu gösteriyor. Marx, tarihi, bir «kendiliğinden gelişen toplumsal süreç» olarak tanımlarken buna işaret etmiştir (*).

İnsanlar emekleriyle dış doğayı etkiler ve değiştirirler. Bunu yaparken, kendileri de değişirler: deney biriktirir, çalışma alışkanlıkları ve dış dünya üzerine bilgiler kazanırlar. Bütün bunlar araçları ve onların kullanılmasını mükemmelleştirmeyi, yeni araçlar bulmayı, üretimi daha iyiye götürmeyi sağlar. Bu mükemmelleştirme ve buluşların her biri teknikte ve verimde bazen gerçek bir dönüm noktası yaratan yeni düzenlemelere yol açar.

Bununla beraber, daha önce söylediğimiz gibi, üretim zorunlu olarak yalnız insanla doğa arasında değil, insanların kendi aralarında da bazı ilişkiler doğurur. Bu ilişkiler de üretim güçlerinin gelişmesi üzerinde etki yaparlar. İş araçlarını elinde bulunduran üretici ve sınıfların etkinliğini canlandıran etkenleri harekete getirirler. Her üretim tarzının ekonomik yasaları, üretim güçlerinin ev-

---

(*) K. Marx, The British Rule in India, Marx and Engels on Britain, Moscow 1953, 983

rimini etkileyen çeşitli faktörler, hayat ve çalışma koşulları hep bu ilişkilere bağlıdır.

■ Üretim Güçleriyle Üretim İlişkileri Arasında Karşılıklı Etkileşim

Üretim tarzı dediğimiz, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki birlik, hiçbir zaman bu iki eleman arasında çelişki olmadığı anlamına gelmez.

Bunun nedeni, bunların başka başka şekillerde gelişmesidir. Bütünüyle tarihte olsun, tek bir üretim tarzında olsun, teknik ve deneme yolları genellikle az çok sürekli bir şekilde ilerler. İşte en devrimci, en akıcı eleman budur.

Üretim ilişkileri, belirli bir üretim tarzı içinde değişmeye uğramakla beraber özünde aynı kalırlar. Örneğin günümüzdeki modern tekelci devlet kapitalizmi, XIX. yüzyıldaki kapitalizmden açıkça farklıdır. Fakat, kapitalist üretim ilişkilerinin temeli, yani üretim araçlarının ve aletlerin özel mülkiyeti aynıdır; o halde, kapitalizmin temel yasaları yine geçerlidir. Mülkiyet ilişkilerindeki köklü değişmeler zorunlu olarak sıçrama, süreklilikte bir kesinti özelliğindedir ve bu da eski üretim ilişkilerinin **ortadan kaldırılması** ve yerini yenilerine bırakması, yani yeni bir üretim tarzının ortaya çıkması anlamındadır.

Buradan, sosyalizm çağına kadar, her üretim tarzının tarihinde, mülkiyet ilişkileriyle üretim güçlerinin özelliği arasındaki uygunluğun neden ancak geçici olabileceğini anlayabiliriz. Genellikle, yeni bir üretim tarzının gelişiminin başlangı-

cında, üretim güçlerindeki evrim derecesine karşılık veren yeni üretim ilişkilerinin kuruluşunu belirleyen aşamada, mülkiyet ilişkileriyle üretim güçleri uygunluk gösterir. Fakat tekniğin ilerlemesi, deney ve bilgi birikimi değil durmak, genel bir kural olarak hızlanır. Bu, üretim ilişkilerinin, üretim güçlerinin atılımı üzerindeki olumlu somut bir belirtisidir. Mülkiyet ilişkileri bunlara uygunsa, bu evrim göreli olarak düzenli ve aksamadan ilerler.

Fakat mülkiyet ilişkileri sürekli olarak üretim güçlerini izleyemez. Sınıflara bölünmüş bir toplumda bu ilişkiler bir defa ortaya çıktı mı, yasalar, sınıfların politikası, devlet ve diğer kuruluşlarca yasal ve politik açıdan mülkiyet şekilleri olarak saptanır.

Üretim güçleri büyüdükçe, bunlarla üretim ilişkileri arasındaki uygunluk kaçınılmaz bir şekilde sona erer; sonunda bir çatışma ortaya çıkar, çünkü eskimiş ilişkiler üretim güçlerinin gelişmesine engeldir.

Örneğin, feodal toplumda, toprağın ve serflerin (toprak kölelerinin) sahibi derebeyinin mülkiyetine dayanan mülkiyet ilişkileri o çağdaki toplumun sahip olduğu üretim güçlerine uygundu, bu nedenle bu güçlerin gelişmesini kolaylaştırıyordu. Fakat sanayi muazzam bir hızla gelişmeye başlayınca (önce manifaktür sanayii, daha sonra makinalaşmış sanayi) durum değişti: toprak köleliği, sanayideki atılım için bir engel halini aldı; endüstrinin bir yandan kişisel olarak özgür olan, diğer yandansa araçlardan yoksun, açlık yüzünden fabrikalarda, kapitalistlerin boyunduruğu altına girmeye itilmiş emekçilere ihtiyacı vardı. Çağdaş ka-

pitalizm de, üretim ilişkileriyle üretim güçleri arasındaki uygunsuzluğun açık bir örneğidir. Bu hal, yıkıcı bunalımlar ve savaşlar, ekonomik gelişmedeki yavaşlama vs. ile kendini belli eder.

Üretim ilişkileriyle üretim güçleri arasındaki çatışma toplumsal hayatın çeşitli alanlarındaki ve herşeyden önce bazıları, çıkarları bakımından eski üretim ilişkilerine bağlı, diğerleri ise olgunlaşan yeni ilişkilere bağlanmış olan sınıflar arasındaki çelişkileri keskinleştirir.

Toplum gerisin geri eskimiş üretim ilişkilerine karşılık veren üretim güçlerine dönemez. İktidardaki sınıflar biricik kurtuluş yollarının bu olduğuna kesinlikle inansalar bile buna olanak yoktur. Er geç, bu çatışma başka bir yoldan, mümkün olan tek yoldan, eski üretim ilişkilerini devrimle ortadan kaldırma ve onların yerine büyüyen üretim güçlerinin özelliğine, daha sonraki şekle doğru gelişmelerine uygun yeni üretim ilişkilerini koyma yoluyla çözülecektir. Yeni bir üretim tarzı böyle ortaya çıkar, bu da aynı aşamalardan geçen yeni bir devrenin başlangıcıdır, uzlaşmaz sınıflara bölünmüş bir toplumda, o da eski üretim tarzının yıkılması ve yeni bir tarzın doğmasıyla sona erer.

3 ALTYAPI VE ÜSTYAPI

Üretim güçlerinin durumu, daha önce gördüğümüz gibi, üretim ilişkilerini, yani toplumun ekonomik düzenini belirler. Ekonomik düzense her türlü toplumsal ilişki, düşünce ve kuruluşların altyapısı'dır. Toplumsal düşünceler (politika, hukuk, felsefe, din vs.) belli bir temel üzerinde ortaya çıkar ve toplumun **üstyapı**'sını oluştururlar. Altyapı ve üstyapı teorisi, son analizde, üretim tarzının toplum hayatının bütün yönlerini nasıl yönettiğini açıklar ve belli bir toplum içerisinde ekonomik ilişkilerle diğer bütün ilişkiler arasındaki bağı gösterir.

Her toplumun kendine özgü bir altyapısı ve buna uygun bir üstyapısı vardır.

Toplumun sınıflara bölünüş şekli, egemen mülkiyet şekline bağlıdır ve bölünüş de siyasal kuruluşları ve hukuk kurallarını belirler. Sosyalist düzende mutlakiyet yönetimi olabileceğini düşünemeyiz, aynı şekilde köleci toplumda da genel oy hakkı olabileceğini kimsenin aklı almazdı. Feodal üretim ilişkileri daha sonra görüleceği gibi yalnız

büyük toprak sahibi karşısında köylünün maddi bağımlılığını değil, aynı zamanda kişisel bağımlılığını da (kölelik) gerektirir. Feodal hukuk, köylülerle derebeylerinin yasal eşitsizliğini şöyle açıklar: toprak sahibi serfin (kölenin) yalnız emeğine sahip çıkmakla kalmaz, özel hayatına da karışabilir, serf ise bütün haklardan yoksundur.

Kapitalist üretim ilişkileri hukuk ilişkilerinde değişiklik getirdi. Doğrudan doğruya baskı ve «açlıkla terbiye»yle kişisel bağımlılık yerini yasal bakımdan görünüşte işçi ile kapitalistin eşitliğine bıraktı. Fakat burjuva hukukunun özel mülkiyete dayandığı bilindiğine göre ileri sürdüğü eşitlik varlıklı sınıfların egemenliğini onaylamaktan başka birşey değildir. Öyleyse, siyasal ve hukuki ilişkiler ekonomik ilişkilerden çıkar ve bunlara bağlıdır.

Aynı şeyleri felsefi, dinsel, ahlaki, estetik ve diğer düşünceler için de söyleyebiliriz. Örneğin, ilkel toplumda, kabileler arasındaki savaşlarda alınan esirler öldürülür, bazen de yenirdi. Daha sonraları esirler köle haline getirildi. Geleneklerdeki bu yumuşama neyle açıklanabilir? Verimin yükselmesi, başkasının emeğine el koymayı, insanın insan tarafından sömürülmesini sağlıyordu. Bu ekonomik düzen köleci düzene özgü yeni geleneklere ve yeni görüşlere yolaçtı.

Aynı şekilde, sosyalist düzende ortaya çıkan dönüşmeler, toplum üyelerinin görüşlerinde, ahlâkında, davranışlarını düzenleyen kurallarda bir dönüm noktası yarattı. Kapitalist toplumda, mali spekülasyon bir meslek, hatta doktor yada avukat gibi bir ünvandır. Bu öyle bir meslektir ki, en iyi duruma gelecek şekilde düzenlenmiştir, (büyük

spekülatörlerin yararına, küçüklerin zararına) borsa vs. gibi kurumlarda olduğu gibi daima yasaldır. Başkasının emeğinin sömürüsünün yasalarla serbest bırakılmış olduğu, paranın yüce bir değer, herşeyin ölçüsü olduğu bir toplumda başka türlüsü olamazdı. Sosyalist düzende, tersine, spekülasyon toplum için bir yüz karası olmakla kalmayıp, yasalarla da yasaklanmıştır.

Altyapı, üstyapıyı belirlediğine göre altyapıdaki, üretim ilişkilerindeki bütün değişmeler üstyapıda, devlet, hukuk, politika, ahlak, ideoloji ilişkileri alanında köklü değişiklikler doğurur. Üstyapı da üretim ilişkilerini etkiler, değişimlerini hızlandırabilir yada yavaşlatabilir. Elbette, örneğin bugünkü burjuvazinin siyasal kuruluşları (herşeyden önce devlet), bu toplumun hukuk ve ideolojisi, kapitalist mülkiyetin devamında büyük bir rol oynar, uzun zamandır zorunlu bir hal almış olan, yerini sosyalist mülkiyete bırakma işini geciktirir.

Sınıflara bölünmüş bütün toplumlarda yönetici sınıfın düşünce ve kuruluşları egemendir. Fakat üstyapı, ezilen sınıfın düşünce ve örgütlerini de kapsamına alır, bu düşünceler, ezilen sınıfların çıkarlarını savunmak için verdikleri savaşta yardımcı olurlar.

Ergeç, burjuva toplumunun işçiler ve kapitalistler diye bölündüğü her iki tarafın da bilincinde yansıyacaktır. Sonunda, işçi sınıfının ideolojisi ve örgütleri ortaya çıkaracak ve burjuvazinin sınıf ideolojisine ve kurumlarına (devlet, siyasal partiler, basın, vs.) paralel olarak gelişecektir. Ergeç, işçiler ayrı bir sınıf olduklarının bilincine varacaklar, çıkarlarının ortak olduğunu, kapitalistlerinkiyle uzlaşmaz olduğunu anlayacaklardır. Sınıf çı-

karlarının bilincine varan işçiler kapitalistlere karşı hep beraber mücadele etmek için birleşeceklerdir. İşçi sınıfının öncüleri siyasal bir parti içinde birleşeceklerdir. Sendikalar ve emekçi kitlelerinin diğer örgütleri kurulacaktır. Sınıf örgütleri (siyasal partiler, sendikalar) içinde proleterler arasında kurulan ilişkiler artık bilinçli olma özelliği kazanmıştır, çünkü işçiler kendi istekleriyle partiye girmekte, ideolojik sebeplerle harekete geçmektedirler. Sınıf dayanışması ve egemen burjuva ahlakının tersi olan yeni ahlak işçiler arasında gelişir.

Böylece gerçek sınıf ilişkileri temeli üzerinde bütün ideolojinin, toplumsal duyguların, siyasal örgüt ve kuruluşların, üstyapı kavramının kapsamına giren herşeyin piramidi yükselir.

Bütün toplumda, çeşitli yönlerin (üretim güçleri, ekonomi, politika, ideoloji, vs.) bileşimi rastlantı eseri değildir. Hiçbir toplumda, örneğin kapitalist dönemin üretim güçleriyle feodal üretim ilişkileri birarada bulunup, üstelik de köleci toplumun ideolojisi egemen olamaz.

Üretim güçlerinin özelliği ve gelişme düzeyi, insanların üretim sırasında kurdukları ilişkileri belirler ve bu ilişkilerse üzerinde belli bir politik ve ideolojik üstyapının yükseldiği altyapıyı oluştururlar. Bu nedenle her toplum bir bütündür, buna **toplumsal ve ekonomik oluşum** adı verilir. Bu, kendine özgü üretim tarzıyla, altyapı ve üstyapısıyla tarihi bir toplum tipidir.

Toplumsal ve ekonomik oluşum kavramı, toplum bilimi için büyük bir önem taşır. Niçin, somut özelliklerin çeşitliliğine karşın, bütün halkların aynı yoldan geçtiğini açıklar. Son analizde, bütün halkların tarihleri üretim güçlerinin evri-

mine bağlıdır ve hep aynı iç yasaların buyruğundadır. Toplumsal oluş, toplumsal ve ekonomik oluşumun zorunlu bir devamıdır; daha ileri bir toplum içinde yaşayan halk, diğer halkların geleceğini gösterir, bu sonuncularsa birinci halkın geçmişini yansıtır

Toplumsal ve ekonomik oluşumlar teorisi, artık bilinebilir, anlaşılabilir olan insanlık tarihinin esrar perdesini yırtar. «Bugüne kadar tarih ve politika görüşlerine egemen olan karmaşa ve gelişigüzelliğin yerine, üretim güçlerinin büyümesi sonucunda bir toplumsal örgüt şeklinin nasıl ortaya çıkıp, daha yüksek başka bir şekle dönüşerek nasıl geliştiğini gösteren tamamen uyumlu bir bilimsel teori meydana geldi...» (Lenin) (*)

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 19, S. 5, Rusça baskı.

4 TOPLUMSAL VE EKONOMİK OLUŞUMLARIN GELİŞMESİ VE ARDARDA GELİŞİ OLARAK TARİH

Tarihi materyalizm, önceden tasarlanmış şemaları tarihe zorla kabul ettirmez, geçmişin ve bugünün olaylarını durumun gereklerine uydurmaya çalışmaz. Tam tersine, tarihi materyalizmin kendisi tarihin bilimsel bir sentezidir.

İnsanlığın tarihi sosyal ve ekonomik oluşumların ardarda gelişidir. Bu tez, katı bilimsel verilere dayanır. İnsanlık dört oluşum geçirmiştir: İlkel komün, köleci rejim, feodalizm ve kapitalizm; bugün daha ileri bir oluşum devresinde, sosyalizme geçiş devresinde yaşıyoruz.

Bu oluşumlardan her birinin üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin temel özellikleri nelerdir? Politik ve ideolojik üstyapı, uygun altyapı üzerinde, hangi doğrultuda gelişir?

Şimdi, temelde olanla yetinerek, ayrıntılara ve tarihte her ülkede, her çağda değişiklikler göste-

ren ikincil özelliklere, özel çizgilere girmeden yukarıdaki soruları cevaplamayı deneyeceğiz.

İlkel Komün

İlkel komün, insan, kendisini bütün diğer canlı varlıklardan ayıran üretici etkinliğinin kazandırdıkları sayesinde hayvanlar aleminden koptuktan sonra ortaya çıkan ilk toplum şeklidir.

Bu rejimin başlangıcında insanların elindeki iş aletleri son derece basitti: sopa, taş balta, çakmak taşından bıçak, ucu taşlı mızrak ve daha sonraları ok ve yay. Bu devirde tek itici güç insanın kas gücüydü.

Üretim ilişkileri, üretim güçlerinin karşılığıydı. O çağın aletleriyle insan tek başına doğa güçlerine karşı savaşmaz ve yaşamını sürdüremezdi. Ancak bütün komün üyelerinin ortak çalışması (av, balıkçılık vs.), dayanışma ve yardımlaşma onların gerekli ihtiyaçlarını elde etmelerini sağlıyordu. Ortaklaşa çalışma, o çağın üretim ilişkilerinin temeli olan üretim araçlarının ortak mülkiyetini getirdi; bu açıdan herşey eşitti, kimse üretim araçlarına sahip çıkmıyor ve başkalarını bunlardan yoksun edemiyordu.

Özel mülkiyet olmaksızın, insanın insanı sömürmesi olanak dışıydı. Ortaklaşa kullanılsa bile ilkel aletler o derece zavallı hayat koşulları sağlıyordu ki, bunlar ancak ölmeyecek kadar beslenmeye yetiyordu. Toplumun bazı üyeleri yararına üreticinin elinden alınabilecek bir artık kalmıyordu. Başkalarının emeğinin sömürüsü söz konusu olmadığından, özel baskı araçlarına gerek yoktu. Pek karmaşık olmayan ortak yönetim işleri, ortak-

laşa görülüyor, yada komünün en tecrübeli ve en saygı değer üyelerine devrediliyordu.

O halde, ilkel komünün özellikleri üretimdeki gelişme düzeyiyle, korkutucu doğa güçleri karşısında insanın güçsüzlüğüyle şartlandırılmıştı. Saf ve çocuksu dinsel inançlar, adet ve geleneklerin gücüne körükörüne boyun eğen insanların bilincinde yansıyordu. Dünya kabilenin çevresi ile sınırlıydı, bunun ötesinde herşey kanun dışıydı; kabileler arasında kanlı savaşlar patlak veriyordu. Sömürücü toplumlara özgü canavarlıklarda bulunmasa da ilkel komün insanlığın «altın çağı» olmaktan uzaktı.

Zaman ilerledikçe, bu rejim dağılmaya başladı. İlkel toplumun yıkılış nedeni, son analizde, üretim güçlerinin gelişmesidir. Taş ve tahtadan araçlar yerlerini madenden aletlere bıraktılar. Demir uçlu sabanın, madenden baltaların, ok ve mızraklar için bronz ve demir uçların yayıldığı görüldü. Üretim güçlerindeki gelişme (yeni araçlar, çalışma alışkanlıkları, deneyler) önemli toplumsal değişikliklere yolaçtı. Toplumdaki iş bölümü ortaya çıktı: tarım ve hayvan yetiştirme, daha sonraları ise çeşitli zanaatlar özel etkinlik şekillerini oluşturdu. Değiş-tokuş çoğaldı, önce kabileler arasında olurken sonraları aynı kabilenin içinde de yapılmaya başladı. Yavaş yavaş birlikte emek çekme ihtiyacı kayboldu. Kabile yada kavim, herbiri bağımsız birer ekonomi birimi olan ailelere bölündü. Çalışma farklılaştı, özel mülkiyetle beraber sömürü olanağı da ortaya çıktı: Üretim o derece gelişmişti ki, emek, artık yaşamak için gerekli olandan daha fazlasını üretiyordu.

Çalışmayı kolaylaştırma, doğa afetlerine kar-

şı yedekler biriktirme ihtiyacı insanları araçları ve çalışma yöntemlerini mükemmelleştirmeye zorluyordu. Fakat araçları üzerinde değişiklikler yaparken, insanlar bilinçsiz olarak, çalışmalarının toplumsal sonuçlarını düşünmeden köklü bir sosyal dönüm noktası hazırlıyorlardı: bu, ilkel komünün yerini köleci oluşuma bırakmasıydı. Toplumun artan üretim güçleri, insanlar arasında yeni üretim ilişkileri gerektiriyordu.

■ Köleci Rejim

Bu rejimin üretim ilişkilerinin temeli, kölecilerin yalnız üretim araçlarının değil, emekçilerin, yani kölelerin özel mülkiyetini de ellerinde bulundurmalarıdır. Eğer köleler ve kölelerin ürettiği herşey sahiplere ait idiyse, bu, üretim güçlerinin o devirde ulaştığı gelişme düzeyi sayesinde olmuştu. Bu düzey, insanların sömürülmesi için yeter derecede yüksekti. Fakat yine de bu, yalnız emekçilerin tükettiklerini en azına indirmek, onlara sadece açlıktan ölmemeleri için gerekeni vermek şeklinde bir sömürüydü. Onların ürettiklerinin bir kısmı ancak bu şekilde ellerinden alınabiliyordu, çünkü üretimin gelişme düzeyi henüz düşüktü. Bu sömürü ancak sömürülenlerin bütün haklarından yoksun edilmesiyle, kölelerin «konuşan aletler» durumuna düşürülmesiyle, onlara karşı zalimce tedbirler almakla sağlanabiliyordu.

Üretim ilişkilerindeki değişme toplum hayatının diğer alanlarında da bir tersyüz olmaya yolaçtı.

İlkel komüne özgü ortak çalışma ve dayanış-

ma ilkeleri yerini toplumun bir kısmının diğer kısmı üzerindeki egemenliğine, sömürü, baskı, dinmek bilmez kin ilişkilerine bıraktı. Toplum birbirine düşman, uzlaşamaz iki sınıfa ayrıldı: köle sahipleri ve köleler.

Kölelik, emekçilere bitmez tükenmez, ıstıraplar, felaketler getirdi. «Yeni uygar toplumun, sınıflı toplumun kuruluşunda en adi çıkarlar -aşağılık cimrilik, ortak mülkiyetin bencilce yağmalanması- rol oynar; eski sınıfsız kavim toplumu en utanç verici yollardan -yağma, şiddet, hile, ihanet- yıkıma sürüklenmiştir.» (*) Engels, ilkel komünden, köleliğe geçişi böyle tanımlar.

Kölelerin vahşice sömürülmesi, şiddetle başkaldırmalarıyla sonuçlandı. Bunu bastırmak için, kabile ve kavimlerdeki eski yönetim organları yerine özel bir baskı aracının, devletin ortaya çıkması gerekiyordu. Bu aracın görevi, köle sahiplerinin mülkiyetini korumak ve savaş tutsaklarıyla, borcunu ödeyemeyenleri köleleştirerek, sürekli köle akımını sağlamaktı. Devletle birlikte, egemen sınıfın iradesini dile getiren ve devletin zorlayıcı gücüyle korunan adli kurallar ve emirler sisteminin, yani hukukun ortaya çıktığı, yeni geleneklerin, köleci toplumun özel ideolojisinin belirdiği görülür. Yavaş yavaş sömürücüler arasında bedensel çalışmaya karşı bir hor görme yayıldı; emek, özgür insana yakışmayan bir uğraşı olarak görülmeye başlandı. İnsanların eşitsizliği düşüncesi kökleşti.

Bütün bunlara karşın, köleci rejim insanlığın gelişmesinde ileri bir adımdır. Toplumsal emeğin

(*) F. Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin kökeni, Editions Sociales, Paris 1954, S. 93.

tarım ve zanaat olarak işbölümüne uğraması, zanaatların da kendi alanlarında farklılaşması sağlam bir zemin kazanıyordu. Bu, özel araçların meydana getirilmesi, mükemmelleştirilmesi, deney birikimi demekti. Tarımda, tahıl üretiminin yanı sıra yeni dalların geliştiği görülür (sebzeler, meyvalar vs.). Tekerlekli araba, tırmık, tırpan yayıldı. İnsanın kas gücüne geniş bir şekilde kullanılmaya başlanan hayvan gücü elkenerek üretim güçleri kat kat arttırıldı. Çok sayıda kölenin emeği su bentleri, sulama sistemleri, yollar ve gemiler, su kanalları ve şehirlerde büyük binalar yapılmasını sağladı. Kölelerin sömürülmesiyle toplum üyelerinden bir kısmının doğrudan doğruya üretime katılmasına gerek kalmıyor, bunlar bilim ve sanatın gelişmesiyle ilgilenebiliyorlardı.

Fakat sonunda, köleci rejimin ilerleme olanaklarının tükendiği, üretim ilişkilerinin, üretim güçlerinin gelişmesini giderek daha çok engellediği zamanlar gelip çattı. Ucuz iş gücüne sahip olan köle sahipleri üretim araçlarını geliştirmeye çalışmıyorlardı. Üstelik de, emeğinin sonuçlarına karşı ilgisiz olan kölelere karmaşık yapılı ve pahalı aletler verilemiyordu. Üretim güçlerinin atılımı, daima artan bir baskıyla eski üretim ilişkilerinin kaldırılmasını gerektiriyordu.

Bunu ancak bir toplumsal devrim gerçekleştirebilirdi. Köleci rejim yüzünden en çok ıstırap çeken ve bu rejimin ortadan kaldırılmasından doğrudan çıkarı olan sınıf ve tabakalar bu devrimin itici gücünü oluşturuyordu. Bu sınıflar hepsinden önce köleler ve özgür halkın en yoksul kesimiydi. Eski üretim tarzının çelişkileri keskinlik kazandıkça, sınıf savaşı da kızışıyordu Savaşlar, aletlerin

kasten parçalanmasından, on binlerce insanın katıldığı isyanlara kadar türlü şekiller aldı. Sonunda, köleci rejim emekçi sınıfların başkaldırmaları, komşu kavimlerin akınlarıyla alaşağı edildi. İç çelişkilerle uğraşa uğraşa zayıflamış olan köleci devlet artık düşman akınlarına karşıkoyamıyordu. Köleci rejimin yerini, yeri bir oluşum, yani feodalite aldı.

Feodal Rejim

Bu rejimde üretim ilişkilerinin temeli feodallerin (derebeylerinin) üretim araçlarına, özellikle de toprağa sahip olmalarına dayanır. (Feodalite kelimesi, latincedeki feodum kökünden gelir. Bunun anlamı tımar, has, yani bir hükümdara bağlı olanların, bazı yükümlülükleri, özellikle askerlik görevini yerine getirmek koşuluyla derebeylerinden aldıkları toprak parçasıdır). Köylüler derebeylerine bağlıydılar, fakat tamamen onun malı değillerdi (*). Derebeyleri toprağa bağlı olan ve efendilerine aylık ödemek zorunda olan köylülerin emeği üzerinde hak sahibi idi.

Feodal toplumda, köylü ve zanaatkârların kendi işletmeleri vardı. Serfler birer toprak parçasına sahiptiler; derebeylerine aylık ödedikten sonra üretimin arta kalanı kendilerinindi.

Üretim ilişkilerinin bu özelliği üretim güçlerinin atılımına yeni olanaklar hazırlıyordu. Doğru-

---

(*) Bazı ülkelerde, örneğin Rusya'da toprak köleliği, ilkçağlardaki köleliğe yaklaşan sert biçimlere bürünmüştü. Toprak sahibi köleyi satabilir, köylüleri satın alabilirdi, vs.

dan doğruya üretim yapanlar, belirli bir ölçüde, emeklerinin sonuçlarıyla ilgilenmeye başladılar. Bu nedenle, araçları ne kırdılar ne de yıprattılar, tersine onları özenle korudular ve mükemmelleştirdiler. Tarım gelişti: üç yıl sıra ile farklı ürünler ekilmesi (nadas) yöntemi uygulanmaya başlandı, gübre kullanılması yaygınlaştı.

Zanaatkarlarda daha önemli ilerlemeler görülür: Zanaatkarlar tarım araçları, derebeyleri ve tüccarları için tüketim eşyası, her türlü avadanlıklar, silahlar ve askeri donatım yapmaya başladılar. Zanaatların ve ticaretin yaygınlaşması şehirlerin birden gelişmesine yolaçtı. Zamanla, şehirler büyük ekonomi, politika ve kültür merkezleri haline geldiler; yeni bir üretim tarzının, kapitalist tarzın beşiği oldular.

Bu çağda yapılan pekçok önemli buluş insanlık tarihinde büyük bir etki yarattı: insanlar demiri işlemeyi, uzun yolculuklar için yelkenliler yapmayı, basit optik araçlar (gözlük, dürbün) imal etmeyi öğrendiler; pusulayı, barutu, kağıdı, baskı tekniğini, saati icadettiler. İnsanın ve hayvanların kas gücüne giderek daha büyük güçler eklendi. Rüzgar gücünden (yeldeğirmeni, yelkenli) ve akarsuların gücünden (su değirmeni, su çarkı: ortaçağda yaygınlaşan ilkel motor) yararlanılmaya başlandı.

Köleci rejimin yerini feodal üretim ilişkilerine bırakması bütün toplum hayatında değişikliklere yolaçtı.

Herşeyden önce değişen, sınıf yapısı oldu. Toprak derebeyleri egemen sınıf haline geldiler. Serf köylüler, yeni toplumun diğer bir temel sınıfıydılar. Bu iki sınıf arasındaki ilişkiler uzlaşmaz bir

karakter kazandı, çünkü bu ilişkiler iki sınıfın çıkarları arasındaki bitmez tükenmez zıtlaşmaya dayanıyordu. Sömürü şekilleri, köleliğe göre biraz şiddetini azaltmış olmakla birlikte son derece kaba ve sertti. Köylülerin sömürülmesi, eskiden olduğu gibi ekonomik olmayan baskıya dayanıyordu. Serf ancak kendine ait toprak parçası üzerinde, ekonomik etkenler nedeniyle, maddi çıkarı için çalışıyordu. Zamanın büyük bir kısmı derebeyine ayrılmıştı ve serf bu çalışması için hiçbir karşılık almıyordu. Çalışmaya itici tek etken ceza ve misilleme korkusu ve efendisinin her zaman için elinden alabileceği kişisel mallarını kaybetme tehlikesiydi.

Feodal toplumda sınıf savaşı, köleci toplumdakinden çok daha yüksek bir düzeye ulaştı. Köylü ayaklanmaları bazen geniş alanlara yayılıyordu. Çeşitli ülkeleri kökünden sarsan köylü savaşları, onların feodallere karşı ne büyük bir şiddetle direndiklerini kanıtlar: Bu savaşlardan bazıları, İngiltere'de Wat Tyler ayaklanması (XIV. yüzyıl), Fransa'da Jaquerie isyanları (XIV - XV. yüzyıllar), Almanya'da köylü savaşları (XVI. yüzyıl), Çin'de Tai-Ping başkaldırması (XIX. yüzyıl), Hindistan'da ayaklanmalar (XVII. ve XVIII. yüzyıllar), Rusya'da Bolotnikov, Razin (XVII. yüzyıl) ve Pugaçev (XVIII. yüzyıl) isyanları, vs.dir.

Feodal toplumun politik ve ideolojik üstyapısı, sömürü şekillerini ve sınıf savaşlarını yansıtır. Serfleri sömürmek ve daima bağımlı durumda tutmak için feodal devlet, yalnız merkez iktidarın değil her derebeyinin elinde bulunan silahlı kuvvetlere durmadan başvurmak zorunda kalmıştır

Kendi toprağında, derebeyi mutlak efendidir, arzusuna göre yargılar ve cezalandırır.

Hukuk, feodal düzendeki toplumsal ve ekonomik eşitsizliği onaylıyordu; sınıflar ve bazı toplum tabakaları belirlendi (soylular, kilise adamları, köylülük, tüccarlar, vs.). Sınıflar arası ve her sınıfın içindeki ilişkiler hiyerarşik buyruk altına girmeye ve bireysel bağımlılığa dayanıyordu.

Toplumsal engellerin katılığı, bir hiyerarşi derecesinden diğerine geçişi güçleştiriyordu. Kilise, feodal toplumun düşünce hayatına tamamen egemendi.

Zaman ilerledikçe, üretim güçleri, üretim ilişkileriyle ve bunların belirlediği politik ve ideolojik üstyapıyla çatışmaya girdi. Küçük zanaatkarın atölyeleri yanında, zanaat tekniğine dayanmakla beraber, iş bölümünü geniş bir şekilde uygulayan ve feodal zincirlerden kurtulmuş bir el emeği kullanan büyük imalathanelerin kurulduğu görülür. İmalat sanayiini kuran genç Avrupa burjuvazisi elbette bunun getireceği toplumsal sonuçları düşünmüyordu, ancak hemen elde edeceği çıkarı hesaba katıyordu. J. Stalin'in gayet güzel söylediği gibi «burjuvazi bilinçli değildi, bu (küçük) yeniliğin sosyal güçlerin gruplaşmasına yol açacağını, krallık iktidarına olduğu gibi, burjuvazi sınıfının en seçkinlerinin girmeye o kadar özendikleri soylular sınıfına karşı da bir devrimle biteceğini bilmiyordu.» (*)

Aynı şekilde ticareti geliştiren girişken tüccarlar, krallık ordularının yardımıyla, denizaşırı

(*) J. Stalin, Les Questions du Leninisme, Editions en Langues etrangeres, 1951, S. 818.

ülkelerde yeni pazarlar ele geçirirlerken, bu çabalarının toplumsal sonuçlarını düşünmüyorlardı. Alış verişin çoğalması ise, üretimde hızlı bir gelişmeye yolaçtı. XVI. ve XVII. yüzyıllarda yapılan bilimsel ve teknik buluşların da bunda katkısı olmuştu.

Feodal rejimin bağrında yavaş yavaş feodalizmin ortadan kalkmasını gerektiren yeni bir üretim tarzı, kapitalist üretim tarzı gelişti. Bu yeni üretim tarzının kurucusu olan burjuva sınıfının, «serbest» bir emek pazarına, yani feodal bağımlılıktan kurtulmuş, kollarından başka hiçbir şeye sahip olmayan, açlık yüzünden fabrikalara itilen emekçilere ihtiyacı vardı. Ulusal bir pazara, feodaller tarafından önüne dikilen gümrük yasaları ve diğer engellerin kaldırılmasına ihtiyacı vardı. Burjuva, sayısız uşağıyla birlikte sarayı beslemeye ayrılmış vergileri ortadan kaldırmayı, toplumsal sınıfların ayrıcalıklarını yok etmeyi özlüyordu. Toplum hayatının bütün alanlarında egemen olmak için savaşıyordu.

Feodalizmden memnun olmayan bütün sınıflar ve bütün toplumsal tabakalar burjuvazinin etrafında gruplaşıyordu. Bunlar arasında, serf köylülerden başlayarak, yoksulluğun ağırlığıyla ezilen, horlanan ve sömürülen aşağı tabakadan şehir halkına, kökenleri ne olursa olsun, kilise ve feodalizmin boyunduruğu altında bunalmış ilerici yazar ve bilginlere kadar her türlüsü vardı.

Bu, yeni bir çağın, burjuva devrimleri çağının başlangıcıydı.

■ Kapitalist Rejim

Kapitalizmin üretim ilişkilerinin temeli üretim araçlarının özel mülkiyetidir. Kapitalist sınıf kişisel bağımlılıktan kurtulmuş, fakat üretim araçlarının mülkiyetinden yoksun edilerek, emeğini satmaya zorlanmış ücretli işçi sınıfını sömürür.

Kapitalizmin üretim ilişkileri, üretim güçlerinin hızlı gelişimi için olanaklar hazırladı. Önce buhar enerjisinden yararlanmaya, sonra elektrik enerjisine dayanan, bilimin üretimde geniş bir şekilde uygulanmasıyla gerçekleştirilen büyük bir makinalı üretimin ortaya çıkıp hızla geliştiği görüldü. Kapitalizm yalnız bir ülke içinde değil, ülkeler arasında da iş bölümü sağladı, böylece bir dünya pazarı ve sonunda bir dünya ekonomik sistemi yaratıldı.

Üretim tarzının değişmesiyle bütün toplum hayatında bir daha değişiklikler oldu.

Kapitalist sınıf ve işçi sınıfı toplumun temel sınıfları halini aldılar. Aralarındaki ilişkiler sömürüye, yoksulların varlıklılar tarafından ezilmesine dayandığı için uzlaşmaz karakterdedir. Fakat sömürme ve baskı metodları önemli derecede değişmiştir: ekonomik baskı egemendir. Genel bir kural olarak, kapitalist, bir kimseyi kendi çıkarına çalıştırmak için zora başvuramaz. Üretim araçlarından yoksun olan işçi açlıktan ölmemek için bunu «kendi isteğiyle» yapmak zorundadır. Sömürü ilişkileri işçilerin «serbestçe» işe alınmalarıyla, işgücünün alınıp satılmasıyla gizlenir.

Sömürü yöntemlerinin değişmesi politik egemenlik yöntemlerinde de değişikliklere yolaçar. Eski devirlerin açık istibdatından, burjuva demok-

rasisinin daha ince, kurnaz istibdatına geçme olanağı ortaya çıkar. Soydan gelme kralın sınırsız iktidarı, yerini parlamenter cumhuriyete bırakır; genel oy hakkı, vatandaşların siyasal özgürlüğü, yasalar karşısında eşitliği ilan edilir. Bu düzen, serbest rekabet, ekonomik güçlerin serbest işleyişi gibi kapitalizmin uzun süre dayanağı olmuş ilkelere en elverişli rejimdir. Emekçilerin ve hepsinden önce de işçi sınıfının savaşı, durmadan yeni demokratik şekiller ve eskilerinin kaldırılmasını isteyen halk kitlelerinin ardı arkası gelmez baskısı, burjuva demokratik rejiminin kurulmasında büyük bir rol oynadı.

Burjuva toplumuyla feodal toplumun politik ve ideolojik üstyapıları arasındaki farklar şu temel olguyu değiştirmez: bu, daima özel mülkiyet ilişkileri ve sömürüye dayanan bir üstyapıdır. Sömürücü sınıfın, yani burjuva sınıfının egemenliğini devam ettirmeye, sömürülen kitleleri boyunduruk altında tutmaya yarayan kuruluşları ve düşünceleri bu üstyapının önemli bir kısmını oluşturur.

Bugün yalnız teorinin değil toplumsal pratiğin de ispatladığı gibi kapitalist oluşum da geçicidir. Özellikle üretimin toplumsal özelliğiyle, özel mülkiyet şekli arasında çıkan çelişkiler yüzünden kapitalizmin bağrında amansız bir düşmanlık gelişir ve gitgide derinleşir (*). Bunun tek kurtuluş yolu üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti, yani sosyalizmdir.

(*) Bu kitabın üçüncü ve beşinci kısımlarında kapitalist ve sosyalist üretim şekilleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

Fakat geçmişte olduğu gibi yeni bir üretim tarzının ortaya çıkması ancak bir toplumsal devrimle mümkündür. Bu devrimi gerçekleştirecek güç yine kapitalizm tarafından yaratılır, bu işçi sınıfıdır. Etrafına bütün emekçileri toplayan işçi sınıfı sermayenin egemenliğini devirir ve insanın insan tarafından sömürülmesini ortadan kaldıracak yeni bir düzeni, sosyalist düzeni yaratır.

■ Sosyalist Rejim

Sosyalist üretim tarzının temeli üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir. Bu nedenle, sosyalist toplumda üretim ilişkileri her türlü sömürüden arınmış ortaklaşa çalışma ve yardımlaşma ilişkileridir. Bunlar üretim güçlerinin özelliğine uygundur: üretimin toplumsal karakteri üretim araçlarının toplumsal mülkiyetiyle sağlamlaştırılır.

Sosyalist düzende ilkel komünden farklı olarak üretim araçlarının sosyalleştirilmesi önemli üretim güçlerine, kültürel gelişmeye, insanın doğa üzerindeki egemenliğine dayanır. Yeni rejim insanlığın önünde yalnız üretim güçlerine değil, toplumsal hayatın bütün alanlarında sınırsız ilerleme ufukları açar.

İnsan toplumun bugüne kadar geçirdiği belli aşamaların genel çizgileri bunlardır.

Geçmiş üzerine bilgilerimiz materyalist tarih görüşünün bilimsel değerini apaçık doğrulamaktadır. Materyalist tarih görüşünün özü Marx tara-

fından **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı** adlı eserinin önsözünde şöyle açıklanmıştır:

«Varoluşlarının toplumsal üretiminde, insanlar, belirli, zorunlu, iradelerinden bağımsız ilişkilere girerler. Bunlar, maddi üretim güçlerinin belirli bir gelişme düzeyine karşılık olan üretim ilişkileridir. Üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını oluşturur. Ekonomik yapı, üzerinde hukuki ve siyasal üstyapının yükseldiği somut temeldir ve belirli toplumsal bilinç şekilleri bu temelin karşılığıdır. Maddi hayatın üretim tarzı genellikle, toplumsal, siyasal ve entellektüel hayatı ve düşünce hayatının sürecini şartlandırır. İnsanların varlığını belirleyen onların bilinçleri değildir; tersine, insanların toplumsal varlığı bilinçlerini belirler. Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretim güçleri varolan üretim ilişkileriyle yada bunların hukuki anlatımından başka birşey olmayan mülkiyet ilişkileriyle o zamana dek bağrında olgunlaştıkları ilişkilerle çelişki haline girerler. Evvelce bu üretim güçlerinin gelişme şekilleri olan bu ilişkiler, artık onlara engel olmaya başlamıştır. Böylece bir toplumsal devrim çağı açılır. Ekonomik temeldeki değişme, koca üstyapıyı tümüyle azçok hızlı bir şekilde devirir.» (*)

(*) K. Marx, Contribution a la critique de l'économie politique, Editions Sociales, Paris, 1957, S. 4. (Ekonomi Politiğinin eleştirilmesine katkı)

5 TARİHİ ZORUNLULUK VE İNSANLARIN BİLİNÇLİ ETKİNLİĞİ

Toplumsal evrim belli bir tarihi zorunluluğa bağlı, insan bilincinden ve iradesinden bağımsız, belirli bir süreçtir. Toplum bilimlerinin başlıca konusu, nesnel yasaları toplumun çıkarlarına uygulamanın vazgeçilmez koşulu, bu tarihi zorunluluğu gün ışığına çıkarmak, tarihin gelişmesini tayin eden yasaları ortaya koymak ve nasıl işlediklerini göstermektir.

■ Toplumsal Yasalar Nasıl İşler

Tarihi zorunluluk üzerine marksist teori, tarihi bir yığın rastlantı eseri olaydan meydana gelmiş sayan sübjektivist görüşlere de, bilinçli etkinliği, insanların toplumsal evrimi etkileme yeteneğini inkâr eden kaderciliğe de karşıdır.

Materyalist tarih görüşünün kadercilikle hiçbir ilgisi yoktur. Toplumsal gelişmeyi yöneten ya-

salar kendiliklerinden işlemezler. İnsanın etkinliği sayesinde ortaya çıkan bu yasalar, söz konusu etkinliğin genel yönelişini belirler. İnsanlar olmaksızın, onların eylemlerinin dışında, hiçbir toplumsal yasa yoktur ve olamaz.

Böyle bir tarihi zorunluluk görüşü marksistleri, oportünistlerden kökten ayırır. Oportünistler, sosyalizmin zaferinin zorunluluğu gibi doğru bir tezden hareket etmekle beraber, bundan kapitalizme karşı mücadele etmenin gereksizliği, «tarihin yasaları»nın kendiliğinden sosyalizmi kapitalizmin yerine geçireceği anı beklemenin yeterli olduğu gibi tamamen yanlış sonuçlar çıkarırlar.

Gerçekte, tarih yasaları kendi başlarına, insan olmaksızın' tarih yapamazlar. Bunlar, tarihin akışını, ancak eylem, mücadele, milyonlarca insanın bilinçli çabasıyla belirlerler.

Burjuva eleştirisi marksistlerin kendi kendilerine ters düştüğünü ileri sürer: marksistler bir yandan kapitalizmin yerini sosyalizme bırakmasının tarihi bir zorunluluk olduğunu söylerken, bir yandan da sosyalizmi kurmak için savaşmak üzere politik parti kurarlar. Kimse güneş tutulmasını sağlamak üzere parti kurmayı düşünmez, çünkü bu kendiliğinden olan birşeydir.

Bu çocuksu düşünce burjuva «eleştirici»lerinin marksist teoriyi ve tarihin akışını anlamaya yeteneksiz olduklarını yada anlamak istemediklerini gösterir. İnsanların en ufak bir katkısı olmadan oluşan güneş tutulmasından farklı olarak, kapitalizmden sosyalizme geçiş toplumsal düzende insan etkinliği sonucunda meydana gelen, kendi başına olamayacak bir değişmedir. İnsanların etkinliği, toplumun sosyalizme geçişinin zorunlu bir tamam-

layıcı parçasıdır. Nesnel yasaların herşeye rağmen kendilerine bir yol açacağı söylendiği zaman, burada söz konusu olan değişimlerin kendi başlarına meydana geleceği değil, er geç bu yasaların uygulanmasından çıkarı olan toplum güçlerinin oluşacağı ve mücadele ederek onları zafere ulaştıracağıdır.

Toplumsal yasayı diyalektik görüşle değerlendiren marksizm-leninizm, onun belirli toplum ilişkilerinin evriminde egemen eğilim şeklinde işlerlik gösterdiğini kanıtladı. Bu, şu anlama gelir: yasa, şu yada bu nesnel koşullardan zorunlu olarak doğan hareketin genel yönünü belirler. Fakat, toplumun gelişmesi çelişkilidir, olayların somut yürüyüşü sadece genel yasalara değil, aynı zamanda sınıf güçlerinin gerçek ilişkilerine, savaşan sınıfların politikasına ve diğer birçok özel koşullara bağlıdır. Marksistler kapitalizmin yerini zorunlu olarak sosyalizme bırakacağı düşüncesini desteklerken bundan, kapitalist toplumun nesnel yasalarının, bu toplumdaki politik ve ekonomik çelişkileri, sonunda kaçınılmaz bir şekilde keskinleştireceği; işçi sınıfı ve bütün emekçilerin kapitalist düzene karşı gitgide kızışan bir savaşa gireceği, bu savaşın kapitalizmin devrilmesi ve sosyalizmin kurulmasıyla sonuçlanacağı anlamını çıkarırlar. İşçi sınıfının eylemi tarihi bir zorunluluktur, fakat bu savaşın zafere ulaşması her bir durum için birçok koşula bağlıdır: işçi sınıfının bilinç ve örgütlenme düzeyi, marksist partilerin etki derecesi, sosyalist partilerin politikası, burjuva devletinin politikası, vs. Bu etkenlerin bazıları işçi sınıfı savaşının tayin edici başarısını çabuklaştırabilir yada geciktirebilir. Bununla beraber, sonunda işçi sı-

nıfının ve sosyalizmin zaferi önüne geçilmez bir şeydir. Bu nedenle komünistler ve müttefikleri işçi sınıfının ve bütün emekçilerin kurtuluş savaşının, bilinçlerinin ve örgütlenmelerinin gelişmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda tarihin zorunlu yürüyüşünü hızlandırır, yeni toplumun «doğum sancılarını» hafifletirler.

Böylece, tarih sürecinin zorunluluğunu, determinizmini gözönünde tutan marksist teori, insanların ve öncü sınıfların etkin savaşlarının tayin edici rolünü belirtir. Lenin, «Marksizmi bütün diğer sosyalist teorilerden ayıran özellik, şeylerin nesnel durumunun ve evrimin nesnel akışının analizinde mükemmel bir bilimsel açıklığı; devrimci enerjinin, devrimci yaratıcılığın, kitlelerin ve elbette ki şu yada bu sınıflarla bağ kurmak ve devam ettirmek yeteneğine sahip kişilerin, grupların, örgütlerin ve partilerin devrimci inisiyatifinin öneminin kesin kabulüyle bağdaştırmasıdır,» diyordu (*).

■ Toplumsal Evrimde Düşüncenin Rolü

İnsan etkinliğinde tarihi determinizm kendini gösterdiği anda, toplumsal düşünceler çok önemli rol oynamaya başlar.

Marksizmin burjuva eleştirisi, tarihi materyalizmin tarihte düşüncenin önemini azımsadığını, hatta büsbütün inkar ettiğini ileri sürer. Bunun ispatı, sözüm ona, marksistlerin toplumun düşünce hayatını onun maddi varlığının bir yansıması olarak görmeleridir. Fakat toplumsal düşüncele-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 13, S. 21-22, Rusça baskı.

rin kökenini göstermek, onların önemini inkar etmek yada azımsamak demek değildir. Gerçekte, marksizm, insanın düşüncelerinin, toplumsal eğeklerinin, insanca ihtiraslarının ve genellikle insanın atılım ve heyecanlarının katkısını ve önemini hiçbir zaman inkar etmez. Komünistler, emekçiler arasında bilimsel, sosyalist ideolojiyi, sınıf dayanışması duygusunu, enternasyonalizmi yaymaya bu denli çalışırken, bir yandan da sübjektif etkenin, yani tarihte insanların bilinçli etkinliğinin önemini inkar etselerdi kendi kendileriyle çelişmiş olurlardı.

Marksizm, düşünce ve duyguların tarih olaylarının sebepleri olmadığını, bu düşünce ve duyguların kendiliğinden insanın maddi yaşama koşullarına kök saldığını söylemekle yetinir. Fakat hemen ardından da, bu hayat koşullarının ancak insanın bilincinden geçerek, orda bazı görüşler, erekler, amaçlar biçiminde yansıyarak şu yada bu eylemi oluşturabildiğini belirtmekte acele eder.

Bütün ülkelerin toplumsal teorilerinin tarihi, düşüncelerin meydana çıkışıyla, toplumun maddi hayatının gelişmesi için gerekli ihtiyaçların birbirinden ayrılmaz olduğunu gösterir. Toplumsal düzenin değişmesini isteyen düşünceler, toplumun maddi hayatının evrimi yeni görevler ortaya koyduğu sırada ortaya çıkar ve gelişirler. İnsanlar, şu yada bu biçimde, düşüncelerde dile gelen bu görevlerin bilincine varırlar. Bunun sonucunda, yeni düşüncelerin, toplumsal düzeni değiştirmek isteyen devrimci düşüncelerin yayılması rastlantı eseri değildir. Bu, toplumun maddi hayatında oluşmuş değişimlerin zorunlu bir yansımasıdır. Örneğin Engels, bilimsel sosyalizmin, yeni üretim

güçleriyle kapitalist üretim ilişkileri arasındaki çatışmanın insan bilincinde ve özellikle bu çatışmayı ta içlerinde duyan işçilerin beyinlerinde yansımasından başka birşey olmadığını yazar.

Bir kez toplumun maddi ihtiyaçları temeli üzerinde ortaya çıktıktan sonra, düşünceler bu defa da toplumun evrimleşmesini etkilerler. Bu nasıl olur?

Elbette ki düşünceler kendi başlarına, kendiliklerinden toplumun maddi hayatını etkileyemezler: Onlar, insan beyninde doğup gelişir ve bu yüzden, ancak belli eylemler ve davranışlar içersinde kendilerini gösterdikleri gün, toplumun evrimi üzerinde bir etkileri olabilir. Eğer düşünceler toplum hayatının olgunluğa erişmiş ihtiyaçlarına karşılık veriyorsa, ergeç **geniş kitlelerin bilincine** işlemenin yolunu bulur, onların öz düşünceleri haline gelir, onları tek ve güçlü bir ordu halinde birleştirir ve bu orduyu ortak bir iradeyle, ortak bir hedef için harekete getirir. Kitlelerin hoşnutsuzluğu ve kendiliğinden hareketi, bilinçli ve örgütlü bir savaşa dönüşür. Düşünceler yalnız düşünce olmaktan çıkar, eylemlerde dile gelirler: insanları birleştirir, örgütler, belirli **pratik eylemleri** oluştururlar. Bu nedenle, Marx, düşünceler kitleleri etki altına aldığında maddi güçler haline gelirler, demiştir.

Hiç kuşkusuz, toplumsal bilinç karmaşık ve çeliskili bir olaydır. Toplumsal varlık tekdüze değildir, çeşitlilik gösterir, ilerici, devrimci eğilimler gibi köhneleşmiş, gerici düşünceleri de içerir. Bu, toplum bilincinde yansır. Bir yandan, toplum bilinci devrini doldurmuş sınıfların çıkarlarını dile getiren, zamanı geçmiş toplumsal koşulların an-

latımı olan eski, gerici fikirleri içerir. Örneğin, kokuşmuş kapitalist düzeni sonsuza kadar sürdürmeyi amaçlayan bugünkü burjuva ideolojisi böyledir. Diğer yandan, toplumsal hayatın yeni ihtiyaçlarını yansıtan, insanları ilerleme yoluna çağıran, ilerici, devrimci sınıfların ideolojisinin ortaya çıktığı ve geliştiği görülür.

Egemen sınıf gerici duruma düştükten sonra bile, daha uzun zaman ideolojisi üstünlüğünü korumaya devam eder: bir defa, alışkanlık ve geleneklerin gücüne dayanmaktadır, ayrıca da bütün iktidar araçları (devlet, en başta) ve yönetici sınıfın çok sayıdaki kuruluşları (kilise, basın, vs.) tarafından etkin bir şekilde kökleştirilmiştir. Bu iktidar araçları ve kuruluşlar, aynı zamanda yeni düşüncelerin yayılmasını engellemekle de görevlidir. Fakat ilerici ideolojinin kesin bir avantajı vardır: toplumsal evrimin ihtiyaçlarını dile getirir. Devrimci düşünceler yasaklanabilir, fakat ortadan kaldırılamaz. Ergeç, kitleleri etkisi altına alır, onları harekete geçirir, böylece eski düzenin sonu gelir. İşte, toplumsal düşünceler, tarihsel evrimin zorunlu yürüyüşünde böyle yer alırlar.

Düşünce, bu önemli rolü sebebiyle, toplumun devrimci dönüşümü için savaşta çok büyük bir değer taşır. Lenin'in, Rusya'da marksist partinin kuruluşunun, İskra gazetesinin çıkışıyla, yani devrimci marksist düşüncelerin işçi çevrelerinde yayılmasıyla başlamasını ve daha sonra ideolojik birliğin maddi bir örgüt yani parti ile sağlamlaştırılmasını önermesi sebepsiz değildir. İtici eylem olmaksızın, maddi hayatın toplumsal evrime yüklediği görevlerin yerine getirilmesi olanaksızdır. Devrimci bilinç düzeyi ne denli yüksekse, devrimci dü-

şünceler kitleler içerisinde ne denli yaygınsa topluma verilen görevler de o denli hızla ve kolay yerine getirilir.

■ Toplumsal Evrimde Kendiliğindenlik ve Bilinç

Sosyalizmden önceki bütün toplumsal oluşumların evrimi sırasında, nesnel yasalar kendiliğinden rol oynamıştır. Bu, körükörüne bir zorunluluğun bireylerin dağınık ve rastlantı eseri eylemleri arasından kendine yol açmasına benzer. İnsanlar, kendilerini egemenlikleri altına alan nesnel yasaların, uymak zorunda oldukları acaip ve anlaşılmaz güçler olduğunu düşünüyorlardı.

Bu durum, herşeyden önce, insanların o zamanlarda toplumsal yasaları bilmemesiyle açıklanır. Fakat hepsi bu kadar değildir. Toplumsal evrimin kendiliğindenliğinin başlıca sebebi, temel etkinlik alanının, yani maddi üretimin, toplum kontrolünden uzak tutulmasıydı. Üretim araçlarının özel mülkiyeti toplumsal gelişmenin, bütün genişliğiyle, bilinçli olarak yönetilmesini engelliyordu. Bu şekildeki bir düzende, herkes kendi kârına yada zararına, ayrı ayrı girişimlerde, özel bir atölyede yada kendine ait bir toprak parçası üzerinde çalışır, toplumsa, bir bütün olarak insanların bilinçli kontrolü dışında kendiliğinden evrimleşir. Uzlaşmaz sınıflara bölünmüş olan toplum, onu nesnel yasaların belirttiği doğrultuda yönlendirecek ortak bir irade tarafından harekete getirilemez.

Toplumsal güçlerin körükörüne egemenliği düşüncesi insanın ruhsal yapısına derinden derine

sınmiştir. Bireylerin ve halkların hayatını ve ölümünü tayin eden kadere inanmak gibi mistik dinsel düşünceleri hatırlatmak yeter.

Fakat sömürücü toplumda bile, insanların bilinçli etkinliği önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Burada söz konusu ettiğimiz, özellikle, devrimci sınıfın yada hiç değilse bunun öncü kesiminin çok genel bir biçimde olsa bile, başlıca tarihi görevlerinin bilincine vardığı toplumsal devrim dönemleridir. XVIII. yüzyılın devrimci fransız burjuva sınıfının ideologları feodalizmin yerini kapitalizme bırakmasını gerektiren ekonomik yasaların niteliğini bilmemelerine rağmen, bu yasalardan çıkan pratik istekleri (kişisel bağımlılığın, lonca yasalarının, soyluların ayrıcalıklarının v.s. kaldırılması) -bu istekler burjuvazinin hayati çıkarlarına karşılık verdiği oranda- azçok doğru bir şekilde dile getirebilmişlerdir. Fakat, burada bile, doğru sloganlarla hayal ürünü fikirler birbirine karışıyordu. Fransız ansiklopedi yazarları, içtenlikle övüp göklere çıkardıkları «aklın saltanatı» yerine, pinti kazanç hırsının zafere ulaştığını görseler, pek şaşırır, düş kırıklığına uğrarlardı.

Proletarya her türlü hayali bir yana bırakan ilk sınıftır. Kendi kendisini aldatması gerekmez, çünkü tarihin nesnel akışı, onun çıkarlarıyla, amaçlarıyla çelişmek şöyle dursun, onların gerçekleşmesiyle sonuçlanır; başkalarını da aldatması gereksizdir, çünkü diğer emekçilerin aleyhine bir takım ayrıcalıklar peşinde koşmaz: işçi sınıfı bütün insanlığı kurtarmadan, genel olarak insanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kalkmadan kendisini kurtaramaz.

Daha kapitalist toplumun bağrındayken işçi

sınıfı tarih yasalarını başarıyla uygulamaya başlar: bilimsel teoriyi özümler, kendi siyasal partisini kurar, emekçi halk kitlelerini etrafında toplar ve kapitalizmin ta kendisinin nesnel yasalarınca belirtilen doğrultuda, sosyalizme geçiş yolunda savaşını sürdürür. Proletaryanın toplumsal devrimi, emekçi kitlelerin devrimci öncüsü, marksist-leninist partinin, tarihi eylemlerinin nesnel anlamının bilincine vardığı ve geniş halk kitlelerinin, düzenin devrimle yıkılması için bilinçli savaşını yönettiği ilk harekettir.

■ Toplumsal Evrim Yasaları Bilgisi

Sosyalizm çağında, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti sayesinde, insanlar, bütün toplum çapında, üretimi kontrol ederler. Ulusal ekonominin çeşitli dalları arasında, tüketim ve üretim, günlük tüketim maddelerinin üretimi ve halkın geliri v.s. arasında bilimsel yoldan bulunmuş, oranlar koyabilirler. Temel üretim araçlarının sosyalist toplumun ellerinde toplanması, ekonominin belirli bir plana göre yönetilmesini ve bu sayede gelişme temposunun atılımlar halinde yükselmesini sağlar.

Toplumsal yasaların bilinçli bir şekilde uygulanması, onların nesnellik özelliğini ortadan kaldırmaz, fakat toplumun herhangi bir durumda, serbestçe yönünü seçmesi, gerçek koşulları da gözönüne alarak, bu yasaların bilinmesi sayesinde saptanmış belli bir amaca metodlu bir biçimde yaklaşmayı sağlar. İlk olarak, toplum yasaları, doğa yasaları gibi uygulanır. İnsan, evrensel çekim ya-

sasını ortadan kaldıramaz, faakt, aerodinamik bilgisi sayesinde, yerin çekimini altederek havada yükselebilen uçaklar yapabilir. Aynı şekilde, toplum da ulusal ekonominin kilit dallarını keyfi olarak gelişmeye bırakamaz. Bu dallardaki gelişmelerin birbirine göre nesnel oranlarının yardımıyla, toplum gelecekteki evrimi bilinçli olarak ve ihtiyaçlarını gözönünde tutarak, ne bunalımlardan ne de oransızlıktan korkusu olmaksızın planlar. Böylece toplumsal olaylara özgü zorunluluk, bilinçli bir zorunluluğa dönüşür.

Yasaların bilinçli uygulanmasının toplumsal sonuçları son derece önemlidir.

Önce, insanlar yasaların köleleri olmaktan çıkarlar; bilimsel teori ile silahlandıktan sonra, ilerisi için öngörüşlerde bulunabilir, yaşamın işleyişini kendilerine uygun düşen bir biçimde yönlendirebilirler, v.s. Tek kelime ile, insanlar kendi ilişkilerinin ve bunları yöneten yasaların efendisi olurlar. Bunun sonucu ise, toplumsal evrimde toplum bilincinin ve bütünüyle üstyapının oynadığı rolün fazlalaşmasıdır.

Sosyalist düzende, nesnel yasaların bilinmesi zorunluluğu, herşeyden önce, ekonomik hayatı yöneten marksist partinin ve sosyalist devletin etkinliğinde somut bir şekilde kendini gösterir. Sosyalist ekonominin nesnel yasaları ne kadar iyi bilinirse, ekonomik evrimin yönünü çizen parti ve devletin eylemleri de o kadar sağlam, ulusal ekonominin yönetim düzeyi o kadar yüksek olur, toplumsal üretimde oransızlıklar ve rastlantılar o kadar azalmış, ulusal ekonomi planları o kadar gerçeklere yaklaşmış olur.

İkincisi, nesnel yasaların bilinmesi, toplumsal evrim ufkunda kendini gösteren son amacın açıklıkla seçilmesini sağlar. Elbette ki bir amaç biliniyorsa, ona güç kaynaklarını yok yere harcamadan, en kısa yoldan yaklaşmak daha kolay olacaktır. Aşamalar ortadan kaldırılamaz, atlanamaz fakat, hareket hızlandırılabilir, gereksiz fedakarlıklardan, güçlerin ve maddi değerlerin harcanmasından kaçınılabilir.

Üçüncüsü, bir yandan toplumsal evrimin nesnel çizgisiyle, diğer yandan toplum üyelerinin çoğunluğunun çıkarları, özlemleri ve isteklerinin uyumu bir yaratıcı atılım meydana getirir, belirlenmiş amaca erişme iradesini perçinler ve bu ise toplumsal evrimi hızlandırır.

6 BURJUVA TOPLUMUNUN ÇÜRÜKLÜĞÜ

■ Tarih Yasalarının Burjuva Toplumuna Saldığı Korku

Tarihi materyalizm, toplumsal evrimin nesnel yasalarını bulup ortaya çıkarırken, onların nasıl bilineceğini ve toplum yararına nasıl kullanılacağını gösterdiği halde, burjuva sosyolojisi ya hiç bir tarihi determinizm olmadığını ispatlamaya umut bağlar, yada toplumsal yasaların niteliğini değiştirmeye çabalar.

Burjuva sosyologlarının bu tutumu rastlantı eseri değildir. Eskiden, burjuvazi ilerici bir sınıfken, ideologları topluma doğanın bir parçası gözüyle bakıyor ve evriminin «doğal yasaları»nı ortaya çıkarmaya çalışıyorlardı. Eğilimleri, idealist tarih görüşü çerçevesini aşmadığı sürece, toplum bilimin gelişmesi için ilerici bir değer taşıyordu. Kapitalizmin cançekişme durumuna düştüğü günümüzde ise durum bambaşkadır.

Zamanımızın büyük tarihi olaylarını, Büyük Sosyalist Ekim Devriminin zaferi, dünya sosyalist sisteminin kuruluşu, emperyalizmin sömürge sisteminin çöküşü gibi olayları nasıl açıklamalı?

Bu olayların yasalar tarafından düzenlendiğini kabul etmek, kapitalizmin kaçınılmaz yokoluşunun ve sosyalizmin zaferinin zorunluluğunu kabul etmek, yani burjuva ideolojisiyle bütün ilişkiyi kesmek demektir. Pek azmın dışında, burjuva bilginleri bunu yapamazlar. Oysaki, zamanımızın olaylarına yön veren nesnel yasaları inkar etmek, genellikle, tarihi determinizm düşüncesinden, toplumsal ilişkilerin bilimsel araştırmasından vazgeçmektir. Bu kesinlikle günümüzdeki burjuva sosyolojisinin durumudur. Kapitalizmi mahkum eden tarih yasalarının verdiği korku, burjuva sosyologlarını marksizm-leninizmle şiddetle savaşmaya, şeylerin gerçek durumunu çarpıtmaya iter.

Lenin'in dediği gibi «bilimden **yasaları** çıkarıp atmak istemek, gerçekte doğrudan doğruya, bilime hileli bir biçimde **dinsel yasaları sokmak** istemektir.» (*) Günümüzde birçok burjuva sosyologunun açıktan açığa mistisizmi yayması, tarihi sürecin «alın yazısından», tarihin yürüyüşünü yöneten «esrarengiz tanrı gücünden» sözetmesi sebepsiz değildir. Materyalist tarih görüşüne ve toplumsal olaylara bilimsel yaklaşım metoduna karşı yavaş içerisinde burjuva sosyologları çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunlardan başlıcaları toplumsal gelişmenin psikolojiyle açıklanması, tarih olayları «tekrarlanmaz» bahanesiyle, tarihin nesnel determinizminin inkarı ve tarih yasalarının yerine,

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 20, S. 210.

biyolojiden yada diğer doğa bilimlerinden alınmış yasaların konulmasıdır.

■ Toplum Psikolojisi Teorisi

Toplumsal evrimin psikolojik açıklaması, geçmiş zamanlarda da burjuva sosyolojisinin özelliğiydi. Bu açıklama, toplum hayatının insan bilincinin, insanın zihinsel etkinliğinin eseri olduğu görüş noktasından hareket eder. Günümüzde burjuva sosyolojisinin, ruhsal etkinliği, usaaykırılık yönünde, insanı bilinçli bir varlık olarak değil, temelde bilinçsiz dürtülerin ve biyolojik iç güdülerin etkisiyle hareket eden bir birey olarak görmek şeklinde yorumlar. Örneğin, burjuva sosyolojisinde bilyük etki yaratmış Avusturyalı bir ruh hekimi ve sosyolog olan Freud'a göre insanın bütün eylemleri hayvansal bir ilkeyle, herşeyden önce cinsel içgüdüyle şartlandırılır, insanın bilinci ise bu bilinçsiz dürtü ve içgüdülerin üzerinde yükselen bir üstyapıdır. Burjuva sosyologları bundan, toplumsal ilişkilerde bilinçli davranmanın, savaçları önleme nin, v.s. mümkün olmadığı sonucunu çıkarırlar. Onlara kalırsa devrimci hareketler «kitlelerin sinirsel bunalımı» gösterileridir; kapitalist düzenden hoşnut olmayan işçilere yaşama koşullarıyla «barışmaları» için gidip ruh hekimine görünmeleri önerilir.

Burjuva sosyolojisi yalnız demokrasi ve sosyalizm uğruna bilinçli olarak savaşan kitlelere çamur atmakla kalmaz, aynı zamanda insanın hayvansal niteliğinin değişmez olduğunu ileri sürerek bu savaşın hedeflerini halkın gözünde küçült-

meye çalışır. Oysaki, daha önceki konularımızda, insanların bireysel düşünce yapılarının toplumsal ilişkilerini belirtmediğini, düşünce yapısının tarihi koşullara bağlı olduğunu görmüştük. Burjuva sosyologlarının sözünü ettiği oburluk gibi, «temizlik içgüdüsü» vs. gibi «vahşi duygular», gerçekte belirli bir toplumsal çevrenin ürünüdür. SSCB ve halk demokrasisi ülkelerinde sosyalist devrim sırasında insan bilincinin değişimi, yeni ahlak niteliklerinin ortaya çıkışı (örneğin, burjuva bireyciliğinin karşıtı olan kollektiflik düşüncesi) insanın hayvansal özelliklerinin değişmez olduğunu ileri süren burjuva sosyologlarının bu yargısını kesinlikle çürütür.

Bazı burjuva yazarları ise, tarihin tek itici gücünün «kollektif», «toplumsal» bilinç «grup bilinci» olduğunu öne sürerler. Toplumsal bilincin, yani toplumsal düşüncelerin tümünün gerçekten önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Fakat belirli bir devirde, neden bazı düşüncelerin değil de diğerlerinin değer kazandığı, neden farklı sınıflardan ideologların birbirlerinden ayrıldığı kendi kendine sorulursa, toplumun yada bir sınıfın düşünce hayatının, yansıttığı maddi hayattan türediği anlaşılır. Bunu inkar etmek, toplumbilimi bir yana bırakmak, toplum evriminin iç yasalarını anlamaktan vazgeçmek demektir. En gerici, irrasyonalist (usaaykırıcı) sosyologların tutumu budur. Bunlar için tarih bir bilim olamaz. Bunlar için tarih nesnel bilgiler temeli üzerinde kurulmuş değildir, sezgi ve inanca dayanır.

■ Açıklama yerine Anlatma

Neo-pozitivizme (yeni olguculuk) sıkı bir şekilde bağlı olan «ampirik sosyoloji» determinizme karşı savaşını çok daha kurnazca yürütmektedir. Taraftarları sözde toplumsal ilişkilerin nesnel, bilimsel incelemesinden yanadırlar. Fakat bunların kullandığı yöntem, her türlü genelleştirmeden kaçınarak ayrı ayrı olguları basitçe anlatmaktır. İleri sürdükleri bahaneler ise toplum hayatının karmaşıklığı, şematize etme tehlikesi, v.s. dir. Dünyada birbirinin aynı olan iki birey olmadığı gibi özdeş iki olay da yoktur, o halde, tarihi evrimin genel yasaları da olamaz. İşte, bu sosyologlar bunu öne sürerler.

Oysaki, bunlar tamamen tutarsız bir takım iddialardır. Elbette ki, her tarihi olay tektir, kendi cinsinden olaylar içerisinde kendine özgüdür. İkinci bir Napoleon, yada ikinci bir Hitler'in kendini öldürme olayı olamaz. Fakat herhangi bir olayın yada sürecin bu özelliği, bu bireysel olgunun tekrarlanan bazı genel çizgiler taşımasını engelleyemez, bu ise genelleştirme yoluyla bazı yasalar çıkarılmasını sağlar. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının patlak vermesine yol açan somut koşullar arasındaki farklar ne olursa olsun, bilimsel analiz her ikisinin de aynı nedenle, yani emperyalist güçler arasındaki ekonomik ve politik gelişmelerindeki eşitsizliğe dayanan çelişkilerin şiddetlenmesi yüzünden ortaya çıktığını göstermiştir. Çeşitli ülkelerde sosyalizmin kuruluş koşulları arasındaki farklar ne olursa olsun, heryerde bazı genel yasalarla karşılaşılır: proletarya diktatörlüğünün, üretim araçlarının sosyalleştirilmesinin zorunluluğu, v.s. Bu tekrarlanan

genel çizgilerin incelenmesi hiçbir zaman burjuva sosyologlarının peşisıra günümüzdeki revizyonistlerin de iddia ettiği gibi şematizme yada dogmatizme varmaz; tersine, sosyal olayların analizinin kesin koşulu budur, çünkü toplumsal olayların bilimsel bir temel üzerinde kıyaslanmaları bu sayede mümkün olur.

Fakat emperyalist burjuvazi bu türlü genelleştirmelerden çekinir, çünkü bunların kapitalizmin yıkılmasının zorunluluğunu ortaya çıkardığını görür. Araştırma alanlarının daraltılması, önemli genel sorunların bir yana bırakılıp bazı özel hallerin incelenmesi ve anlatılmasıyla yetinilmesi bu yüzdendir.

■ Tarih Yasalarının Toplumsal Darvincilikle Karıştırılması

Birçok burjuva sosyologu, tarih yasalarını sözümona bilimsel bir örtüyle gizlemeye çalışırlar. Bu yolda çok kullanılan bir yöntem toplumsal yasaların yerine biyolojik yasaların konmasıdır. XIX. yüzyılda ortaya çıkan ve toplumsal darvincilik adını alan bu düşünce akımının taraftarları şu şekilde akıl yürütür: İnsan doğanın bir parçasıdır, öyleyse insan toplumunun evrimi diğer biyolojik türlerin evrimiyle aynı yasalar tarafından yönetilir; doğal bir ayıklama meydana gelir, hayat savaşında daha güçlüler varoluşlarını sürdürürler; sonuç olarak, toplumda da durum aynıdır. Sınıf savaşının varoluş için verilen sürekli savaşın bir görünüşü olduğu, kapitalist sömürü sisteminin, sömürgeciliğin boyunduruğunun insanın biyolojik özüyle ilgili olaylar olduğu sonucu çıkarılır. Güçlü daima zayıf üzerinde egemen-

dir, başka türlüsü olamaz. Kapitalizm çengelinin yasaları böylece biyolojik bir temel kazanır ve bunların önüne geçilemez, sonsuza dek sürecek yasalar oldukları açıklanır.

Fakat ırkçılık yada daha aşağılık bazı diğer önyargıların dayanağı olan bu ve buna benzer teorilerden daha yanlış birşey yoktur. Lenin, «Bunalımlar, devrimler, sınıf savaşları, v.s. gibi olaylara «enèrjetik», «biyo-sosyolojik» etiketlerini yapıştırmaktan kolay ne vardır; fakat bundan daha kısır, daha skolastik, daha cansız birşey olamaz,» (*) diyordu. Toplumun evrim yasaları kendine özgü yasalardır, doğa yasalarından niteliksel bakımdan farklıdırlar. Doğal koşullara pasifçe **kendini uyduran** hayvanların tersine, insan ihtiyaç duyduğu maddi değerleri **üretir**. Bu nedenle, kapitalistlerin emekçileri ezmek için yarattığı felaketleri biyolojik yasalarla açıklamaya kalkışmaları en küçük bir eleştiriyi kaldıramaz. Gerici Malthus'ün çömezi bazı burjuva sosyologlarının dünyada «aşırı nüfus artması» iddialarına rağmen, insanlık artan maddi ihtiyaçlarını karşılama çarelerine sahiptir. İnsanın insan tarafından sömürülme sistemi ve yarattığı sınıf savaşı biyolojik bir mücadelenin, «hayat kavgasının» görünüşleri değildir, bunlar belirli bir toplumsal ve ekonomik düzenin, geçici bir tarihi rejimin sonucudurlar. Kapitalist, işçiyi biyolojik yapısı üstün olduğu için değil, işçinin yoksun olduğu üretim araçlarına sahibolduğu için sömürür. SSCB'de ve halk demokrasisi ülkelerinde sosyalizmin kuruluşu deneyinin gösterdiği gibi sosyalist rejim, sınıf eşisizliğini, burjuva sos-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 14. S. 314, Rusça baskı.

yolojisine göre ilerlemenin ebedi itici gücü olan rekabeti, burjuva sosyologlarının dünyada aşırı nüfus artışının bir kanıtı olarak ileri sürdükleri işsizliği ortadan kaldırır. Aynı şekilde, Doğu'nun sömürge ve bağımlı halklarının uyanışı ve toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda hızla ilerlemeleri, «renkli» halkların «aşağı ırktan oluşu» ve beyaz ırkın cihanda egemen olmak için biyolojik hakka sahibolması gibi utanç verici «teorileri» hiçe indirmiştir.

Burjuva sosyolojisinin materyalist tarih görüşünü yermeye ve karşısına idealist, bilime ters düşen görüşlerini çıkarmaya kalkışması, bir tek şeyi, burjuva sosyolojisinin çöküşünü kamtlayan boşuna bir çabadır.

7 MATERYALİST TARİH GÖRÜŞÜNÜN DİĞER SOSYAL BİLİMLER VE PRATİK İÇİN ÖNEMİ

■ Tarihi Materyalizm ve Sosyal Bilimler

Daha önce söylediklerimiz, tarihi materyalizmin özel toplum bilimleri ve işçi sınıfının devrimci partilerinin pratiği için taşıdığı büyük önemi açıkça gösteriyor. Bu bilimler -tarih, ekonomi politik, hukuk bilimleri, ahlak, estetik v.s.- toplum hayatının çeşitli yönlerini yada belli bir ülkenin veya halkın somut tarihini ele alır. Ekonomi politik, toplumsal üretimin gelişim yasalarını ve maddi değerlerin dağılışını inceler, hukuk bilimleri toplumun politik üstyapısı yani devlet ve hukukla uğraşır, ahlak'ın konusu doğru ile yanlışı ayırma v.s. dir. **Tarihi materyalizm toplumsal evrimin genel yasalarının bilimidir.** İlkeleri ve vardığı sonuçlar bütünüyle toplumun yasalarının anlatımıdır: Toplumsal bilincin, toplumsal varlık karşısında bağımsızlığı, üretim güçlerinin değişmesine bağ-

lı olarak rejimin değişmesi, altyapı ile üstyapı arasındaki uygunluk, v.s. Bu somut bilimlerden hiçbiri tarihi materyalizm gibi geniş genelleştirmelere yaklaşmaz. Bu nedenle, tarihi materyalizm bütün toplumsal bilimlerin temelidir. Tarihi materyalizmin diğer bilimlerin yerini tuttuğu iddia edilemez, fakat bunlar için bir bilgi metodu rolü oynar ve kendisi de genellemelerinde bu diğer sosyal bilimlere dayanır. Tarihi materyalizmin bulduğu genel yasaların bilinmesi toplum hayatının bazı yönlerindeki gelişmenin yada belli bir ülkenin somut tarihinin anlaşılmasını sağlar. Bir toplumsal bilimin incelediği alanın tam olarak bilinmesi için kendisini toplum hayatının diğer yönlerine bağlayan bağların ve toplumun evrimindeki olayların tümünün içindeki yerinin anlaşılması gereklidir.

Bununla beraber, materyalist tarih görüşü, ne olursa olsun, her tarihi duruma, her toplumsal olaya uygulanacak sihirli bir anahtar değildir. Materyalist tarih görüşüyle silahlanmış olan araştırıcı, elinde olayları gerektiği gibi anlamasına yarayan bir pusula bulunduruyor demektir. Fakat bu olaylar ve onları doğuran koşullar bütün somut karmaşalıkları içinde incelenmelidir. Bunun içinse, her durumda, belirli bir çağda ilgili bütün tarihi belgelerin, bütün olguların derine inen bir incelemesi gereklidir. Ancak böylelikle tarihi olaylar arasındaki iç bağlılık ortaya çıkarılır ve yalnız geçmiş işi ve şimdiki zamanı anlamak için değil, gelecekte de bilimsel olarak önceden görmek amacıyla bu olayların her biri açıklığa kavuşturulabilir.

■ Bilimsel Öngörüş

Toplumsal evrimin nesnel yasalarını inkar eden burjuva filozof ve sosyologları geleceğin, insanların, kimsenin önceden bilemeyeceği niyet ve isteklerine bağlı olduğu bahanesini öne sürerek bilimsel öngörüşü olanaksız birşey olarak kabul ederler.

Fakat, daha önce gördüğümüz gibi, kitlelerin amaçları ve özlemleri hayatlarının nesnel koşullarıyla belirlenmiştir. Gelecek gökten inmez, şimdi düşünce halinde olanı gerçekleştirir.

Kuşkusuz, toplumsal evrim yasalarının bilinmesi, ayrıntıların ve somut şekillerin değil, ancak tarihin evriminin genel yönünün önceden bilinmesini sağlar. Çoğu toplum olaylarının somut şekil ve süreleri birçok rastlantısal duruma bağlıdır; bunları en büyük bir deha bile önceden bilemez. Bununla beraber, evrimin genel çizgisinin önceden bilinmesi pratikte büyük bir önem taşır.

Yüzyıldan fazla zaman önce, kapitalizmin henüz geliştiği çağda, Marx ve Engels, onun kendi öz çelişkileri yüzünden kaçınılmaz çöküşünü önceden haber verdiler. Bu öngörüş, zamanımızda kesinlikle gerçekleşmektedir.

Birinci dünya savaşından çok önce, Engels böyle bir savaşın olasılığını ve sonuçlarını önceden söyledi. Engels, dünya savaşının Avrupa'da birçok krallığı devireceğini, düzinelerce tacın düşeceğini, ticaret ve sanayi düzeneğinin tamamıyla bozulacağını yazıyordu. «...Bir sonuç var ki» diyordu «mutlak bir şekilde kesindir: genel bir yıpranma ve işçi sınıfının kesin zaferi için gerekli ko-

şulların biraraya toplanması.» (*) Gerçekten de, birinci dünya savaşından sonra, emperyalizm zinciri Rusya'da, en zayıf halkasından koptu, işçi sınıfı iktidara geçti.

Yarım yüzyılı aşkın zaman önce Lenin, dünya devrimci hareketinin merkezinin doğuya kayması sebebiyle, rus proletaryasının sosyalist devrimin öncüsü olacağını evvelden bilmişti. Lenin Birinci Dünya savaşı sırasında evvela bir yada birkaç ülkede sosyalizmin zaferinin olasılığını önceden söyledi.

Marksistler birçok defa, yıllarca önceden, sömürge ve bağımlı ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketinin zaferi gibi, Çin'de devrimin başarılması gibi, Almanya'da faşist rejimin yıkılması gibi, SSCB ve halk demokrasisi ülkelerinde ikinci dünya savaşının zaferle bitmesi gibi pekçok olayı evvelden bilmişlerdir. Bütün bu öngörüşler doğru çıkmıştır, çünkü bunlar gerçeğin, egemen eğilimler gözönünde tutularak yapılmış nesnel, katı bir biçimde bilimsel bir analizine dayanıyordu. Tersine, burjuva politikacı ve sosyologlarının, sosyalizmin kaçınılmaz şekilde sonu geleceği, kapitalizmin yeni bir atılımla gelişeceği hakkındaki sayısız kehaneti acınacak şekilde boşa çıkmıştır, çünkü bunlar tarih yasalarını bilmemezlikten geliyor ve gerçekler yerine isteklere önem veriyorlardı. Bugün durmadan «sosyalizmin bunalımı»m ilan eden ve «insan uygarlığının çöküşü» kehanetini ortaya atan çılgınların da sonu budur.

(*) F. Engels, Einleitung zur Erinnerung für die deutschen Nordspatrioten 1806 - 1807.

■ Tarihi Materyalizm ve İşçi Hareketi Pratiği

Toplumsal evrimin genel yasalarının bilime ve toplumsal olayların bilgi metodu olan materyalist tarih görüşü, bilimsel sosyalizmin tümünün, işçi sınıfı partilerinin strateji ve taktiğinin temelidir.

Kapitalist oluşumun yerini sosyalist oluşuma bırakmasının zorunluluğunu gösterirken, marksizm-leninizm emekçilere, yüce davalarının son zaferinin kesin olduğu inancını verir. İşçi hareketinin militanlarına olaylara bütün genişliğiyle bakmayı, toplumsal olayları iç bağlılıklarıyla birlikte yorumlamayı öğretir. Özel olayların ötesinde geniş bir tarihsel görüş açısı kazandırır.

Toplumsal evrim yasalarının bilgisiyle silahlanmış bir insan, sosyalizm uğruna verilen ulu savaşın bilinçli bir eri olur.

Ayrıca, materyalist diyalektik metod, her durumu, her durumun belli bir ülkedeki ve bütün dünyadaki özelliklerini doğru biçimde çözümlemeyi öğretir.

İşçi sınıfının bütün devrimci partileri, kendilerine özgü ortamlar içinde, özel ulusal koşullar altında hareket etmek zorundadırlar. Bu partilerin başarısı, daha çok şuna bağlıdır: Parti, mücadelesinin nesnel koşullarını bilimsel açıdan değerlendirmeye, tarihi olayların somut akışına uygun bir biçimde hedef ve amaçlarını saptamaya hangi ölçüde yeterlidir?

Tarihi materyalizmden yararlanmak için onun ilke ve formüllerini ezbere bilmek yetmez. Örneğin, sosyal devrimin itici gücünün üretim güçleriy-

le üretim ilişkileri arasındaki çatışma olduğunu hatıra getirmek zor birşey değildir. Fakat bu genel gerçeği ortaya koymakla yetinen, belli bir ülkedeki üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çatışmanın somut şekillerini, sınıf ilişkilerini v.s. incelemeyen bir işçi partisinin fazla bir yararı yoktur. Materyalist tarih görüşünü özümlemek, toplumsal olayları materyalist ve diyalektik metoda göre analizlemeyi, ondan her an işçi sınıfının savaşındaki somut koşulların incelenmesinde faydalanmayı, devrimci hareketin zengin pratik deneyini genelleştirmeyi öğrenmek demektir.

İşte, materyalist tarih görüşünün, işçi sınıfının devrimci partilerinin, sosyalizm için savaşan bütün bilinçli militanların, toplumsal evrim yasalarını anlamak ve durumu bilerek, çalışan insanlığın ilerlemesine ve davasına hizmet etmek isteyen herkesin ideolojisinde bu kadar büyük bir yer tutmasının sebebi budur.

beşinci bölüm

SINIFLAR, SINIF MÜCADELESİ, DEVLET

Toplum yaşamı, son derece karmaşıktır ve sonsuz değişiklikler gösterir. Toplum, tarihsel yaşantısı boyunca, bitmeyen bir kavganın, en çeşitlisinden çelişkilerin, insan yığınlarının çok kere birbirine ters düşen eğilimlerinin sahnesi olmuştur. Bu iç savaşa bir de çeşitli toplumlar yada halklar arasındaki çatışmalar ekleniyordu. Devrimci ve gerici devirlerin, hızlı gelişmeler ve durgunlukların, savaş ve barışların sürekli olarak ardarda geldiği görülür. Marksizm, tarihte ilk defa olarak, bu gözle görülür kargaşalığa egemen olan yasayı keşfetmeye yarayacak ipucunu bulmuştur, bu **sınıf mücadelesi kuramıdır.**

Ancak bu kuram yardımıyla, sömürücü toplum içinde meydana gelen olayların ve önemli değişimlerin gizli çıkış noktasını anlayabiliriz. Bu kuram, işçi sınıfınca yürütülen kurtuluş savaşının taktiğinin bilimsel temelidir.

1 SINIF AYRILIKLARININ SINIFLARARASI İLİŞKİLERİN TEMELİ

Değişik sosyal durumlara sahip insanlar arasındaki çelişki ve çatışmalar, ilerici bilginlere, daha Marx'tan önceki zamanlarda, değişik toplumsal sınıfların var olduğu ve bunlar arasında bir mücadelenin sürüp gittiği düşüncesini aşıladı. Fakat bu düşünce çok bulanık ve belirsizdi. Farklı sınıflardan insanları birbirinden ayıran sayısız işaretler arasından tayin edici, temel eleman nasıl ayırdedilir, bilinmiyordu. Toplumun sınıflara bölünmesi ile ilgili ilkeler, sorunu temelden ele almıyor, rastlantı eseri ve keyfi hükümler olarak ortaya çıkıyordu. Bu, bugün bile burjuva sosyolojisinin belirtici bir özelliğidir.

Burjuva sosyologları toplumun tekdüze olmadığını, bir takım tabakalardan, farklı toplumsal gruplardan oluştuğunu kabul ederler. Fakat bu farklılaşmanın temeli neye dayanır? Bu soruya, başka başka cevaplar verirler. Bazıları zeka unsurunu, düşünce yapısını yada ortak bir din.. v.s. yi ön plana alır. Daha önceki konularımızda insanların sos-

yal bilinçlerinin, sosyal varlıklarına bağlı olduğunu görmüştük. Diğer bazı burjuva sosyologları ise daha iyi maddesel koşullara sahibolmayı sınıflara ayrılmanın temel ilkesi olarak kabul eder: gelirin azlığı-çokluğu yaşama koşulları v.s. Fakat gelir miktarı, belirli bir sınıfın, toplumsal üretimde aldığı yere bağlıdır, yani, üretim araçlarına sahip midir yoksa ezinlenlerden, sömürülenlerden midir, bunun bilinmesi gerekir. Politik hayatta oynadığı rol gibi eğitim düzeyi ve yaşama şekli de buna bağlıdır.

Madem ki maddi üretim, toplumsal yaşamın başlıca tayin edici elemanıdır. Öyleyse, toplumun sınıflara bölünmesinin temelini bulmak için, toplumsal üretim sistemi içinde hangi gruplar, hangi yerleri alıyor, üretim araçlarıyla ilişkileri nedir, sorularını kendi kendimize sormamız gerekir.

Büyük İnisitayif'te Lenin sınıf kavramının en tam tarifini vermiştir. «Tarihsel olarak belirlenmiş bir üretim sistemi içindeki yerlerine ve üretim araçları ile olan ilişkilerine (bu ilişkiler daha çok yasalarla saptanmış ve korunmuştur), toplum içindeki iş örgütlenmesinde oynadıkları rollere ve dolayısıyla sosyal zenginlikten paylarını almakta başvurdukları yollara ve elde ettikleri payın büyüklüğüne göre birbirinden ayrılan geniş insan gruplarına sınıf denir. Sınıflar öyle insan gruplarıdır ki, bir grup, belirli bir sosyal ekonomi düzeni içinde aldığı farklı yer sebebiyle diğer grubun emeğine sahip çıkabilir.» (*)

Sömürücü toplumun belirtici çizgisi olan toplumsal adaletsizliğin temeli kesinlikle sınıfların

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 29, S. 388 Rusça baskı.

var olmasına dayanır. Bazılarının egemen, ayrıcalıklı durumlarıyla diğerlerinin ezilmişliği, sefaleti ve köleliği ne «tanrının isteği»dir, ne de sömürücü sınıf ideologlarının her zaman ileri sürdüğü gibi insanların kişisel niteliklerinden ileri gelir, sadece ve sadece şu yada bu sınıfa ait olmanın sonucudur.

Tabii bu, bütün diğer sosyal farklar ve ilişkilerin önemi olmadığı anlamına gelmez. İnsanlığın tarihsel evrimi boyunca, sınıf ayırımı ile uyuşmayan birçok kararlı, ortak özellikleri olan insan topluluklarının kurulduğu görülmüştür. Bunlardan en önemlisi, ulusal topluluk, millettir.

■ Sınıf ve Ulus

Ulusal bağlar büyük bir bozulmazlık göstermesiyle diğerlerinden ayrılır. Bu sebepten, burjuva ideologları sık sık bunları «doğal», sınıf ilişkilerinden daha önemli bağlar olarak gösterme eğilimi duymuşlardır. Bu tez temelden yanlıştır.

Ulusal bağlar, sınıf ilişkileri gibi, her zaman var olmuş değildir. Bunlar, uzun bir tarihsel evrimin ürünüdür. İnsan topluluklarının şekilleri, toplumsal rejimin özelliğine sıkı bağlarla bağlıdır ve biri değişince diğeri de değişir. İlkel toplumda, kavim ve kabile insan topluluğunun temel şekilleriydi. Bir kavim'in üyelerini diğer insanlardan ayıran başlıca işaret kan bağı ve kökenlerinin ortaklığıydı. İlkel toplumun dağılmasıyla, kavimlerin ve kabilelerin kararlılığı da yavaş yavaş bozuldu, kan bağının önemi azaldı. Birçok kabilenin birleşmesi sonucunda üyeleri birbirine akrabalık bağı ile bağ-

lı olmayan kavimler oluştu: ortak çizgileri (dil, toprak, kültür birliği) sosyal ve tarihsel kökenlidir. Fakat, kabilenin birliği henüz çok kararsızdı. Köleci ve feodal rejim altında, bozulmaz bir toprak ve kültür birliği için vazgeçilmez koşul olan ekonomik birliğin sağlanması olanaksızdı. Ancak kapitalizm gelişip feodal bölünmeyi ortadan kaldırdıktan ve tek bir ulusal pazar kurulduktan sonra kavimler uluslara dönüştü.

Ulus topluluğunu, birçok burjuva sosyologunun düştüğü yanlışa düşerek ırkla da karıştırmamalıdır. Irklara ayrılma bedensel, kalıtsal özelliklerin sonucudur. Bilimsel yönden insanlar çeşitli özelliklere göre (cilt rengi, kafatası şekli, saçlar v.s.) üç temel ırka ayrılırlar: avrupa ırkı (beyaz ırk), zenci ırkı (siyah ırk), moğol ırkı (sarı ırk). Ulus topluluğundan farklı olarak bu ayırıcı özellikler biyolojik özelliklerdir, insan bedensel yapısının uzun bir çevreye uyma süreci sonucunda belirli doğa koşullarına kendini uydurmasıyla oluşmuşlardır. Birçok birbirinden farklı ulus, aynı ırka girebilir. Tersine ayrı ırklardan birçok birey aynı ulustan olabilir (örneğin, bazı latin Amerika ülkelerinde Zenciler, Beyazlar ve Kızılderililer). Irkla dil arasında da iç bağlar yoktur. A.B.D.'deki İngilizce beyazların olduğu kadar zencilerin de anadilidir. Bu yüzden «alman ırkı» yada «anglosakson ırkı» kavramları birer saçma olmaktan ileri gidemez. Irkçılar bazı ırklar yada ulusların diğerlerinden üstün olduklarını ileri sürünce, bilim tarafından olduğu gibi tarihsel deneylerce de yalanlanırlar. Çünkü bilim ve tarihsel deney, bütün halkların kültürel değerler yaratabildiğini ve dünya uygarlı-

ğına katkının cilt rengi yada kafa şekliyle değil, tarihsel evrimin gösterdiği özelliklerle ölçüldüğünü göstermiştir.

Marksizm-leninizme göre ulus «**kararlı, tarihsel süreç içinde kurulmuş ve bir kültür birliğini oluşturan dil, toprak, ekonomik yaşam ve ruhsal oluşum ortaklığı temeli üzerinde doğmuş bir insan topluluğudur.**» (Stalin) (*)

Ulus topluluğu, sınıf ayırımını ortadan kaldıramaz. Tersine ayırımlar ulusun bütün yaşamına girer ve ulusu uzlaşmaz gruplara ayırır. Ulus topluluğu, sınıfsal uzlaşmazlığı hiçbir şekilde yokedemez ve bu durum göz önüne alınmadan ulusal hareketin anlamını tam olarak kavramak onlanak dışıdır.

Ayrıca, sınıfsal dayanışma belirli bir ulusun çerçevesini aşar. Amerikan, alman, fransız kapitalistleri ayrı diller konuşurlar. Fakat onları birbirlerine yaklaştıran, tek ve aynı sınıftan olmalarıdır; bu onları sosyalizme, işçi hareketine ve sömürge halklarının ulusal kurtuluş hareketlerine karşı birleştirir. Aynı şekilde, işçiler farklı uluslardan ve ırklardandırlar, fakat herşeyden önce proleterdirler, ve bu yüzden uluslararası ortak çıkarlara, hedeflere ve ideolojiye sahiptirler, bu ortak yönleri bütün diğer ayırımların arka plana atılmasına yolaçar. Ulusların uyumsuzluk ve anlaşmazlıklarının uluslararası çıkarlarına zarar verdiğini anlayan bilinçli işçi sınıfı, her türlü ulus ve ırk ayırımına karşı mücadelesini yürütmektedir.

(*) **J. Stalin, Eserleri, C. 2 Edition Sociales. Paris. 1958 S. 264.**

■ Toplumun Sınıflara Ayrılması Geçici Bir Tarihsel Olaydır

Toplumdaki eşitsizliği haklı çıkarmak amacıyla, varlıklı sınıfların ideologları, daima bu eşitsizliği bütün insan toplumu için sonsuza kadar sürecek, ayrılmaz bir özellik olarak tamtmaya özen göstermişlerdir. Bu, gerçeklere aykırıdır. İlkel toplumda sömüren ve sömürülen diye bir ayırım yoktu, sosyalist toplumda da olmayacaktır.

Sınıfların oluşumu, insanın insan tarafından sömürülmesini, bir insanın bir başkasının emeğine sahip çıkmasını olanaklı kılan üretim araçlarının özel mülkiyetinden ayrı olarak düşünülemez.

Evrimin belirli bir aşamasında, toplumun sınıflara ayrılması tarihsel yönden kaçınılmaz bir olaydı. Engels, «insan emeği çok az üretken oldukça ve gerekli olanın dışında pek az üretim fazlası (artığı) meydana getirdikçe, üretim güçlerinin artması, ticaret trafiğinin sıklaşması, devletin ve hukukun gelişmesi, sanat ve bilimin oluşumu ancak zoraki bir işbölümünün, temelde zorunlu olarak basit el işçiliğine ayrılan büyük bir kitle ile, iş yönetimi, ticaret, devlet işleri ve daha sonraları sanat ve bilim çalışmalarına ayrılan birkaç ayrıcalıklı kişi arasındaki büyük bir iş bölümünün sonucunda olmuştur.» (*) diyordu. Elbette, egemen sınıf, emekçi kitleleri ezmek için her fırsattan yararlanıyordu.

Fakat, üretim güçlerinin gelişmesiyle özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürüleceği ve sömürü ilişkilerinin ortadan kaldırılacağı gerçeği

---

(*) F. Engels, Anti-Dühring, S. 214.

gün ışığına çıkınca sınıfların varlığı artık anlamsız olur. Sınıflar yalnız gereksiz olmakla kalmaz, toplumsal gelişme için bir engel halini alırlar.

Sosyalist toplumda, sömürücü sınıflar yoktur. İşçiler ve köylüler arasındaki ilişkiler, hertürlü sömürüyü, her türlü sınıf egemenliğini ortadan kaldıran yeni bir özellik kazanır. Sınıf ayırımının silinme çağı açılmıştır. Sonunda, komünizme geçişte bunlar büsbütün yokolacaktır.

O halde, toplumun uzlaşmaz sınıflara ayrılması, ancak özel mülkiyetin egemenliği çağında kaçınılmaz olarak hüküm sürecektir.

■ Toplumun Sınıfsal Yapısı

Toplum içindeki durumlarına göre, sınıflar **temel sınıf** olabilir yada olmayabilir. Toplumda egemen olan üretim tarzı için temel sınıflar gereklidir; bunlar bu üretim tarzı tarafından oluşturulmuşlardır: Kölelik rejiminde köle sahipleri ve köleler, feodal rejimde derebeyleri ve serfler (toprak köleleri), burjuva toplumunda kapitalistler ve işçiler. O halde, biri başlıca üretim araçlarına sahiboları ve iktidarı elinde tutan, diğeri ise sömürülenlerden oluşan iki sınıf sözkonusudur. İlişkileri daima birbirine ters düşen çıkarlar üzerine kurulmuştur, uzlaşmazdır. Örneğin kapitalist, işçiyi mümkün olduğu kadar çok üretmeye zorlamakla, fakat, ona mümkün olduğu kadar az ücret ödemekle kendine çıkar sağlar. İşçinin çıkarları ise, kendiliğinden de anlaşıldığı gibi bunun tam tersi yönündedir. Uzlaşmaz sınıfların ekonomik çıkarlarının birbirine aykırılığı, bunlar arasında bitmez tükenmez bir

kavgaya yolaçar. «Özgür insan ve köle, patrici ve pleb, derebeyleri ve serf, lonca ustası ve esnaf kalfası, tek kelime ile ezenler ve ezilenler, sürekli bir zıtlaşma içerisinde, bazen gizli, bazen açık bir savaş, ancak ya bütün toplumun devrimci bir dönüşümüyle yada mücadelede her iki sınıfın da yok olmasıyla bitecek, durmak bilmeyen bir savaş sürdürmüşlerdir.» (*)

Toplum içinde yan sınıflar da vardır. Yan sınıflar arasında örneğin köleci düzende, özgür köylüler ve zanaatkarlar vardı; kapitalist toplumda burjuvazi ve işçi sınıfından başka yan sınıflar olarak köylülük ve birçok ülkede büyük toprak sahipleri vs. bulunabilir. Yan sınıfların varlığı, bunların kendilerine özgü çıkarları, ayrıca farklı sosyal tabakalar (örneğin aydınlar) sosyal ilişkiler tablosunu bir hayli karmaşık hale getirir.

■ Burjuva Toplumunun Sınıfları

Burjuva toplumunun temel sınıfları kapitalistler (burjuvalar) ve ücretli işçiler (proletarya)dir.

Burjuvazi başlıca üretim araçlarına sahiptir ve işçilerin ücretli çalışmasının sömürülmesiyle geçinir. Burjuvazi, kapitalist toplumun egemen sınıfıdır.

Burjuvazi eskiden, zamanı geçmiş feodal ilişkilere karşı savaşı yöneterek toplumsal evrim içerisinde ilerici bir görev almıştı, rekabetin kamçılamasıyla ve çıkar sağlama susuzluğuyla muazzam

(*) K. Marx, F. Engels. Komünist Parti Manifestosu, Edition Sociales, Paris, 1954, S. 28-29.

üretici güçler yarattı. Fakat kapitalizmin çelişkileri kendini gitgide daha fazla göstermeye başlayınca, burjuvazi gerici bir rol oynamaya başladı, egemenliği toplumsal evrim için en büyük engel halini aldı.

Kapitalist toplumun başlıca üretici gücü olan, burjuvazi tarafından zorbalıkla elinden alınan zenginlikleri yaratan işçi sınıfı, üretim güçlerine sahibolmaktan yoksun edildiği için çalışma gücünü satmak zorundadır.

Kapitalizm evrimleştikçe, büyük kapitalistlerin zenginliği artar, bir yandan da «kapitalist üretim mekanizmasının ta kendisi tarafından gitgide daha disiplinli, birleşmiş ve örgütlenmiş bir duruma getirilen» (*) (Marx) işçi sınıfının ezilmişliği ve direnişi daha da belirginleşir.

Böylece kapitalizmin gelişmesi, kendisinin mezar kazıcısı, daha yeni ve yüksek bir üretim tarzının, sosyalist üretimin yaratıcısı olan işçi sınıfının gelişmesine paraleldir.

Fakat, hiçbir kapitalist toplumda, toplum yapısı iki sınıfa indirgenemez. Kapitalizm hiçbir zaman bu «saf şekil» altında varolamamıştır ve varolamaz. Sermaye, ulusal ekonominin bütün alanlarına girerek bunları değişmeye uğratır fakat hiçbir yerde eski ekonomik yapıyı tamamen yıkamaz.

Bu yüzden, birçok burjuva ülkesinde, büyük toprak sahipliği varlığını devam ettirmektedir. Büyük toprak sahipleri sömürülerini kapitalizmin gereklerine göre düzenlerler: fırsat ele geçirirlerse, sanayi girişimlerine sahibolur, hisse senedi sahibi, kapitalist olurlar. Büyük toprak sahipleri sı-

(*) K. Marx, Kapital, Birinci Kitap, C. III, 1950 S. 205

nıfının temsilcilerinden pek çoğu yüksek devlet memurluğu, ordu ve donanma komutanlığı gibi mevkilere getirilirler. Çıkarları, görüşleri, politik eğilimleri sebebiyle, genel bir kural olarak, büyük toprak sahipleri, burjuvazinin en gerici kısmıyla birleşir ve özellikle faşizmin kalelerinden birini meydana getirirler (örneğin, prusyalı köy asilzadeleri -hoberolar-).

Köylülük de, feodal toplum halinden kapitalist toplum haline dönüşür. En zengin tabakanın (kır burjuvazisi, kulaklar) dışında sömürülen bir sınıftır. Köylülerin sömürülmesi çeşitli görünüşlere bürünür: büyük toprak sahiplerine ödenen ağır toprak vergileri, kapitalistlerin verdiği köleleştirici borçlar, toprak sahibi ve kulakları tutunacak dalları sanan yoksul köylülerin emeğinin doğrudan doğruya sömürülmesi. Köylü kitleleri, mallara yüksek fiyat ödemek şeklinde büyük kapitalistlere haraç vermeye zorlanır.

Sahibolduğu küçük toprak parçasmda ürün yetiştiren köylüler, zanaatkarlar ve küçük tüccarlar oldukça kalabalık **küçük burjuva** tabakasını oluştururlar. Bazı az miktarda üretim araçlarına sahibolan fakat, burjuvaziden faklı olarak, bir başkasının emeğini sömürmeyen köylüler de bu tabakadandır. Küçük burjuvalar kapitalist toplumda geçiş noktasındadır. Özel mülkiyet açısından burjuvaziye bağlı, fakat emeğiyle yaşayan ve burjuvazi tarafından sömürülen bir tabakanın temsilcileri olmak açısından işçi sınıfına bağlıdırlar. Bu geçiş durumu, küçük burjuvazinin sınıf savaşında kararsız, duraksamalı bir tutumda olmasının sebebidir.

Kapitalist toplumda endüstri, teknik ve kültür geliştikçe, önemli bir tabakanın daha oluştuğu görülür. Bu, aydınlar tabakasıdır (mühendisler, teknisyenler, öğretmenler, doktorlar, memurlar, bilimadamları, yazarlar v.s.). Aydınlar bağımsız bir sınıf değillerdir, yaşamak için emeğini satan bir toplum tabakasını oluştururlar. Bunlar çeşitli çevrelere ait olabilirler, fakat herşeyden önce varlıklı sınıflara bağlıdırlar, çok azı emekçi sınıfların saflarına katılır. Maddi durumları ve yaşama şekillerinin farklılığı nedeniyle aydınlar tekdüze bir tabaka oluşturamazlar. Yüksek memurlardan, tanınmış avukatlardan v.s. meydana gelen üst çevreler kapitalistlere, diğerleri ise emekçi kitlelere daha yakındır. Kapitalist toplumda sınıf savaşı şiddetlendikçe, aydınların ilerici kanadı marksist leninistlerin saflarında yer alır, işçi sınıflarının devrimci savaşına katılır.

Burjuva toplumunda sınıfların dışında kalan unsurlar da bulunur. Bunlar, lumpen-proletarya, kapitalist toplumun «aşağı tabakası»dır. Haydutlar, hırsızlar, dilenciler, fahişeler v.s. bunlardandır. Bu insanlar çeşitli sınıflar tarafından sürekli olarak beslenir, kapitalizmin koşulları onları «ayaktakımı» arasına atmıştır. Anarşistler, lumpen proletaryanın kapitalist toplumda en devrimci rolü oynadığını ileri sürerler. Bir yüzyıllık zamandan beri, tarih, Marx ve Engels'in lumpen proletaryanın yaşama koşulları yüzünden gericiliğe satılmaya eğilimli olduğu görüşünün mutlak doğruluğunu göstermiştir. Hitler Almanyasında kamu haklarından yoksun edilmiş sabıkalılar kitle halinde faşist örgütlere, hücum ve SS kıtalarına

girmiş, ganster çeteleri, işçilere, zencilere ve ilerici kişiliktekilere karşı geniş çapta kullanılmıştır.

Kapitalist toplumdaki sınıf ve tabakaları belirtirken, aralarındaki iç farkları da göz önüne almak gerekir. Tekelci burjuvazi ile tekelci olmayan burjuvazi arasındaki fark özellikle önemlidir (sömürgelerde milli burjuvazi ile sömürgecilerle işbirliği halinde olan çevreleri ayırdetmelidir). Günümüzde daha da önem kazanan bu farklılık, daha ileride görüleceği gibi burjuva toplumunun politik yaşantısında büyük bir rol oynamaktadır.

Demek ki, burjuva toplumu sınıf farkları ve aralarındaki ilişkiler bakımından son derece karmaşık bir tablo meydana getirmektedir. Toplumun sınıf yapısını açıkça anlamak, işçi sınıfı ve işçi sınıfının partisi için derhal çözümü gereken bir politika ve taktik sorunudur. Bu farklılığın ötesinde, burjuva toplumunun başlıca çelişkisini anlamak da daha az önemli değildir: bu işçi sınıfıyla, burjuvazi arasındaki temel çelişkidir. Bütün toplum olayları bu açıdan görülmelidir. Kapitalizmin geçirdiği değişim ne olursa olsun, sınıf yapısı ve sınıflar arası ilişkiler ne şekil alırsa alsın, kapitalizm, sömürücü bir toplum olarak varlığını sürdürmektedir. Böyle bir toplumda ise, sömürücüler ile sömürülenler arasındaki bitmeyen savaş, sınıflar arasındaki ilişkide temeldir.

2 DEVLER SINIF EGEMENLİĞİNİN BİR ARACIDIR

Sınıfların ve sınıf savaşının marksist-leninist teorisi, toplumsal yaşamın en karmaşık olaylarından biri olan devlet'i tanımamızı sağlar, yapısını, kökenini ve evrimini, ardarda gelen çeşitli devlet şekillerini ve devlet'in kaçınılmaz bir şekilde yok olacağını ortaya koyar.

■ Devlet'in Kökeni ve Yapısı

Tarih, devlet ve sınıfların ayrılmazlığını göstermektedir. İnsan evriminin başlangıcında, ilkel komünal rejim altında yaşayan toplumda devlet yoktu. Sınıflara bölünmemiş kabileler şeklinde yaşayan bu topluluklarda, kamu işleri toplumun kendisi tarafından görülürdü.

Fakat, özel mülkiyet ve ekonomik eşitsizlik ortaya çıktıktan ve toplum uzlaşmaz sınıflara bölündükten sonra, kamu işlerinin yönetimi de kökünden değişti. Bu işler artık, toplumun bütününün yada çoğunluğunun ortak iradesi ile düzenle-

nemezdi. Sömürücü sınıflar, emir mekanizmalarıyla donandılar. Bunlar, toplum içerisinde küçük bir azınlığın temsilcisi olduklarından, kendi çıkarlarına hizmet eden bu düzeni ancak ekonomik güçlerine ilave olarak kayıtsız şartsız bir baskıyla devam ettirebilirlerdi. İstenen etkiyi yaratmak için özel araçlar gerekliydi: Silahlı kuvvetler (ordu birlikleri, polis), mahkemeler, hapishaneler v.s. Bu baskı örgütü, bütün toplumun değil, sömürücü azınlığın çıkarlarının sözcüsü olan kimseler tarafından yönetilirdi. İşte, bir sınıfın diğer bir sınıf üzerindeki egemenliğinin aracı olan devlet böyle ortaya çıktı. Bu şekilde ekonomik bakımdan egemen olan sınıf, kendisi için elverişli olan toplum düzenini sağlamlaştırır, belli bir üretim tarzı içerisinde, sınıf düşmanlarını zora başvurarak baskı altında tutar. Bunun içindir ki, sömürücü toplumda kendi yapısından dolayı devlet her zaman bir yada birkaç sömürücü sınıfın diktatörlüğünü temsil eder.

Toplumun tümünün gözünde, devlet, egemen sınıfın yön verme ve yönetim örgütü, fakat gerçekte, temsil ettiği sınıfın hasımları içinse (sömürücü toplumda, halkın çoğunluğu) baskı ve şiddet aracıdır.

Devlet, sınıf çelişkilerinin uzlaşmazlığının ürünü ve dışa vuruluş şeklidir. «Devlet, nesnel olarak, sınıf çelişkilerinin uzlaşamaz olduğu zaman ortaya çıkar ve bu çelişkilerin uzlaşamaz olarak kaldığı sürece devam eder (*). Devletin özünü oluşturan, toplumla ilişkilerini belirleyen, ekonomik

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 25, S. 419. Rusça baskı.

bakımdan egemen sınıfın siyasal iktidarıdır. Fakat devlet daha başka özellikler de gösterir.

Ancak üzerinde belli bir sınıfın siyasal iktidarının hüküm sürdüğü belirli bir **toprak parçası** ve burada yaşayan bir **nüfus** -vatandaş yada teba- var olduğu sürece bir devlet'ten sözedilebilir.

Toprak parçasının genişliği, halk nüfusunun bileşimi ve azlığı çoğluğu, elbette ki, devlet'in gücü ve bazı hallerde şekli ve yapısı üzerinde etki yaratabilir. Fakat devlet'in özünü bu özellikler değil sınıf yapısı oluşturur.

■ Devlet Tipleri ve Şekilleri

Geçmişte olsun, bugün olsun devlet şekilleri son derece değişiklikler göstermiştir: İlkçağda, Asurlular ülkesinde, Babilonyada ve Mısırda despotluk, Eski Yunanistanda cumhuriyetler, Roma imparatorluğu, Kievde Rus prenslikleri, orta çağ da mutlakiyetler, çağdaş parlamenter cumhuriyetler ve nihayet sosyalist cumhuriyet. İşte, devlet tiplerinin ve şekillerinin rengarenk tablosu.

Devlet tipi, hizmet ettiği sınıfla belirlidir, öyleyse, belli bir toplumun ekonomik temeliyle belirlenmiştir. Bu yüzden, devleti tipi, toplumsal ve ekonomik oluşumun karşılığıdır. Tarihte sömürücü devlet'in üç temel tipi görülmüştür: Köleci, feodal devlet ve burjuva devlet'i. Her üçünün de belirleyici özelliği sömürücülerin, yani toplum içindeki küçük bir azınlığın, ezici bir çoğunluğu oluşturan sömürülenlere egemen olmasıdır. **Sosyalist** devlet yeni bir devlettir, diğerlerinden mutlak şekilde farklıdır. Burada iktidar işçi sınıfının ve top-

lumda çoğunluğu temsil eden tüm çalışanların yada bütünüyle toplumundur.

Devlet tipi, sınıf yapısı ile belirli iken, devlet şekli herşeyden önce iktidar ve yönetim organlarının yapısı ve politik rejimi ile belirlidir. Böylelikle, halk tarafından seçilmemiş tek bir kişinin devleti yönettiği **monarşi** (hükümdarlık), iktidarın seçimle işbaşına geldiği **cumhuriyetten** ayırdedilebilir. Bu iki şekli birleştiren devletler de vardır, örneğin iktidarın seçimle işbaşına getirilmiş organlarının yönetimde büyük bir rol oynadığı meşrutiyette, kralın yada imparatorun yetkisi bir kanunla yada anayasa ile sınırlandırılmıştır.

Devlet şekli, egemen sınıfın kurduğu politik rejimden ayrılmaz. Bu rejim aynı tipten devletlerde bile farklı olabilir. Örneğin, burjuva devleti bir demokratik cumhuriyet şekline de, terörist faşist bir rejim şekline de bürünebilir. Bu şekillerin ortaya çıkışı, gelişimi ve parlak devirlerini yaşaması, batması ve ardarda birbirini izlemesi hiçbir zaman rastlantı eseri değildir.

Aynı tipten devlet şekillerinin çeşitliliği herşeyden önce ekonomik rejimdeki değişimlere, sınıflar arası ve egemen sınıfların içindeki farklı gruplaşmalar arası ilişkilere bağlıdır.

Feodalizm zamanlarında, her malikhane özerk bir işletmeydi ve bölgeler arasındaki ekonomik bağlar son derece zayıftı. İktidarın güçsüz olması, derebeylerinin büyük bir siyasal bağımsızlıktan yararlanmalarını sağlıyordu. Böyle bir devlet şekline yönetimi merkezden dış birimlere kaydırılmış yani merkezi olmayan devlet anlamına gelmek üzere desantralize devlet denir.

Feodal rejimin çöküşü sırasında, ticari ve pa-

rasal ilişkilerin atılımına, bölgeler ve devletler arası ekonomik bağlara ve burjuvazinin ekonomide oynadığı rolün sağlamlaşmasına bağlı olarak mutlakiyet adı verilen merkezi devlet şeklinin ortaya çıktığı görüldü.

Daha başka faktörler de devlet şekli üzerinde etki yapar: ulusal gelenekler, siyasal kurumların gelişimindeki ardarda geliş, halkın politik bilinç düzeyi, yabancı devletlerle ilişkiler (özellikle, saldırı tehlikeleri) v.s.

Marksizm-leninizm, devlet şekline büyük bir önem verir. Örneğin, yine burjuva egemenliği altında, daha demokratik bir devlet şekli, sosyal gelişmeyi, bilimin ve kültürün yayılmasını, emekçi kitlelerinin sömürü ve köleliğe karşı savaşım kolaylaştırabilir.

Fakat hiçbir şekil, en demokratik olanı bile, bir sınıfın diğerleri üzerindeki baskısının aracı olan sömürücü devletin niteliğini değiştiremez.

Köleci Devlet, Mısırda, başta bir firavun, yani iktidarı sınırsız bir kral olmak üzere şark despotluğu, Atinada demokrasi, Romada soylular cumhuriyeti ve daha sonraları imparatorluk v.s. şeklinde idi. Şekillerinin bu çeşitliliği, efendi sınıfların köleler üzerindeki egemenliğinin bütün devletlerin özü olarak kalmasını önleyememiştir.

■ Burjuva Devleti

Burjuva Devleti de çeşitli şekillere bürünebilir: demokratik cumhuriyet, anayasal mutlakiyet (meşrutiyet), faşist tipte açık diktatörlük. Fakat, devlet daima burjuvazinin aleti ve o halde herşey-

len önce çalışan sınıflar üzerinde bir baskı aracıdır.

Demokratik burjuva devleti, geçmişe göre büyük bir ilerleme gösteriyordu. Burjuva devrimi, halkın lanet ettiği istibdatı yürürlükten kaldırdı, temsili iktidar sistemi, açık yargılama yöntemi ve diğer bazı demokratik kuruluşlar meydana getirdi. Burjuva anayasaları, devrimci kitlelerin baskısı altında, birçok demokratik ilkeleri onayladı.

Fakat, kapitalizmin ekonomik düzeni emekçi kitlelerin sömürülmesini nasıl ortadan kaldırmamış, yalnız başka bir biçime sokmuşsa, burjuva demokrasisi de sömürücülerin iktidarının halk düşmanı niteliğini hiçbir şekilde değiştirmemiştir. Burjuvazi tarafından yaratılan biçimsel demokratik kuruluşlar çalışanlara vaadedilen haklardan yararlanmaları için gerçek olanakları sağlamaz. Kapitalist ekonomik düzen, eşitlikle ve gerçek özgürlükle bağdaşamadığından, başka türlüsü olamazdı. En demokrat burjuva devleti bile, kapitalist düzeni ve özel mülkiyeti korur, onaylar, emekçilerin bu düzene karşı savaşını önlemeye ve bastırmaya çalışır.

Bu, emperyalist burjuvazinin halkın elde ettiği demokratik şekillerden ve kuruluşlardan vazgeçip, kişisel hak ve özgürlüklere zarar verdiği çağımızda özellikle karakteristiktir. Faşist devletin, yani tekelci burjuvazinin en gerici ve en saldırgan partisinin diktatörlüğünün (1922 - 1943) yılları arasında İtalyada ve (1933 - 1947) yılları arasında Almanya'da hüküm sürmesi, günümüzde ise, İspanyada egemenliğini devam ettirmesi bunu kesinlikle doğrular.

Burjuvazinin anti demokratik eğilimi, işçi sı-

nıfı ve onun marksist partileri tarafından yönetilen sosyalist ve demokratik güçlerin her an daha çok kuvvet kazanan ve daha ıyi örgütlenen muhalefetiyle karşılaşır.

İşte tarihi materyalizmin devlet'le ilgili temel ilkelerinden bazıları bunlardır. Kendiliğinden de anlaşıldığı gibi, bu konuda marksist-leninist teori gücünden hiçbirşey kaybetmiş değildir.

Günümüzde, yeni bir devlet tipini, Sosyalist Devleti yaratan emekçilerin deneyi bu teoriye yeni ve özgün (orijinal) birçok şeyler getirmektedir. Sosyalist devletten eserimizin beşinci kısmında söz edeceğiz.

3 SINIF SAVAŞI SÖMÜRÜCÜ TOPLUMDA GELİŞMENİN İTİCİ GÜCÜDÜR

Emekçilerin mücadelesinden korkan gericiliğin ideologları, sınıf mücadelesinin ilerleme için bir engel, toplumsal evrimin normal gidişinde tehlikeli bir sapma olduğunu ileri sürerler. Bu düşünceden daha gerçekten uzak birşey yoktur. Gerçekte sınıf mücadelesi ilerlemeyi engellemek şöyle dursun, toplumsal evrimin itici gücüdür.

■ Sınıf Savaşının Zorunluluğu

Sınıf savaşı, sömürücü toplumun bütün tarihine damgasını vurur. Sınıf savaşımn ilerici rolü, her oluşumun dereceli ve «barışçı» evrim koşulları içinde bile kendini belli eder.

Burjuvazi, kapitalist dönemdeki azımsanmayacak teknik ilerlemenin şerefinin kendine ait olduğunu öne sürerek böbürlenir. Fakat teknik ilerleme, kendi başına ele alınırsa, kapitalizmi en az ilgilendiren şeydir. Eğer işçiler direnerek karşı

koymasalardı, kapitalistler ücretleri düşürmek ve iş gününü uzatmak gibi daha «basit» ve daha «ucuz» yollara başvurarak kârlarını artırmayı yeğlerlerdi. Kapitalistleri özellikle yeni makinalar, teknolojinin mükemmelleşmesi, yeni buluşlardan yararlanmak gibi kârlarını artıracak başka kaynaklar aramaya zorlayan, rekabete paralel olarak, işçi sınıfının çıkarları için verdiği kıyasıya mücadeledir.

Ezilen sınıfların savaşı, politika hayatında muazzam bir rol oynar. Burjuva devrimleri sırasında, Fransız burjuvazisinin cumhuriyet kurmayı istemediği, işçi hareketlerini bastırmayı kolaylaştıran mutlakiyeti devam ettirmeyi daha uygun bulduğu bilinmektedir. Fakat, yavaş yavaş, proletaryanın ve bütün emekçilerin gittikçe daha geniş ölçüde yürüttükleri savaşın etkisiyle burjuvazi, Lenin'in dediği gibi, «cumhuriyetçi, bilgilenmiş, görgüsü ve hayat gücü yenilenmiş bir burjuvazi halinde yeniden kalıba dökülmüş» (*) ve emekçiler için daha uygun, daha akla yakın bir siyasal düzen kurulmuştur.

Çalışan sınıfların amansız mücadelesi olmasaydı, kapitalist ülkelerdeki siyasal hayat bambaşka bir görünüşte olurdu. Emperyalist çağda, burjuvazinin, her çareye başvurarak, demokratik özgürlükleri baltalayıp yok etmeye, temsil organlarının, özellikle parlamentonun iktidarını sınırlandırmaya, kapitalist ülkelerin kültürü içindeki demokratik ve ilerici unsurları susturmaya çalıştığı biliniyor. Ancak proletaryanın yönetiminde, emekçi kitlelerce yürütülen zorlu bir sınıf mücadelesi bu halk düşmanı eğilimleri engelleyebilir. Bu-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 17, S. 368, Rusça baskı.

günkü koşullarda, bu sınıf mücadelesi önemli sonuçlar verebilir, barışı, demokrasiyi, ulusal bağımsızlığı koruyabilir, faşizm, gericilik ve savaş yollarını kapayabilir.

Sömürücülere karşı sınıf mücadelesi kızıştıkça, ezilenlerin direnme hareketleri zafere ulaştıkça, genel bir kural olarak, toplumsal hayatın bütün alanlarında ilerleme daha da hızlanır.

■ Toplumsal Devrim

Sömürücü toplumun gelişmesinin itici gücü olan sınıf savaşlarının rolü, özellikle bir ekonomik oluşumun yerini bir diğerine bıraktığı zamanlarda, yani toplumsal devrim sıralarında çok belirgin bir biçimde kendini gösterir.

Toplumsal devrimin temelini oluşturan, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çatışma, eski üretim tarzının evrimi sırasında yavaş fakat ilerici bir şekilde olgunlaşır. Fakat bu çatışma, egemen üretim ilişkileri tamamıyla ortadan kalkmadıkça çözülemez, bunu derece derece değişimlerle gerçekleştirmek olanaksızdır. Bu ilişkiler, üretim güçlerinin düzeyine karşılık olmaktan çıktıkları zaamn bile hâlâ egemen sınıfların çıkarlarıyla ayrılmazdırlar. Egemen sınıflar ancak toplumda geçerli olan mülkiyet şekli değişmeden kaldığı sürece asalak hayatlarını sürdürebilir, ayrıcalıklı durumlarını devam ettirebilirler. Hiçbir sömürücü sınıf, isteğiyle üstünlüğünün kaynağı olan mülkiyetten vazgeçmemiştir ve vazgeçmez.

Ayrıca, eskimiş bir yönetici sınıf, toplumun tümününkinden farklı çıkarları olan basit bir bi-

rey grubu değildir; bu, uzun süre iktidarda kalmış örgütlü bir güçtür. Yönetici sınıfın elinde devlet, yani güçlü bir baskı aracı vardır. Çıkarları siyasal ve ideolojik üstyapı tarafından savunulur. Eski üretim ilişkilerinin üstünlüğü iktidardaki sınıfın her türlü ekonomik, politik ve entelektüel hegemonya aracı ile desteklenir. İşte, bu ilişkilerin, diğerleriyle yer değiştirmesi, yeni ekonomik ilişkilerin yolu üzerinden her türlü engeli ve herşeyden önce köhneleşmiş sınıfların politik egemenliğini kaldırmak için bir evrim değil, devrim gerekir. Böyle bir toplumsal devrim ezilen sınıfların kararlı bir mücadelesini gerektirir. Devrimin temel sorunu, politik iktidar, bu iktidarın yeni üretim ilişkilerini cisimleştiren sınıfa geçişi'dir. Yeni siyasal iktidar, topluma ekonomik ve toplumsal ilişkilerde zorunlu değişmeleri getiren güçtür.

Fakat her siyasal sarsıntı devrim değildir. Eskimiş bir rejimi yada toplum ilişkilerini geri getirmeyi amaçlayan bir darbeye, karşı devrim denir. Karşı devrim ilerlemeye değil durgunluğa, tersine bir harekete yol açar, milyonlarca insanın yaptığı fedakarlıkların, çekilen çilenin artmasına sebebolur.

Bir oluşumdan daha üst düzeydeki bir diğerine geçişin. son analizde, üretim güçlerinin gelişmesiyle şartlandırılmasına karşın, toplumsal devrimin her zaman, tarih koşulları ne olursa olsun, tekniğin ve verimin daha yüksek olduğu bir ülkede başlayacağını düşünmek yanlıştır. Kapitalizmin en yüksek aşamasında yani emperyalizm döneminde, kapitalist sistem bütünüyle sosyalizme geçecek kadar olgunlaşmıştır, sosyalist devrim başlangıçta daha az gelişmiş ülklerde patlak

verebilir, yalnız toplumsal ve politik çelişkilerin yeter derecede kesinlik kazanmış olmaları şarttır. Lenin'in bu tezinin tarihsel deneyle doğrulanmış olduğu biliniyor. Bu konuyu ilerdeki bölümlerde tekrar ele alacağız.

Toplumsal Devrimlerin Özellikleri ve İtici Gücü

Tarihte özellikleri ve itici güçleri bakımından birbirlerinden ayrılan çeşitli devrim şekilleri görülmüştür. Devrimin özelliği denince, nesnel içeriği, yani devrimle çözülen toplumsal çelişkilerin niteliği ve sonunda hangi rejime vardığı anlaşılır. Örneğin 1789'da Fransız devrimi, burjuva devrimiydi; çünkü feodal ilişkileri ortadan kaldırmayı ve kapitalist düzeni kurmayı amaçlıyordu. Rusyadaki 1917 Ekim devriminin hedefi kapitalist ilişkileri yok etmek ve sosyalist ilişkileri kurmaktı. O halde, özelliği açısından bu bir sosyalist devrimdi.

Bir devrimin itici güçleri onu gerçekleştiren sınıflardır. Bunlar yalnız devrimin özelliğine değil, devrimin içinde geliştiği somut tarihsel koşullara da bağlıdır. İşte bu nedenle, aynı tipte, aynı özellikte de olsa devrimler daha çok itici güçleri bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Örneğin, batı Avrupa ülkelerinde, XVII ve XVIII. yüzyıllarda, burjuva devrimlerinin itici güçleri, burjuva sınıfının yanında, köylülük, aşağı tabakadan şehir halkları, küçük burjuva tabakalarıdır. Burjuvazi devrimin başındaydı. Rusyada ise, 1905-1907 devrimi sırasında ve 1917 demokratik burjuva devri

minde devrimci proletaryanın savaşından korkmuş olan burjuvazi, ne devrimin başı ne de itici gücüydü; gerici bir güç halini almıştı. Aslında, burjuva demokratik devrimi işçi sınıfı ve köylülük tarafından gerçekleştirilmişti.

■ Sosyal Devrimin Yaratıcı Rolü

Egemen sınıflar devrim karşısında paniğe kapılır, devrimi geçtiği yerlere ıstırap, yıkım ve ölüm tohumları saçan kör bir yakıp yıkıcı güç olarak tanıtırlar.

Eğer kurbanlar, kan ve felaket söz konusu ise, emekçi kitlelerin sömürülmesi ve ezilmesi üzerine kurulmuş bir toplumun tarihi, evrimci gelişme dönemlerinde bile bunlarla doludur. Birçok ülkenin tarihinde küçük, dağınık feodal beyliklerin yerine merkezi devletin kuruluşu kanlı harflerle yazılıdır. Dünya savaşlarını, faşizmin saçtığı dehşeti, emperyalist güçlerin sömürge ülkelerdeki canavarlıklarını hatırlamak yeter. Eğer, ıstırap ve feragat söz konusu ise, toplumsal devrim, tarihi gelişme sonunda gündeme girdiğinde bunları azaltmaya çalışacaktır. Tersine, olgunluğa erişmiş bir devrim geri bıraktırılırsa uzlaşmaz sınıflara bölünmüş toplum nice kanların dökülmesi pahasına insanlıktan haracını alacaktır.

Bütün bunlar, elbette ki, toplumsal devrimin fedakarlık olmaksızın gerçekleşeceği anlamına gelmez. Devrim, sınıf savaşının en yüksek noktasıdır. Zafer kazanmış bir devrim, kuşkusuz şiddete başvuracak olan gerici sınıfların direnci kırılmaksızın gerçekleşemez. Fakat, ayaklanmalar, kanlı

barikat savaşları, bir sosyal devrimin tümünün gücünü azaltmaz. Bu savaş şekilleri devrimin belirli aşamalarına özgüdür (siyasal devrim, karşı devrimin bastırılması v.s.).

Somut tarih koşulları sebebiyle silahlı mücadelenin sosyal devrimde önemli bir rol oynaması halinde bile, silahlı mücadele kendi başına bir amaç değildir. Esas olan, toplumun hızlı bir ilerlemesi için zorunlu koşulların yaratılmasıdır. Cerrahın bıçağı gibi, devrim, toplum bünyesinin gelişmesi bakımından zararlı olanı, her türlü durgunluk ve felaketi yaratanı kesip atıverir.

Fakat devrim, sadece eskimiş, kurtlanıp kemirilmiş olanın, ileriye doğru hareketi engelleyenin kesilip atılması değildir. Devrim, eskilerin yerine, yeni, daha ileri bir düzen ve toplumsal ilişkiler yaratır. Bu yaratıcı çabalar, daha ileride görüleceği gibi sosyalist devrim için belirleyici özelliktedir.

Ayrıca, toplumsal devrimle aşılan dönemeç, eski toplumun salt ve basit bir biçimde olumsuzlaması, onun gerçekleştirdiklerinin inkarı demek değildir. Böyle olsaydı, toplumsal gelişme olamazdı; her devrimden sonra yeni baştan, her yönüyle toplumu yaratmak gerekirdi, insanlık ilkel devreyi aşamadan yerinde sayar dururdu. Gerçekte, toplumsal devrim hiçbir zaman eski toplumda varolan herşeyi bir kenara atmaz, ancak eskimiş olanlar, ilerlemeyi engelleyenler bir yana bırakılır. Geri kalanı devam ettirilir, korunur ve geliştirilir. Üretim güçleri için de ve doğrudan doğruya eski düzeni savunmak, eskimiş sınıfların ideolojisine bağlı olmamak koşuluyla, büyük ölçüde, kültür için de -bilim, edebiyat, sanat- aynı şey söz konusudur.

Devrimler sınıf savaşlarının son derece keskinleştiği bir noktayı işaretler. Bu devrelerde, bilinç, irade, halk kitlelerinin atılımı özel bir güçle kendini gösterir. Lenin, devrim sırasında halk kitlelerinin yeni bir sosyal düzen yaratmak için her zamankinden fazla yetenekli olduğunu yazıyordu. Toplumsal gelişmenin son derece hızlandığı bu anlarda, ilerleme yolundaki toplum hareketi daha hızlı ve daha kararlıdır. Bu yüzden, Marx devrimlere «tarihin lokomotifleri» der.

O halde, sınıf savaşları ister söz konusu olan uzlaşmaz sınıflara bölünmüş toplumun, bir evrim devresi olsun, yada devrimci bir devresi olsun tarihin başlıca itici gücüdür.

Bunlardan şu sonuca varabiliriz:

Sınıf çelişkilerinin önemini hafife alanlar, emekçi sınıfların savaşının yavaş yavaş kaybolacağını iddia edenler, bu savaşı yumuşatmaya ve zayıflatmaya çalışanlar, sınıflar arasında barışı salık verenler, ilerlemenin düşmanları, tutuculuğun ve gericiliğin savunucularıdırlar. Sarfettikleri güzel cümleler ne olursa olsun, bu sonucu değiştirmez. Bu tutumu ne işçiler ne de görevlerinin sömürücülere karşı ezilen sınıfların savaşlarının gelişmesine hizmet etmek olduğunu bilen aydın insanlar kabul edebilir. Sınıf savaşı, ister acele çözüm isteyen görevler olsun, ister geleceğe ait hedefler olsun insanlığın büyük çoğunluğunun çıkarlarına karşılık verir.

4 PROLETARYANIN SINIF SAVAŞININ TEMEL ŞEKİLLERİ

İşçi sınıfının savaşı, ekonomik, politik ve ideolojik olmak üzere çeşitli biçimlerde sürer gider.

■ Ekonomik Savaş

Ekonomik savaşın amacı işçilerin yaşama ve iş koşullarının düzeltilmesidir: ücretlerin arttırılması, iş günü süresinin azaltılması v.s. gibi. Bu savaş şeklinin en yaygın biçimi işçilerin haklı davalarını ileri sürmesi ve çözüm bulunmazsa, grev yapmalarıdır. Ekonomik çıkarlarını savunmak için işçi sınıfı sendikalar, yardımlaşma sandıkları ve bu gibi bazı örgütler kurar.

Bütün bu işçiler, hatta az bilinçlenmiş olanlar bile dolaysız ekonomik çıkarlarını savunma zorunluluğunu kavrarlar. Böylece, işçi hareketi ekonomik savaşla başlar. Fakat bu, ekonomik savaş artık proletaryanın sınıf mücadelesinde geride kalmış bir aşamadır anlamına gelmez. Ekonomik hak davalarının savunulması günümüzdeki koşullarda da,

hatta güçlü ve iyi örgütlenmiş bir işçi hareketinin bulunduğu ülkelerde bile yine büyük bir rol oynar.

Önce, ekonomik savaş, kapitalist düzende bile, işçi sınıfının belirli bir ölçüde durumunu düzeltmesini sağlar. Bunun kanıtı, işçilerin burjuvaziden önemli tavizler kopardığı ülkelerin deneyidir. Bu yüzden, işçi sınıfının ve bütün emekçilerin çıkarlarının en kararlı savunucusu olan komünistler, proletaryanın ekonomik savaş için örgütlenmesine büyük önem verirler.

İkincisi, hak davası savaşları, kitlelerce en kolay kabul edilen mücadele şekli olduğundan en geniş işçi kesimini kavgaya sokar, onların kapitalizme karşı savaşlarının, sınıf bilinçlerinin oluşumunun okuludur. Bu nedenle, daha üst düzeydeki işçi hareketleri önemli derecede ekonomik mücadeleye bağlıdır.

Fakat ekonomik savaş sınırlıdır: kapitalist düzenin temellerine dokunmadığından, işçilerin asıl ekonomik çıkarını yani sömürünün kaldırılmasını sağlayamaz. Üstelik ekonomik savaşın, başarıları politik başarılarla sağlamlaştırılmadığı sürece sürekli olamalzar. Burjuvazi tavizlerini geri almak, işçi sınıfının ekonomik çıkarlarına karşı durmak için en küçük fırsatı bile kaçırmaz.

Bu sebeple, marksist-leninistler işçi eyleminin dolaysız ekonomik çıkarlar için mücadeleden öteye gitmediği bir yerde, işçi hareketinin önemli başarılar kazanamıyacağına inanırlar.

Proletaryanın gerçek sınıf mücadelesi işçilerin dolaysız çıkarları sınırını aştığı zaman başlar ve bir politik savaş halini alır. Bu, herşeyden önce bütün ülkelerin tüm işçi sınıfının öncülerinin Leninin dediği gibi, «tümüyle kapitalist sınıfa ve onu des-

tekleyen hükümete» (*) karşı mücadelelerinin başlaması demektir.

■ İdeolojik Savaş

Bütün diğer sınıflar gibi, işçi sınıfının da mücadelesindeki itici güç, çıkardır. Bu çıkar, işçi sınıfını sömürülmeye, ezilmeye, dayanılmaz yaşama koşullarına mahkum eden kapitalist toplumun ekonomik ilişkileri tarafından yaratılır. İşçi sınıfının çıkarı bir teorisyen yada bir parti tarafından ortaya atılmış değildir, nesnel olarak vardır.

Fakat bu, işçi sınıfı kendiliğinden, bir anda çıkarının bilincine varır demek değildir. Elbette ki, proletaryanın yaşama koşulları her işçide belirli bir bilinç yaratır. Emekçi, her an haksızlıklarla, ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerle karşıkarşıyadır. Buradan, kendiliğinden ve bireysel bir hoşnutsuzluk, bir başkaldırma doğar. Fakat böyle duygular, henüz sınıfsal çıkar bilincine varıldığı anlamına gelmez. Leninin dediği gibi, «işçilerin sınıf bilinci, durumlarını düzeltmek ve kurtuluşlarını gerçekleştirmek için kapitalistler ve fabrikatörler sınıfına karşı savaşmaktan başka çare olmadığını anlamalarıdır... Daha sonra, bir ülkenin bütün işçilerinin çıkarlarının aynı ve dayanışmalı olduğunun, bütün işçilerin toplumun bütün diğer sınıflarından ayrı bir sınıf oluşturduklarının anlaşılması gelir. Ve sonunda, amaçlarına erişebilmeleri için işçilerin zorunlu olarak devlet işlerinde etkili

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 4, S. 221.

olmaya çalışmaları gerektiğini anlamalarıyla sınıf bilinci ortaya çıkar... (*)

Bu bilinç bütün işçilerde kendiliğinden oluşmaz.

Önce, bir işçi için özel bir sınıfın temsilcisi olduğunu anlamak o kadar kolay değildir. Duvarcı, demiryolu işçisi, usta tornacı, düz işçi, madenci ve kazma kürek işçisi, iş koşulları ve çok defa da yaşama koşulları bakımından birbirinden ayrıdır. Birçok ülkede işçi hareketinin lonca birlikleri aşamasından geçmesi sebepsiz değildir. Loncaların temel ilkesi dar uzmanlık alanları yaratmaktı: Örneğin demiryollarında, makinistler, ateşçiler v.s. ayrı ayrı, farklı sendikalarda gruplaşıyorlardı. Bazen, bu örgütlerin amaçları, diğerlerinin zararına bazı tavizler koparmaya bile dayanıyordu.

Dahası var. Tek başına bir işçi, kapitalist toplum içinde ezilmesinin sebeplerini her zaman doğru bir şekilde anlayamaz. Örneğin, bu durumun kişisel şanssızlığı yüzünden olduğunu düşünebilir. Bu durumda ne olursa olsun, arkadaşlarının zararına bile olsa «işin içinden sıyrılmaya» çalışabilir. Bazıları bunu başarır da, fakat bununla milyonlarca işçinin durumu değişmez.

Bazen ise, işçilerin kendiliğinden başkaldırmaları gerçek düşmanlarını hedef almaz. Örneğin, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda endüstri devrimlerinde proleterler arasında «makine kırıcılar» hareketinin yayıldığı görüldü. İşçiler, makinaların kullanılmasının durumlarını ağırlaştırdığını çok iyi farkediyor, fakat bunun gerçek sebebinin makinalar değil, makinaların, onları sömürüyü şiddetlendir-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 2, S. 109.

mek ve emekçileri soymak için kullanan kapitalistlerin elinde bulunması olduğunu anlayamıyorlardı.

Yine, işçilerin sınıf bilincine varmasını engelleyen etkenlerden biri, burjuva ideolojisinin soy suzlaştırıcı etkisi, işçilere yolunu şaşırtmak için burjuvazi tarafından yapılan propagandadır. İşçilerde sınıf bilincinin oluşumu özellikle bazı düşüncelerin yayılmasıyla önlenebilir: Sömürü düzeninin sonsuza dek süreceği, burjuvazi ile yapılacak bazı uzlaşma ve anlaşmaların işçilerin durumunu düzeltebileceği, işçileri bölmek için yayılan milliyetçilik propagandaları gibi.

Gördüğümüz gibi, proletaryanın sınıf bilincinin gelişmesi karmaşık bir süreçtir. Değişik ülkelerde, somut koşullara bağlı olarak hızlı yada yavaş, kolay yada daha zor olabilir. Bazı ülkelerde bu süreç uzun sürer, burada proletarya henüz Marx'ın anlatımına göre bir «kenliğiden sınıftır», «kendisi için sınıf» değildir; yani en başta gelen çıkarının ne olduğunu anlamamış, ayrı bir sınıf olduğunun bilincine varamamıştır.

İşçilerde sınıf bilincini oluşturan en iyi okul, günlük mücadele ve dolaysız çıkarları için mücadeledir. Fakat bu yeterli değildir. Proletaryanın yüksek bir bilinç düzeyine erişmesi için, özel bir mücadele şekli, ideolojik mücadele gereklidir.

İdeolojik mücadele herşeyden önce bir dünya görüşüne, işçi sınıfına kurtuluşunun yolunu gösterecek bir bilimsel teoriye sahibolmaktır. İşçilerin dolaysız çıkarları için mücadeleleri, özellikle sendika mücadelesi, henüz onlarda sosyalist inançlar yaratamaz. Bir sosyalist doktrin ancak en ileri felsefi, ekonomik politik teoriler üzerine kuru-

labilir. Bu görev, hayatları ve eserleri işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinden ayrı düşünülemeyen iki büyük bilgin tarafından, Marx ve Engels tarafından yerine getirildi. Doktrinleri işçi sınıfının en büyük çıkarını bilimsel olarak ortaya koydu: sömürüyü ortadan kaldırma zorunluluğu. Bu amaca ulaşmanın yolları, kapitalizmin devrimle yıkılması, sosyalizmin kurulmasıdır. Bu doktrin işçi hareketinin ilke ve taktiklerini ortaya koyar.

Fakat Marx ve Engels tarafından yaratılan işçi sınıfının bilimsel doktrini, tarihin daha sonra gelecek dönemlerinde yeni koşullar altında, yeni durumlarda emekçilerin karşısına çıkacak sorunlara karşılık verecek basmakalıp bir reçete değildir. Bu ideolojinin işçi sınıfının sosyalist toplumu kurmak uğruna verdiği savaşta işe yarar bir araç olabilmesi için, milyonlarca emekçinin kazandığı deney ve bilimsel verilerle somutlaştırılması, geliştirilmesi, zenginleştirilmesi gerekir. Bu verimli teorik etkinlik işçi sınıfının marksist-leninist partilerinin en önemli görevi olmuştur, olmaktadır ve olacaktır. Kurtuluş mücadelesindeki rolünü oynaması için, işçi sınıfının bilimsel ideolojisi işçi kitlelerince benimsenmelidir. İşçi hareketini, ekonomik mücadelenin ve işçi patron ilişkilerinin ötesine götürmek bu yüzden gereklidir. Bu görev marksist-leninist partilerce yerine getirilir. Leninin tanımladığı gibi, parti işçilerin kitle hareketiyle sosyalist düşüncelerin tam bir birliğidir.

İdeolojik savaşın temel hedeflerinden biri de, koşullar ne olursa olsun, işçi sınıfının sosyalist ideolojisini sürdürmek, düşmanların bu dünya görüşünü yıkmasını ve proletaryayı böylece bu güçlü silahından yoksun etmesini önlemektir. Bilin-

diği gibi, marksizm-leninizm korku verici bir ideolojik güç halini alır almaz işçi sınıfının düşmanları ona karşı yalnız cepheden değil, «arkadan» da mücadeleye geçer, bunun için gerekli dayanaklarını işçi hareketinin ta içine sokulmuş ajanlarından alırlar. Marksizmi «geliştirmek», bahanesiyle, durmadan bu doktrini çarpıtmaya, burjuvazi için zararsız, işçiler içinse kısır hale getirmeye uğraşırlar. Her türden oportünist, reformist ve revizyonistlerin «teorik» etkinlikleri budur. Onlara karşı mücadele bütün bilinçli işçilerin ve herşeyden önce marksist-leninist partilerin görevidir.

Bununla beraber, proletaryanın ideolojik savaşı, işçilerde sınıf bilinci oluşturmaktan, onların arasında marksizm-leninizmi yaymaktan ibaret kalamaz. İşçi sınıfı kurtuluş mücadelesini tek başına değil, öncüsü olduğu bütün emekçi kitleleriyle birlikte yürütür. Proletarya olmayan kitleleri -köylüler, küçük burjuvalar, aydınlar- burjuva düşüncelerinin etkisinden kurtarmak, onları sosyalist düşüncelere kazanmak işçilerin ideolojik savaşının bir başka önemli hedefidir.

■ Politik Savaş

Politik savaş, işçilerin sınıf mücadelesinin yüksek bir şeklidir.

İşçiler ekonomik hak davalarını sonuçlandırmak için eylemde bulunurken politik mücadelenin zorunlu olduğunu görürler. Kapitalistler, grevleri bastırma ve köstekleme çabalarında, sendika ve diğer işçi örgütlerinin çalışmalarını türlü engeller çıkartarak önlemeye çalışmaları sırasında

kendilerine yardımcı olan burjuva devletine sırtlarını dayamışlardır. Böylece, yaşadığı hayat işçiyi yalnız «kendi» kapitalistine karşı değil, bütünüyle kapitalist sınıfın çıkarlarını koruyan devlete karşı da mücadeleye iter.

Ayrıca, açıkça politik mücadele ancak işçi sınıfının, yada en azından işçi sınıfının öncülerinin sınıf bilinciyle harekete geçtiği, çıkarlarını iyice anladığı zaman mümkün olur.

İşçi sınıfının politik savaşı, toplum hayatının, burjuva toplumunun sınıf ve tabakalarıyla, burjuva devleti ve etkinlikleriyle ilgili bütün alanlarını kapsar. Lenin, «işçi sınıfının bilinci, ancak işçiler, **hangi sınıfa karşı yapılırsa yapılsın, her türlü** kötülüğe, **her türlü** keyfi yönetim, baskı ve şiddete karşı gelme alışkanlığı kazandıklarında gerçek bir politik bilinç halini alır.» (*) demiştir. Bu, işçi sınıfının çıkarlarının savunulmasıyla, daha geniş anlamdaki demokratik hak ve özgürlükler için burjuvazinin halk düşmanı dış politikasına karşı ve birçok ülkede ulusal bağımsızlık uğruna verilen savaş arasında sıkı bir bağı gerekli kılar.

İşçi sınıfının bütün bu alanlarda politik etkinliği özellikle günümüzdeki koşullarda çok önemlidir. Fakat politik mücadelenin bütün hedeflerinin bunlar olduğunu düşünmek yanlıştır. Lenin, «sınıf savaşının ancak politik alanı içine aldığı zaman gerçek, kararlı, yaygın bir mücadele halini alacağını söylemek yetmez... Marksizm için, sınıf mücadelesi ancak, politik alanı da içine almakla kalmayıp bu alanda esas olan şeye: devlet iktidarı yapısına yöneldiği gün «tüm ulusun» tamamen yay-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 5, S. 383, Rusça baskı.

gınlaşmış mücadelesi şeklini alır,» (*) demiştir. İşte bir marksistle, işçilerin iktidarı ele geçirmek için eylemde bulunmamaları şartıyla politik zeminde mücadeleyi kabul etmeye hazır bir liberal arasındaki fark budur.

Böylece, marksist-leninist teorinin, sınıf mücadelesinin temel hedeninin, sınıfların maddi ve ekomik çıkarlarına dayandığını kabul etmekle beraber, neden, aynı zamanda politikanın ekonomiye göre üstünlüğüne işaret ettiğini, politik savaş şeklini en yüksek savaş şekli olarak kabul ettiğini, bütün sınıf savaşlarım politik eylem saydığını anlıyoruz. Ekonomik ve ideolojik savaş kendi başına amaç değildir. Önemine rağmen, işçilerin yüksek politik hedeflerine, işçi sınıfının en başta gelen ekonomik çıkarını, yani sömürünün ortadan kalkmasını sağlıyabilecek tek savaş olan politik savaşa göre ikinci planda kalır.

Politik eylem, durumun gereklerine göre, gösterilerden, politik grevlerden (yani politik hak davalarını savunmak için yapılan grevler), seçim kampanyalarından, parlamento tartışmalarından silahlı ayaklanmalara kadar, en çeşitli yöntemlerle yürütülür. Politik eylemin hedef ve yöntemleri işçi sınıfının örgütlenmesi için daha yüksek şekilleri ve herşeyden önce proletaryanın politik partisinin oluşmasını gerektirir. Deney, böyle bir partinin oluşumunun tarihte işçi hareketi için zorunlu bir olay olduğunu göstermiştir. Politik savaş, işçi sınıfı ve bütün emekçilerin yalnız ulusal değil, aynı zamanda uluslararası güçbirliğini gerektirir.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 19, S. 97-98 Rusça baskı.

Devrim, porletaryanın sınıf savaşının en yüksek aşamasıdır.

Sosyalizmin düşmanları, proletarya devriminin bir avuç komünist «entrikacı» tarafından yapılan bir devirme hareketi olduğunu iddia ederler. Bu, baştanbaşa yalandır. Marksizm-leninizm, «saray devrimi», silahlı bir azınlığın iktidara geçmesi taktiklerini kabul etmez; bu tez, marksist toplumsal evrim teorisinden kendiliğinden ortaya çıkar. Devrimin sebepleri, son yargıda, toplumsal hayatın maddi koşulları ve üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çatışmadır. Bu çatışma, savaşı nesnel sebeplerin etkisiyle, bireysel iradeden, hatta grupların ve partilerin iradesinden bağımsız olarak kabul eden büyük insan kitlelerini kavgaya sokar. Komünist Partiler, kitlelerin eylemini örgütler, yönetir, fakat «onların yerine», kendi güçleriyle devrimi gerçekleştirmeye kalkışmazlar.

İşçi sınıfının sosyalist devrimi, bazı önemli özellikleriyle bütün diğer toplumsal devrimlerden ayrılır. Başlıcası şudur: daha önceki devrimler bir sömürünün yerine bir başkasını geçirmekten başka birşey yapmamışlardır, oysaki sosyalist devrim her türlü sömürüye bir son verir ve sonunda sınıfların ortadan kaldırılmasına varır. Bu tarihin tanık olduğu en köklü değişmedir, toplumsal ilişkilerin baştan aşağı yeniden kurulmasıdır. Sosyalist devrim, sömürücü toplumun uzun tarihinin bitmesinin, toplumun köleliğin her türlüsünden kurtulmasının, yeni bir devrin, insanların gerçek kardeşlik ve eşitlik devrinin başlamasının, yeryüzünde sonsuza dek sürecek barışın kuruluşunun, insanlığın yeniden doğuşunun işaretidir. İnsanlı-

ğın evriminin başlıca aşaması olan proletarya devriminin evrensel özelliği budur.

Halk kitlelerinin sosyalist devrimdeki yeni rolü, bu devrimin özelliğiyle belirlenmiştir. Emekçi kitleler, köle sahipleri ve feodal derebeylerine karşı yöneltilmiş daha önceki devrimlere etkin bir şekilde katılmışlardı. Fakat halk kitleleri bu devrimlerde yeni sömürücü sınıflara iktidar yolunu açan bir vurucu güç rolünü oynamaktan başka birşey yapmamışlardı. Devrim bir sömürü şeklinin yerine bir başkasını geçirmekten öteye gitmiyordu.

İşçi sınıfının devrimi çok başka birşeydir. Emekçi kitlelerinin önemli bir bölümünü (birçok ülkede en önemli bölümünü) oluşturan işçiler yalnız vurucu güç rolü oynamakla kalmaz, aynı zamanda devrimin başı ve harekete getirici gücüdür. İşçi sınıfının iktidarının amacı insanın insan tarafından sömürülmesini tamamıyla ortadan kaldırmak ve bütün emekçilerin kurtuluşunu gerçekleştirmektir.

Bu, proletarya devriminin, emekçi kitlelerinin kendi çıkarları doğrultusunda meydana getirdikleri, kendi devrimleri olduğu anlamına gelir. Sosyalist devrim sırasında emekçilerin, muazzam bir yaratıcı güç göstermelerinde, kendi saflarından çıkmış büyük önder ve devrimcileri başa geçirmelerinde, o güne kadar bilinmeyen yeni iktidar şekilleri yaratmalarında şaşırtıcı bir yön yoktur. Bunun kanıtları, Rusya, Çin ve bütün halk demokrasisi ülkelerindeki sosyalist devrimlerdir.

Sosyalist devrim, her ülkede kapitalizmden sosyalizme geçiş süreci olan oldukça uzun bir devreyi içine alır. Siyasal devrimle, yani işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesiyle başlar. İşçi sınıfının

iktidarı kurulmadan kapitalizmden sosyalizme geçilemez.

Sosyalist devrim, tarihsel açıdan, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ve kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılmasını amaçlar. Fakat burjuva devleti kapitalist düzenin değiştirilmesine karşı koyan başlıca engeldir. Sömürücülerin candan yürekten hizmetindedir ve mülkiyetlerini savunur. Mülkiyeti yönetici sınıfların elinden koparıp almak ve bütün topluma geçirmek için iktidarı kapitalistlerden alıp emekçi halka vermek gerekir. Burjuva devleti yerini, emekçilerin devletine bırakmalıdır.

Böyle bir devletin kurulması sosyalist devrimin işçi sınıfına yüklediği muazzam görevlerin yerine getirilmesi için de gereklidir.

Daha önceki devrimler yıkıcı bir eser yaratıyorlardı. Bunun başlıca hedefi feodal ilişkileri ortadan kaldırmak ve böylelikle üretimin gelişmesinde eski toplumun meydana getirdiği engelleri yıkmak, kapitalizmin hızlı gelişimine yol açmaktı. Burjuva devrimi temelde görevini böyle yapıyordu. Kapitalist ilişkilere gelince, bunlar uzun süre önce feodal rejimin çerçevesi içinde ortaya çıkmış ve gelişmişti. Burjuva mülkiyeti de, feodal mülkiyet de özel mülkiyet şekilleri olduğundan buna olanak vardı. Çelişkilerine rağmen, belli bir süre için, bu iki mülkiyet şekli yanyana bulunabiliyordu.

Sosyalist devrim de eski ilişkileri, köhneleşmiş kapitalist ilişkileri ve bazen bunlarla birlikte varlığını sürdürebilen feodal ilişkileri yıkar. Fakat buna son derece karmaşık, muazzam zenginlikte, bu devrimin temel içeriğini oluşturan yaratıcı toplumsal ve ekonomik görevler ekler.

Sosyalist ilişkiler kapitalizm çerçevesinde doğa-

maz. Ancak işçi sınıfı iktidara geçtikten sonra, emekçiler devleti, kapitalistlerin üretim araçları mülkiyetini, fabrikaları, madenleri, ulaşımı, bankaları v.s. kamulaştırınca ve kollektif sosyalist mülkiyeti kurunca sosyalist ilişkiler ortaya çıkar. İktidar işçi sınıfının eline geçmeden bunun yapılamıyacağı açıktır.

Fakat kapitalist mülkiyetin kamulaştırılması, işçi sınıfı tarafından yerine getirilen devrimci dönüşümlerin sadece başlangıcıdır. Sosyalizme geçmek için sosyalist ekonomik ilişkileri ulusal ekonominin bütününe yaymak, etkin bir biçimde planlanmış bir ekonomi yaratmak, toplumsal ve politik ilişkileri sosyalist ilkelerden hareket ederek yeniden kurmak, kültür ve eğitim alanındaki karmaşık sorunlara çözüm bulmak gereklidir. Bütün bunlar uzun çaba gerektiren bir yaratıcı eseri oluşturur. Bu eserin meydana getirilişi sırasında sosyalist devletin oynadığı rol büyüktür. Sosyalizmin kurulmasında emekçilerin elindeki en büyük silah o'dur. Bu nedenle, oportünistlerin yaptığı gibi, siyasal iktidarı burjuva sınıfının elinde bırakarak sosyalizmi kurmayı kabul etmek ve bunu söylemek, insanları aldatmak, zararlı ham hayallerin tohumunu ekmektir.

İşçi sınıfının politik iktidarı çeşitli biçimlerde görülebilir. 1917 Ekim'inde, Rusya'da olduğu gibi silahlı bir ayaklanma ile ve başka biçimlerde de gerçekleşebilir. Fakat, proletaryanın politik devriminin şekli ne olursa olsun, devrim, sınıf savaşının gelişiminde en üst aşamayı belirler. Devrim proletarya diktatörlüğü ile sonuçlanır, yani iktidar emekçilerin eline geçmiştir ve işçi sınıfı tarafından

yönetilmektedir.

Bir defa iktidara geçince, işçi sınıfı eski devlet aygıtı sorununu ele almalıdır: polis, mahkemeler, yönetim örgütleri v.s. Daha önceki devrimlerde, yeni sınıf iktidara geçince devlet aygıtını yönetimde kullanmak için kendi ihtiyaçlarına göre düzenliyordu. Devrimler bir sömürücü sınıf yerine en az onun kadar sömürücü bir başka sınıfın egemenliğini getirdiğinden buna olanak vardı.

İşçi sınıfı bu yolu izleyemez. Polis, jandarma, ordu, mahkemeler ve diğer devlet organları gibi yüzyıllar boyunca sömürücü sınıflara hizmet etmiş kuruluşlar ezdikleri kimselerin hizmetine giremez. Devlet aygıtı, sıradan bir düzenek değildir, onu kullananlara karşı ilgisiz olamaz; makinist değiştirilebilir, ama treni çeken yine lokomotiftir. Burjuva devlet makinasına gelince, özelliği gereği işçi sınıfına hizmet edemez. Aygıtın bileşimi ve yapısı, devletin başlıca görevine göre düzenlenmiştir: emekçileri burjuvaziye bağlı kılmak. Bu nedenle Marx, daha önceki bütün devrimlerin eski devlet mekanizmasını mükemmelleştirmekten başka birşey yapmadığını, oysaki işçi devriminin bu düzeneği yıkmayı ve yerine proletarya devletini geçirmeyi amaçladığını söylüyordu.

Eğer yeni bir devlet aygıtı yaratılması önem taşıyorsa bunun bir nedeni de onun geniş halk kitlelerini işçi sınıfının yanma çekmeye yardımcı olacağıdır. Halkın iktidar organlarına daima işi düşer. Emekçiler devlet aygıtının halktan gelen insanlardan kurulduğunu görünce, devlet organlarının zenginlerin değil emekçilerin hayati ihtiyaçlarını sağlamaya çalıştığına inanınca, bu, kitlelere herhangi bir propagandadan çok daha iyi bir biçimde yeni

iktidarın, halkın kendi iktidarı olduğunu ispatlar.

Eski devlet aygıtının nasıl ortadan kaldırılacağı konusuna gelince, bu daha çok koşullara bağlıdır. Fakat koşullar ne olursa olsun, eski iktidar aygıtının ortadan kaldırılması ve yenisinin kurulması proletraya devriminin en önde gelen görevidir.

Sosyalist devrimin başlıca ve tayin edici gücü, yalnız ve yalnız işçi sınıfıdır. Bununla beraber, bunu tek başına başaramaz. İşçi sınıfının çıkarları bütün emekçilerinkilerle yani halkın büyük bir çoğunluğununkilerle birdir. İşte, devrimin önderi olan işçi sınıfının en geniş emekçi kitleleriyle birleşme olanağı buradan ileri gelir.

Genellikle, işçi sınıfının müttefikleri, sosyalist devrim ve proletarya diktatörlüğünün kurulması sloganını desteklemeye birdenbire karar veremez. Tarihi deney, sosyalist devrimin, burjuva demokratik devrimden, ezilen halkların ulusal kurtuluş savaşlarından, anti faşist, anti emperyalist kurtuluş savaşlarından çıkabileceğini göstermiştir.

Proletarya devrimi, işçi sınıfı partilerine büyük görevler yükler. Proletarya devriminin zafere ulaşmasının en başta gelen koşullarından biri, kitle mücadelesinin kararlı ve ustalıklı bir biçimde yönetilmesi, marksist partilerince emin bir şekilde yönetilmesidir.

Sosyalist devrimler çağı, insanlığın evriminin bütün bir aşamasıdır. Ergeç, sosyalist devrimler bütün halklara ve bütün ülkelere yayılacaktır. Çeşitli ülkelerde, somut tarihi koşullara, ulusal özellik ve geleneklere göre proletarya devrimleri kendine özgü şekillerde ortaya çıkmaktadır. Fakat heryerde, sosyalist devrimler marksist-leninist teorinin bulduğu ortak yasalara göre meydana gelirler.

altıncı bölüm

TARIHTE HALK KİTLELERİNİN VE KİŞİLİĞİN ROLÜ

Halk kitlelerinin ve kişiliğin tarihteki rolü burjuva ideologları tarafından büyük bir çaba harcanarak çarpıtılmaya çalışılmaktadır. Bu ideologlar, küçük bir azınlığın çoğunluğu ezmesini haklı çıkarmak amacıyla daima halk kitlelerinin hayatta ve toplumun evrimleşmesindeki rolünü küçümsemeye gayret ederler. Halk, sade insanlar ve emekçi kitleleri, nitelikleri nedeniyle yabancı bir iradeye boyun eğmeye, yoksulluğa ve horlanmaya sessizce katlanmaya hazır duygusuz ve hareketsiz bir kitle olarak tanıtılmıştır.

Onlara kalırsa halk kitleleri, tarihsel sürecin pasif nesnesinden, olsun olsun «büyük adamlar»ın (krallar, kumandanlar, kanun koyucular v.s.) iradesinin kör uygulayıcılarından başka birşey değildir. Sübjektivist teoriler, bir avuç sömürücünün halkın çoğunluğunu ezdiği bir rejimi kurmayı, demokrasiyi yıkmayı ve yerine faşist düzeni getirme-

yi amaçlayan bir politikayı haklı çıkarmaya yarar. Gericiliğin ideologları, ancak böyle bir düzenin büyük adamlara tarihi istedikleri gibi yaratmak, bilgisiz halkın işe karışacağından korkmadan arzularını gerçekleştirmek olanağını sağlayacağını iddia ederler. Hitlerciler ve diğer faşistler kitlelerin köleleştirilmesini ve «Führer»in mutlak gücünü bu temele dayandırırlar.

Burjuva ideologları aynı zamanda kadercilik propagandası da yaparlar. Kadercilik öğretisine göre, insanlar olayların akışını hiçbir şekilde etkileyemezler. Hayatı ve toplumun evrimini tanrısal bir kudretin eseri, kör bir kaderin ürünü sayan kilise adamları bu görüşü ısrarla öne sürerler. «İnsan diler, tanrı yerine getirir», işte düşüncelerinin temeli budur.

En az sübjektivizm kadar, kadercilik de toplumun gelişmesinde halk kitlelerinin rolünü küçültmeye çalışır. Her ikisi de, yanlış olarak toplumsal evrimin, emekçi kitlelerin etkinlik ve savaşından bağımsız olarak sürüp gittiğini kabul eder ve yine her ikisi de kendine özgü biçimlerde, emekçilerin ezilmesinden çıkarı olan sömürücü sınıfların ideolojik amaçlarına hizmet eder.

Marksizm-leninizm bu iki teorinin yanlışlığını ortaya çıkarmış, tarihsel sürecin yasalarını meydana çıkararak, halk kitlelerinin tarihte üstün bir rol oyandıklarını, toplumsal evrimde kesin bir güç olduklarını göstermiştir.

1 HALK KİTLELERİ : TARİHİN YARATICILARI

Halk kitleleri, herşeyden önce toplumsal üretimi yürüten, kişisel emekleriyle yaşayan, çalışan kitlelerdir. Halk kitlelerinin bütünü toplumun temel bölümünü, ezici çoğunluğunu oluşturur. Bu kitle, çağa göre ve toplumsal oluşum biçimine göre değişen sınıflardan meydana gelir. Öyleyse, «halk kitleleri» kavramının anlaşılması, konuya sınıf görüş açısından yaklaşmayı, halk kitlelerinin katıldığı bir hareketin somut içeriğini gün ışığına çıkarmayı gerektirir.

■ Halk Kitlelerinin Üretici Çalışması Toplumun Yaşama ve Gelişmesinin Kesin Koşuludur

Kitlelerin üretici çalışması toplum hayatında en başta gelen bir önem taşır. İş araçlarına şekil veren, onları mükemmelleştiren, deney kazanan ve deneyi kuşaktan kuşağa ileten, yokluğu karşısın-

da toplumun yaşamasını bir gün bile sürdüremeyeceği maddi değerleri üreten, kitlelerdir.

Toplumsal ve ekonomik oluşumlar ardarda gelerek üreticiler sınıfını meydana getirir; fakat, üretici çalışma her zaman için bir doğal zorunluluk, toplumun varoluşunun birinci şartı olmuştur ve böyle de kalacaktır. Engels, «... Üretici olmayan, üst tabakalardaki değişimler ne olursa olsun, bunlar üreticiler sınıfı olmaksızın yaşayamazlar. Bunun sonucunda, koşullar ne olursa olsun, hatta bir gün artık bir sınıf değil de bütün bir toplum olduğu zaman bile emekçilerden vazgeçilemez.» (*) diye ısrarla belirtiyordu.

Milyonlarca sade insanın üretimi geliştiren günlük çalışması topluma gerekli olan herşeyi sağlar, düzenli bir şekilde ardarda gelen toplumsal ve ekonomik oluşumların, yani insanlığın ilerlemesinin maddi temelini yaratır.

Halk kitlelerinin üretici çalışması, yalnız başına ele alınsa bile, tarihin gerçek yaratıcıları olduklarının ispatı için yeterlidir. Fakat, onların toplumsal evrimdeki rolü daha da büyüktür.

■ Halk Kitleleri ve Politika

Kitleler politik hayatta önemli bir rol oynar. Bu alandaki etkinlikleri olmaksızın, toplumun gelişmesi ve herşeyden önce de toplumsal devrimler düşünülemez bile. Devrimle iktidara geçen sınıf

---

(*) F. Engels, Social Classes-necessary and Superfluous, «The Labour Standard» August. 6 th, London 1881. S. 4.

hangisi olursa olsun, halk kitleleri daima devrimlerin başlıca itici gücü olmuştur.

Halk kitlelerinin görevi devrim dönemlerinde özel bir güç kazanarak ortaya çıkar. Lenin, «Devrim, ezilen ve sömürülenlerin bayramıdır. Halk kitleleri, hiçbir zaman, devrim sırasındaki kadar yeni toplum düzeninin etkin yaratıcıları olamazlar. Bu devrelerde, halk mucizeler yaratabilir...» (*) diyordu.

Halk kitlelerinin rolü ulusal kurtuluş mücadelesinde, istilacılara karşı ülke savunmasında, haklı savaşlarda da bundan aşağı kalmaz.

Sömürücü sınıflar kendilerini daima ulusal çıkarların şampiyonları kabul ederler. Fakat olguların gösterdiği gibi, büyük ulusal denenme günleri gelip çattığında, herşey kesinlikle bir avuç sömürücüye değil, silah elde vatan savunmasına koşan ve vatanın bağımsızlığı için cansiperane savaşan halka, kitlelere bağlıdır.

Geniş halk kitlelerinin kahramanlığı Rusya'da tatar işgaline karşı ve 1812'de Napoleon'un ordularına karşı verilen kurtuluş savaşında kesin bir rol oynadı. Birçok başka ülke de ulusal bağımsızlığını emekçilerinin yiğitliğine borçludur. Örneğin uzun süre yabancıların baskısı altında kalmış olan İtalya ve Osmanlı boyunduruğu altında sürünen Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve diğer balkan ülkelerin kurtuluşu, halk savaşları sayesinde olmuştur.

Yaşadığımız çağda, milyonlarca emekçi Avrupa'yı faşizmin köleliğinden kurtarmış, faşizmi

---

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 9, S. 93, Rusça baskı.

ezmiştir. Anti faşist savaşın en ağır yükünü çeken Sovyetler Birliği halkı bu tarihi zaferde parlak bir rol oynamıştır.

Sömürge ve bağımlı ülkelerde halk kitleleri nin feragati sayesinde bugün birçoğu sömürge boyunduruğunu silkip atmıştır, diğerleri ise özgürlüğe ve ulusal bağımsızlığa kavuşma yolunda ilerlemektedirler.

Tarihin «barış» devirlerinde, halk kitlelerinin sömürücü toplumun politik hayatında oynadıkları rol daha az belirgindir. Egemen sınıflar fiziksel ve entellektüel her türlü baskı aracını -polis ve ordu, mahkemeler ve kilise, yönetim aygıtı ve okullar- kullanarak halk kitlelerinin politik etkinliğini en azına indirmeye, halk kitlelerini susturmaya yada hareketlerini kendilerine zarar vermeyecek bir yola sokmaya çalışmışlardır. Bu sömürücü toplumun kendine özgü bir karakteridir. Emekçilerin ezilmesi, çalışma ürünlerinin ellerinden alınması ancak kitlelerin siyasal bakımdan boyunduruk altında tutulmasıyla, asalak sınıfların üstünlüğünün sağlanmasıyla olur. Bu yüzden, emekçi kitleler, izlenecek politik çizgi üzerine ancak sömürücülerin iktidarını devirdikten sonra bir karara varabilirler.

Fakat bu, halk kitlelerinin kapitalistlerin yada diğer sömürücülerin egemenliği altında oldukları sürece siyasal hayatta hiçbir ağırlıkları olmayacağı anlamına gelmez. Politika, herşeyden önce sömürücülerle sömürülenler arasında şiddetli bir sınıf savaşı sahnesidir. Sonuç, yalnız yönetici sınıfların iradesine değil, aynı zamanda emekçilerin kendi çıkarlarını korumadaki azim ve kabırlarına, bu savaştaki güçler oranına da ağlıdır.

Kapitalist düzende bile, halk kitleleri, gerici güçlerin halk düşmanı amaçlarını gerçekleştirmelerine engel olarak, yönetici çevreleri iç ve dış politikanın önemli sorunlarında tavizler vermeye zorlayarak gericiliğin politikasını etkileyebilir. Emekçilerin bu günlük savaşı, daha önceki bölümde sözü edildiği gibi toplumsal evrimde çok önemlidir.

■ Kültürün Çiçeklenmesinde Halk Kitlelerinin Rolü

Emekçilerin, sade insanların yaratıcı etkinliğini inkar eden gerici ideologlar uygarlığın gelişmesinde halk kitlelerinin rolünü yanlış tanıtmak için özel bir hırsla uğraşırlar. Bunlar, kültürün «seçkin» bir tabakanın eseri olduğunu, insanlığın bilim, edebiyat ve sanat alanında kazandıklarını bir avuç dahiye borçlu olduğunu söylerler.

Bu iddialar ilk yaklaşımla doğru gibi görünebilir. Gerçekten, herhangi bir kültür dalında, örneğin fizikte Newton, Lomonosof, Einstein, kimyada Mendelyev ve Butlerov, biyolojide Darwin ve Miçurin, edebiyatta Shakespeare ve Tolstoy, müzikte Beethoven ve Çaykovski gibi tanınmış isimleri sayabiliriz. Çağdaş uygarlık bu büyük adamlar olmaksızın düşünülemez.

Marksistler dahilerin yararlılıklarını saygıyla anarlar. Fakat, her türlü kültürün temellerini kuran ve gelişme koşullarını yaratan emekçi kitlelerinin değer biçilmez katkısını da çok iyi bilirler.

Örneğin, edebiyat ve sanatın uzun süre folklor şeklinde geliştiği biliniyor. Şiirsel destanlar, efsa-

neler, masallar, atasözleri ve halk şarkıları meslekten yazarların sanatının zeminidir. Yine, ressam ve mimarlar da halkın yarattığı uygulamalı sanatlardan esinlenirler. Halk sanatı daima orijinal bir değer taşır ve yazar ve sanatçılar için tükenmek bilmez bir örnek ve usul hazinesi, heyecan kaynağı oluşturur. Her ülkenin sanat ve edebiyatının ulusal şeklini yaratıp zenginleştiren halk sanatıdır.

Bilim de halkın dehasına kök salar. Yeni enerji kaynaklarını ve harika aşıları bulan, hayatımızı değiştiren olağanüstü makinaları ve malzemeleri keşfeden bilim adamlarının yeteneğine hayran kalırız. Fakat, günlük çalışmalarıyla doğanın ilk sırlarını keşfeden, ateşi, tahıl ekme ve madenleri eritme yollarını bulan, ilk aletleri icadeden ve geliştiren, çevremizdeki şeyler ve olaylar üzerine ilk bilgilerimizi biraraya toplpapmış olan halk kitlelerinin başarıları da daha az hayranlık verici değildir.

Demek oluyor ki, uygarlığın şafağında bütün kültür değerlerinin yaratıcıları doğrudan doğruya halk kitleleridir.

El işçiliğiyle fikir işçiliği birbirinden ayrılınca durum değişti. Edebiyat, sanat ve bilim gibi devlet de egemen sömürücü sınıfların ve onların hizmetindeki toplumsal tabakaların tekeline geçti. Bütün bir ekonomik ve politik tedbirler sistemi yardımıyla kafa emeğinin başlıca şekilleri ve bunlar arasında kültür varlıklı sınıfların ayrıcalığı halini aldı. Halk kitlelerini kültür nimtelerinden yoksun edip onları bilgisizliğin karanlıkları içinde bırakınca sömürücüler kendi sınıf üstünlüklerini haklı bulmaya başladılar.

• Bu koşullar halk kitlelerinin bilim, sanat ve

edebiyatın gelişmesine etkin bir biçimde katılmalarını sınırlandırıyordu.

Çağdaş burjuvazinin ideologları bu olguyu yanıltmaca yapmakta kullanırlar. Bu ideologlar kafa emeğinin politik ve ekonomik yönetimle ve kültürle ilgili karmaşık şekillerinin ancak bir «seçkinler» tabakası, yani sömürücü toplumun egemen sınıflar temsilcilerinin başarabileceği işler olduğunu iddia ederler. Bu «teorisyenler» emekçi halk kitlelerinin fikir bakımından aşağı düzeyde olduğunu, ancak «kaba» el işleri yapabileceklerini söylerler.

Gerçekte ise, zeka ve yetenek bir sınıf ayrıcalığı değildir. Sömürücü toplumda bir ayrıcalık halini alan, sadece zeka ve yeteneğin politika, bilim, sanat ve edebiyat alanlarında kendini gösterme olanağı bulmasıdır. Sınıflara bölünmüş bir toplumda, bu olanak, genel bir kural olarak, rahata ermiş sınıflara giren kişilere sunulmuştur.

Sömürücü toplumdaki koşullar altında bile, kendilerini gösterebilen, çeşitli kültür dallarına katkıda bulunabilen yada tanınmış siyaset adamları olabilen binlerce emekçinin zeka, yetenek ve iradesine hayranlık duymamak mümkün değildir. Örnek vermek kolaydır. Köylü çocuğu olan Newton ve Lomonosov çağlarının en ünlü bilginleri oldular. Bir oduncu olan Abraham Lincoln, ABD'nin Kuzey-Güney Savaşında önemli bir rol oynadı ve cumhurbaşkanı seçildi. Halk çocuğu Maksim Gorki, büyük bir yazar oldu. Başka birçok isim daha sayılabilir. Fakat, bunların her birine karşılık halktan yüzlerce, binlerce insanın yeteneği boğulup gitmiştir. Sömürücü toplumun tarihi halkın yeteneklerinin mezarlığıdır..

Sosyalizmin en elverişli yönlerinden biri en değerli toplumsal zenginliğin, yani insan yeteneğinin harcanmasına son vermesidir. Her türlü, ekonomik, politik ve toplumsal ayrıcalığı ortadan kaldıran sosyalizm insan yeteneklerinin çiçeklenmesi, akılcı bir biçimde kullanılması için zorunlu olan koşulları yaratır ve bu şekilde toplumsal hayatın her alanında gelişmenin büyük ölçüde hızlanmasını sağlar.

■ Tarihte Halk Kitlelerinin Kesin Rolü Üzerine Marksist Tezin Önemi

Bu tez, marksist-leninist teoride önemli bir yer tutar. Bu tez, tarih sürecinin toplumsal bilimlerce anlaşılmasını sağlar, halk kitlelerinin etkisini gözönüne almayan Marx'tan önceki teorilerin başlıca yanlışını ortadan kaldırır, araştırıcıyı halk kitlelerinin etkinliğini ve yaşama koşullarını incelemeye yöneltir. Bu inceleme yapılmadan tarihin akışını anlamak olanağı yoktur.

Halk kitlelerinin tarihteki rolünü iyi anlamak, marksist-leninist partilerin ve her bir parti üyesinin pratik elyeminin kılavuzudur. Tarihte birçok parti görülmüştür. Bunların arasında emekçilerin çıkarlarını savunmak için kurulmuş partiler de vardı, fakat bu partiler siyaset sahnesinden süindiler, çünkü böyle bir çalışmanın önemini anlıyamıyor, etraflarına kitleleri toplayamıyor-

lardı. İşte, Rusya'da «Narodnaya Volya» (*) partisinin yıkılış nedenlerinden biri de buydu. Bu partinin şefleri kitlelere değer vermiyor, sadece «seçkin eleştirici düşünürler»e güveniyor ve sömürücülere karşı mücadeleyi bireysel terör hareketine dönüştürüyorlardı.

Tarihte halkın kesin rolünü gösteren marksist-leninist tez, emekçi kitleler için büyük bir önem taşır. Bu tez, sömürücülerin en gözde efsaneleri olan insan toplumunun herşeyi bir avuç «seçkin» kişiye borçlu olduğu, onlarsız yaşayamayacağı ve gelişemeyeceği mitosunu sıfıra indirir, emekçi kitlelerin bilincini uyandırır, kurtuluş mücadelelerinde onlara coşku verir, onları son zafere kesinlikle ulaşacaklarına, kitlelerin kendi kaderlerine kendileri hükmedecekleri bir toplum ereğinin gerçekleşeceğine inandırır.

Ayrıca, bu teori emekçilere toplumun geleceği üzerine derin bir sorumluluk duygusu aşılar. Emekçilere hiçbir «kurtarıcı»ya güvenmemeleri gerektiğini, halkları kölelikten kurtaracak ve toplumu insanlığın çoğunluğunun özlemlerine uygun duruma dönüştürecek olan tek kahramanın, yine emekçilerden başkası olmadığını gösterir.

(*) «Narodnaya Volya» terörist devrimci örgüt. Rusya'da 1879'da kuruldu, 1881'de örgütün üyeleri çar Aleksandr II'yi öldürdüler. «Narodnaya Volya» 1890 yıllarına doğru çar polisi tarafından yokedildi.

2 TARİHTE KİŞİLİĞİN ROLÜ

■ Yöneticilerin Etkinliği Tarih Sürecinin Zorunlu Bir Elemanıdır

Marksist teori, tarihte halk kitlelerinin kesin rolünü ispatlamakla beraber, üstün kişilik sahibi insanların, yöneticilerin ve önderlerin etkinliğine de önemli bir yer verir ve toplum içinde zorunlu bir görevi yerine getirdiklerini gösterir. Burada söz konusu olan yalnız bilginler, yazarlar, sanatçılar değildir. Bunlarsız bilim ve kültürde bir ilerleme olabileceği bugün düşünülemez. Fakat, aynı ölçüde, eylem adamları, politika adamları, kitlelerin ilerici sınıflarının ve partilerinin yöneticileri de tarihte önemli bir rol oynamışlardır.

Hiçbir toplumsal sınıf, belirli bir örgütlenme olmaksızın toplum içinde egemen olamaz. Fakat her türlü sınıf örgütünün bir yönetimi, yani yöneticileri olmalıdır. Partiler için de, çeşitli toplumsal örgütler için de, devlet için de bu böyledir. Yöneticiler bir sınıfın, devletin yada partinin politikasını hazırlar ve formüllendirir, bu politikanın uygulanmasını örgütler, binlerce, milyonlarca insanın etkinliğini yönlendirirler.

Yöneticiler, iktidar için devrimci bir savaş yürüten ilerici sınıflar için özellikle gereklidir. Ezilen sınıfların egemen sınıfın devletine karşı çıkarabileceği tek güç, devrimci örgüttür. Fakat böyle bir örgüt, tecrübeli, cesur ve çalışkan yöneticiler olmaksızın düşünülemez. Lenin, «Tarihte hiçbir sınıf, kendi bağrından hareketi örgütlemeye ve yönetmeye yetkili politik önderler, öncü temsilciler çıkarmadıkça egemenliği eline geçiremez» der (*).

Şu halde, tarih süreci içerisinde yöneticilerin rolü, rastlantı eseri bir olgu değil, nesnel bir zorunluluktur. Önderlerin, çarpıcı kişiliklerin tarihin itici gücü, yaratıcıları olduğu hayali burdan ileri gelir. Etkinlikleri, eylemlerin yüzeyindedir. Daha belirgin, daha gözle görülebilir, daha dikkati çekicidir. Görünüşteki bu durumla yetinen burjuva ideologları büyük adamların bütün olayları «yarattığını» kanıtlamaya çalışırlar. Örneğin, XVIII. yüzyılın sonunda ve XIX. yüzyılın başında Avrupa'da patlak veren devrim ve savaşların sebebi, bu ideologlara göre Fransız burjuva devriminin önderlerinin ve Napoleon'un etkinliğiydi. Yine bu düşünürler, işçilerin sınıf mücadelesini bazı «tertipçi»lerin «zararlı» eylemleriyle açıklamaya kalkışırlar.

Gerçekte, tarihin akışı önemli toplumsal grupların, sınıfların ve kitlelerin savaşlarıyla belirlenir. Tarihte büyük adamların rolü ancak sınıf mücadelesine, geniş insan gruplarının etkinlik ve mücadelesine bağlı olarak anlaşılabilir.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 4, S. 385.

■ Seçkin Tarihi Kişiliklerin Gücü Nereden Gelir

Çarpıcı kişilikler olay ve hareketlerin yaratıcıları değil, kitlelerin, toplumsal sınıfların yöneticileridirler. Bu gibi insanlar güçlerini, büyük toplumsal grupların desteğinden alırlar. Büyük adamlar yetenek ve zekâları ne kadar yüksek olursa olsun, böyle bir dayanak olmazsa güçsüzleşirler, bir tek etkileyici eylem bile yapamazlar. Engels, «Eğer sonuç olarak, tarihte insanların eylemlerinin sebeplerinin gerisinde bulunan ve gerçekte tarihin son harekete getirici güçleri olan itici güçlerin -bilinçli yada bilinsiz, fakat çok defa bilinçsiz olanların- araştırılması söz konusu ise, bunlar ne kadar üstün özelliklere sahip olursa olsunlar bireyleri harekete geçiren etkenler değil, ancak büyük kitleleri, bütünüyle halkları ve her halkın içinde, bütünüyle sınıfları hareket getiren sebepler olabilirler.» (*)

Subjektivistlerin başlıca yanlışı sosyal gelişmenin zorunluluğu ile büyük adamların etkinliği arasındaki ilişki sorununu doğru bir şekilde ortaya koyamamalarıdır. Onlar, sosyal yasalarla bu insanların etkinliğini karşılıklı olarak birbirini reddeden şeyler olarak düşünürler. Onlar için, yöneticilerin büyüklüğü kendi iradelerini «herkese rağmen ve herkese karşı» gerçekleştirebilmelerinden ileri gelir. Böylelikle, büyük adamlar Çedrin'in «kanun benim» diyen kahramanlarına benzerler.

Kuşkusuz, toplumsal hareketin yöneticileri arasında, tarihin nesnel yasalarına karşı çıkanlar

---

(*) F. Engels; Ludwig Feuerbach et la fin de la philosophie classique allemande, S. 39.

olmuştur. Böyle önderler, özellikle kendi varlık ve rahatlıkları için vazgeçilmez bir şekilde gerekli olan köhne toplumsal şekillerin devam etmesinden çıkarı olan gerici sınıflarda karakteristiktir. Bu nedenle, eğer bu önderlerin eylemlerinde bir macera havası varsa, bu rastlantı eseri değildir. Hitlerin yaptığı işler yada sosyalizmi ortadan kaldırmayı hayal eden günümüzdeki emperyalist politikacıların etkinlikleri bunun dikkate değer birer örneğidir. Fakat böyle eylemler daima başarısızlıkla sonuçlanır. Devletlerin ve halkların tarihi hiçbir insanın, ne kadar cüretkar olursa olsun, sınırsız bir iktidara sahibolsa bile, tarihin yasalarını istediği şekilde yürürlükten kaldıramayacağını ve tarihin çarklarını tersine işletemeyeceğini parlak bir şekilde doğrulamaktadır.

Büyük adamlarınki de dahil, herkesin etkinliği belli toplumsal koşullar içinde meydana gelir. Bunlar evrimin nesnel zorunluluğunu ve topluma yüklenen görevleri belirlerler. İlerici sınıfların ortaya çıkardığı ünlü adamlar, bu görevlerin niteliğini, yükselen hareketi içindeki toplumun ve ilerleme için savaşan sınıfın ihtiyaçlarını herkesten daha iyi ve daha önce anladıkları için büyüktürler. Savaşın hedefini, ona ulaşmak için izlenecek yolları gösterir ve sınıflarının diğer temsilcilerini peşinden götürecek, örgütleyecek ve yönetecek şekilde olağanüstü bir enerjiyle çalışırlar.

Birçok insan tarihte bir iz bırakmış, belli bir tarihi rol oynamıştır. Fakat bunların hepsi de büyük adam değillerdir. Ancak, eylemleriyle toplumsal evrime katkıda bulunmuş ve ilerleme davasına hizmet etmiş seçkin kişiliklere büyük adam denilebilir. Bu gibi insanlar etkinlikleriyle tarihin akı-

şını hızlandırabilir, yeninin zaferini çabuklaştırabilir, ilerici sınıflar için zafer yolunu açabilir, yeni toplumun doğum sancılarını hafifletebilirler.

■ Toplumun İhtiyaçları ve Büyük Adamlar

Seçkin kişiliklerin ortaya çıkışı tarihi determinizmden ayrı düşünülemez.

Toplum içinde daima yetenekli insanlar vardır. Fakat, bunların ortaya çıkması için gerekli koşulları yaratan, toplumun bazı özelliklere, zekaca ve karakterce bazı üstünlüklere sahip kişiliklere duyduğu ihtiyaçtır. Bu durum, devrimler sırasında özellikle daha göze çarpıcı bir biçimde görülür. Çünkü, eski düzende, karanlıklar içinde yaşayan, yeteneklerini gösteremeyen yüzlerce, binlerce insan kamu işlerinin yönetimini ele alır. Aynı şekilde, savaş zamanında toplumun duyduğu ihtiyaç büyük kumandan özellikleri taşıyan askerlerin meydana çıkması için gerekli koşulları biraraya getirir.

Belli koşullar altında, kesinlikle, kim ortaya çıkacaktır?

Bu kuşkusuz rastlantılara bağlı bir şeydir; fakat taşıdıkları yeteneklerle devrin ihtiyaçlarına karşılık veren kişiliklerin ortaya çıkışı zorunlu bir karakter taşır.

Engels der ki: «Herhangi bir büyük adamın, belli bir ülkede, belli bir anda kesinlikle ortaya çıkışı, elbette ki, sadece rastlantı eseridir. Fakat biz bu adamı bir kenara itecek olursak, yerini doldurma ihtiyacı kendini belli edecek ve yerine iyi kö-

tü bir başkası geçecektir. Ama, bu da ancak zamanla olacaktır. Savaşın yıprattığı Fransız Cumhuriyetinin ihtiyaç duyduğu asker diktatörün kesinlikle Korsikalı Napoleon olması rastlantıdan başka birşey değildi. Napoleon olmasaydı, onun oynadığı rolü bir başkası oynayacaktı. Bunun kanıtı böyle bir insana ihtiyaç duyulduğu anda bu insanın bulunmasıdır: Sezar, Augustus, Cromwell, v.s. bunun örnekleridir.» (*)

Seçkin kişiliklerin ortaya çıkışı rastlantı eseridir, fakat, bu hiçbir zaman onların yerinin herhangi biri tarafından tutulabileceği, tarihi rollerinin kim olursa olsun bir kimse tarafından oynanabileceği anlamına gelmez. Mutlak bir şekilde, bazı yüksek yeteneklerin bulunması gereklidir. Bu nedenle bu rol, genellikle, az çok bu özellikleri taşıyan insanlara verilir.

Bu özelliklerin kendilerine gelince, bunlar etkinlik alanına, çağın koşullarına, önderleri ortaya çıkaran toplumsal hareketlerin sınıf niteliğine v.s. bağlıdır.

Her sınıf, önderini, toplumsal niteliğine, toplumdaki yerine, üzerine düşen görevlere göre ortaya çıkarır. Örneğin, işçi sınıfının yöneticileri bazı özel yeteneklere sahip olmalıdır: proletaryanın tarihi görevinin yerine getirilmesinin gerektirdiği devrimci katılık ve gözü peklik, düşünce sağlamlığı -çünkü işçi sınıfının mücadelesi bilimsel bir teoriye dayanır-; parti ve kitlelerle sıkı bir bağlılık; kitleleri örgütleme yeteneği ve bu konuda tec-

(*) F. Engels'in H. Starkenburg'a mektubu. Tarihi: 25 Ocak 1894. Bakınız: Marx-Engels, Ausg. Br. Berlin 1953, S. 560-561.

rübe, emekçilerin yaratıcı gücüne inanç; yalnız kitleleri eğitmek değil, onların içinde eğitilmek yeteneği, v.s.

■ Marksizm-Leninizm Kişilerin Putlaştırılmasına Karşıdır

Marksizm-leninizm sınıfların ve halk kitlelerinin etkinlik ve mücadelelerinin tarihte kesin bir rol oynadığı olgusundan hareket eder. Yöneticilerin gerçek rolü, ancak sınıf mücadelesine, halk kitlelerinin etkinliğine, bu sınıf mücadelesinin doğurduğu toplumsal ihtiyaçlara bağlı olarak anlaşılabilir.

Böyle bir tarih görüşü, kendisine olağanüstü özellikler yakıştırılan seçkin bir yöneticinin kişiliğinin putlaştırılmasıyla bağdaşamaz. Kişileri putlaştırma, kökleri feodal ideolojiye yada burjuva bireyciliğine dayanan, marksizme karşı bir ideolojidir.

Bundan başka, kişileri putlaştırma sosyalist hareketlerin ihtiyaç ve çıkarlarına ters düşen bir tavrın doğmasına yolaçar.

Bir yöneticinin aşırıya varacak şekilde övülmesi, özelliklerinin abartılması, ister istemez, kitleler üzerinde zararlı bir etki yapar, onların gerektiği şekilde eğitilmesini engeller. Kişilerin putlaştırılması kitlelerde, onlara verilmiş olan görevlerin bir başkası tarafından yerine getirilebileceği gibi yanlış bir düşünce doğurur. Kitleler aldanarak, yöneticinin yetenek ve üstünlüklerini, kendilerinin onun gösterdiği yolu ve buyruklarını körükörüne izlemeleri için bir sebepmiş gibi kabul eder. Ön-

derlerin herşeyi bildiğini ve herşeyi önceden sezdiğini sanırlar. Bunun sonucunda, sosyalist harekete katılan sade insanların kendi başlarına düşünmelerinin, inisiyatif göstermelerinin, yaratıcılıklarının, olayların akışında etkili olmalarının gereksiz olduğu düşünülebilir. Böyle bir görüş, sosyalist hareketin geleceği ve başarısı konusunda bütün emekçilerde bulunması gereken sorumluluk duygusunu ve emekçiler için çok değerli olan kendi kaderlerine kendilerinin hakim olma arzusunu zayıflatır. Bu duygu ve arzular partinin marşı Enternasyonalde en güzel bir şekilde dile getirilmiştir.

Tanrı, paşa, bey, ağa, sultan,
Nasıl bizleri kurtarır?
Bizi tüm kurtaracak olan,
Kendi kollarımızdır.

Dahası var. Pratik eylemde, kişilerin putlaştırılması önüne geçilmez bir şekilde sosyalist hareketin demokratik karakterini zayıflatır ve baltalar. Kişilerin putlaştırılması, kitlelerin etkin bir şekilde harekete katılmasına ve yöneticilerin kitleler içinde eğitilip deneylerini genelleştirmelerine yardım etmek amacıyla, mücadele içinde geliştirilmiş kûralların kısıtlanmasıyla sonuçlanır. Yöneticilere ölçüsüz haklar tanıyan, yönetimi kişisel karar ve talimatlara indirgeyen yeni kurallar konur. Bu, milyonlarca emekçinin yalnız inisiyatif gösterme, verimli etkinlikte bulunma isteğini değil yeteneğini de ortadan kaldırır.

O halde, kişilerin putlaştırılması geniş kitlelerin yeni sosyalist toplumu kurma uğruna kapi-

talizme karşı mücadeleye katılmasını engeller. Oysa ki, sosyalist hareketin en büyük fayda sağlayan yönlerinden biri milyonlarca emekçiyi yaratıcı etkinlikte bulunmaya isteklendirmesidir. Kapitalizmin devrilmesi ve sosyalizmin kurulması için verilen savaşta bu elverişli durumdan mümkün olduğu kadar çok yararlanmak büyük önem taşır. Sosyalist hareketin yüklediği görevler o derece yücedir ki, tek başlarına yöneticiler, ne kadar seçkin olurlarsa olsunlar halk kitlelerinin katkısı olmadan bunların üstesinden gelemezler. En büyük bir deha bile kitlelerin ve partinin kollektif zekasının yaptığı işi yapamaz; en zengin bir kişisel deney bile milyonlarca insanın kollektif deneyinin yerini tutamaz; en parlak bir bireysel başarı bile, kapitalizme karşı savaşan ve sosyalizmi kuran emekçi kitlelerin başarısına ulaşamaz.

Öyleyse, kişilerin putlaştırılmasının büyük tarihi avantajlarından yararlanma olasılığını azaltarak, kesinlikle, sosyalist harekete zarar verdiğini söyleyebiliriz.

Üstelik de, kişilerin putlaştırılması sosyalist harekette, rastlantı eseri, faydasız ve hatta zararlı, sosyalizmin niteliğine aykırı ve bir yöneticinin karakterindeki bazı olumsuz özelliklerine bağlı bazı olayların belirlenmesini körükleyebilir.

Daha önce söylediğimiz gibi, bir insan bir sınıfın yada bir hareketin başına bazı olumlu özellikleri sayesinde geçer. Bu özellikler o insanın eylemlerinde, esas olarak, o sınıfın yada o hareketin ihtiyaçlarını yansıtmasına sebebolur. Fakat bu üstünlükler bazı kişisel çizgiler taşımaktan da geri kalmazlar ve bazı koşullarda, bu kişisel çizgiler,

ikinci dereceden olsalar bile yöneticinin etkinliği üzerinde olumsuz bir etkide bulunabilirler.

Örneğin, J. Stalin, sosyalist hareket için vazgeçilmeyecek derecede önem taşıyan bazı özellikleri sayesinde bir yönetici durumuna geçti. İşçi sınıfının davası uğruna yapmayacağı fedakarlık yoktu, olağanüstü örgütleyicilik ve teorisyenlik yeteneklerine sahipti, çelik gibi bir iradesi vardı ve düşmanlara karşı savaşımda uzlaşmazdı. Bütün bunlar Stalin'in devrimci harekette, SSCB'de sosyalizmin kurulmasında ve uluslararası işçi hareketinde üstün bir rol oynamasını sağladı.

Fakat Stalin'in karakterinde başka çizgiler de vardı: tavır ve hareketlerinde kaba sabaydı, hoşgörürsüzdü, kimseye güveni yoktu ve kaprisliydi. Adi koşullarda, bu olumsuz çizgiler, sosyalist kollektif bir yönetimi öngören toplumun, partinin, işçi hareketinin koyduğu kurallar, kitlelerce yöneticilerin etkinliğinin sıkı bir şekilde denetlenmesi, emekçiler için geniş bir demokrasi, eleştiri ve özeleştiri sayesinde hissedilir bir zarar vermeyecekti. Fakat Stalin'in etkinliğini içinde sürdürdüğü koşullar olağanüstüydü. Ekonomik bakımdan geri bir ülkede, kapitalistlerle çepeçevre kuşatılmış durumda, amansız bir sınıf savaşı içinde ve partiye düşman akımların saldırıları karşısında, özel bir merkeziyetçilik zorunluydu. Stalin bu merkeziyetçiliği son haddine vardırdı, ölçüsüz bir iktidarı eline geçirmek, komünist partilere özgü kollektif yönetim ilkelerini zorlamak istedi. Bu durumda olumsuz bireysel özellikleri etkinliğinde, parti içindeki eyleminde ve hatta partinin ve ülkenin hayatında etkili olmaya başladı. Böylece marksizm-leninizmle ve toplumsal bir sistem olarak

sosyalizmle ortak yanı olmayan olaylar meydana geldi: birçok önemli politik sorunlar yüzünden demokratik ilkelerin biryana bırakılması, haksız baskılar, sorumluluk isteyen görevlere güven kazanmayı bilmiş, partiye yabancı ve yeteneksiz kimselerin getirilmesi bu gibi olaylardandır.

Bu olumsuz olaylar sovyet toplumunun sosyalist niteliğini muhakkak ki değiştirmemiştir. Bu dönemde, Sovyet toplumu sosyalist yolda, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinin sağlamlaşması, üretim güçlerinin atılımı, iyi yaşama koşullarının sağlanması, emekçilerin kültür ve bilincinin gelişmesi yolunda ilerlemesine devam etmiştir. Stalin'in kişiliğinin putlaştırılmasının bütün zararlı sonuçlarına rağmen, Sovyet ülkesinin halkları bu çağda büyük zaferler kazanmışlardır. Stalin'in kişiliğinin kusurlu yönleri ve kişiliğinin putlaştırılması olmasaydı başarılar daha da büyük olacaktı.

Sosyalist hareketin özüne ve gerektirdiklerine yabancı olan kişiliğin putlaştırılması marksizm-leninizme aykırıdır. Marx, Engels ve Lenin'in kişiliğin putlaştırılması ile daima mücadele etmiş olmaları, ne şekilde olursa olsun hiçbir yaltaklanmayı hoşgörmemeleri, işçi sınıfını ve işçi sınıfı partilerini birçok defa önderlerin övülme ve yüceltilmesine karşı uyarmaları sebepsiz değildir.

Sosyalist hareketin geleneklerine uyan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Stalin'in kişiliğinin putlaştırılmasına karşı azimli bir savaş yürütmüştür. Bu savaş bir yandan ideolojik çalışmayı, diğer yandansa kişiliğin putlaştırılmasının her türlü belirtisine karşı, sosyalist demokrasinin gelişmesini, Parti hayatına leninist ilkelerin yerleşmesi-

ni öngören tedbirleri içeriyordu. Bu mücadele sosyalist hareket için çok önemlidir.

Her çeşitten reformist ve revizyonistlerle uyum halinde olan burjuvazi, Sovyetler Birliği'ne ve sosyalist rejime çamur atmak, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin manevi otoritesini sarsmak, işçi hareketine uyuşmazlık ve kargaşalık tohumları ekmek için Stalin'in kişiliğinin putlaştırılması eleştirisinden yararlanmaya bakar. Fakat bu tür çabaları başarısızlığa uğramıştır. Emperyalizm uşaklarının bütün gayretlerine rağmen, sosyalist harekette kişiliğin putlaştırılması ile mücadele yeni boyutlar kazanmış, birliği ve bütünlüğü sağlanmıştır.

Marksist-leninist partiler, aynı şekilde, yöneticilerin rolü ile ilgili nihilistçe görüşleri, sosyalizmin düşmanlarınca alevlendirilen anarşistçe eğilimleri tam zamanında ortaya çıkarmayı bilmiştir. Gericilik, uzun zamandan beri, emekçilerin rehberlerine çamur atmaya, onları gözden düşürmeye niyetlenmekte ve bununla işçi hareketini dağıtmayı ve baltalamayı ummaktadır. Fakat emekçi kitlelerinin büyük bir çoğunluğu, işçi sınıfının yöneticilerinin dirayetinin ve halk tarafından sevilmesinin partinin yasakladığı kişilik putlaştırmasıyla ortak bir yönü olmadığını anlamıştır. Dirayet ve halk tarafından sevilme, yalnız işçi sınıfının en iyi önderlerinin çalışmalarının haklı sonucu değil, aynı zamanda işçi hareketinin sosyalizm için verilen savaşta etkili bir silahıdır. Emekçilerin kurtuluş savaşının deneyi bunun kanıtıdır. Kitlelere bağlı, büyük otorite sahibi yöneticiler olmaksızın örgütlü bir sosyalist hareket yoktur, sosyalizm uğruna verilen savaşta büyük zaferler yoktur ve ola-

maz. Emekçilerin çıkar ve erekleri için savaşlarını başarıyla yöneten, halka sıkı bir şekilde bağlı, en önde gelen işçi sınıfı önderleri tarihte büyük bir rol oynamış ve halkın sevgisini haketmişlerdir. **Stalin de bunlardan biridir.**

3 ÇAĞIMIZDA HALK KİTLELERİNİN TOPLUMSAL VE POLİTİK HAYATTAKİ ROLÜ

Tarihin yapıcısı olan halkın rolü üzerine marksist tez, bütün zamanlar için geçerlidir. Fakat halk kitlelerinin etkinliği oluşu içerisinde ele alınmalıdır. Oluşumların ardarda gelmesi, halk kitlelerinin yaşama ve mücadele koşullarının değişimi ile birlikte yürür, dolayısıyla, kitlelerin toplumsal hayatta ve toplumun evriminde oynadıkları rol de değişir. Toplum sınıflara bölüneli beri bu değişiklik, esasta, toplumsal hayatın çeşitli yönlerinin evrimi üzerinde emekçi kitlelerin etkisinin artmasından ileri gelir.

■ Politika Alanında Halk Kitlelerinin Rolünün Artması

Sömürü rejiminde, toplum yönetimi görevi, iç ve dış düzen sorunlarının çözümü egemen sınıfların tekelindedir. Sömürücülere karşı direnme ve

sınıf savaşı halk kitlelerinin siyasal hayatta etkili olabilmek için sahiboldukları tek araçtır. Bu koşullar altında, halk kitlelerinin politik hayattaki rolü, tamamen emekçilerin sömürücülere karşı verdikleri sınıf savaşının düzeyi ile belirlenmiştir. Bir oluşumdan diğerine geçişle, bu düzey sürekli olarak yükselir.

Köleci toplumun tarihi, kölelerin mücadelelerinin örnekleriyle doludur. Fakat köleler sınıfı, uyumsuz, başka başka kökenli elemanlardan oluşan, farklı diller konuşan, büyük bir toplumsal güç halinde örgütlenmesi çok zor olan ve bilinç düzeyi çok düşük bir kitleydi. Genel olarak, başkaldıran köleler, köleci rejime karşı savaşmayı akıllarından geçirmiyorlardı, onlar sadece doğdukları ülkelere dönmek ve özgür olmak istiyorlardı.

Feodal rejim, emekçilerin önünde kendilerini ezenlere karşı mücadelede yeni ufuklar açtı. Serfler (toprak köleleri) doğdukları topraklarda yaşıyor ve emek çekiyor, aynı dili konuşuyor ve feodallere karşı olan mücadelelerinde dayanışmanın bilincine çok daha iyi varmış bulunuyorlardı. Yavaş yavaş birlik olmak istedikleri aşağı tabakadan şehir halkıyla bağ kurmayı öğrendiler. Köylü savaşları çok kez geniş bölgelere yayılan isyanlar şeklinde oluyordu. Bununla beraber, köylü hareketi zorunlu olarak zayıftı. Bu durumu, köylülüğün sınıf olarak taşıdığı özelliklerle açıklayabiliriz: isyanların coğrafi koşullar yüzünden sınırlandırılmış olması, örgütlenme yetersizliği, v.s.

İşçi sınıfıyla birlikte, sömürücülere karşı mücadele en yüksek noktasına erişti. Tarihte görülen bütün ezilen sınıflar arasında en örgütlüsü oydu. Bilimsel bir dünya görüşüyle silahlanmış olan tek

sınıf oydu. Yalnız ulusal değil, uluslararası bir güçtü, proleter dayanışmasının kırılmaz bağlarıyla çelikleşmişti. Bütün bunlar işçi sınıfının mücadelesini, özellikle etkili bir mücadele haline getirdi, işçi sınıfının devrimci olmayan «barışçı» devrelerde bile siyasal hayatta muazzam bir rol oynamasını sağladı.

Emekçi sınıfların savaşının gelişimi sosyalist devrim sırasında en yüksek noktasına ulaşır. Bunun sonucu, yeni bir toplumun doğuşu ve bu yeni toplumda siyasetin, eskiden halk kitleleri üzerinde bir zorlama ve baskı aracı iken onların çıkar ve kazançlarını savunma aracı halini almasıdır. Bu, insanlık tarihinde belli başlı bir dönüm noktasıdır. Bundan sonra, işçi sınıfı ve işçi sınıfının partisi tarafından yönetilen halk kitleleri artık izlenecek politikayı kendileri saptamaya ve ona yön vermeye başlarlar. Artık resmi politikaya bağlı olmaktan çıkıp, politikanın yapıcısı olurlar. Sosyalist toplumun niteliği budur, sosyalist hayat şeklinin garantiledikleri bunlardır.

■ Halk Kitleleri Zamanımızın Tayin Edici Politik Gücüdür

Halk kitlelerinin toplumsal ve politik hayattaki rollerinin artışı tarihi oluş'un bir yasasıdır. Topluma yüklenen görevler zorlaştıkça, bu sorunların çözümünün gerektirdiği toplumsal değişimler de daha derin ve daha esaslı olur, daha çok sayıda insanlardan oluşmuş kitleler tarihin bilinçli etkeni ve toplumsal yenileşmenin yapıcıları haline gelirler. Bu tez, Lenin'in altını çizerek belirttiği-

ne göre marksizmin en derin ve en önemli tezlerinden biridir (*). Bu sav, özellikle, sömürücülerin egemenliğinin kesinlikle ortadan kalkması ve sosyalizmin kurulması devri olan çağımızda, neden halk kitlelerinin toplumsal hayattaki rollerinin çok büyük bir hızla arttığını açıklar. Lenin «Bugün, milyonlarca, on milyonlarca insan tarihi kendi elleriyle yapıyor,» diye yazar (**).

Bunun somut belirtileri nelerdir?

Önce, insanlığın üçte birinin yaşadığı ülkelerde, halk kitleleri köklü bir tarihi dönüşümü gerçekleştirmiş, onları ezilmeye, horlanmaya, aptallaşmaya mahkum eden bir düzeni bir daha kurulmayacak şekilde ortadan kaldırmışlardır. Sosyalist devletlerde, emekçiler kendi hayatlarına sahibolmuş, toplumun kaderini tayin eden tek güç halini almıştır. Emekçiler sömürücülerin uydurduğu, egemen ezici sınıflar olmaksızın, toplum, ulusal ekonomi, uygarlık ve kültür olamayacağı, bunların batacağı, çökeceği masalının değerini sıfıra indirirler. Sosyalist ülkelerin emekçilerinin başarıları bütün dünya halk kitleleri için coşku verici bir örnektir.

Sömürge ve bağımlı ülkeler halkları uyanmışlar ve harekete geçmişlerdir. Emperyalist hükümetlerin bu ülkeleri adam yerine koymadığı, halklarına karşı hayvan sürüsüymüş gibi davrandığı devirler bir daha geri gelmemek üzere geçmiştir. Bu ülkelerin emekçileri haklarını, başkaları gibi insan olduklarını ve insanca yaşama koşulları istediklerini açıkça ilan ettiler. Sömürge sistemi-

(*) Bakınız: V. Lenin, Bütün eserleri, C. 2, S. 540.

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 27, S. 136, Rusça baskı.

nin batışı dünyanın görünümünü hissedilir bir şekilde değiştirdi: yerküresinin nüfusu artık dünyamızın kaderini tayin eden bir avuç egemen ulusla, ezilen ve sömürülen, emperyalistler tarafından yıllar yılı kimseye hesap vermeksizin boyunduruk altında tutulan sömürgelere bölünmekten kurtuldu.

Kapitalist ülkelerin emekçilerinin yaşama koşullarında da önemli değişmeler oldu. Henüz boyunduruklarını kıramadılar, fakat bugün onların politikada oynadıkları rol eski devirlerde, hatta birkaç on yıl önce hüküm süren durumla kıyaslanabilir mi? Bugün, hatta sömürünün egemen olduğu ülkelerde bile emekçiler artık emperyalist kodamanların hesaba katmak zorunda kaldığı büyük bir güç halini aldılar. Emekçilerin kendi siyasal partileri ve seçimle işbaşına gelen birçok iktidar organında temsilcileri, kendi basınları ve pek çeşitli örgütleri vardır. Sade insanların toplumsal ve politik sorunlara, hatta yakın bir geçmişte yalnız politikacıların uğraştığı sorunlara karşı ilgisi son derece canlılık kazandı. Emekçilerin ilerici partileri, onların çıkarlarını açık bir şekilde anlayarak, bu çıkarları giderek daha iyi savunmaktadır.

Burjuva ülkelerde halk kitlelerinin politika üzerindeki etkisinin artması, ekonomik ve politik dolaysız çıkarlarını savunmada önlerinde geniş ufuklar açar. Özellikle önemli olan, güçlü bir sosyalist sistemin ve hergün daha genişleyen bir barış bölgesinin varoluşu sayesinde, halk kitlelerinin, tarihte ilk defa olarak, bugünün teknik düzeyi dolayısıyla yüz milyonlarca insanı yokedecek bir savaşı önleyebilmesidir.

Emekçilerin politik etkinliğinin artması amaçları uğruna verdikleri savaşta yeni ufuklar açar, yeni bir toplumun, sosyalist toplumun doğuşunu çabuklaştırıp, daha kolay, daha az ıstıraplı olmasını sağlar.

Emekçi kitlelerin çağımızın tarihi görevlerine katılması, tümüyle çağdaş toplum için muazzam bir kazançtır. Kendiliğinden de anlaşılacağı gibi bu önemli konuda, burjuvazi ve işçi sınıfının tavırları birbirinden farklıdır.

Gerici burjuvazi için, toplumsal hayatta halk kitlelerinin artan etkisi kapitalizmin üstüne çöken bir tehlike, iç ve dış politikası için sürekli bir engeldir. Bu nedenle, halk kitlelerinin bilinçli bir tarihi eyleme katılması, burjuva politikası ve ideologları arasında derin bir endişe ve şaşkınlık yaratmaktadır. Büyük bir korkuya kapılarak, «kitlenin egemenliği», «ayak takımı kalabalığının saltanatı» çağından sözetmektedirler. Onlara kalırsa bu gidiş, tarihin normal akışını değiştirerek, toplumu her türlü felaketin tehdidi altında tutar...

Fakat, burjuvazi kitlelere çamur atmakla yetinmez. Emekçilerin politik hayattaki rolünü en azına indirmek, toplumun evrimi üzerindeki etkisini engellemek için gücü neye elverirse hepsini yapar. Bunun kanıtı, emperyalist burjuvazinin demokrasiye karşı düzenlediği haçlı seferi, kitlelerin toplumsal hayattaki etkinliğini hiçe indirmeyi amaç edinen faşist düzeni kurmak için yaptığı inatçı girişimlerdir.

Ayrıca, ince yalanlardan ve demogojiden medet uman gerici burjuvazi, kitleleri peşinden sürüklemeye ve etkisi altına sokmaya uğraşmaktadır. Bu gibi eğilimlerin tehlikesini küçümsememe-

lidir. Emperyalistler yalnız milyonlara ve en güçlü propaganda araçlarına sahibolmakla kalmayıp, emekçileri manevi bakımdan köleleştirmek konusunda zengin bir deneye, kapitalizmin egemen olduğu yüzyıllar boyunca birikmiş deneye sahiptirler. Gerici burjuvazi halk kitlelerinin bir kısmının, özellikle küçük burjuva elemanlarının geri kalmışlığından yararlanarak, birçok defa büyük halk tabakalarını kendine çekmeyi ve politikasına alet etmeyi başarmıştır. Faşist Almanya'da ve faşist İtalya'da bu böyle olmuştur. Bugün bile, kapitalist ülkeler emekçilerinin azımsanmayacak kadar büyük bir kısmı burjuvazinin etkisi altına girmiştir.

İşçi sınıfının iktidara geçtiği ülkelerde dahi, dünya burjuvazisi, emekçi safları arasında bölücülük tohumları ekmek için hiçbir fırsatı kaçırmamakta, kitlelerin bir kısmını olsun etkisi altına alabilmek için en küçük bir yanlıştan, en küçük bir çatlaktan yararlanmaktadır. 1956 Ağustos'unda Macaristan'da patlak veren olaylar bunun en güzel kanıtıdır.

Bununla beraber, burjuvazi ne kadar çabalasa da, ne kadar hileye başvursa da halk kitlelerinin yolu onunkinden ayrıdır. Kısa bir zaman için bir kısım işçileri aldatabilir, fakat sömürücü, ezici bir sınıf olarak onlarla hiçbir zaman sağlam bir birlik kuramaz. Bu nedenle, toplumsal ve politik hayatta halk kitlelerinin büyüyen rolü gerici burjuvazinin güçsüzlüğünün nedenlerinden biri ve egemenliğinin yakın gelecekteki yıkılışının işaretidir.

Oysaki, çalışan nüfusun ve halk kitlelerinin önemli bir kesimini, birçok ülkede en önemli kesimini oluşturan işçi sınıfı için durum çok baş-

kadır. Üstelik, işçi sınıfı burjuvaziye karşı mücadelede olsun, yeni toplumun, sosyalist toplumun kuruluşu devresinde olsun hayati çıkarlarının ortaklığı bakımından bütün emekçilere bağlıdır. Böylece halk kitlelerinin toplumsal hayatta büyüyen rolü, işçi sınıfının güç kaynaklarından biri, sosyalizmin durumunu sağlamlaştırıcı bir etkendir. Bu en büyük tarihi zaferlerden biridir.

Elbette ki bunlar, işçi sınıfının en bilinçli kısmının, marksist-leninist öncüsünün kitlelerle bağları sağlamlaştırmak görevinden vazgeçmesi demek değildir. Burjuvaziyle amansız bir sınıf savaşının getirdiği koşullarda bu bağlar kendiliğinden kurulamaz. Bütün sosyalistler ve bütün bilinçli emekçiler tarafından desteklenen sürekli bir çaba ve dikkat gerektirir. Kitleler için mücadele marksist-leninist partilerin uyguladığı siyasetin temelidir. Milyonlarca insanın politik ve toplumsal hayata katılması, daha da acele olarak, bunların örgütlenmesini, birleştirilmesini ve eğitilmesini gerektirir. Emekçilerin kurtuluş hareketinin gerçekleşmesi olasılığı bu görevin yerine getirilmesine bağlıdır.

Halk kitlelerinin toplumsal ve politik hayatta büyüyen rolleri tarihi evrimin ve toplumsal gelişmenin temposunu hızlandırır. Bu tempo çağımızda öyle hızlanmıştır ki, her on yıllık süre, içeriği ve alınan yol bakımından tarihin yüzyıllarıyla kıyaslanabilir.

Çağımızda bunun anlamı, sosyalizme doğru hızla gidildiğidir.

Lenin şöyle yazıyordu: «Zafer sömürülenlerindedir, çünkü hayat, sayıca üstünlük, kitle olarak büyük güç onlarındır; «basit halk» denilen kimsele-

rin, ileriye atılan, yeni bir dünya kurmak için uyanan, enerji ve yetenekleri muazzam olan işçi ve köylülerin tükenmez feragat, erek ve namus kaynakları onlarındır.» (*)

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 26, S. 420.

yedinci bölüm

TOPLUMSAL İLERLEME

1 TOPLUMSAL EVRİMİN YÜKSELME ÖZELLİĞİ

Tümüyle toplumsal gelişme yükselen bir çizgi, alt şekillerden üst şekillere doğru giden bir ilerleme yolu izler. Marksist teori, tarih sürecinin bilimsel analiziyle ve sübjektif istek, umutlara değil tamamıyla nesnel bazı ölçülere dayanarak bu sonuca varmıştır. Bu ölçüler, hangi toplum şeklinin ve bu toplumun evrimi içerisinde hangi devrin daha ilerici olduğunu bilmemizi sağlar.

■ İlerlemenin Ölçüsü

İlerlemenin nesnel ölçüsü ele alman alanlara göre değişir. Örneğin, halk sağlığı ve maddi refah konusunda insan hayatının ortalama süresine gö-

re bir yargıya varılabilir. Kültürün gelişme düzeyiyle ilgili olarak, okuma yazma bilenlerin, orta ve yüksek öğretim görmüş olanların yüzdesi, okul, kitaplık, araştırma kurumu ve tiyatro sayısı bir fikir verebilir. Toplum hayatının diğer birçok alanlarında benzer ölçüler bulunabilir.

Fakat toplumun bazı yönlerinin değil, bütününün yukarıya doğru evrimleşmesi üzerine bir yargıda bulunabilmek için daha genel bir ölçüye gerek vardır. Bu, üretim güçlerinin gelişmesi'nin ölçüsüdür. En ilerici toplumsal oluşum, üretim güçlerinin atılımına yeni ufuklar açan, bu atılıma daha hızlı bir tempo, daha yüksek bir düzey kazandıran toplum şeklidir.

Neden marksistler bu ölçüye özellikle büyük bir önem verirler? Birincisi, üretim güçlerinin gelişimi, yaşama için gerekli araçların üretimi gibi önemli bir alandaki ilerlemenin doğrudan doğruya işaretidir. Tekniği mükemmelleştiren, deney ve bilgi birikimi sağlayan insanlar yavaş yavaş doğa güçlerinin körü körüne egemenliği altına girmekten kurtulur, bunların hakimi durumuna gelir, bu güçleri kullanır ve kendi çıkarlarına, giderek daha geniş ölçüde de bunları başka güçlere dönüştürürler. Böylece, üretim güçlerinin gelişmesi, insanın doğa üzerindeki egemenlik derecesini gösterir. Fakat hepsi bu değildir. Toplum hayatının diğer alanlarındaki -insanlar arasındaki ilişkiler, kültür, vs.- gelişme, sonunda, üretim güçlerinin atılımına bağlıdır.

Örneğin, ancak insan emeğinin bir artık değer, yani üreticinin kendisi için vazgeçilmeyecek derecede önem taşıyan geçim araçlarını aşan bir ürün yarattığı gün, toplumun bazı üyelerinin el

emeğinden kurtulup, bilim, sanat ve edebiyatla uğraşma olanağına kavuştuğunu biliyoruz. Kültürün ilk önemli başarıları bu sayede kazanılmıştır.

Oluşumların ardarda gelişini şartlandıran üretim güçlerindeki gelişme toplumsal hayatın önemli dallarında ilerlemeyi mümkün kılar. Tarikte, toplumsal ve politik bağımlılığın ve emekçilerin ezilmesinin en kaba biçimleri olan, kölelik ve serfliğin ortadan kalktığını görüyoruz. Üretim güçlerinin hızla ilerlemesi, emekçilerin kültür bakımından gelişmeleriyle, bilinçlerinin ve örgütlenmelerinin daha üst bir düzeye yükselmesiyle birlikte yürür. Halk kitlelerinin toplumsal ve politik etkinliği ve toplumsal hayatta oynadığı rol oluşumdan oluşuma geçildikçe artmıştır.

Ekonomik yapıdaki değişimleri belirleyen üretim güçlerindeki gelişme, sonunda, insanlığı, binlerce yıl boyunca en az doğa güçleri kadar körükörüne, yıkıcı ve zorba olan toplumsal güçlerin boyunduruğundan kurtardı. Burada söz konusu olan güçler sömürü düzeninin toplumsal ve ekonomik ilişkileridir. Bu çeşit bir düzende, maddi değerleri üreten insanlar onlara sahibolamazlar, toplumun çoğunluğunu temsil eden sınıflar tümüyle bir avuç sömürücünün hükmü altına girer, emeklerine, hayatlarına, kaderlerine sahibolamazlar.

Üretim araçlarının özel mülkiyeti, insanın insanı sömürmesi, toplumun uzlaşmaz sınıflara bölünmesi, insanların yabancı toplum güçleri tarafından köleleştirilmesinin temelidir. Ancak üretim güçleri oldukça yüksek bir düzeye ulaştığında, insanlık uzlaşmaz sınıflara bölünmüş topluma özgü sömürüden ve köleleştirici toplumsal ve ekonomik ilişkilerden kurtulacaktır; bu ise sosyalist dü-

zende gerçekleşir. Sosyalizmin zaferi ve daha ileri bir aşamaya doğru gidişiyle, insanlar toplumsal evrimin güçlerine sahibolurlar, bu ise doğanın fethinde kesin bir yeni ilerlemeyi, doğa güçlerinin bilinçli ve metodlu bir biçimde bütün toplumun çıkarına işletilmesini sağlar.

«O zaman, o güne kadar insana hükmeden çevresindeki hayat koşulları artık insanın egemenliği ve kontrolü altına girer. İnsanlar ilk defa olarak toplum içindeki hayatlarının efendisi oldukları için ve toplumsal hayatlarının efendisi olarak doğanın da gerçek ve bilinçli efendisi olurlar... O güne kadar tarihe egemen olan yabancı, nesnel güçler insanların kendi kontrolü altına girer. Ancak bu andan sonra insanlar tarihlerini bilinçli olarak kendileri yaparlar; ancak bu andan sonra insanlar tarafından harekete getirilen sosyal sebepler, ağır basacak biçimde ve durmadan artan bir ölçüde onların istediği sonuçları verecektir. Bu, insanlığın zorunluluğun hükümranlığından, özgürlüğün hükümranlığına sıçrayışıdır.» (Engels) (*)

Üretim güçlerindeki atılım ilerlemenin ölçüsü olduğuna göre, bundan zorunlu olarak toplumsal evrimin yükselici özellikte olduğunu çıkarabiliriz. Bu evrim sırasında, üretim güçlerinin düzeyi yükselmiştir; her oluşum tekniğin gelişmesinde ve evrimin daha ilerilere gitmesinde yeni ufuklar açmış; toplumsal üretimdeki değişmeler toplumsal hayatın bütününde dereceli değişmeler getirmiştir.

Yine bundan, toplumsal ilerleme ve bu hareketin yönünün tarihi bir zorunluluk olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu, ne bireylerin, ne de sınıf-

(*) F. Engels, Anti-Dühring, S. 322.

ların toplumun yükselen hareketini isteklerine göre durduramayacağı, yönünü değiştiremeyeceği anlamına gelir.

Bilindiği gibi, birçok kez bu tür girişimlerde bulunulmuş, fakat bunlar daima boşa çıkmıştır. Emperyalizm, Sovyetler ülkesinde yeniden kapitalist düzeni kurmak için ne ümitsiz çabalar harcamıştır! Fakat bütün bu girişimler acınacak bir başarısızlıkla sonuçlandı. Çin'de ve diğer halk demokrasisi ülkelerinde sosyalist devrimin yolunu tıkamak ve buralarda kokuşmuş gerici bir düzeni sürdürmek isteyen A.B.D. emperyalistleri de aynı akibete uğradılar.

Yaşadığımız dönemde, toplumsal gelişme sosyalizme geçişten ayrı düşünülemez. Kapitalizm artık miyadını doldurmuş, kendini tüketmiştir. Kapitalist üretim ilişkileri artık üretim güçlerinin gelişmesini engellemektedir. Bu ilişkilerin sürdürülmesi toplum için günden güne daha tehlikeli, günden güne daha ıstırap verici olmaktadır.

Toplumun ilerici evrimi düşüncesini savunan marksizm-leninizm, zamanımızın en devrimci sınıfının, işçi sınıfının görüşlerini ve çıkarlarını dile getirmektedir. İşçi sınıfı gelecekten korkmaz, yalnız kendi sınıfına değil, bütün insanlığa özgürlük getirecek ilelemeye inançla bağlıdır.

■ Emperyalist Burjuvazinin İdeologları İlerlemenin Düşmanıdır

Çağdaş burjuvazinin ilerleme üzerine görüşü bambaşkadır. Gerici, tutucu bir sınıf haline gelen burjuvazi, XVIII. yüzyılın sonuyla XIX. yüzyılın

başlarında patronlar sınıfının ilerici sözcüleri tarafından ateşli bir şekilde savunulan ilerleme düşüncesine karşı durmaktadır. Yaşadığımız devirde, durgunluğu hatta gerilemeyi doğru gösteren teoriler burjuvazinin çok daha fazla işine yarıyor. Gerici Alman filozofu Spengler tarafından ortaya atılan ve bugün İngiliz tarihçi ve toplum bilimcisi **Toynbee** tarafından savunulan «çevrim» teorisinin (theorie cyclique) burjuva dünyasında kazandığı başarının sırrı özellikle buradadır. Bu teoriye bakılırsa, bütün toplum bazı zorunlu aşamalardan geçer: bahar, yaz, güz, kış, yada, çocukluk, gençlik, olgunluk, yaşlılık. Devre, belli bir toplumun yıkılması yani hareket noktasına dönmesi ile tamamlanır. Yeni devre, bir ilerlemeyi göstermez, sonsuz hareketin bir çevrimidir. Spengler, Toynbee ve onların çömezlerine kalırsa, burjuva uygarlığının çöküşü (artık bunu kapitalizmin savunucuları bile inkar edememektedirler), yıkılışı ve yerini yeni bir uygarlığa, sosyalizme bırakışı bir ilerleme değildir, tersine yeni bir çevirimin başladığı daha geri bir toplumsal gelişme düzeyidir.

Pekçok burjuva gayretkeşi bilimsel sosyalizme karşı başka bir yoldan savaşmayı yeğler. Tarihi determinizmi inkar ederek, bunlar toplumsal gelişme ve ilerleme kavramını bile bir yana atıp yalnızca «toplumsal değişmeden» söz edilsin isterler. Güya «toplumsal değişme» rastlantısal özelliktedir, en çeşitli koşulların etkisi altında, ne yönde olursa olsun oluşabilir. Batı Almanyalı düşünürlerden L. Von Wiese, böyle bir anlayışın, evrimin özelliği üzerine her türlü yargıdan kaçınmayı sağladığını açıklar; şeylerin iyiye mi, kötüye mi gittiğini, geçmişle şimdiki zaman ve hele gelecek

arasında bir sebeplilik bağı bulunup bulunmadığı m söylemeye gerek yoktur, yalnızca değişmeyi ortaya koymak yeter. İşte böylece günümüzün burjuva sosyologları, bilmin XIX. yüzyılda elde ettiği en önemli kazançlardan biri olan nesnel yasalara göre yükselen gelişme kavramım, sınıflarının çıkarına kurban etmektedirler.

İlerlemenin ancak bilim ve teknikte olabileceği, toplumsal ilişkiler, siyaset ve ahlak alanlarında ilerleme olamayacağı düşüncesi aynı şekilde burjuva ideolojisinde çok yaygındır (bu düşünceye «manevi gerileme» yada «manevi kopma» teorisi denir). Toplumsal hayatın bu alanları, gerici teorisyenlere göre «insan tabiatının» her zaman var olan ve sonsuza kadar sürecek olan, değişmez özelliklerine bağlıdır. Bu özellikler insanları şiddete, cinayete, saldırıya, v.s. iter. Bilim ve tekniğin yayılması bu yıkıcı içgüdülerin eline yeni ve daha tehlikeli silahları vermek demektir. İşte böylece, çürüyen kapitalist düzenin savunucuları, bu düzenin doğurduğu felaket ve ıstırapların suçunu ne idüğü belirsiz, kuruntu eseri bir «insan tabiatı»nın üstüne yıkmaktadır.

Kapitalizmi eleştiriden korumak için, kapitalizmin savunucuları bilim ve teknikteki ilerlemenin en büyük kötülük olduğunu ortaya atarlar. Bunlar, çok defa, feodal düzene, köy hayatına, toplumsal hayatın bütün kesimlerinde kilisenin egemenliğine dönmeyi açıkça öğütler ve insanlığın yaklaşan felaketten ancak bövle kurtarılabileceğiin iddia ederler.

Bazı edebi eserler, örneğin Huxley, Forster ve diğer bazı yazarların ütopik romanları burjuva ide-

ologlarınca hayal edilen gelecekteki karanlık ve umutsuz günler üzerine bir fikir verir.

Bu kitaplarda, eski ütopik eserlerde çok defa görülen geleceğe inançtan, umuttan, canlı iyimserlikten en ufak bir iz bile yoktur. Günümüzün burjuva ütopisi yazarlarının vaadettiği en büyük nimet, belirli bir refaha erişmek uğruna demokrasiden, kültürden, insan onurundan büsbütün vazgeçmek pahasına gerçekleşmiş insanca hiçbir yanı olmayan, köleleşmiş, bir makina parçası halini almış bireylerden meydana gelen bir toplumdur. Bu yazarlar daha çok, insanlığa daha da karanlık bir gelecekten, barbarlığa dönüşten haber verirler. Bu «peygamberler»in dediğine bakılırsa, gelecekte, açlıktan gözü dönmüş çapulcu sürülerinin yiyecek aramak için dolaşıp durduğu şehir yıkıntıları ve mezarlıklardan başka uygarlık diye birşey kalmayacaktır.

Çağdaş gerici burjuvazi ideolojisinde, kültüründe koyu bir kötümserlik egemendir. Bunun sonucu sanatta gericilik, gelenek ve göreneklerde ahlak dışılıktır. Bu düşünce yapısı rastlantı eseri değildir. Kapitalizmin hükümranlığı sona eriyor; o bundan sonra, toplumsal ilerleme için bir engeldir. Günümüzdeki burjuvazinin teorisyen ve yazarları can çekişen bir sınıfın ideologlarına özgü körlükleriyle, kendi sınıflarının kaderini insanlığın kaderiyle karıştırıyor, sınıflarının kaçınılmaz çöküş ve yıkılışını bütün uygarlığın batışı gibi gösteriyorlar.

İlerlemenin olasalığını inkar eden teoriler, kapitalizmin batışıyla beraber, çağdaş burjuvazinin belirli bir politik çıkarını da yansıtır. Bu teorilerin taraftarları emekçileri fikir bakımından silah-

sızlandırmaya, kapitalizme karşı mücadele etmenin faydasızlığını onlara kabul ettirmeye çalışırlar. Bizi bekleyen gerilemedir, önüne geçilmez bir geirlik ve çöküştür; daha iyi, ilerici bir düzen için savaşmak saçmadır; işte burjuvazi uşaklarının emekçilere ispat etmeye kalkıştıkları iddialar!

Marksist-leninist teori burjuva ideologlarının bu karanlık kehanetlerinin karşısına olgulara dayanan ve toplum tarihinin bir ilerlemenin, alt şekillerden üst şekillere doğru giden belirli bir hareketin tablosu olduğunu, toplumun yükselen hareketinin geçmişte olduğu gibi bugün de insanlık tarihinin bir kanunu olduğunu ispatlayan bilimsel tezleri çıkarır. Bizi bekleyen, kaçınılmaz bir şekilde daha üst, ilerici bir toplumsal şekle, komünizme geçiştir. Bu tarih görüşü işçi sınıfı ideolojisinin tamamlayıcı temel bir bölümüdür.

Toplumun yükselen hareketinin zorunluluk özelliği taşıması, hiçbir zaman bütün bu hareketin tek başına, insanların bilinçli etkinliğinin dışında akıp gittiği anlamına gelmez. Fakat, gerçekte, toplumun değişmesini, mükemmelleşmesini amaçlayan insanların, partilerin, sınıfların etkinliği de zorunlu olarak şartlandırılmıştır. Bu etkinlik ne denli bilinçli, örgütlü, kararlı ve sağlamsa, buna katılan geniş kitleler de sayıca o denli fazla, ilerlemenin kendisi o denli hızlı ve önemlidir. Bunun kanıtı milyonlarca insanın işbaşına geçtiği, tarihsel eserin yapımına katıldığı çağımızın özelliği olan, toplumsal gelişmedeki dev hızlanmadır. Bu milyonlarca insan ilerleme yoluna gericilik tarafından dikilen bütün engelleri söküp atacak güçtedir.

Tüm toplumsal deney, marksist doktrinin tarih açısından iyimserliğinin sağlam temele oturduğunu doğrular. Bu iyimserlik, işçi sınıfının geleceğe, sosyalizmin yararına ve kaçınılmaz zorunluluğuna inancını dile getirir. Ayrıca, marksist-leninist toplumsal ilerleme görüşü kurtuluş mücadelesinde emekçilerin güçlü bir silahıdır. Bu tarih görüşü, emekçilerin önünde ışıklı ufuklar açar, onları yeni toplumu, komünist toplumu kurma savaşı içinde coşturur, bu savaşın zafere ulaşacağına sarsılmaz bir inanç yaratır.

2 SÖMÜRÜCÜ TOPLUMDA VE SOSYALİST REJİMDE TOPLUMSAL İLERLEME

Marksist teori toplum tarihinin yükselen bir hareket olduğunu kanıtlamakla beraber tarihsel sürecin karmaşıklığını ve çelişkili özelliğini de tamamıyla hesaba katar. Tarih uyum içinde akıp giden bir hareket, toplumun kesintisiz ilerlemesi değildir. Toplumsal evrimdeki ilerleme bilim tarafından ortaya konmuştur, fakat bu ilerleme son derece şiddetli bir mücadele içerisinde ortaya çıkan genel bir eğilimden başka birşey değildir ve geçici sapmalar, gerilemeler arasında yolunu açar.

Bilim, çeşitli ülkelerin tarihinde duraklama ve gerileme devreleri olduğunu, bazı hallerde tüm uygarlıkların ortadan kalktığını gösteren pekçok olguya sahiptir. Gerici ideologlar ilerleme fikrini reddetmek için bu olgulara güvenirler.

Gerçekte ise, bu olgular ancak, sömürü düzeninde toplumsal ilerlemedeki çelişki ve eşitsizlikleri ispatlamaya yarar. Engels, hasım sınıflara ayrılmış bir toplum hakkında şunu yazmıştır: «Uy-

garlığın temeli bir sınıfın başka bir sınıf tarafından sömürülmesi oldukça, toplumun bütün evrimi sürekli çelişkiler içerisinde gelişir» (*).

İşte bu çelişkili temel özelliğin bir görünüşü: Sömürücülerin egemenliği altında öne geçen ülkeler geri bıraktırılmış ülkelerdeki gelişmeyi durdurdular, hatta çok kez bu geri ülkelerin daha da gerilemesine sebeboldular; ileri ülkeler zenginliklerini yıkılmış uygarlıkların kalıntıları üzerinde kurdular. Böylelikle insanlığın ilerlemesi uzun süre bütün ülkeler ve bütün halklar çapında değil, çok dar bir cephede devam etti. Küçük fakat önüne geçilmez, durdurulmaz bir ırmak gibi, ilerleme sayısız engeller arasından kendine yol açtı, yavaş yavaş büyüyerek, bütün insanlığı sürükleyen güçlü ve gür bir akarsu halini aldı.

Dahası var... Belli bir toplum içinde bile, bazılarının ilerlemesi diğerlerinin geri bıraktırılmasına, bir sınıfın özgürlüğü, diğer sınıfların baskı altına alınmasına işaretti.

Toplumsal hayatın çeşitli yönlerindeki evrim de son haddine varmış eşitsizlikler içerisinde oluşur. Avrupada köleci toplumun yerini feodalizmin alması üretim güçlerinin atılımına yol açtı, köleliğin yerine serfliği, toprağa bağlı köleliği getirdi. Fakat kültürü katolik kilisesinin boğucu etkisi altına sokan bu değişim, toplumun kültür bakımından ilkçağ Yunanistan ve Romasına göre geriye itilmesine sebeboldu. Bilim, sanat ve felsefede ilkçağda elde edilen kazançlar ancak asırlarca sonra yeniden bulunup zenginleştirildi. Bu türden daha

(*) F. Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, S. 162.

pekçok örnekler gösterme olanağı vardır. İnsanların bilmediği ve etkisinden kaçmaya çabaladıkları bir takım toplumsal ve ekonomik güçlerin körükörüne egemenliğini sürdürdüğü bir toplum bundan başka türlü de evrimleşemez.

Kapitalist toplumun tarihi, sömürücü düzende ilerlemedeki eşitsizliğin ve çelişkili olma özelliğinin klasik bir örneğidir.

■ Kapitalist Rejimde İlerlemenin Çelişkileri

Kapitalizm, ilerleme yolunda ileriye doğru atılmış büyük bir adımdır. Üretim güçlerinin hızlı atılımını, güçlü bir sanayinin kurulmasını, bilim ve teknikteki önemli gerçekleşmeleri ve sonunda daha önceki bütün oluşumlarla karşılaştırılırsa en yüksek düzeyde olan sınıf mücadelesini hatırlamak yeter. Fakat kapitalizmin insanlığa getirdiği tarihsel başarılar son derece pahalıya malolmuştur.

Kapitalist toplum, halk kitlelerinin sözle anlatılamayacak ıstıraplarının ortasında dünyaya geldi. Kapitalist üretim, üretim araçlarından yoksun bir işçiler ordusu olmaksızın düşünülemezdi. Kapitalizm, halk kitlelerinin amansız bir zalimlikle malından mülkünden edilmesi ile başladı. Bu devir, Marx'ın dediği gibi, insanlığın tarihçesinde kandan ve ateşten, silinmez yazılarla yazılıdır.

Kapitalist ilişkilerin zafere ulaşmasından sonra, ilerleme yolunda atılmış her adım kimine refah getirirken, kimine kötülük etmiş, bir alanda yükselme olurken, diğer bir alan yıkılıp gitmiştir. «Ça-

ğımızda», diyordu Marx, «herşey kendi karşıtını da içinde bulunduruyora benziyor. Bakıyoruz, insan emeğini kolaylaştırmak, daha verimli kılmak gibi olağanüstü bir yeteneğe sahibolan makinalar, onlara güçsüzlük ve açlık getiriyor. Bugüne kadar bilinmeyen yeni zenginlik kaynakları, kimbilir nasıl, acaip ve sırrına erilmez bir sihir ve kerametle yoksulluk kaynakları halini alıveriyor. Tekniğin zaferleri, sanki ahlak çöküntüsüyle ödeniyor. Adeta, insanlık doğaya egemen oldukça, insan insanın, yada kendi aşağılıklığının kölesi oluyor. Hatta bilimin saf ışığı bile ancak bilgisizliğin karanlık zemini üzerinde parlıyabiliyora benziyor. Bütün buluşlarımız ve bütün ilerlemelerimiz şu neticeye varacakmış gibi görünüyor: Maddi güçler bir düşünce ahyatına sahiptir ve düşünce yönünden yoksun edilen insan hayatı basit bir maddi güç derekesine inmiştir.» (*)

Kapitalizmin belirleyici özelliği, bazı ülkelerin, başka ülkelerdeki yoksulluk ve işkenceler pahasına gelişmesidir. «Uygar dünya» dedikleri şeyin, yani Avrupa ve Kuzey Amerika'daki bir avuç kapitalist gücün ekonomi ve kültür bakımından muazzam bir şekilde gelişmesi, yeryüzündeki halkların büyük çoğunluğunun, Asyada, Afrikada, Latin Amerikada, Avustralyada yaşayan halkların ıstırapları pahasına elde edilen korkunç bir bedelle ödenmiştir. Bu kıtaların sömürgeleştirilmesi Batı'da kapitalizmin hızlı atılımını sağladı. Fakat, bu, köleleştirilen halklara yıkım, sefalet ve canavarca bir siyasal boyunduruk getirdi. Sömürgecilik çağlarında, «uygar» Avrupa diğer kıtalardaki

(*) K. Marx, Speech at the Anniversary of the People's Paper. Marx and Engels on Britain. op. cit. S. 446-447.

kültürleri yıktı (örneğin, Amerika'daki İnkalar, Mayalar ve Aztekler uygarlıkları, Afrikada ve Asya ülkelerinde birçok uygarlıklar), halkları tümüyle yoketti. Örneğin, Tasmanya halkı sömürgecilik döneminde bütünüyle ortadan kalktı. Avustralyanın 300.000 kişilik yerli halk nüfusu 47.000'e indirildi. Amerika topraklarının «değerlendirilmesi» sırasında yaklaşık olarak 30 milyon kızılderili yerli yokedildi. Afrika'nın «değerlendirilmesi»ne gelince bunun sonucu yaklaşık olarak 100 milyon zencinin yokedilmesi yada köleleştirilmesi olmuştur.

Avrupa'da bile bazı ülkelerin hızlı gelişmesi (Batı'da) başka ülkelerin (Doğu'dakiler) ekonomik bakımdan köleleştirilmesiyle atbaşı beraber gitmiş ve bu ülkelerin evrimleşmesini geciktirmiştir.

Kapitalist düzende ilerlemenin son derece çelişkili olma özelliği yine tek ve aynı bir ülkenin çeşitli bölgeleri için tipiktir. Şehirlerde ve sanayi merkezlerinde göreli olarak hızlı kalkınma, tarım bölgelerindeki (örneğin, A.B.D.'de güney eyaletleri, İtalya'da Akdeniz bölgeleri) gerileme ve çöküşle birarada yürür.

XX. yüzyılın başlarında, kapitalizmin en yüksek aşamasına, emperyalizme geçtiği sırada, üretim ilişkileri toplumsal gelişme yolunda bir engel halini aldı. Toplumsal, siyasal, ahlaki, kültürel ilişkilerle ve sanat ilişkileriyle ilgili alanlarda tekellerin egemenliği artık gerici bir etkendi. Bunun en açık kanıtı, faşist devletlerin eylemleri ve en büyük çağdaş kapitalist ülkelerin toplumsal ve politik hayatlarındaki gerici, faşist eğilimlerdir. Emperyalist çağda bilim ve teknikte hızlı bir ilerlemenin devam ettiği inkar edilemez. Fakat, kapita-

list düzende, bu ilerleme finans oligarşisinin açgözlü çıkarları uğruna sömürülür ve emekçilere yeni yeni felaketler getirmekten geri kalmaz. Ekonomik bunalımların etkileri daha da feci olur. Üretim temposu yavaşlayıp pazarlar daralınca teknik gelişme emekçi kitleleri müzmin işsizliğe mahkum eder. Milyonlarca insanın öldürülmesi ve muazzam maddi değerlerin yokedilmesi için modern uygarlığın en büyük bilimsel ve teknik buluşlarının kullanıldığı savaşlar daha da korkunç birer afet halini alır.

■ Sosyalist Rejimde İlerleme

İlerlemenin uzlaşmaz çelişkileri asla, sonsuza kadar toplumun yükselen evriminin peşi sıra gitmeyecektir. Bunlar, sömürücü topluma özgü çelişkilerdir ve sömürücü toplumla beraber ortadan kalkacaktır. Demek ki, toplum bu çelişkilerden, geçilmiş aşamalara geri dönmekle değil, ilerlemeyi çabuklaştırmak için, sosyalizm için savaşmakla kurtulabilir. Marx, ancak sosyalizmin zaferinden sonra «insanlığın ilerlemesinin, tanrısal içkiyi yalnızca kurbanlarının kafatasından içmek isteyen, puta tapanların o iğrenç ilahına benzemeyeceğini» söylemiştir (*).

O halde, sosyalist düzende toplumsal ilerlemenin ana çizgileri nelerdir?

Önce, ilerleme bir avuç ayrıcalıklı kimsenin değil, bütün emekçilerin yararınadır. Daha önceki oluşumların kuruluşu baskıdan, yeni yeni halk tabakalarının, hatta toplumun çoğunluğunu oluştu-

(*) K. Marx, The Future Results of the British Rule İndia, Marx and Lenin on Britain. op. cit. S. 392.

ran sınıfların tümünün yoksulluk ve ezilmişliği olmaksızın düşünülemezdi. Köleci rejim, ancak emekçilerin başlıca bölümünün köleler haline getirilmesinden sonra ortaya çıktı; feodal rejim köylülerin köleleştirilmesinden sonra kuruldu ve kapitalist rejim küçük mülk sahiplerinin mahvolması sonucunda yerleşti. Sosyalizm ise, tersine ezilen ve sömürülenleri kurtarmaktadır. Artık ayrıcalıklı sınıflar yoktur. İlerlemenin bütün meyvaları emekçilerindir. Sosyalist evrimin yasası, maddi refahın ve kültürün sürekli yükselmesi, emekçiler için demokrasinin olgunluğa erdirilmesidir.

Elbette, bütün bunlar, sosyalizmin kuruluşunun hiçbir güçlükle karşılaşmadığı anlamına gelmez. Onu, sosyalist ülkeleri boğazlamak için her şeyi yapmaya hazır emperyalist kampın azgın direnmesi karşısında kurmak zorunluluğu vardır. Üstelik belirli tarihi koşullar nedeniyle, sosyalizm yolunda ilerleyen ilk ülkeler göreli olarak geri kalmış bir ekonomi ve kültüre sahiptirler. Bu ülkeler halkları, sosyalizmin kuruluşu sırasında, kapitalizmin yarım bıraktığı eseri tamamlamak, modern bir endüstri yaratmak, ekonomide, kültürde ve insanların bilincinde kapitalizm öncesine ait oluşumların kalıntılarını ortadan kaldırmak zorundaydılar. Bütün bunlar emekçileri, ekonomik bakımdan daha gelişmiş ülkelerin sosyalizmi kurarken çaba sarfetmelerine gerek kalmayacak bazı fazladan gayret ve fedakarlıklara zorluyordu. Tarihin kanıtladığı gibi, kapitalist düzeni yıkan ilk ülkelerin sosyalizmin zafere ulaşması adına giriştikleri mücadelede karşılaştıkları güçlüklerle, eğer bunlar kapitalist köleliği devam ettirmek zorunda

kalsalardı altında ezilecekleri yoksulluklar, afet ler arasında kıyaslama yapmak bile olanak dışıdır.

Sosyalist düzendeki ilerlemenin diğer bir belirleyici çizgisi, yükselen evrimin toplumsal hayatın belirli bir yönüyle yetinmemesi, bütün toplum hayatını içine almasıdır. Böylece, üretim ve teknik ilerlemedeki sürekli atılım, sosyalist ülkelerde kültür ve demokrasinin hızlı gelişmesi ile birlikte yürür.

Sosyalist düzende, kapitalizmden farklı olarak, yükselen hareket bazı ülke, bölge yada ulusların zararına değil, bütün sosyalist devlet ve uluslar çapındadır ve her ülkenin bütün bölgelerinde, halkının tümü için aynı ölçüdedir. Daha ileri ülkeler, diğerlerinin kapitalizmin mirası olan eşitsizliği ortadan kaldırmasında, halkların ekonomik, siyasal ve kültürel bakımdan evrimleşmesinde yardımcı olurlar.

Sosyalist düzende, toplumsal ilerleme giderek daha fazla bilinçli ve planlı etkinliğin sonucu olmaya başlar. Planlı ekonomi, üretim güçlerinin artma temposunu önemli derecede hızlandırır, toplumu büyük zararlardan korur. Bilimsel araştırmaların, kültür kurumlarının, uzman kadroların oluşumunun planlanması aynı şekilde son derece etkilidir.

En geniş halk kitlelerinin doğrudan doğruya, etkin ve bilinçli olarak yeni toplumun kuruluşuna katılması, sosyalist düzende gelişmenin en güçlü etkenlerinden biridir. Buna ise ancak, gelişmesi emekçilerin çıkarlarına tam anlamıyla uygun düşen toplumlarda olanak vardır.

Sosyalist düzende ilerlemenin elverişli tarafları, toplumun yükselen evriminde tarihte daha

önce benzeri görülmemiş tempolar sağlar. Sovyet iktidarı altında, geri kalmış eski Rusya'da güçlü bir ekonomi kurulması, okuma-yazma bilmemezliğin (*) ortadan kaldırılması, kültür, bilim ve sanatın yüksek bir düzeye çıkarılması başarıldı. Toplumsal ilerlemenin önünde aklın almayacağı kadar geniş ufuklar açılması sosyalist rejimin en elverişli yönlerinden birıdir. Lenin, «...**Ancak** sosyalizm kurulduktan sonra, toplumsal ve özel hayatın bütün yönlerinde, hızlı, etkili, gerçekten kitle karakteri taşıyan ve önce **çoğunluğun**, sonra ise halkın tümünün katılacağı bir ilerleme hareketi başlayacaktır» diye yazıyordu (**).

Bu hareket sosyalizm son amacına ulaştıktan sonra daha hızlı bir tempo kazanacaktır, çünkü bu amaç tarihi evrimin sona ermesi değil, son derece hızlanmış ve doğaya egemen olmakta, insan kişiliğinin gelişmesinde, toplumun bütün üyelerinin her an artan maddi ve manevi ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılaşmakta sınırsız boyutlara erişmiş bir ilerlemenin başlamasıdır.

(*) 1906'da, bir Rus dergisi Orta Asya'da okuma yazma bilmemezliğin ortadan kaldırılması için... 4600 yıl gerektiğini (o çağdaki kamu kuruluşlarının sağladığı ilerleme temposu gözönüne alınarak) hesaplanmıştır. Oysaki, sosyalist rejimde, bu çaba sonsuz derecede daha az bir zaman içerisinde yerine getirildi.

(**) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 25, S. 510.

3 MARKSİZM-LENİNİZM VE TOPLUMSAL İLERLEME GÖRÜŞLERİ

İşçi sınıfının dünya görüşünde gelecekle ilgili amaçlar büyük bir rol oynar. Burada söz konusu olan proletarya mücadelesinin, bu mücadeleyle kurulacak olan topluma ait hedefleridir.

Burjuvazinin uşakları, marksizmin çekici gücünü zayıflatmak isteğiyle, marksist toplumsal ilerleme görüşünü çarpıtmak yolunda çok çaba harcamışlardır. Onlara kalırsa, proletaryanın dünya görüşünün insanlıkla, uygarlıkla, kişisel özgürlük ve insanların mutluluğuyla hiçbir ilgisi yoktur. Marksizmin eleştiricileri, bu gibi soylu amaçların kaba materyalizme aykırı olduğunu, materyalizmin yalnız insanların maddi ve «aşağılık» ihtiyaçlarıyla uğraştığını tekrarlayıp dururlar.

İleri sürülen bu gibi iddialar, marksizmin kindarca yapılmış bir karikatüründen, kaba materyalizm (vülger materyalizm) üzerine utanmazcasına bir laf ebeliğinden başka birşey değildir. Bu düşüncelerle alay eden Engels şunları yazmıştır: «Materyalizm denilince dar kafalı bir insanın aklına pisboğazlık, ayyaşlık, bedensel zevkler, şatafatlı bir yaşayış, aç gözlülük, cimrilik, tamahkarlık, çıkar avcılığı ve borsa oyunculuğu, kısacası, gizliden gizliye içinde taşıdığı bütün pis kusurlar gelir.» (*)

Marksist materyalizmin bu kaba görüşlerle hiçbir ortak yanı yoktur. En kararlı materyalistler

olan komünistler, en soylu erekler, yani özgürlük, bağımsızlık ve halkın mutluluğu uğruna kendini feda ederek savaşmasını bildiklerini ispatlamışlardır.

Elbette ki, hiçbir zaman yokluk ve sefaletle karşılaşmamış olan «varlıklı» sınıf ideologlarından farklı olarak, marksistler, kitleler yoksulluk ve açlığın kurbanı oldukça hiçbir mutluluğun söz konusu olamayacağına inanırlar. Bu, bütün marksistler için toplumsal ilerlemenin tek amacının bütün toplumu doyurmak, giydirmek, onları yoksulluktan kurtarmak olduğu anlamına gelmez. Marksistlerin erekleri son derece daha geniş ve daha zengindir: toplumsal hayatın bütün yönlerini, yalnız ekonomik hayatı değil, politik, kültürel ve ahlaki hayatı da içine alır. Komüünist toplum bunu cisimleşmiş şeklidir.

Komünizmin amacı özel mülkiyete, sömürüye, sınıfların varlığına ve devlete son verecek bir toplumun kurulmasıdır; böyle bir ereğe ancak işçi sınıfı sahip çıkabilir. Tabii bu, genel refah, ulusal eşitlik, halklar arasında barış, siyasal özgürlük ve demokrasi, kültürün gelişmesi, insanlar ve halklar arasında kardeşçe işbirliği ilişkileri, insan kişiliğinin gelişmesi gibi sosyalist ve komünist toplumun belirleyici özelliklerinin yalnız işçi sınıfına özgü erekler olduğu anlamına gelmez. Gerçekte bu erekler bütün emekçiler, bütün ilerici insanlar, insanlığın ezici çoğunluğu tarafından paylaşılır.

Bunda şaşırtıcı bir yön yoktur. Toplumsal ilerleme düşüncesi -insan etkinliğinin en büyük hedefi, mutlu bir geleceğin düşlenmesi- bütün diğer

---

(*) F. Engels, Ludwig Feuerbach et la fin de la philosophie classique allamande, S. 23.

düşünceler gibi toplumsal koşullar içinde kök salar. Oysaki, sömürücü toplumdaki koşullar yalnız işçileri değil bütün emekçileri her türlü yoksulluğa mahkum eder. Bundan, zorunlu olarak, ortak özlemlerin işçileri ve emekçi sınıfları birleştirdiği sonucu çıkar. Hayatın kendisi ve günlük deney onlara, insanların özgür ve aydınlık bir yaşama kavuşması için toplumun ne gibi belalardan kurtulması gerektiğini öğretir.

Çağdaş işçi sınıfının erekleriyle geçmişin emekçi kitlelerinin erekleri arasındaki bağlılık, aynı şekilde yaşama koşullarının ortak çizgileriyle açıklanır. Bütün bu erekler sömürücülere karşı verilen sınıf savaşı zemini üzerinde, emekçilerin çıkarlarının savunulması zemini üzerinde doğmuş tur. Lenin'in ısrarla belirttiği gibi, marksizm evrensel uygarlığın büyük gelişme yolunun dışında ortaya çıkmış sekter bir doktrin değildir. Bu, yalnız dünyadaki bütün bilimin genel bilançosu olan marksist felsefe ve ekonomi politik için değil, aynı zamanda marksist toplumsal ilerleme görüşü için de böyledir. Bu görüş, geçmişteki ilerici sınıfların ve emekçilerin ereklerinde en iyi, en ilerici olanı dile getirir. Sosyalizm ve komünizm uzun ve ıstıraplı tarihi boyunca insanlığın beslediği en soylu umutların cisimleşmiş şeklidir.

Tabii, bu marksist hedeflerin geçmişteki ve bugünkü emekçi sınıfların bütün ereklerini içine aldığı anlamına gelmez. Proleter olmayan çalışan sınıfların en mükemmel toplumsal düzen düşüncesi işçi sınıfınca kabul edilemeyecek pekçok unsurlar, marksizm-leninizmin reddetmesi yada eleştirici bir gözle yeniden elden geçirmesini gerektiren, ütopik unsurlar taşır.

Marksist ereğin ayırdedici özelliği, onun dindarca dileklere değil, toplumsal evrimin gelecek aşamaları üzerine **bilimsel öngörüşe** dayanmasıdır. Gelişme yasalarının derin bilgisi temeli üzerine kurulmuş olan marksist teori, insanlar tarafından yüzlerce yıldan beri beslenen daha iyi bir geleçek, eşitlik içinde bir hayat düşlerini kesin bir bilim haline dönüştürür. Çünkü marksist gelişme ve ilerleme anlayışına göre tarih yasaları, üretim güçlerindeki, üretim ilişkilerindeki ve çağdaş toplum içinde sürüp giden sınıf mücadelesindeki evrimin nesnel süreci insanlığı zorunlu olarak toplumsal oluşun böyle bir aşamasına götürmektedir.

Bugüne kadar bazı sömürü ve kölelik şekillerinin yerine diğerlerini geçirmekten başka birşey yapmamış olan tarih yasalarının, niçin şimdi insanların en değerli özlemlerinin gerçekleşmesini sağladığı sorulabilir. Bu bir rastlantı mı, yoksa olayların mutlu bir şekilde bir araya gelip aynı zamana düşmesi midir?

Hayır, bu bir rastlantı değildir. Daha yukarıda gördüğümüz gibi, emekçilerin ışıklı bir geleceğe ilişkin düşleri, belirli bir maddi zemin üzerinde, onların sömürücü toplum içindeki yaşama koşullarından doğmuştur. Emekçi sınıfların ortak ereklerı, temelde, daima sömürücü düzende katlanmak zorunda oldukları yoksulluk ve felaketlerden kurtulma umuduna bağlıdır. İşte bu nedenle, yasaların yönettiği toplumsal evrim bu düzenin devrilmesini, gündeme getirince, işçi sınıfının ve tüm emekçilerin ereklerinin gerçekleşmesi ütopik bir düş olmaktan çıkar, sağlam temele oturan bir bilimsel öngörüş biçimini alır.

Lenin, «Nereye baksak, her adımda, insanlı-

ğın daha bugünden mükemmel bir şekilde yerine getirebileceği görevlerle karşılaşırız,» diye yazıyordu. «Bu görevlerin başarılmasını engelleyen kapitalizmdir: Kapitalizm zenginlik kırıntılarını toplamış ve insanları bu zenginliğin kölesi haline getirmiştir. En karmaşık teknik sorunları çözmüş, fakat sayısız insanın yoksulluk ve bilgisizliği, bir avuç milyarderin aptalca cimriliği bu teknik gelişmelerin değerlendirilmesini önlemiştir.

Kapitalist düzendeki uygarlık, özgürlük ve zenginlik kendini de yozlaştırırken yeni ve genç olan her şeyin yaşamasını engelleyen tıkabasa doymuş bir parababasını andırır.

Fakat, yeni ve genç olan büyümektedir ve herşeye rağmen zafer onundur.» (*)

Tarih, Lenin'in bu sözlerini doğrulamıştır. Emekçilerin düşlediği pekçok şeyin sosyalist toplumda gerçekleştiği ispatlandı. Sosyalizmin zaferi, insanın insanı sömürmesine, ulusların ezilmesine, kitlelerin yoksulluk içinde yaşamasına ebediyen son vermiş, kişiliğin gelişmesi, demokrasinin olgunluğa ermesi için o güne kadar bilinmeyen olanaklar yaratmıştır. Marksizmin, halkın ve ilerici düşünürlerin yüzlerce yıllık düşlerini dile getiren diğer toplumsal erekleri, insanın doğa ve toplumsal evrim üzerinde eegmenliğinin daha da artacağı komünist düzende gerçekleşecektir. Tarihsel deney, sömürü düzeni yıkıldıktan sonra bunların gerçekleşebileceğini göstermiştir.

İşçi sınıfının sosyalist ve komünist ereklerinin en geniş halk kitleleri, toplumsal durumları ne olursa olsun tüm ilerici insanlar için bu denli bü-

(*) V. Lenin, Bütün eserleri, C. 19, S. 349, Rusça baskı.

yük bir çekiciliğe sahibolmasının nedenlerinden biri de budur. Bu özlemler, tüm emekçilerin umutlarının gerçekleşmesinin biricik yolunun sosyalizm olduğunu anlayan insanların, günden güne sayıca artan bir kitlesi tarafından paylaşılmaktadır.

Gerici burjuvazinin bazı dik kafalı yöneticileri, ilerleme ve sosyalizm güçlerinin dev başarılarının, komünistlere yakıştırılan bilmem hangi «fesatçılıklar»la değil, yukarıda söylediklerimizle açıklanabileceğini ve dolayısıyla komünizmle mücadele etmek için bir takım «yaratıcı fikirler» ve «soylu erekler» icadetmek gerektiğini anlamışlardır.

Fakat gerici burjuvazinin geniş halk kitlelerini kendine çekmek için yeterli amaçları yoktur ve olamaz. İşte bu yüzden, burjuvazi apaçık yalanlara başvurmaktan, burjuvazinin henüz devrimci bir sınıf olduğu zamanlardan kalmış, fakat bugün ona yabancı olan, ihanete uğramış burjuva demokratik ereklerine el atmaktan geri kalmaz; hatta emekçi kitlelerinin kurtuluş savaşlarının amaçlarına sahip çıkmaya çalışır: Demokrasi, insanlık, özgürlük, uygarlık, barış gibi. Bu kelimeleri burjuva propagandacıları ağızlarında çiğnerler. Oysaki gerçekte emperyalizm barışın ve halkın eşitliğinin, özgürlük ve demokrasinin, insanlığın ve uygarlığın en büyük düşmanıdır.

Komünist ve İşçi Partileri, daima bu insanları uyuşturma, insanlık dışı sömürü düzenini «en mükemmel» düzen diye öne sürme eğilimleriyle mücadele etmişlerdir. Marksizmin düşmanları, komünistlerin bu mücadelelerini insanların çoğunluğu tarafından paylaşılan hayallere karşı yöneltilmiş bir savaş olarak tanıtmaya çabalarlar. Fakat bu, fazlasıyla göze batan bir yalan, bir çamur atmadır

Burjuva demokrasisi yalanına sırt çeviren komünistler, demokratik ereklerin en inanmış savunucularıdır. **Burjuva** demokrasisine karşıdırlar; çünkü onlar **gerçek** demokrasiden, halk demokrasisinden yanadırlar; bu tür bir demokrasiye ise sömürü düzeni devrilmeden erişilemez. **Burjuva** hümanizması uyuşturmasını reddederler; onlar genellikle insanlık için mücadele ederler, fakat bu komünizmde cisimleşen **gerçek** insanlıktır. Aynı şekilde komünistler kollektiflik uğruna bireycilikle mücadele ederken, asla insan kişiliğinin yüksek değerini, onur ve özgürlüğünü küçümsemiş olmazlar; yalnızca bireyin, kollektifliğe, halk kitlelerine karşı çıkmasını, burjuva «kişiliği»nin yüzlerce, binlerce başka kişiyi ezme ve boğma pahasına gelişme hakkını kendisinde bulmasını doğru çıkarma eğilimlerini reddederler.

Kapitalist boyunduruk ve sömürü zincirlerini şirin göstermeye çabalayan gerici propagandanın yalanını kabul etmeyen komünist ve işçi partileri toplumsal ilerlemenin erekleri uğruna verilen savaşa muazzam katkıda bulunmaktadırlar. «Eleştiri, zinciri örten yapma çiçekleri koparıp attı; insan kaba ve ıstırap verici zinciri taşısın diye değil, zinciri silkip atsın ve canlı çiçekleri toplasın diye.»(*)

Günümüzde, en yüce dehaların hayal ettiği en aydınlık ereklere gerçekleşme yolu açıktır. Bu yol, toplumun sosyalist ve daha sonra komünist bir temel üzerinde yeniden kurulmasından başka birşey değildir.

) K. Marx, Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie, Deutsch-französische Jahrbücher Paris 1844, S. 72.

ÖNSÖZ 5
GİRİŞ : Marksist-Leninist Dünya Görüşü 9

BİRİNCİ KISIM : Marksizm-Leninizmin Felsefi Temelleri 19

Birinci Bölüm: Felsefi Materyalizm 19
1. Maddeci Bilimin Gericiliğe ve Bilgisizliğe Karşı Mücadele İçinde İlerlemesi 20
Materyalizm ve İdealizm 23
* Kendiliğinden (spontane) Materyalizm 24
Materyalizm, İlerici Felsefe 27
Tarihi ve Diyalektik Materyalizm, Felsefenin Gelişmesinde Yüksek Asama 29
3. Felsefi Anlamda Madde Nedir? 34
4. Maddi Dünyanın Varoluşunun Genel Şekilleri 39
Doğadaki Sonsuz Hareket 39
* Maddenin Hareket Şekilleri 40
* Zaman ve Mekan 42
Zaman ve Mekanın Nesnel Varlığını İnkar Edenler 44
Bilinç, Özel Bir Şekilde Oluşturulmuş Maddenin Özelliği 47
İnsan Düşüncesi, Canlı Maddenin Gelişiminin Sonucu 47
İnsan Düşüncesinin Gelişmesinde Emeğin ve Dilin Rolü 51
* Bilinç, Beynin Bir Özelliği 52
6. Felsefi Materyalizme Karşı Oranlar 55
* Objektif İdealizm 56
* Sübjektif İdealizm 57
* Felsefede «Üçüncü» Bir Yol İzleme Eğilimi 59
* İdealizmin Kökleri 64
7. Çağdaş Burjuva Felsefesi 66
* Akla Karşı Felsefe 68
* Sözde «Bilim Felsefesi» 72
* Ortaçağ Skolastiğinin Yeniden Doğuşu 82
8. Bilimsel Dünya Görüşü İçin Mücadele 83

İkinci Bölüm : Materyalist Diyalektik 89
1. Olayların Evrensel Bağlılığı 95
* Sebeplilik Bağı 96
* İdealist Sebeplilik Anlayışına Karşı 98
* Karşılıklı Etkileşim 101
* Zorunluluk ve Yasa 103

Zorunluluk ve Olağanlık 105
* Determinizm ve Çağdaş Bilim 108
2. **Doğa ve Toplumda Niceliksel-Niteliksel Değişimler** 113
* Nesnelerin Niteliksel ve Niceliksel Belirlenişi 113
Niceliksel Değişimlerden Niceliksel Değişimlere Geçiş 117
* Sıçrama Nedir 119
* Metafizik Gelişme Anlayışına Karşı 121
3. **Karşıtlara Bölünüş, Evrimin Temel Kaynağı** 124
* Diyalektiğin Tarihi 124
* Diyalektik Çelişki ve Genel Karakteri 126
Karşıtların Savaşı Olarak Gelişme 127
Çelişki Her Zaman Somuttur 131
* Uzlaşabilir ve Uzlaşmaz Çelişkiler 132
* Diyalektiğin Burjuva İdeologları Tarafından Çarpıtılması 135
4. **Aşağıdan Yukarıya Doğru Diyalektik Hareket** 137
* Diyalektik Olumsuzlama 138
* Gelişmede Süreklilik 139
* Evrimin Yükselme Özelliği 141
5. **Diyalektik, Bilgilenme ve Evreni Değiştirme Metodu** 145
* Bilim ve Pratik İçin Diyalektiğin Önemi 145
* Diyalektiğin Yaratıcı Uygulaması 148

Üçüncü Bölüm : Bilgi Teorisi 151
1. **Pratik, Bilginin Temeli ve Amacı** 152
* Teori ve Pratiğin Birliği 155
2. **Bilgi, Nesnel Evrenin Yansıması** 160
* Bilinemezciliğe Karşı 161
3. **Gerçek Teorisi** 166
* Nesnel Gerçek 167
* Bilginin Yolu 168
* Duyumlar, Nesnelerin ve Özelliklerinin Görüntüleri 169
* Düşünce, Olayların Özünün Bilgisi 172
* Sonsuz Evrenin, Sonsuz Bilgisi 175
* Mutlak Gerçek, Göreli Gerçek 177
* Mutlak Gerçek ve Göreli Gerçeğin Diyalektik Birliği 180
Gerçeğin Somut Karakteri 182
* Marksist Gerçek Teorisinin Bilim ve Pratik İçin Önemi 184
4. **Pratik, Gerçeğin Ölçüsü** 187
* Pragmatizm, İş Dünyasının Felsefesi 191
5. **Zorunluluk ve İnsanlığın Özgürlüğü** 195

İKİNCİ KISIM : Materyalist Tarih Görüşü 199

Dördüncü Bölüm : Tarihi Materyalizmin Temeli 201
1. **Sosyal Teorilerde Devrimci Bir Dönüm Noktası** 201
2. **Üretim Tarzı Toplumsal Hayatın Maddi Temelidir** 207

Üretim Nasıl Gelişir 211
* Üretim Güçleriyle Üretim İlişkileri Arasında Karşılıklı Etkileşim 212
3. Altyapı ve üstyapı 215
4. Toplumsal ve Ekonomik Oluşumların Gelişmesi ve Ardarda Gelişi Olarak Tarih 220
* İlkel Komün 221
* Köleci Rejim 223
* Feodal Rejim 226
* Kapitalist Rejim 231
* Sosyalist Rejim 233
5. Tarihi Zorunluluk ve İnsanların Bilinçli Etkinliği 235
* Toplumsal Yasalar Nasıl İşler 235
* Toplumsal Evrimde Düşüncenin Rolü 238
* Toplumsal Evrimde Kendiliğindenlik ve Bilinç 242
* Toplumsal Evrim Yasaları Bilgisi 244
6. Burjuva Toplumunun Çürüklüğü 247
* Tarih Yasalarının Burjuva Toplumuna Saldığı Korku 247
* Toplum Psikolojisi Teorisi 249
* Açıklama Yerine Anlatma 251
Tarih Yasalarının Toplumsal Darvincilikle Karıştırılması 252
7. Materyalist Tarih Görüşünün Diğer Sosyal Bilimler ve Pratik İçin Önemi 255
* Tarihi Materyalizm ve Sosyal Bilimler 255
* Bilimsel Öngörüş 257
* Tarihi Materyalizm ve İşçi Hareketi Pratiği 259

Beşinci Bölüm : Sınıflar, Sınıf Mücadelesi, Devlet ... 261
1. Sınıf Ayrılıklarının ve Sınıflararası İlişkilerin Temeli 262
* Sınıf ve Ulus 264
Toplumun Sınıflara Ayrılması Geçici Bir Tarihsel Olaydır 267
* Toplumun Sınıfsal Yapısı 268
* Burjuva Toplumunun Sınıfları 269
Devlet Sınıf Egemenliğinin Bir Aracıdır 274
Devletin Kökeni ve Yapısı 274
* Devlet Tipleri ve Şekilleri 276
* Burjuva Devleti 278
3. Sınıf Savaşı Sömürücü Toplumda Gelişmenin İtici Gücüdür 281
* Sınıf Savaşının Zorunluluğu 281
* Toplumsal Devrim 283
Toplumsal Devrimlerin Özellikleri ve İtici Gücü 285
* Sosyal Devrimin Yaratıcı Rolü 286
4. Pro'etaryanın Sınıf Savaşının Temel Şekilleri 289
* Ekonomik Savaş 289
* İdeolojik Savaş 291
* Politik Savaş 295
* Proletarya Devrimi 298

Altıncı Bölüm : Tarihte Halk Kitlelerinin ve Kişiliğin Rolü 305
1. **Halk Kitleleri Tarihin Yaratıcıları** 307
   * Halk Kitlelerinin Üretici Çalışması Toplumun Yaşama ve Gelişmesinin Kesin Koşuludur 307
   * Halk Kitleleri ve Politika 308
   * Kültürün Çiçeklenmesinde Halk Kitlelerinin Rolü 311
   * Tarihte Halk Kitlelerinin Kesin Rolü Üzerine Marksist Tezin Önemi 314
2. **Tarihte Kişiliğin Rolü** 316
   * Yöneticilerin Etkinliği Tarih Sürecinin Zorunlu Bir Elemanıdır 316
   * Seçkin Tarihi Kisiliklerin Gücü Nereden Gelir 318
   * Toplumun İhtiyaçları ve Büyük Adamlar 320
   * Marksizm-Leninizm Kişilerin Putlaştırılmasına Karşıdır 322
3. **Çağımızda Halk Kitlelerinin Toplumsal ve Politik Hayattaki Rolü** 329
   * Politika Alanında Halk Kitlelerinin Rolünün Artması 329
   * Halk Kitleleri Zamanımızın Tayin Edici Politik Gücüdür 331

Yedinci Bölüm : Toplumsal İlerleme 339
1. **Toplumsal Evrimin Yükselme Özelliği** 339
   * İlerlemenin Ölçüsü 339
   * Emperyalist Burjuvazinin İdeologları İlerlemenin Düşmanıdır 343
2. **Sömürücü Toplumda ve Sosyalist Rejimde Toplumsal İlerleme** 349
   * Kapitalist Rejimde İlerlemenin Çelişkileri 351
   * Sosyalist Rejimde İlerleme 354
3. **Marksizm-Leninizm ve Toplumsal İlerleme Görüşleri** 358

marksizm - leninizmin ilkeleri - I

Marksizm - leninizm bizi çevreleyen dünyayı doğru bir şekilde anlamak isteyen, gününü gün etmek yerine, zamanımızın büyük olaylarına bilinçli olarak katılmak arzusunda olan bütün çalışanlar ve ilericiler için değerli bir güç kaynağıdır. Böyle insanlar milyonlarla sayılır ve sayıları durmadan artar. Amaçsız yaşamaktansa, tarihsel gelişmede etkin ve bilinçli bir rol almak isteyen sade insanların gitgide daha geniş kitleler halinde devrimci harekete katıldıkları görülmektedir. Marksizm - leninizm bunlar için değer biçilmez bir yol göstericidir.

Bugünün insanı için ilerici bir dünya görüşüne sahibolmadan yaşamak yakışık almaz. Uyuşturucu ideolojilerle yetinmek ise daha da kötüdür.

Marksist - leninist doktrinin temellerini benimsemek, böylece bilgilenmek ve insanlığın emperyalist düşmanlarının karanlık güçlerine karşı savaşı kazanmak ise güçlüklerini göze almağa değer bir çabadır.

İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 14.4.1978 gün ve 1978/77 sayılı kararıyla beraat etmiştir.

75 LİRA